

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

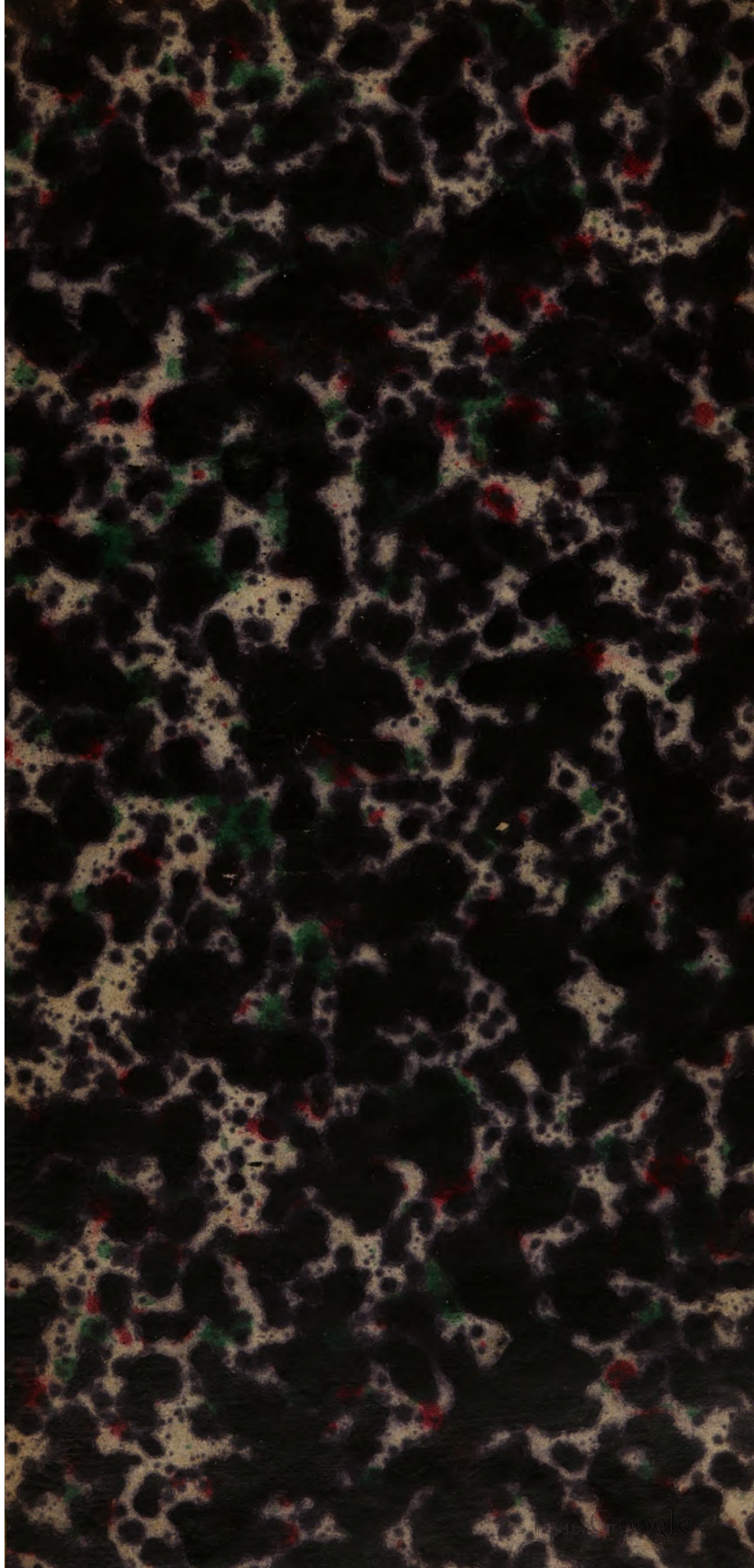
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

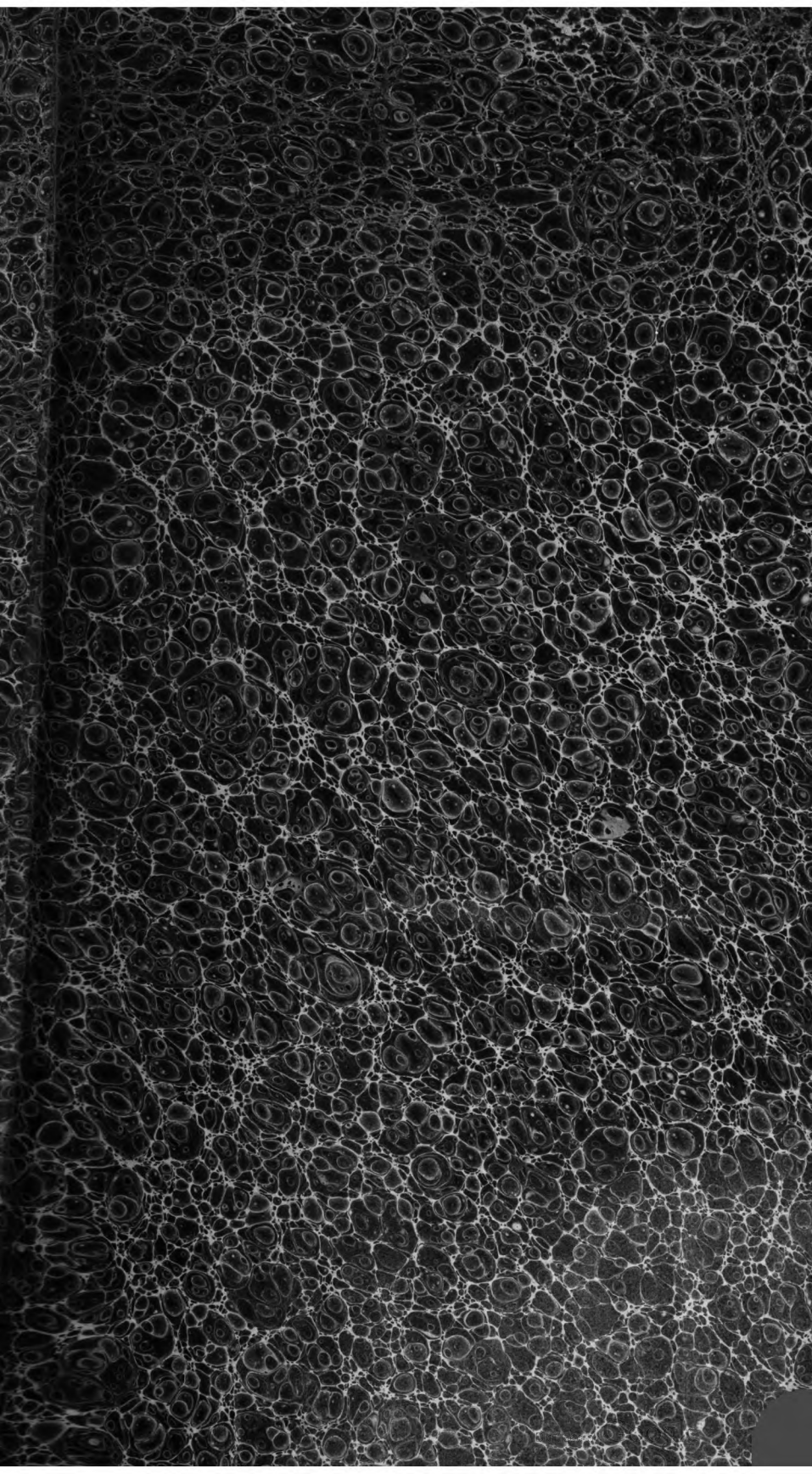
RELIEF.
Rue Savaen, No. 56

UNIVERSITE

9

Acu 4052

B
1237
DE

BELGISCHE REVOLUTIE

DOOR

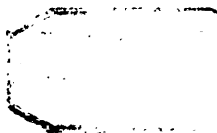
J. BOSSCHA,
Hoogleeraar te Amsterdam.

MET EEN KAARTJE VAN DEN TIENDAAGSCHEN VELDTOGT
EN HET PLAN VAN DE CITADEL VAN ANTWERPEN.

UIT DES SCHRIJVERS WERK, GETITELD:
NEERLANDS HELDENDADEN TE LAND ENZ.

LEEWARDEN,
G. T. N. SUBINGAR.
1856.

BERIGT VAN DEN UITGEVER.

De volgende bladen maken een gedeelte uit van het bekende werk van Professor J. BOSSCHA, getiteld: Neêrlands Heldendaden te land van de vroegste tijden af tot in onze dagen. De zamenvoeging, als tot een afzonderlijk geheel, van hetgeen over de Belgische Revolutie handelt, geschiedt hier eeniglijk ten gevalle van hen, die dit gedeelte, onder den specialen titel, welken dit Hoofdstuk in het groote Werk draagt, afzonderlijk wenschten te bezitten, als ter gedachtenis aan den wapenroem, waarin zij zelven of de hunnen of hunne tijdgenooten hebben gedeeld.

Ofschoon de titel, zoowel als de doorlopende bladzijden reeds aanwijst, wat men hier te wachten heeft, is het ter voorkoming van alle misvatting, dat hier, de aanleiding tot deze zamenvoeging en afzonderlijke uitgave

wordt medegedeeld, onder opmerking wijders, dat het geenszins de bedoeling des Hooggeleerden Schrijvers is geweest, de Belgische Revolutie afzonderlijk uit een Militair-Historisch oogpunt te behandelen.

Terwijl overigens deze afzonderlijke uitgave, die trouwens met elke aflevering geschiedde, geen afbreuk doet aan de bezitters van het geheele werk, zal zij voor degenen, die haar begeerd en uitgelokt hebben, wel geene verontschuldiging of verdediging behoeven, maar beantwoorden aan den wensch, die daaromtrent van vele zijden werd uitgedrukt.

LEEWARDEN,
15 Januarij 1856.

G. T. N. SURINGAR.

VERBETERING.

Bl. 777. in de rechterflank van het bastion Toledo, lees: in de rechterflank van het bastion Fernando met het oog naar Toledo.

De Belgische Revolutie.

I. DE VEREENIGING.

Gelijkheid niet van goet en staat maar van gemoedt,
Gelijkheid van gemoedt best vrede en vriendschap voedt,
Waer deze ontbreekt moet vrede en vriendschap oock ontbreken,
Waer buiten ick noch goet noch bloet noch afkomst reken.

VONDEL, *Leeuwendalers.*

In overoude tijden hadden zich Germaansche geslachten nedergezet op de landen, door welke de *Wezer*, de *IJssel*, de *Rijn*, de *Maas* en de *Schelde* de *Noordzee* naderen, om er hare wateren in uit te storten. Deze geslachten en hunne afstammelingen waren van lieverlede zes stammen geworden, de *Friezen* en de *Gelderschen*, de *Hollanders* en de *Zeeuwen*, de *Vlamingen* en de *Brabanders*, uitmakende zes hoofdgroepen eener kleine Nederlandsche volkenwereld. Allen hadden zij door den gemeenschappelijken invloed van het klimaat, van de eigenaardige levensbehoefsten op eenen dikwijls overstroomden en grootendeels aangeslijkten bodem, en van de nabijheid der zee, gelijkvormigheden aangenomen, waardoor zij van de groote Germaansche volkenwereld kennelijk waren onderscheiden geworden. Een karakter, waarvan geduld, beradenheid en een praktische geest

de hoofdtrekken waren; zeden, welke zich afspiegelden in zindelijkheid, kleederdragten en een eigen bouwbeginzel van architectuur; eene taal, die in *Holland, Zeeland en Vlaanderen* vooral, zelfs door het vorschgekwak en het gekrijsch der zeevogelen door hooglanders daarin opgemerkt als zij gesproken werd, haren eigenaardigen oorsprong verried: in dit alles was het, vooral sedert het midden der dertiende eeuw, zichtbaar geworden, dat er uit den schoot der eeuwen eene Nederlandsche natie was geboren. (*) Maar — plaatselijke omstandigheden hadden verschil van regten, wetten, bestuur en gewoonten doen ontstaan; de taal had zich gesplitst in tongvallen; en een algemeene karaktertrek van den Germaanschen stam, groote prijsstelling namelijk op zelfstandigheid, was oorzaak geworden, dat de deelen der Nederlandsche natie onafhankelijk van elkander waren opgegroeid, en dat er tusschen de bewoners van aangrenzende streken beleedigingen hadden plaats gehad en oorlogen, somtijds, gelijk het gaat onder verwante stammen, met groote verbittering gevoerd. (†) Zoo waren er bij eene algemeene gelijkvormigheid, gewestelijke eigenaardigheden ontstaan, en inzonderheid ook veeten en vijandschappen door duurzame herinneringen erfelijk voortgeplant.

Om de zoo verscheiden bestanddeelen eener volks-eenheid — en in de Nederlandsche zijn ook nog de *Walen* opgenomen, onzeker met welk regt — om die allen zamen te smeden tot de eenheid van een magtigen Staat, daartoe was de werking noodig van een beginsel, sterker dan alle ingeno-

(*) De Schrijver heeft het bestaan eener Nederlandsche natie sedert het midden der dertiende eeuw door eenige trekken aangewezen, in zijne voorlezing: *de Duitschers en de Nederlanden vóór den Munsterschen vrede*. 's Gravenh. 1847.

(†) *Odia proximorum ferme acerrima sunt.* TACITUS.

menheid met bijzondere regten, plaatselijke belangen en gewestelijke eigenaardigheden. In de zestiende eeuw heeft eenheid van landsheerlijke oppermagt de duurzaamheid eener zoodanige vereeniging niet kunnen tot stand brengen: die oppermagt werd een vreemde overheersching waarvan de zetel te *Madrid* was, en de Landsheer gedroeg zich als een vijand zijner Nederlandsche onderdanen. Indien toen de strijd, gelijkelijk tegen *Spanje* en tegen *Rome* gevoerd, door al de stammen van het Nederlandsche volk gemeenschappelijk aangevangen ook gemeenschappelijk ware ten einde gebracht, er zou toen eene magtige Nederlandsche staats-eenheid hebben kunnen ontstaan. Doch een invloed, die zijn grond en steun vond in de Waalsche gewesten, kwam plotseling de ontkieming van een algemeen nationaal beginsel verstoren, en de Nederlandsche volks-eenheid werd in twee deelen gescheurd, waarvan het eene, de Zuidelijke gewesten, zonder politieke zelfstandigheid, verknocht aan de Roomsche godsdienst, achtervolgens onder *Spanje*, *Oostenrijk* en *Frankrijk* aan 't kwijnen raakte, het andere, beziel door de geloofs-beginselen der Hervorming, de Staat der *Vereenigde Nederlanden* werd, vereeuwigd in de glorieijke herinneringen der Historie.

Deze Staat was onder de leiding Gods het gewrocht geweest der gemeenschappelijke krachtsinspanning van het Huis van ORANJE en het Nederlandsche Volk: doch de regten die zich beiden daardoor verworven hadden op het algemeen bestuur, waren niet behoorlijk geregeld geworden, omdat reeds dadelijk nadat het vorstelijk gezag der Spaansche Koningen was weggevallen, elk gewest en elke stad uit zucht tot eigene onafhankelijkheid het algemeen staats-gezag op alle wijzen zocht te beknibbelen. Er was eene Republiek ontstaan, die, met een gebrekkigen staatsvorm en in weerwil

van de belemmeringen, door het veelhoofdendom van provinciale souvereiniteit en stedelijke aristokratie te weeg gebracht, in het beginsel, dat haar had doen geboren worden, de kracht vond om zich twee eeuwen — twee eeuwen van roem en van voorspoed — staande te houden. Gedurende dit tijdperk had men de diensten der Vorsten van het Huis van ORANJE gebruikt wanneer men die noodig oordeelde, en hen bekleed met zooveel gezag als men goed vond, uit een gevoel van dankbaarheid meer dan uit een besef van regt; en hunne onvervreembare aanspraak op een deel van het staatsbestuur was nooit uitdrukkelijk erkend. Doch toen eerst in het jaar 1795 de regeringsvorm der Republiek vernietigd was, vervolgens haar grondgebied in het Fransche Keizerrijk was ingelijfd, en ten jare 1813 de instellingen van den herboren Nederlandschen Staat op nieuw moesten geregeld worden, toen werden de regten van het Huis van ORANJE niet alleen stilzwijgend erkend, maar, door de ondervinding van vorige tijden wijs geworden, kwamen de mannen, die de kluisters der Fransche overheersching verbrijzeld hadden, en het Hoofd van het Huis ORANJE-NASSAU Prins WILLEM FREDERIK overeen, en hun besluit werd door het vreugdegejuich des volks bekrachtigd, om de regeerbevoegdheid van het Vorsten-Huis en van het Volk beiden, in eene Grondwet uit te drukken, waarin het souverein gezag, met de magt van een constitutioneelen monarch aan dien Prins werd opgedragen erfelijk in zijn Geslacht.

Te gelijker tijd dat de Oud-Nederlandsche Staat herrees door zijne voormalige zelfstandigheid en onafhankelijkheid te hernemen, werden de gewesten die achtervolgens Spaansche, Oostenrijksche en Fransche Nederlanden geweest waren en nu laatstelijk een deel hadden uitgemaakt van NAPOLEONS Keizerrijk, eerst feitelijk door de overwinnende wapenen van

Oostenrijk, Groot-Brittannië, Pruisen en Rusland in bezit genomen, en vervolgens door *Frankrijk* bij verdrag afgestaan, opdat daarover zou beschikt worden tot het vestigen van een staten-evenwigt, dat bevorderlijk zou kunnen zijn aan de duurzaamheid van een algemeenen vrede in *Europa*. Op dien grond werden die gewesten, sedert veelal de Belgische genoemd, toegevoegd aan den herboren Oud-Nederlandschen Staat tot eene vergrooting van het grondgebied, dat vroeger de roemrijke Republiek had uitgemaakt en nu, aldus uitgebreid, het Koningrijk der *Nederlanden* zou heeten. Door deze vereeniging ontstond er alzoo eene zamenvoeging van nationale krachten, maar die verdeeld waren in twee volks-maatschappijen, waarin huiselijk leven en opvoeding, kerkelijk leven en godsdienst, wetenschappelijk leven en onderwijs zoo geheel verschillend waren geworden, dat bij beiden het gevoel van onderlinge stam-verwantschap geheel was uitgewischt. Gemeenschappelijke herinneringen van nationalen roem hadden zij niet: de *Vlaming* en de *Brabander* moesten ieder voor de zijne opklimmen tot de middel-eeuwen, terwijl in de gedachtenis der *Noord-Nederlanders* de middel-eeuwen niet meer dan eene voorbereiding waren tot tijden van zelfstandige volkskracht en onvergankelijken volksroem. De taal-alleen was een herkenningsteeken der Nederlandsche Stamgenooten in het Noorden en het Zuiden; maar die taal zelfs was in het Zuiden een gesproken idioom gebleven, en in het Noorden had zij de beschaving van den schrijfstijl ondergaan. Er ontstond ook door die politieke vereeniging eenheid van soeverein gezag, maar in het Noorden was dat gezag uit een regt der Dynastie voortgekomen en met goevinden des volks gevestigd, in het Zuiden rustte het op geen ander regt dan op het regt dat de Diplomatie in 1814 mogt gehad hebben om de Belgische gewesten aan den

Oud-Nederlandschen Staat te hechten. Indien echter de *Noord-* en de *Zuid-Nederlanders* beiden, overtuigd waren geweest, dat zij in de zamenvoeging der verschillende afdelingen van hunnen volksstam tot éénen Staat, ofschoon buiten hunne keuze geschied, hun heil en hunne kracht moesten zoeken; indien de *Belgen* de souvereiniteitsregten van het Huis van ORANJE over hunne gewesten niet als hun opgedrongen hadden beschouwd, maar als wettig gevestigd hadden willen erkennen; indien Roomschen en Protestanten, met verloochening der eischen van hun kerkelijk leven, zich hadden kunnen voegen tot eene eerlijke naleving van den eersten burgerpligt, dien het staatsregt der negentiende eeuw voorschrijft — onderwerping van elke minderheid aan den wil der meerderheid; en indien eenig bezielend beginsel of eenige vormende kracht een algemeen volksleven ontwikkeld had; het Koninkrijk der *Nederlanden* had een magtige Staat kunnen worden, een steunpunt voor vrijheid en regt tegen vorsten-willekeur of volks-razernij in andere Staten, een niet ligt te verwrikken hoeksteen op het vaste land van *West-Europa*. Doch al deze voorwaarden ontbraken; en de geschiedenis der vijftienjarige vereeniging is de geschiedenis van twee volksafdeelingen, najverig jegens elkander door verschil van belang, van gemoedsbestaan en van godsdienst, onder eene Regering, worstelende met de noodzakelijkheid tot zelfverdediging.

Het behoort tot de taak van den staatkundigen geschiedschrijver de verschijnselen van het volksleven, de rigting van het staatsbestuur en de woeling der partijen in dat tijdperk te beschrijven. Hier, waar het alleen het voornemen is een tafereel te geven van den wapenstrijd, bij gelegenheid der ontbinding van het Vereenigd Koninkrijk door het Noorden en het Zuiden gevoerd, is het van meer gewigt op den

aard van dien strijd dan op de oorzaken dier ontbinding de aandacht te vestigen. Daartoe echter moest vooraf de verhouding worden aangewezen, waarin de twee volksafdeelingen, ten gevolge van vroegere gebeurtenissen, tot elkander en tot den gemeenschappelijken Souverein geplaatst waren. Die strijd, eerst gevoerd door de krijgsmagt van het Vereenigd Koninkrijk tot demping van een oproer, vervolgens door het Noorden tegen het Zuiden in een regelmatigen veldtogt, eindelijk door de enkele bezetting eener citadel tegen een Fransch leger, heeft in elk dezer drie tijdperken toestanden voor de strijders doen geboren worden, tot wier juiste beoordeeling de herinnering noodig was van het verledene der Nederlandsche gewesten.

II. HET OPROER.

Ondanckbre tijden!

Ondanckbaer wel te recht voor veel genoten goet,
In pais, die neeringh baerde, en weelde, en overvloed;
Die baerden hovaerdy, verwaent, en trots, en smadigh:
Zoo quam de tweedraght voort, te byster en baldadigh,
In 't midden van het feest — — — — —
Zoo dat men tot gevecht en messen quam, van woorden.
Hee bulderde in dien storm het Zuiden teghens 't Noorden!

VONDEL, *Lesuwendalers.*

In den avond van den 25sten Augustus des jaars 1830 had er te *Brussel* een volksoploop plaats; de militaire gezaghebbers, die er het bevel voerden, lieten de nachtelijke volksbeweging tot een oproer aangroeijen; de zuidelijke residentie werd het middenpunt van een opstand der Belgische gewesten; eene poging om door de gewapende magt het koninklijk gezag in de oproerige stad te herstellen, mislukte; de ontbinding der krijgsmagt van het Vereenigd Koningrijk volgde; de Nederlandsche Staat werd na een vijftienjarig bestaan gescheurd in twee koningrijken — en dien loop der gebeurtenissen heeft het Nederlandsche leger niet kunnen, en de staatkunde die het Rijk gesticht had, niet willen verhinderen. Er is tusschen die onmagt en dien onwil een verband, dat niet moet uit het oog verloren worden.

Indien het Rijk der *Nederlanden* aan *Europa* de dienst zou kunnen bewijzen, waartoe het gesticht was, de middelen

om de ingezetenen tot gehoorzaamheid te dwingen en om oorlog te voeren naar buiten hadden er in een ontzagwekkenden staat moeten gebragt worden. Ten gevolge van overeenkomsten tusschen de Verbondene Mogendheden, die na den Tweeden Parijschen Vrede in 1815 den toestand van *Europa* geregeld hadden, was er, voor rekening van *Groot-Brittannië*, die daarvoor de Nederlandsche koloniën *Demeryary*, *Essequibo* en *Berbice* had verkregen, een keten van vestingen gebouwd, om tot een voormuur te dienen, wanneer wederom de rust van *Europa* uit *Frankrijk* bedreigd werd; maar die vestingen zouden spoedig wapenplaatsen voor den gevreesden vijand zelven kunnen worden, wanneer tot hare verdediging of de wil of de magt ontbrak; en zouden dezen niet ontbreken, dan moest de Franschgezindheid, die in de hogere standen der Zuid-Nederlandsche bevolking heerschte, worden opgelost in prijsstelling op politieke zelfstandigheid, en er had een krachtig leger moeten gevormd worden, zeer spoedig tot de vereischte sterkte en in strijdvaardigen toestand te brengen. Noch het eene heeft men gezien, noch het andere; en zoodra het bleek, dat het Rijk der *Nederlanden* de vereischten niet bezat om de taak te vervullen, waartoe het gesticht was, kon zijn voortdurend bestaan geen belang meer inboezemen aan de Europesche staatkunde.

Hoe ongelijksoortig de bestanddeelen waren, waaruit in 1814 eene Nederlandsche krijgsmagt werd zamengesteld, is vroeger aangewezen, en welken graad van strijdvaardigheid zij in één jaar verkregen had, heeft uit het verhaal van den veldtogt van het jaar 1815 kunnen blijken. Maar ook toen werden in het leger van den nieuwen Staat nog weder mannen opgenomen, die bij *Ligny*, *Quatre-Bras* of *Waterloo* tegen hun vaderland gestreden hadden; en zoo vertoonden nu de Nederlandsche legerrollen de namen van officieren,

door hunne herinneringen en ondervindingen geneigd allerlei tegenovergestelde rigtingen te volgen. De een was, na de beste levensjaren in vreedzame levensbetrekkingen te hebben doorgebracht, weder in dienst gesteld, omdat hij in 1795 uit Oranjegezindheid zijn ontslag had genomen; een ander had toen ter tijd de Fransche republikeinen geholpen het land te overweldigen en den Stadhouder te verdrijven; een derde, met het Huis van ORANJE uitgeweken, had in *Duitschland* of *Engeland* zijn hoogere rangen bekomen. Er waren er, die nooit, of eerst bij *Waterloo*, den vuurdoop ondergaan hadden, en er waren er, die met titels en ridderteekenen op vier verschillende tijden, naar mate de toekomst van hun vaderland glansrijker was geworden, uit de legers van NAPOLEON waren overgekomen. *Zwitsers* en *Nassauers* waren er vreemde bestanddeelen komen bijvoegen. Uit deze hoofdstoffen is buiten het vaderland, in de overzeesche bezittingen van het Rijk, een Nederlandsch-Indisch leger ontstaan, dat in langdurige oorlogen op *Celebes*, *Java* en *Sumatra* aan *Nederland* onwaardeerlijke diensten heeft bewezen, (*) en bovendien mannen gevormd heeft die, in het Vaderland teruggekeerd, bij den Belgischen Revolutie-strijd zich verdienstelijk gekwetten hebben: maar binnen 's lands ontwikkelde zich het oorlogswezen niet zoo, als vereischt werd voor de handhaving der zelfstandigheid van het Rijk en voor de vervulling der taak door de Diplomatie aan den Koning van het Vereenigd Rijk der *Nederlanden* opgedragen.

(*) De Schrijver heeft in de voorrede voor het eerste deel van dit werk het voornemen te kennen gegeven daarin ook op te nemen de wapenfeiten, tot het verkrijgen en behouden der Nederlandsche Koloniën verrigt: sedert den tijd waarop die voorrede geschreven werd, hebben verdienstelijke pennen zich met het beschrijven van onderscheidene oorlogen in de Nederlandsche Koloniën bezig gehouden en de omvang, dien dit werk gekregen heeft, verplicht hem van het toen geuite voornemen af te zien.

Met den 1sten April 1815 werd de Belgische krijgsmagt gerekend met de Noord-Nederlandsche tot één geheel vereenigd te zijn, en van toen af werden landsverdediging en legerorganisatie door eenparige verordeningen geregeld. Het militair gezag werd over het geheele Rijk territoriaal verdeeld in zes groote Militaire Kommandementen; de dienst-aangelegenheden in de provinciën werden opgedragen aan Provinciale Bevelhebbers; er werd een Generale Staf gevormd, en een Topographisch Bureau hield zich bezig met het verzamelen van statistieke en terreinkundige bescheiden, vereischt om eenheid te brengen in de werkzaamheden van het oorlogsbewind; de verpleging der troepen, de geneeskundige dienst, het geldelijk beheer werden aan eenparige voorschriften onderworpen. Maar eenvormigheid in alle dienstverrigtingen, door reglementen voorgeschreven en met gestrengheid gehandhaafd, mogt geschikt zijn om werktuigelijke orde te brengen in de veelsoortige hoofdstoffen, waaruit het leger was zamengesteld, een bezielde geheel van levende strijdkrachten kon daardoor alleen niet gevormd worden. De Prins van ORANJE, met het gezag van zijn vorstelijken rang, met den roem dien hij zich verworven had in het oorlogsveld, met de kennis, die hij door ondervinding verkregen had van oorlogswerkzaamheden en oorlogsbehoefsten, met de eigenschappen, die hem den lieveling en het ideaal deden zijn van al wie in *Nederland* een krijgsmanshart in den boezem had — de Prins van ORANJE zou de man geweest zijn, die, met eene volmagt in de hand en eene verantwoordelijkheid op het geweten, de strijdkrachten van het nieuwe Koninkrijk had kunnen brengen in 't geen, tijdens de oude Republiek, genoemd werd »een convenabel postuur.” Maar de Prins van ORANJE, die WILLEM *de Tweede* geworden is, heeft, terwijl zijn broeder FREDERIK in hetzelfde tijdperk als Groot-

meester der Artillerij aan dit wapen eene zeldzame voortreffelijkheid heeft weten te geven, (*) een gelijken invloed tot eene eenparige ontwikkeling van het Nederlandsche krijgswezen niet kunnen hebben, door omstandigheden, die behooren tot de geschiedenis van zijn leven. (†) Er werden wel van tijd tot tijd in legerkampen, te *Zeist*, in de Limburgsche *Kempen*, bij *Gorssel*, *Ravels* en *Turnhout*, troepenafdeelingen vereenigd, om eenpariglijk te worden afgerigt voor alle formatiën en bewegingen; maar door een zoo kortstondig veldleven-alleen kon de geest niet gewekt worden uit de verdooving, door de rust en de gemakkelikheden van een veeljarig verblijf in dezelfde garnizoensplaats te weeg gebracht. Bovendien werd de militaire geest gedrukt door het stelsel van nationale wapening, volgens 'twelk eerst elk bataljon van het Staande Leger de kern was voor drie bataljons Nationale Militie, en sedert 1819 het Staande Leger in de Nationale Militie verdeeld werd. Dit stelsel, uit zuinigheid aangenomen, vermits men daardoor een groot leger op de monsterrollen en weinige manschappen op de betaalsrollen kon hebben, bragt te weeg, dat de dienst verdrietig en vervelend was, voor de officieren door het aantal onvervulde plaatsen, voor de onder-officieren door het onophoudelijk drillen van nieuwelingen, en voor de oude soldaten door de diensten en werktoeren, die zij voor de jongeren moesten verrigten. Nogtans had het denkbeeld om de hoofdlegermagt van den Staat te doen bestaan in Nationale Militie, een

(*) Hoe de Hertog VAN WELLINGTON eene getuigenis heeft afgelegd van „*the intelligence and spirit*,” van Prins FREDERIK toen deze nog slechts 18 jaren oud was, is boven gemeld bladz. 525.

(†) De gronden van het hier gestelde zijn te vinden in mijn *Leven van Willem den Tweede* (Amst. 1852), een werk waardoor bevestigd is, wat van een levensbeschrijver van WILLEM II hierboven bl. 381 te lezen is, maar reeds in 1843 geschreven werd.

middel kunnen zijn om de twee volksafdeelingen van den Nederlandschen Staat, althans onder de wapenen te doen zamensmelten. Maar de wijze, waarop het stelsel werd in werking gebracht, bevorderde de bereiking van een zoodanig oogmerk niet: de lotelingen van iedere provincie bleven bij elkander, en de zeventien Afdeelingen -- dus werden de vereenigingen van vier bataljons Infanterij genoemd -- mogten hare nummers door elkander ontvangen hebben, onverschillig of zij uit *Noord-* of *Zuid-Nederlanders* bestonden, elke Afdeeling had gewestgenooten tot hare miliciens, de Eerste alleen *Zuid-Brabanders*, de Tiende alleen *Noord-Hollanders*, de Twaalfde alleen *Luxemburgers*, en de depots der Afdeelingen werden gevestigd in eene der steden van de districten of arrondissementen, waaruit zij hare lotelingen trokken; van de Eerste te *Leuven*, van de Tiende te *Hoorn*, en op gelijke wijze van al de overige. Aldus vormde zich evenmin bij het leger eenheid van militairen geest, als bij de overige bevolking eenheid van nationalen geest; en toen het oproer te *Brussel* uitbrak, was het leger dat de revolutie bedwingen moest, onder dezelfde invloeden, die haar deden ontstaan. Een jaar vroeger zou er eene neven-afdeeling van het leger geweest zijn, wier trouw aan soldatenplicht en krijgsmanseed niet door meeningen of inblazingen had kunnen ondermijnd worden: het waren vier Regimenten *Zwitsers*, ten jare 1814 in dienst van den nieuwen Staat genomen. Maar toen in 1828 de Unie tusschen de hoofden der Belgische liberale en Roomschegezinde partijen was tot stand gekomen, hadden zij, die eene poging tot omverwerping van het bewind van Koning WILLEM I op het oog hadden, wetende hoe onwankelbaar de trouw der *Zwitsers* pleegt te zijn aan den Vorst in wiens dienst zij zijn getreden, op de afdanking dier troepen begonnen aan te dringen. WILLEM I had in 1829 ge-

daan, waartoe een jaar later LOUIS PHILIPPE terstond na zijne troonsbeklimming gedwongen werd, en toegegeven aan dien aandrang, doch daarentegen het leger vermeerderd met eene Achttiende Afdeeling, en, om door het uiterlijk voorkomen het aanzien te verhoogen, met eene Afdeeling Grenadiers en twee bataljons Jagers, die als keurtroepen werden aangemerkt.

De toegeeflijkheid, door den Koning betoond in het afdanken der *Zwitsers*, had haren grond gehad in de hoop, dat, door vertrouwen te toonen in zijne onderdanen, hij het onweder zou kunnen afwenden, waarvan reeds in het voorjaar van 1829 enkele donderslagen in de verte zich deden hooren. Na een oogenblik van regtmatige verbolgenheid, waarvan de uiting vervat was in eene boodschap, op den 11^{den} December van dat jaar aan de Staten Generaal gerigt, was bij de Regering, in dezelfde hoop, gelijke vrees teruggekeerd, de vrees van te schijnen de ontevreden te willen uittarten. Op het tijdstip, waarop de Revolutie uitbrak, bestond de bezetting van *Brussel* slechts uit een bataljon van de Afdeeling Grenadiers, het Tweede bataljon Jagers, het Flank-bataljon der Derde Afdeeling, een eskadron Ligte Dragonders en een detachement Maréchaussée; twee kanons met voorwagens en vier stukken, waarmede bij plechtige gelegenheden de gebruikelijke salvo's gedaan werden, waren al het geschut. Deze wapenkrachten, nagenoeg 1600 hoofden en 6 vuurmonden — zouden voorzeker toereikend geweest zijn om een gewonen volksoploop uiteen te drijven, maar zij waren ongenoegzaam om ernstige gebeurtenissen te bedwingen. De mannen, wier taak het was met deze middelen het openbaar gezag te handhaven waren: de Burgerlijke Gouverneur of Commissaris des Konings in *Zuid-Braband*, Baron VAN DER FOSSE, de Militaire Bevelhebber in die provincie, de

Generaal-Majoor WILLEM Graaf VAN BIJLAND, de Kommandant van *Brussel* de Generaal-Majoor G. J. WAUTHIER, en de Generaal-Majoor F. N. L. ABERSON die het opperbevel voerde over de Maréchaussée, (*) het wapen dat uitsluitend bestemd is om te waken voor de openbare veiligheid. Als koninklijke zetelstad had *Brussel* behalve een Plaatselijken Kommandant, een Militairen Gouverneur, zijnde de Generaal der Infanterij, GUILLAUME ANNE BARON DE CONSTANT REBECQUE DE VILLARS. (†) Deze had zich onder de laatste verdedigers der voormalige Republiek, aan welke zijn geslacht een reeks van verdienstelijke Officieren heeft geschonken ter zee en te land, als een wakker aanvoerder en een getrouw vriend van het Huis van Oranje loffelijk doen opmerken; en voor den scherpszienden blik van zijn ervaren verstand kon, in weerwíl van een tachtigjarigen ouderdom, de dreigende loop der gebeurtenissen niet onopgemerkt blijven. Maar door ligchaamslijden aan zijne legerstede gebonden, en door aanvallen van aamborstigheid en de hevigste smarten gekweld, was hij onmagtig zijne kloekheid en zijne trouw op nieuw te betoonen.

Er was reden genoeg geweest om betere voorzorgen te nemen voor de handhaving van het openbaar gezag in de hoofdstad van het Zuiden. Sedert geruimen tijd was *Brussel* eene verzamelplaats geworden van misnoegden, onruststokers en woelgeesten uit alle natiën. Medepligtigen aan het doodvonnis van LODEWIJK XVI, verbannen dienaars van NAPOLEON, veroordeelde drijvers der bewegingspartij in *Frankrijk*, vervolgte Carbonaris, uitgewekene *Polen*, in on-

(*) Men zie over dezen naam D. I, bl. 55. In *Frankrijk* heeft de Maréchaussée haren naam met dien van *Gendarmerie* verwisseld.

(†) Zijne levensschets, door den Artillerij-Overste J. C. VAN RIJNEVELDT geschreven, is te vinden in den *Militairen Spectator*, D. VII, no. 4.

genade vervallen *Russen*, Engelsche Radicalen, Duitsche Studenten, naar de Zuidelijke Hoofdstad van » het klassieke land der vrijheid” als het heette, zamengevloed, hadden er allerlei gistende stoffen onder de bevolking gebragt; en die bevolking werd, niet meer heimelijk alleen, maar in 't openbaar, tot oproerigen tegenstand tegen de regering van Koning WILLEM I, zoo niet regtstreeks aangespoord, toch zijdelings opgeruid. In Augustus van 1830 lokte bovendien eene Tentoonstelling van Voortbrengselen der Nederlandsche Nijverheid, waarbij vele openbare vermakelijkheden werden aangekondigd, eene groote menigte nieuwsgierigen naar *Brussel*, en de Koning zelf kwam uit zijne Noordelijke residentie de met vreemdelingen vervulde stad bezoeken. Te midden van dit volksfeest werd de opgewondenheid der in ééne stad vereenigde menigte ten top gevoerd door de berigten, in tallooze dagbladen en vlugschriften verspreid, van de Julij-omwenteling, waardoor in *Frankrijk* de troon der BOURBONS was omvergeworpen. De bloedige straatgevechten werden geschilderd als roemrijke tooneelen van dapperheid eener burgerij tegen een gehaat Bestuur; heethoofdige *Franschen*, uit *Parijs* overgekomen en met de driekleurige kokarde versierd, zongen op openbare plaatsen het nieuwere Parijssche en het oudere Marseillaansche revolutie-lied; de lof werd verkondigd van een volk, dat den moed had om een troon omver te stooten ten einde zich een nieuwe toekomst te scheppen; en terwijl alzoo de revolutionaire brandstoffen, die aanwezig waren, tot den uitersten graad van ontvlambaarheid werden gebragt, poogde men te gelijk de blusmiddelen te verlammen en wankelmoedigheid bij de militaire gezagvoerders voor te bereiden, door in het openbaar lof toe te zwaaijen aan de troepen van KAREL X, die het eerst geweigerd hadden tegen de muitende *Parijzenaars* op te rukken.

In weerwil van deze gesteldheid der Zuidelijke Hoofdstad, en ofschoon op muren van straten en pleinen »*Dood aan de Hollanders*» en dergelijke bedreigingen te lezen stonden, er werden geene maatregelen van voorzorg genomen tegen de gebeurtenissen die gevolgd zijn en die, ofschoon zij de verwachting overschreden hebben van iedereen, eenigermate voorzien werden door velen. Integendeel was bij de Regering de zucht om geen argwaan te doen blijken zoo groot, dat nog op den 23sten Augustus van het Departement van Oorlog het bevel uitging aan den Generaal VAN BIJLANDT om het bataljon Nationale Militie uit *Brussel* naar *Mons* bij den Staf der Derde Afdeeling, waartoe het behoorde, te doen terugkeeren, vermits bij het einde der Tentoonstelling vele wachtposten, tot wier bezetting het gediend had, zouden vervallen. Had de Koning, toen hij in het midden der maand Augustus *Brussel* bezocht, door de gesteltenis der gemoederen en door het voorbeeld van *Parijs*, waar een nieuwe troon uit barricaden was te voorschijn gerezen, zich laten bewegen de bezetting van *Brussel* te doen versterken en aan haar hoofd te stellen een Generaal van mannelijke kracht, van bedachtzamen geest, van vasten wil en van beproefde trouw, met volmagt tot handelen, welligt zetelde nog een Vorst uit het Huis van ORANJE in het Paleis van *Brussel*: zeker is het, dat de ontbinding van het Koninkrijk der *Nederlanden* niet dien loop zou genomen hebben dien zij genomen heeft. De Belgische Revolutie is door sommigen beschouwd als de uitvoering te zijn geweest van een vooraf beraamd plan om *Belgie* aan de regering van het Huis van *Oranje-Nassau* te onttrekken: anderen hebben haar voorgesteld als het gevolg van de flaauwhartigheid der Gewapende Magt, waardoor 't geen aanvankelijk eene onbesuisde volksbeweging was, aangegroeid tot een gewapenden opstand, zich ontwikkeld heeft tot eene

Staatsomwenteling. Voor de beslechting van dit geschil gelijk voor de eer der Nederlandsche legermagt in die dagen; zal het noodig zijn eenigzins uitvoerig op te teekenen wat op de meest gewigtige punten waar het oproer gezegevierd heeft, door de Militaire Gezagvoerders verrigt is. Maar in de allereerste plaats moet herinnerd worden, dat dezen niet gerechtigd waren voorzorgen te nemen, die de Koning zelf niet raadzaam oordeelde; en noch de Generaal CHASSÉ, die te *Antwerpen* het bevel voerde in het Groot-Kommando waaronder *Brussel* behoorde, noch de Directeur-Generaal, wien het dagelijksch bestuur der militaire aangelegenheden van het Rijk was opgedragen, de Luitenant-Generaal DOMINIQUE JACQUES DE EERENS, noch Prins FREDERIK *der Nederlanden*, die de Opperdirectie van het Departement van Oorlog voerde, (*) kunnen er voor aansprakelijk gesteld worden, zoo de miltzucht, toen zij haren eersten stap deed, de strijdmiddelen van het Openbaar Gezag niet sterk genoeg en niet voorbereid vond. Of eene gelijke vrijspraak aan al de Bevelhebbers van het Nederlandsche leger kan gegeven worden voor de wijze waarop zij die middelen gebruikt hebben, zal het volgende verhaal moeten leeren. (†)

De 24ste Augustus was de verjaardag des Konings. Behalve de vreugdebedrijven jaarlijks gebruikelijk, was ditmaal te *Brussel* tegen dien dag eene buitengewone verlichting met een vuurwerk aangekondigd, als om op een schitterende wijze te erkennen, bij gelegenheid der Tentoonstelling harer voort-

(*) Over de veranderingen die het Bestuur van het Departement van Oorlog ondergaan heeft, zie *Leven van Willem II*, B. II, H. 15.

(†) Bij het te boek stellen van dit verhaal is, behalve hetgeen in druk verschenen is, een groot aantal geschrevene stukken geraadpleegd, die in het Archief van het Departement van Oorlog bewaard worden. De Schrijver hoopt dat de Lezer bij het lezen van bijzonderheden, die thans voor 't eerst aan het licht komen, vertrouwen zal stellen in zijne waarheidsliefde, ofschoon hij ieder stuk niet bijzonder zal aankalen.

brengselen, dat de Nijverheid in *Nederland* haren nieuwen luister verschuldigd was aan den Koning, wiens geboortefeest men ging vieren. Reeds waren de toebereidselen daartoe in het Park bijeengebragt, toen dit buitengewoon vreugdebeprijf door de Burgerlijke Overheid werd afgezegd. Het ongunstige weder, als reden daarvan opgegeven, werd algemeen geoordeeld een voorwendsel te zijn waarachter zich de vrees verborg voor onlusten, die men zich te zwak voelde om door geweld te keer te gaan. De opgewondenheid der onruststokers en het gewoel in de stad werden er te grooter door. De gewone verlichting van openbare gebouwen en van vele woonhuizen lokte, in den avond dien men sedert 15 jaren gewoon was vrolijk te vieren, de menigte, thans talrijker dan ooit, op de straten en, terwijl overal oproerig getier en revolutionair gezang gehoord werd, zag men van de talrijke volkshoopen, die zingend rondkruisten, er eene, aangevoerd door wel-gekleede jonge lieden, onder den kreet van »*Weg met de Hollanders*” de glasruiten inwerpen van het huis van den Prins DE GAVRE, die Opperkamerheer was van het Huis der Koningin. Den volgenden morgen — het was Woensdag — hadden er aan de poorten zamenrottingen plaats, waardoor de beampten voor de Stedelijke Accijusen belet werden de binnenkomenden voor hetgeen zij inbragten de verschuldigde Regten te doen betalen. Desniettenstaande werd noch door den Directeur van Politij, noch door den Burgemeester der stad, noch door den Gouverneur der Provincie de Gewapende Magt ingeroepen of zelfs gewaarschuwd om zich gereed te houden. Deze drie Hoofden van het Openbaar Gezag te *Brussel* wisten echter, 't geen reeds sedert verscheiden dagen het algemeen onderwerp der gesprekken was, dat er een voornemen bestond tot oproerigheden, voor wier aanvang de eerstvolgende tooneelvoorstelling van het zangspel *La*

Muette de Portici het sein zou geven en zij wisten dat die voorstelling, na vroeger door hen verboden te zijn, tegen den avond van den 25sten was toegestaan. Het oproer had de voelhorens uitgestoken: het ontwaarde nu, stouter te kunnen doortasten. In den loop van dien Woensdag werden de geruchten van hetgeen er broeide meer verontrustend, en in den namiddag ontvingen de bevelhebbers der bataljons Grenadiers en Jagers bevel van den Generaal WAUTHIER, (*) om ieder een peloton van 24 man gereed te houden ter beschikking der Policij. De Luitenant Kolonel JOHAN PHILIP ANTHING, die reeds gedurende den vorigen winter een kleinen voorraad scherpe patronen steeds in de kazerne had bij de hand gehad, voorzag daarvan zijne Grenadiers, en in den avond ten half elf uur, toen het gepeupel was zamengerot op het Munt-plein rondom den Schouwburg, waarin de *Muette* onder eene koortsige opgewondenheid der talrijke toeschouwers werd ten tooneele gevoerd, stonden deze pelotons op het Munt-plein geschaard, alwaar zij door een Plaats-Majoor onder de bevelen werden gesteld der daar aanwezige Policij-Beambten. De bataljons-bevelhebbers echter, JACOB NICOLAAS ÉVERTS zoo wel die de Jagers onder zijne bevelen had, als ANTHING, voorzagen dat krachtdadiger hulp noodig zou kunnen worden. Al hunne Officiereu in de kazerne om zich heen verzameld hebbende, deden zij hunne bataljons onder de wapenen komen; de Grenadiers deelden van de scherpe patronen die zij ontvingen mede aan de Jagers; ook de Dragonders en de Maréchaussée stegen te paard, en toen het gordijn in den schouwburg viel was de Gewapende Magt gereed, en ook gezind, om haren pligt te doen.

Het vallen van dat gordijn was inderdaad het lang voor-

(*) Verkeerdelijk staan op bladz. 551 de voornamen van dezen Generaal door de initialen G. J. aangeduid: zij waren GUILLAUME THÉODORE.

spelde sein voor het openen van het Belgische Revolutie-tooneel. Daar stroomden de verhitte toeschouwers door alle schouwburgdeuren uit onder het gepeupel, dat op het Muntplein zaamgeschoold hun oproerig gejuich beantwoordt met kreten tot brand en plundering. Gehoor gevende aan dien kreet, rukt de oproerige volkshoop naar de Magdalena-sstraat en begeeft zich aan het plunderen van de woning eens gehaten Dagbladschrijvers; het piket Grenadiers en Jagers trekt mede derwaarts, maar ziet zich gedrongen met het geweer in den arm de baldadigheden van het Gemeen aan te zien en de verwijten van enkele welgezinden die zich onder den hoop mengen te verduren: de Politie, onder wier bevelen het is gesteld, geeft geenerlei bevel om geweld te gebruiken, en, terwijl de hoofdmagt der troepen met hare Officieren bij hare kazernen het bevel verbeiden om uit te rukken, wordt het nachtelijk duister boven *Brussel* verlicht door den rossen gloed die opstijgt van de brandende gebouwen, op aanwijzing der onruststokers door het grauw in brand gestoken. Zelfverzaking is de roeping van den soldaat: zijn pligt gebiedt hem, in de dagelijksche dienst gelijk in het oorlogsveld, het bevel tot handelen lijdelijk af te wachten gelijk stipt uit te voeren. Ten elf ure deed de Generaal-Majoor WAUTHIER piketten vragen van vijftig man, die onverwijld onder zijne bevelen werden gesteld. Maar zij waren niet meer bij magte om de wild-bruischende volksstroomen te keeren, nu de opgewondenheid der menigte, door in de eerste oogenblikken zich straffeloos bot te vieren, spoedig tot razernij was aangegroeid, en de oproerlingen door het plunderen van twee wapen-winkels in het bezit waren van schietgeweer. Week de menigte terug voor het front der kleine kolonnen, uit zijstraten werden deze in de flanken overrompeld en enkele manschappen overweldigd en ontwapend. De

onderscheiden wachtposten in de stad waren dien nacht bezet door Flankeurs van de Derde Afdeeling, maar geen dier posten was van scherpe patronen voorzien; zij werden door talrijke volkshoopen overvallen en ontwapend. Honderd-en-vijftig geweren zijn dien nacht in de handen gevallen der muitelingen. Te minder waren deze kleine troepen-afdeelingen — al mogten zij hier en daar een volkshoop uit een drijven — tegen de woede dier barbaarsche horden bestand, omdat zij door degenen van wie hare Officieren bevelen moesten ontvangen niet tot groote veerkracht werden aangezet. De Politij was uit het veld geslagen; VAN BIJLANDT vertoonde zich nog niet; WAUTHIER liet zich ongewroken door het gepeupel op de Grootte Markt het ridderkruis der Militaire Willems-Orde van de borst scheuren; den Opperbevelhebber van de Maréchaussée werd de degen van de zijde gerukt zonder dat de Ruiters van zijn Wapen last kregen om op de muiters in te houwen. Na eene eerste zamenspreking in den voornacht, hielden tusschen drie en vier ure in den morgen de Oppergezaghebbers, zijnde de Gouverneur of Commissaris des Konings in *Zuid-Brabant* VAN DER FOSSE en de Generaal-Majoor VAN BIJLANDT, die van den Generaal CONSTANT DE VILLARS volmagt tot handelen bekomen had, op het Stadhuis raad met den Wet-houder, die bij afwezigheid van den Burgemeester aan 't hoofd was van het Stadsbestuur en met den Directeur van Politij. Ten gevolge hunner beraadslaging werd er een renbode afgezonden om een bevel tot onverwijlden aanmarsch te brengen aan een bataljon Infanterij te *Vilvoorde* en aan twee eskadrons Dragonders te *Mechelen*. Het was toen eerst, ofschoon de Gouverneur VAN DER FOSSE reeds een uur na middernacht de Generaals VAN BIJLANDT en WAUTHIER had uitgenoodigd om de geheele Bezetting in het geweer te doen komen, het was toen de dag reeds was aangebroken dat de bevelhebbers der drie

bataljons, die den geheelen nacht bij hunne kazernes onder de wapens hadden gestaan, last bekwamen om met hunne hoofdmagt uit te rukken en het openbaar Gezag te hulp te komen. En evenwel waren toen reeds, behalve de gebouwen die den eersten aanstoot hadden geleden, de woningen van allen in wier ambtsbetrekking de handhaving van wet en orde in de eerste plaats vertegenwoordigd werd, van den Minister van Justitie, van den Procureur des Konings, van den Gouverneur der Provincie, van den Directeur van Politie, van den Plaatselijken Kommandant, deels geplunderd deels in de asch gelegd; reeds werden Koninklijke wapenborden afgerukt en onder de voeten getreden: het oproer had kracht gekregen door het gevoel van te triomferen. Een vast plan om het met nadruk te bestrijden deed zich ook nu niet opmerken. In omstandigheden als deze werd een Opperbevelhebber vereischt, die aan de gewoonte van Infanterij-bewegingen te besturen, eenige ondervinding, althans taktische kennis paarde van den Stratenoorlog in den doolhof eener groote stad. Beiden ontbraken den Generaal-Majoor VAN BIJLANDT; hij gevoelde het, wantrouwde zich zelve en gaf te gereeder gehoor aan zijn zachtzinnig gemoed, dat voor de gedachte van bloedstorting terug deinsde. Het bataljon der Derde Afdeeling, waarover de Majoor JUSTUS J. G. G. D. HERR het bevel voerde, vatte eerst post vóór het Stadhuis, maar werd reeds spoedig door den Generaal-Majoor VAN BIJLANDT zelve van daar geleid door de straten die naar het Paleis van Justitie voerden, van welk gebouw de brand scheen zich uit te breiden. Doch aan den iegang van de Gasthuis-sstraat werd deze kolonne beknelde in den aandrang des volks, dat luidkeels schreeuwde: » *Hier uwe geweren! Neder de wapens!* » en een der Officieren, een Zuid-Nederlander, gaf een voorbeeld van ongehoorzaamheid en ontrouw door uitdrukkelijk te weigeren aan zijne

divisie het bevel te geven om met geveld geweer de menigte terug te dringen: op bevel van HERR oogenblikkelijk zich verwijderd hebbende, is hij bij zijn vaandel niet weder teruggekeerd. VAN BIJLANDT geene mogelijkheid ziende om met het bataljon door te dringen, deed het naar het Stadhuisplein terug trekken, waar het geheel omsingeld door oproerlingen die de soldaten poogden te ontwapenen, nog eenigen tijd stand heeft gehouden en toen, gebruik makende van een gunstig oogenblik, naar zijne kazerne niet ver van de *Allée Verte* is teruggekeerd. Het bataljon Jagers werd door WAUTHIER naar het plein *den Grooten Savel* geleid, waar de grootste zamenscholing van volk was, vermits in de nabijheid het Paleis van Justitie stond te branden. De Jagers maakten op bevel van hunnen Luitenant-Kolonel EVERTS zich ruimte, door in geslotene kolonne het volk met de bajonnet uit een te drijven en vatteden post op het plein. Het bataljon Grenadiers ontving den last om zich te plaatsen voor het paleis des Konings, ten einde dit tegen een verwachten aanval te beveiligen, maar reeds spoedig werd de helft van dit bataljon naar *den Grooten Savel* gezonden om het bataljon Jagers te ondersteunen. Aldaar namen deze troepen, geene andere bevelen hebbende, eene verdedigende houding aan en werden zij van tijd tot tijd handgemeen met het volk. Met ieder oogenblik werd het getal gewapenden onder de oproerlingen grooter, vermits ook de Stads-soldaten, die bij brand gebruikt en *Pompiers* genoemd werden, hunne geweren leenden om daarmede op de koninklijke krijgsmagt te vuren: het nog versche voorbeeld van *Parijs*, waar eene maand geleden 12000 man keurtroepen tusschen barricaden bezweken waren, voerde de stoutheid der oproermakers en de schroomvalligheid der oppergezaghebbers ten top.

Waar drie Hoofd-Officieren van ondervinding en beproefden

moed, gelijk ANTHING, EVERTS en HERR, met de hoofdtroep hunner bataljons genoodzaakt zijn geworden zich tot verdediging te bepalen, is het niet te verwonderen dat de kleinere piketten en afgezonderde posten tegen het oproer niet bestand zijn geweest. De omstandigheden waarin dezen verkeerd hebben, laten zich beter door de verbeelding schilderen dan uit de tegenstrijdige verhalen met zekerheid beschrijven: maar twee bijzonderheden kunnen nog dienen om den aard van den strijd in dien gedenkwaardigen nacht te doen kennen.

Vooreerst, hebben de troepen zeer weinig vuur gegeven, en het bataljon der Derde Afdeeling in 't geheel niet, omdat de soldaten geen patronen in hunne tassen hadden. De Jagers en Grenadiers hebben, en op *den Grooten Savel*, en ter verdrijving van het volk dat reeds eene barricade begon op te werpen in de *Savelstraat*, en ter verdediging van een wapen-magazijn der Schutterij in de *Leuvenstraat*, eenige schoten gedaan; maar, terwijl het aantal scherpe patronen, waarvan de troepen, alleen door de voorbedachtzaamheid van ANTHING, voorzien waren, gering was en in de kazerne van het bataljon der Derde Afdeeling niet meer dan 150 bedroeg, van die onvoldoend geoordeelde hoeveelheid zijn er slechts weinige gebruikt geworden. De opperbevelhebbers verkeerden in de meening en lieten zich daarin versterken, dat zij door vuur te doen geven de verbittering des volks slechts zouden vergrooten en eene worsteling doen ontstaan waarvan zij de bloedstorting niet voor hunne verantwoording durfden nemen.

In de tweede plaats kan de opgave der gekwetsten dienen, om de voorstelling aan te vullen van de toestanden, waarin zich de troepen in den oproernacht bevonden hebben. Daarop komt de Generaal WAUTHIER voor als hebbende twee ligte wonden in het aangezicht bekomen door slagen met stokken;

het paard door den Generaal ABERSON bereden door vier wonden met een puntig wapen getroffen; de Ritmeester KENENS van het Eskadron Ligte Dragonders aan het been gewond door een bajonnet-steek; een korporaal van het Jager-bataljon door een geweerkogel zwaargewond aan het hoofd, en voorts nog een Grenadier, twee manschappen van het Wapen der Maréchaussée en een Dragonder gekwetst.

Reeds ten negen uur in den voormiddag rukte het bataljon uit *Vilvoorde* te *Brussel* binnen, echter slechts 195 hoofden sterk. Het werd in den namiddag tusschen twee en drie uren gevolgd door de twee eskadrons Dragonders uit *Mechelen*. Maar ofschoon nog in het middag-uur de Grenadiers met gevelde bajonnet, bijgestaan door eenige Dragonders eene oproerige zamen-scholing op het *Koningsplein* (*Place Royale*) uit een dreven, ook aldus versterkt kregen al de troepen bevel om voor het paleis des Konings post te vatten in een verdedigende stelling.

De reden waarom de Koninklijke troepen, ofschoon zij — bevelhebbers en manschappen beiden — zich diep gegriefd voelden door den hoon dien men hen in den afgelopen nacht had laten ondergaan en vurig wenschten dien te wreken, desniettemin reeds op Donderdag den 26sten zijn verplicht geworden om lijdelijke aanschouwers te blijven van de voortgangen van het oproer, was daarin gelegen, dat haar Opperbevelhebber de Generaal-Majoor VAN BIJLANDT dien dag eene soort van wapenstilstand sloot met een Gezag, dat zich eigener magte in de stad opwierp en waarin de kracht lag tot eene Revolutie. Reeds in den morgen namelijk na den oproernacht kwamen eenige aanzienlijke ingezetenen met de Officieren der Brusselsche Schutterij overeen, om ter vervanging der wettig ingestelde maar nog niet in werking gekomen Schutterij eene Burgerwacht op te rigten; en sterke afdeelingen daarvan in een oogwenk gevormd en gewapend

begonnen terstond de stad te doorkruisen en overal post te vatten. Ofschoon het doel waartoe deze burgers zich tot een Gewapend Ligchaam vormden, niet was het Wettig Gezag te handhaven, maar het plunderen en verbranden hunner eigendommen te keer te gaan, en ofschoon zij gedoogden dat eerst de Fransche en vervolgens de Brabandsche Revolutie-vlag uit het Raadhuis werd gestoken, terwijl overal de teekenen der Koninklijk Nederlandsche Regering werden afgenomen, gaf niettemin de Generaal VAN BIJLANDT zijn woord dat de koninklijke troepen, tot dat hij andere bevelen uit 's *Gravenhage* zou ontvangen hebben, van hare wapenen geen gebruik zouden maken dan tot zelfverwering indien dit mogt noodig zijn. Deze belofte werd door het Hoofd van het Stadsbestuur terstond aan de bevolking bekend gemaakt in eene Afkondiging waarvan de aanhef dus luidde: » Aan de troepen is bevel gegeven om hare tusschenkomst » in deze betreuenswaardige volksbeweging te staken." Ten gevolge van deze belofte moesten de troepen op Vrijdag den 27sten het lijdelijk aanzien dat de voorwerpen die tot het vuurwerk en de verlichting in het Park waren zamengebragt, door een oproerigen hoop vernield en verbrand werden, en het aan de Burgerwacht overlaten, die vuur gaf op een hoop plundersaars waardoor er eenigen sneuvelden, een einde te maken aan de baldadigheden van het muitend gepeupel. Alzoo gingen de teugels van het militair gezag in de oproerige stad uit de handen van 's Konings krijgsmagt over in de handen eener Burgerwacht die zich eigener beweging gevormd had. De bevelen uit 's *Gravenhage* deden zich echter niet lang wachten. In den nacht na den 26sten kwam aldaar het berigt aan van 't geen in den vorigen nacht te *Brussel* was voorgevallen en reeds in 't volgend middernacht-uur, na Vrijdag den 27sten, was de Majoor ALEXANDER R. P. C. R. E.

DE CEVA, Adjudant van den Admiraal- en Kolonel-Generaal Prins FREDERIK uit 's Gravenhage te *Brussel* met het berigt dat van het Departement van Oorlog bevelen waren uitgevaardigd, waardoor de Bezetting van *Brussel* onverwijld met troepen en geschut zou versterkt worden tot demping van het oproer. Doch ijdel was deze toezegging: want den volgenden morgen op Zaterdag den 28sten deed VAN BIJLANDT in overeenstemming met WAUTHIER en ABERSON nog een stap verder, en kondigde hij in eene Bekendmaking van zijne eigene hand aan de bevolking van *Brussel* aan, » dat hij met de voor- » naamste Hoofden der gewapende Burgerij van *Brussel* was » overeengekomen dat de troepen die verwacht werden niet » in de stad zouden komen." De Generaals hadden geloof geslagen aan de bewering dat de gemoederen tot rust begonnen te komen, maar dat het binnenrukken van troepen het oproer op nieuw en met verdubbelde woede zou doen ontbranden.

Aldus zijn de koninklijke troepen te *Brussel*, aan zichzelf overgelaten, onder een Opperbevelhebber die zich de handen gebonden had, gedurende acht dagen het Park en de toegangen tot de zich daar bevindende paleizen blijven bezet houden, aan vele ontberingen blootgesteld, de Infanterij in bataille op de stoepen van het paleis des Konings bij beurtwisseling rustende of met geladen geweer in de hand, terwijl de kavallerij in den tuin van het paleis van den Prins van Oranje hare paarden steeds hield opgezadeld. Hoe zij uit dien neteligen toestand verlost zijn door de moedbetooning van den Prins van ORANJE, die zich op den 1sten September binnen *Brussel* begaf, staat elders beschreven. (*)

(*) *Leven van Willem II*, B. II, H. 15, alwaar bij de personen, die den Prins van ORANJE op dien togt verzeld hebben, nog moet gevoegd worden de Eerste Luitenant der Kavallerij WILLEM JAN Graaf VAN DER GOLTZ, die toen Ordonans-Officier bij Prins FREDERIK was en op last van deze Zijne Hoogheid den togt mede deed.

In weinige dagen bekwam de Brusselsche Volksbeweging reuzenkrachten, doordien zij eene bazuin vond in de vrije werking der drukpers, kracht in de burgerwapening en overleg in de Partijhoofden die de leiders werden eener Staatsomwenteling. De berigten van 'tgeen er te *Brussel* was voorgevallen, verspreidden zich spoedig op de vleugelen der dagbladen. Van den eersten dag aan verkondigden dezen onbewimpeld, dat nu voor de *Belgen* de tijd gekomen was om het herstel van grieven, waarover men vijftien jaren lang zich vruchteloos beklaagd had, tot voorwaarde te stellen hunner gehoorzaamheid aan het bestaande Gezag. De bekendmaking van het Stedelijk Bestuur van *Brussel*, terstond na den eersten oproernacht uitgevaardigd, waarin werd aangekondigd dat van nu voortaan de belasting op het Gemaal voor altijd zou zijn afgeschaft, zonder door eenige andere belasting te worden vervangen, werd een aanloksel op andere plaatsen om het voorbeeld van *Brussel* te volgen, een aanloksel te sterker, daar de hooge graanprijzen klem gaven aan de voorstelling der volksmennisers, als of eene belasting op de eerste levensbehoefte het werk was eener ondragelijke overheersching, en overal gaf de eerste dreigende houding van het gepeupel, terstond aanleiding aan de overige burgerij, om zich te vormen tot Burgerwachten.

Het is eene noodlottige dwaling geweest, dat deze Burgerwachten, eerst door VAN BIJLANDT en vervolgens door alle andere plaatselijke Overheden en Bevelhebbers ook door den Koning en zijne Ministers in de eerste dagen zijn beschouwd geworden als steunsels van het Wettig Gezag, en het is eene daad geweest van groote verantwoording, dat reeds op den 27sten, toen 's nachts de eerste tijding van 'tgeen er te *Brussel* was voorgevallen, te 's *Gravenhage*, de zetel der Regering was aangebragt, en de Koning nog onbe-

wust van het gebeurde zich op *Het Loo* bevond, de Minister van Binnenlandsche Zaken EDMUND C. G. GHISLAIN DE LA CÔSTE, een Zuid-Nederlander, als een eerste maatregel tegen de uitbreiding van het oproer, op verzoek van den Directeur-Generaal van Oorlog, eene aanschrijving uitvaardigende aan de Gouverneurs van sommige Provinciën, om de Schutterijen in werkelijke dienst te stellen, op eigen gezag deze Gouverneurs daarenboven gemagtigd heeft om Burgerwachten op te rigten tot ondersteuning der Schutterijen in de handhaving van 's Konings Gezag. Hierdoor won de meening veld en werd de schijn geboren, dat wie de oprigting van Burgerwachten bevorderde, een dienst deed aan 's Konings Regering. De militaire bevelhebbers hadden ook de bevoegdheid niet om die oprigting tegen te gaan, wanneer zij door de Burgerlijke Overheden werd goedgekeurd, en dezen betoonden daartoe overal grooten ijver. Reeds in den avond van Vrijdag den 27sten verklaarde zich te *Leuven*, te *Luik* en te *Namen*, toen aldaar het Brusselsche dagblad *Le Courier des Pays-Bas* was aangebragt, een groot aantal ingezetenen, onder goedkeuring der Stedelijke Regeringen bereid, om zich te wapenen en aan te sluiten aan de Schutterij tot beteugeling van het Gemeen. Sommige Militaire Gezagvoerders gingen verder. Te *Mons* werd dien nacht op uitnoodiging van den Burgemeester eene Burgerwacht zamengesteld en deze ontving geweren gedeeltelijk uit het wapen-magazijn der Derde Afdeeling, gedeeltelijk uit *Gend*, op een verzoek van den Provinciaelen Bevelhebber van *Henegouwen*; te *Doornik* deelde de Plaatselijke Kommandant, almede op verzoek van het Stadsbestuur, geweren uit ter wapening der Burgers; en ofschoon deze Hoofd-Officieren Zuid-Nederlanders waren, mogen zij echter niet verdacht worden gehouden van toen reeds den opstand te hebben willen begunstigen: CHASSÉ zelfs had op Maandag den 30sten

aan de Burgerwacht te *Antwerpen* reeds 500 geweren en 4000 scherpe patronen uit de Citadel doen afgeven, en aan een verzoek van den Burgemeester van *Berchem*, om voor de ingezetenen dier Gemeente, die zich wilden wapenen, geweren en patronen te ontvangen, was almede door dien Generaal voldaan. Hetzelfde had twee of drie dagen later te *Brugge*, te *Ostende*, te *IJperen* en elders plaats. Enkele Bevelhebbers zagen het gevaar in, dat in deze burgerwapening gelegen was. De Luitenant-Generaals GERHARD H. VON HELDRING en JOZEF JACOBUS VAN GEEN, die te *Maastricht* en te *Namen* in het vijfde en zesde Groot-Kommando het bevel voerden, weigerden, de eerste een verzoek van den Gouverneur van *Limburg*, die op grond der aanschrijving van den Minister DE LA COSTE, 2000 geweren vroeg om de burgerwachten te *Tongeren*, *St. Truijen*, *Hasselt*, *Maaseijk* en *Sittard* te wapenen, de andere een dergelijk verzoek voor de Burgerwacht van *Dinant*. VAN GEEN daarenboven, op den 5^{den} September berigt zendende, dat de Gouverneur der provincie *Namen* aan de Burgemeesters ten platten lande last had gezonden om de opgezetenen te wapenen, verzocht gemagtigd te worden, om wanneer deze lieden naar *Brussel* mogten willen optrekken ter ondersteuning der opstandelingen, hun dit gewapenderhand te beletten. Die magtiging werd niet gegeven, maar op den 9^{den} September door de Regering aan de Burgerlijke Overheden het oprigten van Burgerwachten en aan de Militaire Gezaghebbers het afgeven van wapenen aan de Burgerij verboden. Doch de goedkeuring vóór dat tijdstip aan deze burgerwapening gegeven, heeft in weinige dagen de kern der niet tot het leger behorende bevolking in 't geweer doen staan en een ligchaam vormen, waarvan vele oud-soldaten en op pensioen gestelde officieren de steunsels uitmaakten of de aanvoerders waren,

en dat gereed was om de eerste banier te volgen, die scheen te zullen voeren tot eene toekomst waarvan de voordeelen aan de *Belgen* door velerlei demagogische kunstgrepen reeds een geruimen tijd waren voorgespiegeld.

Die banier was de driekleurige leus van een nieuw Staatsleven. VAN BIJLANDT, verschalkt door de bewering dat er een vereenigingsteeken voor de gewapende Burgerij vereischt werd, had toegelaten niet alleen dat de Brabandsche Revolutie-vlag daags na den oproernacht — Donderdag den 26sten Augustus — uit het Raadhuis van *Brussel* gestoken werd, maar ook dat de kleuren dier vlag door de leden der Burgerwacht gedragen werden in rozen aan de hoeden en linten aan de blaauwe kielen. En inderdaad, indien de bedoeling geweest was, door deze kleuren alleen die der Noord-Nederlandsche vlag te vervangen en daarnevens het oranje van het Regereend Stamhuis te dragen, er had in die verwisseling van kleuren niets kunnen gelezen worden, dan 't geen zich hooren deed in het geroep, 't welk reeds spoedig in het Noorden, gelijk in het Zuiden, zonder bedoeling eener verandering van dynastie werd aangeheven: »scheiding, scheiding!» Vele argelooze en aan de regering van Koning WILLEM toegedane ingezetenen, die geene revolutie begeerden, zijn op gelijke wijze verschalkt geworden, als VAN BIJLANDT te *Brussel*. Maar bij schier al de overige militaire gezagvoerders was de eerste gedachte, dat in de verwisseling der oranje-kleur met eenige andere een hoon gelegen was voor hunnen Koning, welken zij niet mogten aanzien al konden zij, als onderworpen aan de Burgerlijke Overheid, dien niet te keer gaan. De Generaal-Majoor CORNELIS GERARDUS IMAN BARON VAN BOECOP, die te *Luik* Provinciaal Bevelhebber was, vond daarin zelfs reden genoeg om reeds op den 28sten Augustus zich met de Bezetting in de citadel terug te trekken. Doch nadat het

bekend was geworden dat de Prins van ORANJE gedurende zijn driedaagsch verblijf te *Brussel*. (1—3 September) de Brabandsche kleuren — het mogt dan zijns ondanks geweest zijn. — geduld had en bij zijn vertrek aan de Burgerwacht die deze kleuren droeg, de paleizen ter bewaring had toevertrouwd, van toen aan werd het voor de Officieren moeilijk, daarin iets anders te vinden dan de zichtbare uiting van het verlangen naar eene scheiding, die eerlang op eene wettige wijze door den Koning met overleg van de Staten-Generaal zou worden tot stand gebragt. (*) Toen was het — op den 6^{den} September — dat de bevelhebber van *Charleroi* ofschoon hij kort te voren op zijne verantwoordelijkheid den eersten burger die zich met een rood-geel- en zwarte roos aan den hoed vertoond had, in hechtenis had doen nemen, lijdelijk het berigt aanhoorde hem door eene Bezending uit de Burgerij gegeven, dat de stad de Brabandsche kleuren had aangenomen. Toen was het — op den 7^{den} — dat het Stadsbestuur van *Mons*, na zich acht dagen vroeger met alle kracht en goed gevolg verzet te hebben tegen eene poging tot het opsteken der Brusselsche oproerleus, toeliet dat de Burgerwacht aldaar op het Raadhuis de Brabandsche kleuren aannam, en dat het zelf vijf dagen later vaandels van die kleuren uitdeelde. Toen was het ook — op den 8sten September — dat VAN GEEN, die kort te voren, aan de Burgerlijke Over-

(*) Onder dit voorwendsel werden ook de troepen aangezocht, om de nieuwe kleuren aan te nemen in eene naamlooze Proclamatie *A l'Armée Belge*, op den 8^{en} en 9^{en} September verspreid. Daarin werd als het doel der beweging voorgesteld eene scheiding van de twee hoofddeelen des Rijks *sous un même Roi, et sous le Roi que vous servez*. Het slot luidde aldus: » *venez avec nous, prenez ces couleurs que nos Pères nous ont léguées sans tâches, avec lesquelles la Liberté a toujours vaincu: elles n'ont rien de séditionnel et elles ne sont pas plus hostiles à la cocarde que vous portez, que le pavillon Hollandais qui partout en Hollande s'allie à la couleur du Roi au quel nous restons fidèles, en servant la Patrie.* »

heid van *Namen* verklaard had geene oproerleuzen onder zijne oogen te zullen dulden, aan het dringend verzoek van het Stads-Bestuur in zoo verre toegaf, dat hij beloofde zich tegen het hijschen der Namensche vlag niet te zullen verzetten, tot dat hij deswege bevelen van zijne Regering zou bekomen hebben. In den beginne namelijk werden de verschillende wapenkleuren van gewesten of steden tot vlaggen en vereenigingkleuren gekozen en het heeft verscheidene dagen geduurd, eer de Brabandsche kleuren derwijze de overhand hadden gekregen, dat zij algemeen als de leus der onafhankelijkheid van *België* beschouwd werden. Gewestelijke naijver kon niet zoo dadelijk aan *Brabant* den voorrang gunnen. Te *Luik* heeft niet alleen van alle openbare gebouwen vele dagen de tweekleurige provinciale vlag gewaaid, maar er is ook in de eerste dagen van September een groot aantal dergelijke vlaggen in gereedheid gebracht om buiten de stad te worden verspreid. Doch naarmate het denkbeeld eener Belgische Staatseenheid rijpte, werd ook de behoefte gevoeld aan een algemeen herkenningsteeken, en daartoe verhief zich de Brusselsche oproerleus omdat zij het eerst als een voorbeeld voor geheel *België* straffeloos werd rondgedragen: leden van de Brusselsche Burgerwacht of die voorgaven het te wezen, vertoonden zich op vele plaatsen versierd met de door haar aangenomene kleuren en beriepen zich op de vergunning door het Militair Gezag te *Brussel* aan de Burgerwacht aldaar gegeven. Op den 10^{den} September deed nog de Regering van *Doornik* tegen dergelijke pogingen eene vlag hijschen van wit en rood — de kleuren der stad — maar de meeste ingezetenen droegen reeds de Brabandsche kleuren, die toen ook door geheel *Henegouwen* op schier alle kerktorens woeijen. In *Vlaanderen* was *Gerardsbergen* de eerste stad die zich daarmede tooide: het was op den 10^{den} September. *Brugge* zou dit reeds vijf dagen vroeger

gedaan hebben, indien niet de gedachte dat *Vlamingen* aan de leiband van *Brabanders* zouden gaan, de pogingen der Overheden in het weren van onwettige kleuren ondersteund had.

Het schijnt hier de plaats te zijn het verhaal der verder voorgevallen gebeurtenissen door drie opmerkingen te doen voorafgaan.

Vooreerst behoort, wie de handelingen van de Hoofden der krijgsmagt in die dagen onpartijdig wil beoordeelen, in 't oog te houden, dat de dienstreglementen hun niet veroorloofden tot handhaving van wet en orde tusschen beide te treden, tenzij daartoe uitgenoodigd door de Burgerlijke Overheid — Gouverneur of Burgemeester; en niet anders dan met overleg van dezen. Eene Martiale wet tegen volksoploopen, zoo als in *Frankrijk* ten jare 1789 door de eerste toongevers der Grootte Staatsomwenteling, BARNAVE, PETION, MIRABEAU, tot beveiliging van het volk tegen oproerig gepeupel was doorgedreven, bestond in *Nederland* niet. De wetten die, in 1791 en 1797 in *Frankrijk* uitgevaardigd, aldaar Vestingen en Gemeenten in Staat van Beleg konden doen verklaren en aan een Militairen bevelhebber tijdelijk binnen een bepaalden omtrek eene dictatoriale magt verleen (*). — deze wetten waren in *Nederland* nooit van kracht geweest. Er bestond alleen een Besluit van NAPOLEON waarbij bepaald werd dat in de plaatsen die door den Keizer,

(*) De *Loi Martiale contre les attroupements* van 21 October 1789 is weder afgeschafte op voorstel van BILLAUD VARENNES, onder het voorzitterschap van COLLOT D'HERBOIS. Maar bij eene *Loi concernant la conservation et le classement des places fortes et des postes militaires* van 8—10 Julij 1791 werden het eerst drie toestanden onderscheiden, Staat van Vrede, Staat van Oorlog, Staat van Beleg, en eene wet van 10 Fructidor an V (27 Augustus 1797) strekte, ter gelegenheid van de onlusten in de *Vendée*, de bevoegdheid om eene vesting in staat van Oorlog of van Beleg te verklaren uit tot de *Communes de l'intérieur*.

't zij tegen een aanval van buiten, 't zij tegen oproer van binnen, in Staat van Beleg zouden verklaard zijn, de magt der Burgerlijke regtbanken overging aan het Hoofd der krijgsmagt, wiens hoogste plicht daarbij verklaard werd te zijn, op zijne verantwoordelijkheid het dreigend geweld te keer te gaan met al de middelen waarover hij kon beschikken. Dit Besluit was gedagteekend den 24sten December 1811 en alzoo op een tijdstip toen *Nederland* zich bevond onder de heerschappij des Keizers die het genomen had. Maar vermits dat Besluit meer eene reeks van voorschriften was over de wijze waarop Fransche Opperbevelhebbers in versterkte plaatsen de in *Frankrijk* bestaande wet van 1791 moesten ten uitvoer leggen, dan eene op zich zelf staande verordening, dacht niemand er aan dat dit Besluit in het Koningrijk der *Nederlanden* eenige kracht van wet kon hebben, en was het bij de Regering geheel in vergetelheid geraakt. (*) Het was eerst toen de Nederlandsche Generaals verklaarden het wettig Gezag in de hun toevertrouwde vestingen tegen het oproer niet te zullen kunnen handhaven tenzij hun Gezag onafhankelijk wierd gemaakt van de Burgerlijke Overheid, dat Koning WILLEM I door den drang der omstandigheden zich liet bewegen om den Staat van Oorlog en van Beleg, vroeger alleen in oorlog en tegen een vijand mogelijk gedacht, toe te passen ter beteugeling zijner oproerige onderdanen. Alleen echter aan Bevelhebbers in Vestingen werd toegestaan een zelfstandig oppergezag als in den Staat van Beleg te voeren, en er is tot den maatregel eerst overgegaan, toen het oproer meer dan drie weken tijds had gehad om aan te groeijen tot een opstand, waarvan de klaarblijkelijke bedoeling de benamingen

(*) Het droeg ten opschrift: *Décret Impérial relatif à l'organisation et au service des états-majors des Places*, en was hier te lande schier alleen bekend uit het werk van CARNOT, *Défense des Places*.

» *Vijand*” en » *Oorlog*” scheen te wettigen. De Luitenant-Generaal VAN GEEN is de eerste geweest die op dezen maatregel met ernst heeft aangedrongen, en op den 7^{den} September ontving hij uit 's *Gravenhage* de magtiging om de vesting *Namen* in Staat van Beleg te verklaren. Waar geen in-belegstelling vergund werd, bekwamen de Militaire bevelhebbers den stelligsten last om wel eene indrukwekkende houding aan te nemen, maar niet te vergeten dat zij zich in vrede bevonden en te midden van broeders.

Nog eene andere omstandigheid moest in de Hoofden der krijgsmagt de vrije werking hunner wilskracht belemmeren. Zij waren of zelve *Belgen* of hadden een geruimen tijd in *België* doorgebracht, en zij kenden de gesteldheid der gemeederen genoeg om te gevoelen dat de Regering er op een volkaan gezeteld was, waarvan het Brusselsche oproer ligt de eerste uitbarsting kon zijn. Allen beschouwden zij het te *Brussel* gebeurde als van dien aard. De Luitenant-Generaal CHARLES ETIENNE BARON DE GHIGNT, in het Derde Groot-Kommando te *Gend* zijn hoofdkwartier hebbende, riep reeds op Donderdag den 26ten de daar aanwezige Hoofd-Officieren te zamen tot gemeen overleg en ontbood buskruid, waaraan volslagen gebrek was, uit *Wettere* en *Dendermonde*. De Generaal-Majoor LAMBERTUS JOSEPHUS GEORGE, die te *Mons* het bevel voerde over de Derde Divisie Infanterij trad op Vrijdag den 27sten in overleg met den Generaal-Majoor IGNACE LOUIS BARON DU VIVIER, Provinciaal Bevelhebber van *Henegouwen* en beiden stelden reeds dien dag aan de Regering van *Mons* maatregelen voor tot het behoud der rust. De Generaal-Majoor BERNARDUS JOHANNES CORNELIS BARON DIBBETS deed dienzelfden dag eene aanvraag van 30,000 patronen voor eene Afdeeling der Vierde Divisie waarover hij te *Maastricht* bevel voerde. VAN BOECOP te

Luik deed de dienstdoende Schutterij in 't geweer komen. VAN GEEN maakte toebereidselen om met geweld van wapenen te verhinderen dat te *Namen* het voorbeeld van *Brussel* gevolgd wierd, en zond onverwijld om bevelen naar 's *Gravenhage*. Met ieder uur werden de bevelvoerende Officieren in de overtuiging versterkt, dat wat zij deden zonder daartoe stellige bevelen te hebben de verantwoordelijkheid op hen zou brengen van eene Staatsomwenteling bevorderd of belemmerd te hebben. Dat de oproerige menigte te *Brussel* door Politieke drijvers was aangehitst, werd spoedig algemeen verspreid. Er was ook niet veel doorzigt noodig in hen die zich in 't midden der beweging bevonden, om waar te nemen dat, zoo het eerste oproer nog geen plan tot eene Revolutie rijp had gevonden, de verschillende partijen echter bij de hand waren om aan de volksbeweging eene rigting daarheen te geven. Het uitsteken eener Fransche vlag uit het Raadhuis van *Brussel* in de eerste uren des oproers was een veelbeteekenend verschijnsel geweest, ook al wist men niet, dat terwijl *Franschen* in *Brussel* hielpen de Regering van Koning WILLEM om ver te werpen, er *Belgen*, Leden van de Staten-Generaal, zich te *Barijs* bevonden om over eene aansluiting te onderhandelen van *België* aan *Frankrijk*. Terwijl in het Fransche Dagblad *Le Constitutionnel* van den 28ten Augustus eene scheiding van *Zuid- en Noord-Nederland* als een wensch van aanzienlijke Belgische Staatslieden werd voorgesteld, zagen de Officieren der Bezetting van *Namen* op Zondag den 29ten een hoop volk den beruchten toongever der Liberale partij, den Baron GOSWIN J. A. DE STASSART, met de *Namensche* kleuren getooid in triomf rond voeren, en waar zij zulk een man, van zoo grooten invloed in die streken, de ziel eener opkomende beweging zagen zijn, konden zij aan de bedoeling dier beweging niet

twijfelen. Een dag later kreeg VON HELDRING te *Maastricht* zoo zekere berigten dat verkleedde lieden het platte land rond liepen om *Limburg* in opstand te brengen, dat hij geschut op den hoofdwal deed planten om de toegangen tot de vesting te bestrijken. Zelfs in de plaatsen die nog eenigen tijd rustig bleven als in *Vlaanderen*, deed de houding der bevolking in verband met de bedrijvigheid van welbekende volksmenners en met de verschijning van velerlei zendelingen, zelfs uit *Rijssel* van de Roomsche Geestelijkheid in *Frankrijk*, bij de Militaire bevelhebbers de meening grond winnen dat het Rijk der *Nederlanden* eenē nieuwe toekomst te moeten gang. Deze meening van de Hoofden aan de mindere rangen medegedeeld had het gevolg, dat de Noord-Nederlandsche Officiereu spoedig wantrouwen begonnen op te vatten tegen hunne zuidelijke wapenbroeders, en dat onder dezen sommigen, met het oog op eene verwachte scheiding, dobberden tusschen hun plicht om het oproer te bestrijden en de vrees dat hunne toekomstige meesters schuilden onder de oproerlingen. Deze stemming werd aangewakkerd door de verleidingsmiddelen, die in 't werk gesteld werden om de troepen of tot werkeloosheid of tot ontrouw te bewegen. Proclamatien werden in 't geheim verspreid en in naamlooze brieven uit *Brussel* werden de Zuid-Nederlandsche Officiereu opgewekt om zich onverwijd te gaan scharen onder de nieuwe banier van een onafhankelijk *België*, waarvan als symbool een snipper van driekleurig lint ingesloten hun toegezonden werd. Er waren er die gevoel van eer hadden en deze stukken met verontwaardiging vertoonden, maar ten aanzien van anderen rezen vermoedens. Soldaten zoowel als Officiereu begonnen zich van elkander af te zonderen tot zamenspreking, de Noord- van de Zuid-Nederlandsche. Het geloof »er is verraad in de gelederen» maakt ook de beste troepen

aan een boog gelijk waarvan de pees verlamd is, en zoodanig was de toestand van al de Garnizoenen in *België*, hier wat vroeger daar wat later, maar overal veertien dagen na het oproer. Wat dezen toestand verhoogd heeft was eene omstandigheid waardoor het oproer krachten gekregen heeft die aan de Koninklijke krijgsmagt onttrokken zijn nog voordat uit deze de Belgische bestanddeelen zijn begonnen te verloop. Bij een Koninklijk Besluit van den 24ten Julij was het in vreedstijd gewone getal verlofgangers van de Nationale-Militie tegen de herfst-oefeningen opgeroepen: deze manschappen waren juist in de laatste dagen van Augustus op marsch naar hunne korpsen. En toen Koning WILLEM I in den morgen van Zaterdag den 28ten met den Prins van ORANJE, die zijnen Vader de tijdingen uit *Brussel* was gaan overbrengen en 's Konings bevelen vragen, van *het Loo* te 's *Gravenhage* was teruggekomen, was een zijner eerste maatregelen een besluit uit te vaardigen waarbij al de verlofgangers zonder onderscheid gelast werden onverwijld zich onder de wapenen te begeven. In de Zuidelijke Gewesten werden de meeste dezer jonge soldaten een gemakkelijke prooi der opstandelingen. Zij werden of verleid om t'huis te blijven of reeds op marsch zijnde door hoopen gewapend volk verhinderd hunne bestemming te bereiken, en sommigen overgehaald om zich naar *Brussel* te begeven waar het Militair gezag van Koning WILLEM had opgehouden te werken. Dit achterblijven, geheel of gedeeltelijk, der verlofgangers van de Nationale Militie was een slecht voorbeeld voor de manschappen die zich onder de wapenen bevonden; het bragt velerlei verwarring te weeg, en verzwakte de magt die tegen de opstandelingen kon gebruikt worden. (*)

(*) Het aantal dier verlofgangers was gemiddeld 400 op elk bataljon Infanterij. Daarenboven moesten in elke verzamelplaats van lotelingen zeker

Er valt in de derde plaats op te merken, dat de algemeene geest der Regering aan hen die door haar in eenig beheer of gezag geplaatst waren, eene groote schroomvalligheid had ingeprent ten aanzien van alles wat niet in de bestaande voorschriften stond uitgedrukt, of niet in bijzondere aanschrijvingen door hooger gezag 't zij bevolen 't zij toegestaan was. Toen dus het oproer onverhoeds hoogere en lagere Officieren in buitengewone omstandigheden plaatste, moesten zij die in hun karakter moed en zelfstandigheid genoeg bezaten om zich verantwoordelijk te stellen voor een buitengewonen maatregel, het hoofd stooten bij anderen wier medewerking zij noodig hadden en die van oordeel waren niet te mogen treden buiten de voorschriften van de gewone Dienst, wier ten-uitvoer-legging zij geleerd hadden te beschouwen als hun eenigen pligt. Het zetten van eenige palissaden, het afleveren van eenig buskruid, het bruikbaar maken van een wachtkamer, het verplaatsen van eenige Dragonders om de briefwisseling met de Regering te bespoedigen en soortgelijke maatregelen zelfs, zijn voorafgegaan door een schrijven en wedschrijven waaraan het oproer de winst van kostbare oogenblikken heeft te danken gehad.

De lezer die deze drie bijzonderheden voor den geest houdt zal zich tot onpartijdigheid kunnen stemmen tegen over den blaam van lafhartigheid, in alle geschriften over de Belgische Revolutie geworpen op de Nederlandsche krijgsmagt bij hare vruchteloze pogingen tot stuiting van den Opstand. (*) Het verhaal daarvan zal thans kunnen worden voortgezet.

aantal Officieren, Onderofficieren en manschappen afgezonderd gehouden worden, om hen naar de Staven der Afdeelingen te geleiden.

(*) Bij het lezen dier geschriften, in de Fransche taal uitgegeven, moet ook dit in 't oog gehouden worden, dat daarin, als er van het Nederlandsche leger gesproken wordt, de uitdrukkingen *Généraux Hollandais*, *Officiers*

Reeds vroeger is gemeld dat de Majoor DE CEVA op den 27sten Augustus naar *Brussel* werd gezonden, om aan VAN BIJLANDT versterking toe te zeggen. Deze Officier bragt tevens een bevel om geschut en troepen naar *Brussel* te zenden over aan den bevelvoerenden Officier der Rijdende Artillerij te *Breda* en te *Antwerpen* aan CHASSÉ, die op de aanvraag van VAN BIJLANDT, in den morgen van den 26sten tot hem gekomen, geantwoord had dat hij daaraan niet kon voldoen, zonder van hoogerhand daartoe last te hebben bekomen. Reeds op denzelfden 27sten trok eene batterij Rijdende Artillerij uit *Breda* naar het tooneel des oproers, binnen weinige dagen door drie andere gevolgd, (*) en van nu aan begonnen alle beschikbare troepen met den meesten spoed, op wagens en karren, in schuiten en stoombooten, uit het Noorden naar het Zuiden vervoerd te worden in twee rigtingen. Die naar *Antwerpen* en *Brussel* gezonden werden, 12590 hoofden, waren bestemd om onder het onmiddellijk bevel gesteld te worden van Prins FREDERIK, als Kolonel-Generaal der Landmagt, die zijn hoofdkwartier te *Vilvoorde* vestigde in den avond van Maandag den 30sten Augustus. Aan den Luitenant-Generaal CORT-HEIJLIGERS, wiens naam vroeger met lof gemeld is bij de beschrijving van een roemrijk wapenfeit — het doorwaden der *Schelde* ter herneming

Hollandais, troupes Hollandaises gebruikt worden, waardoor de blaam van al wat men te berispen gevonden heeft op de Noord-Nederlandsche Officiëren en Soldaten wordt geworpen, en zoo wordt wel eens als lafhartigheid voorgesteld wat voorbedachte terughouding, ontrouw en verraad geweest is.

(*) De samenstelling dezer batterijen en de diensten door de Rijdende Artillerij, onder het bevel van den Luitenant-Kolonel PETAUS RUTGARDUS FALTER, bewezen, door de troepen die te *Antwerpen* zamentrokken van allerlei artillerij-behoeften te voorzien, kan men leeren kennen uit de *Geschiedenis van het Regiment Nederlandsche Rijdende Artillerie*, door Jhr. J. W. VAN SIJPESTRIJN (Z. Bommel 1852), bl. 187.

van het fort *Bath* in 1809 — werd last gegeven om te *Maastricht* het bevel te aanvaarden over de troepen die in de rigting van *Luik* op marsch gingen, ten getale van 8572 hoofden: deze Generaal aanvaardde dit opperbevel den 4^{den} September. (*) Volgens de bevelen door het Departement van Oorlog uitgevaardigd zouden deze troepen op dien 4^{den} September de plaatsen harer bestemming bereikt hebben, met uitzondering van 2265 man, wier aantogt uit *Friesland*, *Groningen*, *Drenthe* en *Overijssel* drie of vier dagen langer zou aanhouden. Dan, eer zij nog op de twee hoofdtooneelen der onlusten waren aangekomen, verlamde de Regering de veerkracht waarmede het Leger naar de wapens greep en oprukte, door te weifelen en een terugtred te bevelen. De marsch der troepen van Prins FREDRIK werd te *Vilvoorde* gestaakt. Een voornemen, zoo het bestaan heeft, om in den avond van den laatsten Augustus tot voor de muren van *Brussel* op te rukken en de stad op te eischen, werd ter zijde gezet ten gevolge der vertoogen van mannen van aanzien en twee Buitenlandsche Gezanten in Bezending uit *Brussel* aan het Hoofdkwartier gekomen. De Prins van ORANJE, steunende op hunne verzekering dat eene vreedzame verschijning van 's Konings zonen binnen de stad de orde terstond zou doen terugkeeren, waagde zich in den vuurpoel des oproers en keerde, na drie dagen daarin te hebben doorgebracht, terug met de betuiging van Bevelhebbers der Burgerwacht, Leden van de Staten-Generaal, Hoofden der Regterlijke Magt, vele andere ingezetenen van invloed, dat eene splitsing van het Rijksbestuur onder het Oppergezag van het Regerend Stadhuis het uiterste was, waartoe zich

(*) Onder de opgegevene getallen zijn niet begrepen de opkomende Lotelingen: wanneer deze hunne bataljons bereikt hadden, zou Prins FREDRIK over 19771 man te beschikken gehad hebben, en COET-HEIJLIGERS over 12658.

de wenschen der onruststokers uitstrekten. Nu dus de Koning zelf tot het onderzoeken van dien wensch eene buitengewone vergadering van de Staten-Generaal tegen den 15^{den} September had bij een geroepen, scheen het minder noodig gewelddadig eene stem te smoren, waarvan de grondtoon eerlang weerklank vinden zou bij de wettige volksvertegenwoordigers. Het oproer door bloedstorting te tuchtigen zou, meende men, het opgeruide Gemeen tergen en de onruststokers tot buitensporige eischen brengen. De Koning vergoelijkte zelfs wat het doel der algemeene troepen-beweging geweest was door in eene proclamatie van den 5^{den} September te verklaren, dat het aangerukte leger ter beschikking zijner zonen was gesteld om personen en eigendommen te beschermen; »on-»derzoeken en bevredigen” was de taak geweest die hij aan de beide Prinsen had opgedragen. Op den 7^{den} September begonnen de troepen te *Vilvoorde* haren terugtogt naar *Mechelen*: daags daaraan werd het Hoofdkwartier van Prins FREDERIK naar *Antwerpen* verlegd. Die weifeling en deze terugtred, gedaan zonder dat te *Brussel* het wettig gezag hersteld of de gemeenschap van de oproerige stad met geheel *België* afgesloten was, heeft aan de Waalsche bevolking van *Luikerland* gelegenheid gegeven om wederom haar gewigt te leggen in de schaal der lotgevallen van *Nederland* en de geheele afscheuring der Zuidelijke van de Noordelijke gewesten te beslissen. De gebeurtenissen te *Luik* voorgevallen verdienen meer bijzonder de aandacht. Het verhaal daarvan kan doen zien, hoe van het tweërlei gebod dat Koning WILLEM I aan zijn leger deed uitgaan, het eene »Neem eene imposante »houding aan” onuitvoerbaar werd door het andere »Be-»schouw u te staan te midden van broeders in vrede.”

Niet zoodra had zich te *Luik* in den morgen van Vrijdag den 27sten Augustus de tijding van het Brusselsche oproer

meer algemeen verspreid, of er deden zich gegoedde burgers op om tot eene voorloopige Commissie van Veiligheid zich te vormen en eene Stedelijke Wacht te wapenen. De Gouverneur der Provincie en de Burgemeester keurden dien maatregel goed: de Veiligheids-Commissie, bij wier eerste zitting de Gouverneur — de Commissaris des Konings — het Voorzitterschap bekleedde, zou de Overheid, en de Burgerwacht de Schutterij die zij in 't geweer had doen komen, ondersteunen, in het handhaven der rust. De Generaal-Majoor VAN BOECOP, die den vorigen avond de wachtposten had doen verdubbelen, werd door hen overgehaald om die posten in de stad door de Schutterij te doen bezetten. Maar toen den volgenden morgen het Dagblad *Le Courier des Pays-Bas* de gistende geesten was komen aanblazen, kondigde de Commissie van Veiligheid eene Proclamatie af, waarin zij gelastte dat de Schutterij de Oranje-kleur zou afleggen en de Provinciale Luiksche kleuren rood en geel zou aannemen. VAN BOECOP begaf zich toen naar 't stadhuis en kwam in verzet tegen dien maatregel, doch vruchteloos: men wees hem op een ander gedeelte der Afkondiging, waarin bevolen werd om de Oranje-kleur, waar deze het herkenningsteeken van 's Konings krijgsmagt was, te eerbiedigen. Intuschen was in de eerste vier-en-twintig uren de Burgerwacht talrijk geworden; men zag er velen onder die vroeger in krijgsdienst geweest waren; er wemelde reeds in de stad — stad vol werkplaatsen van velerlei metaalbereiding — eene menigte lieden die allerlei wapenen vertoonden. Het werd ruchtbaar — hoe bedekt men het ook gehouden had — dat den vorigen dag op de Citadel een aanvang gemaakt was met de eerste werkzaamheden om haar in verdedigbaren staat te brengen; het sluitwerk was hersteld, men was aan het aanpunten van palissaden, borstweringen en banketten wer-

den onder behoorlijk profiel gebragt: de eisch deed zich hooren dat ook de posten op het kasteel door de Burgerij zouden bezet worden. VAN BOECOP begreep de voldoening aan dien eisch het best te zullen voorkomen door zelf zich op het kasteel te vestigen: 't geen hij deed nog dienzelfden dag, den 28ten Augustus. Maar de opbruising van het volk nam met snelheid toe door de spoedig aangebragte verhalen van hetgeen er dien Zaterdag te *Verviers* gebeurde. Een Oranje-vaan werd daar in 't openbaar verbrand en de beeldtenis des Konings als van een misdadiger opgehangen. Bezetting van troepen was er te *Verviers* in 't geheel niet; de Schutterij liet zich ontwapenen en eene afdeeling *Maréchaussée* onder het bevel van een Zuid-Nederlandschen Luitenant week voor het plunderend en brandstichtend gepeupel 's nachts uit de stad.

De geheele Bezetting van *Luik* bepaalde zich tot het Reserve-Bataljon der Elfde Afdeeling Infanterij, gehuisvest in eene Kazerne genaamd *St. Laurent*, waar 1500 geweren van met verlof afwezige lotelingen bewaard werden, en het Eerste Bataljon Artillerij-Nationale-Militie, zich bevindende met eenig geschut tot oefening en leering gebruikt en een voorraad geweren, in een gebouw genaamd *Les Ecoliers*. Het was uit de houding die het gewapend volk in den namiddag van Zaterdag begon aan te nemen, te berekenen dat ook al wilde men die geweren en dat geschut aan de onzekere hoede van Schutterij en Burgerwacht overlaten, de troepen op haren marsch naar het kasteel niet ongemoeid zouden gelaten worden, en inzonderheid het Bataljon Artillerij, 'twelk uit zijne Kazerne het kasteel niet bereiken kon zonder de Maasbrug over te trekken, zich met geweld een weg zou hebben moeten banen. Door list derhalve, onopgemerkt, in de duisternis, slopen achtervolgens in de vier volgende dagen

8 Artillerij-Officieren en 114 Onderofficieren en Kanonniërs in het kasteel binnen. De Staf en de overige manschappen van dat bataljon kregen bevel in den nacht voor den 2^{den} September, in stilte af te trekken naar *Maastricht* gelijk zij deden, na het achterblijvend geschut door ligte vernageling en het wegnemen der stelschroeven, de geweren door verberging van sloten en bajonnetten voor den eersten aangreep onbruikbaar te hebben gemaakt. (*) Op het einde van dienzelfden nacht trok het bataljon der Elfde Afdeeling, dat steeds in 't oog werd gehouden door posten van gewapende burgers, toen dezen tegen den morgenstond deels verlopen deels minder waakzaam waren, de Kazerne *St. Laurent* uit, na de geweren die daar in bewaring waren van hunne sloten ontdaan en de hanen bij zich genomen te hebben, den weg op naar *Tongeren*. VAN BOECOP had dit aldus bevolen, omdat hij berigt had dat twee bataljons van de Dertiende Afdeeling in aantogt waren naar het kasteel, en hij berekende dat alzoo deze drie bataljons gelijktijdig zouden kunnen binnen rukken, gelijk geschiedde. Toen in den morgen van den 3^{den} September deze troepen zich daar vereenigd bevonden, waren op den hoofdwal van het kasteel met de minstmogelijke vertooning 24 vuurmonden geplaatst, waaronder 2 twaalfponders die de voorstad *St. Walburg* bestreken, 10 mortieren en 2 houwitsers: de noodige munitie voor dit geschut was, benevens een aantal handgranaten, in gereedheid

(*) De achtergebleven stukken met het daarbij behoorende gereedschap bestonden in: 4 ijzeren kanons van 12 pond, waarvan 2 op kust- en 2 op vestingaffuiten; 6 ijzeren kanons van 6 pond en 2 houwitsers van 20 duim op belegeringaffuiten; 2 mortieren op ijzeren stoelen; 8 korte metalen kanons van 6 pondskogels en 2 houwitsers van 15 duim op veldaffuiten. Bij den aftogt heeft de bevelvoerende Officier, de Luitenant-Kolonel A. PETER, ten gevolge eener overeenkomst met de Commissie van Veiligheid, de kazernen en wat zich daarin bevond, als eigendom van het Rijk, ter bewaring overgegeven aan eene wacht van een Officier en manschappen van de Schutterij.

gebragt, en men ging voort ook van het zwaardere geschut dat voorhanden was, bastions, ravelijnen en lunetten te voorzien. Aldus sterk genoeg ter verdediging van het kasteel tegen een hoop muitelingen, zou de Bezetting, zoo zij daartoe geroepen ware, een krachtigen arm hebben kunnen lenen aan het Politiek Gezag in de stad: zij werd daartoe niet geroepen. (*)

Dien zelfden tweeden September, merkwaardig ook door het verblijf des Prinsen van ORANJE te *Brussel*, trad de volksbeweging te *Luik* een nieuw tijdperk in. Tot hier toe had de onrustige menigte geen bepaald voornemen aan den dag gelegd, en begeerten om te plunderen waren in bedwang gehouden door Schutterij en Burgerwacht. Maar dien dag deden zich eenige Volksleiders op, schrijvers in de dagbladen *Le Courier des Pays-Bas* en *Le Politique*, en onder hen een man door bekwaamheid en Philanthropischen ijver vermaard geworden EDOUARD DUCPETIAUX. In hartstogtelijke aanspraken op het plein van *St. Lambert* riepen zij de menigte op om *Brussel* te hulp te snellen waar, zeiden zij, even als eene maand geleden voor *Frankrijk* te *Parijs*, eene nieuwe toekomst voor *België* werd voorbereid. Hun taal, ondersteund door uitdeelingen van geld, deed de oproervlam uitslaan. Uit het magazijn van een aanzienlijken wapenfabrikant werd een buitengewoon groot aantal geweren, die daar als voor de dienst gereed stonden met de bajonetten op de trompen en de vuursteen op de sloten, minder geplunderd dan weggehaald als voorwerpen waarvan de betaling verzekerd was. Het was in den avond van dien dag, ten 10

(*) DE BEAUMONT VASSY, in zijne *Hist. des Etats Européens*, T. I, p. 118, vermeld hebbende dat VAN BORGOP de citadel betrok, voegt er bij: "Par ce seul fait l'autorité du gouverneur SANDBERG fut tout à fait annulée." Hoe onjuist deze voorstelling is, kan uit de medegedeelde feiten blijken.

uur, dat een troep van 400 gewapende *Luikenaars* zich op weg begaf naar *Brussel*, met zich voerende, behalve eenige kisten met geweren, twee korte kanons van de stukken geschut die in de Kazerne der Artillerij waren achtergebleven en nu met karrepaarden bespannen werden; bij een daarvan bevond zich een oud soldaat, die daarna een groote vermaardheid bij de Belgen verkregen heeft onder den bijnaam van *Houtenbeen*. De weg van *Luik* naar *Brussel* kon zonder eenigen hinderpaal worden afgelegd: noch te *St. Truijen* noch te *Thienen* was eenige militaire bezetting, en te *Leuven*, wilde men al die stad niet omtrekken, heerschte reeds de regeringloosheid. (*) Maar de stoutheid waarmede deze vrijwilligers dien togt ongestoord en ongestraft hebben volbragt en als zegevierend in *Brussel* zijn binnengetrokken, was een voorbeeld dat tot navolging wekte en heeft, in de verdere wenteling der gebeurtenissen, voor *België* nog een bijzonder gewigt gehad. De bende werd aangevoerd door den Advokaat CHARLES ROGIER, die alzoo zijn eersten stap deed op het staatstoooneel en daarna met een anderen Luikschen Advokaat JEAN LOUIS JOSEPH LEBEAU in het nieuwe staatsleven van het Belgische volk aan het hoofd gestaan heeft van een ministerie en eener staatkundige partij.

(*) Сн. WHITE, in het 12de hoofdstuk zijner Historie van de Belgische Revolutie, schrijft, dat de *Luikenaars* een weg hebben moeten doortrekken, bedekt met detachementen van 's Konings troepen, maar dat eene nalatigheid der *Hollandsche Kommandanten* die hij onbegrijpelijk noemt, hen geen den minsten tegenstand heeft doen ontmoeten. Deze voorstelling is niet juist. Op den 3^{den} September heeft de Generaal TAIP met detachementen Lansiers en Dragonders, een bataljon Infanterij en vier stukken geschut zich vertoond op de hoogten voor *Leuven*, dáár zijn deze troepen door het volk uit de stad, waar alles in oproer was, aangevallen, en zoodra het gevaar ontstond dat zij met het volk handgemeen zouden worden, is er bevel uit het Hoofdkwartier te *Vilvoorde* gekomen, dat zij zouden terugtrekken, tegen zij nog dienzelfden dag gedaan hebben. Ten zuiden van *Leuven* waren geen detachementen van troepen hoegenaamd.

Het was echter niet de inval van een enkel brein of de plotseling opgekomen gedachte van eenige loshoofden, waarvan de uiting op het plein van *St. Lambert* te *Luik* aan de zaamgeschoolde menigte *Brussel* aanwees als de plaats, waar wederom een pleitgeding tusschen een volk en eene regering stond beslecht te worden. Te *Parijs* hadden op den 30ten Augustus, toen aldaar het berigt van het uitbreken des oproers was bekend geworden, twee staatkundige veroordeelden, *LOUIS DE POTTER* en *FRANÇOIS TIELEMANS*, die door een vonnis van de bevoegde regtsmagt uit de *Nederlanden* gebannen waren wegens zamenzwering tegen de veiligheid van het Rijk, een gastmaal aangerigt voor al de daar aanwezige *Belgen*. *Franschen* hadden zich daarbij gevoegd, mededrijvers der Julijrevolutie, welke naar hun oordeel te vroeg was blijven staan; men had elkanderen de hoofden verhit en *Brussel* aangewezen als een nieuw strijdperk voor de bevrijding der volken, voor den roem van *Frankrijk*. Den 5^{den} September trok eene gemengde bende van *Belgen* en *Franschen* met een vaandeldrager aan het hoofd, tusschen *Philippeville* en *Charleroi* door, over *Montigny sur Sambre* naar *Brussel*, de voorhoede, gelijk zij verkondigden, van een leger van vrijheidsvrienden. De *Luikenaars* waren deze Fransch-Belgische patriotten vóór geweest, maar de verwachting van hulp uit *Frankrijk* was van den aanvang af opgewekt en maakte stoutmoediger om gereed te zijn ten strijde, voor 'tgeen in de dagbladen de nationale zaak genoemd werd. Op het platte land vermeerderden nu met elken dag de gewapende benden. In de steden werden oproepingen rondgedragen, waarin uitdrukkingen als deze gevonden werden: » Het kleinste gehucht » wapent zich om *Brussel* te hulp te komen en gij slaapt!» Lijsten voor vrijwilligers werden geopend en inschrijvingen voor bijdragen in geld om hen van het noodige te voorzien.

Met elken dag groeide het getal aan van handen die bezigheid zochten, omdat, ten gevolge reeds der eerste onlusten, eigenaars van fabrieken en kolenmijnen den arbeid deden staken, en de ongelegenheden, waarin de Brusselsche Bank zich plotseling gewikkeld zag, het schorsen van betalingen deed vreezen, waaruit velen hun bestaan vonden. Veertien dagen na den Brusselschen oproernacht werd het aantal landlieden en mijnwerkers, die rondom *Charleroi* op drie uren afstands gewapend omzwierven, bij duizenden berekend. Het was in de oogenblikken toen aldus de veeren om een gewapenden volksopstand in volle werking te brengen, tot het uiterste gespannen werden, dat de Regering besloot, elke nieuwe aanleiding tot verbittering der in gisting zijnde bevolking te blijven vermijden en de oproerige hoofdstad vooreerst aan haar lot over te laten: tegenover de meening van velen, dat door *Brussel* en *Luik* met troepen in te sluiten, men leeren zou hoe weinig algemeen in de Zuidelijke Gewesten eene staatsverandering begeerd werd, had de bewering van vele anderen, dat elke militaire beweging tegen *Brussel* een gewapenden opstand over het geheele land zou doen uitbarsten, de overhand gekregen in 's Konings kabinet. Dit besluit beperkte de taak van het leger tot waakzaamheid en zelfverdediging. De troepen, met geestdrift uit het Noorden aangerukt, werden in garnizoen gelegd en gekantonneerd, die over *Vilvoorde* naar *Brussel* zouden getrokken hebben, te *Mechelen*, *Antwerpen*, *Lier* en in de daar tusschen liggende plaatsen; die in de rigting van *Luik* onder de bevelen van CORT-HEIJLIGERS waren gekomen, te *Maastricht*, langs de beide Maas-oevers en in de gemeenten langs den straatweg naar *Hasselt*.

Te *Luik* steeg middelerwijl de opgewondenheid die den uittogt der bende van ROGIER had veroorzaakt spoedig

ten top. Toen daar de tijding was gekomen dat ook naar *Luik* troepen in aantogt waren, was er terstond uit naam van de aanzienlijkste ingezetenen een dringend verzoek om tegenbevel afgegaan: »de nadering van troepen zou onge- »twijfeld ook te *Luik* een oproer doen uitbarsten." Ten gevolge van dit verzoek teekende Prins FREDERIK te *Vilvoorde* op den dag toen 's morgens de drie bovengemelde bataljons in het kasteel waren binnengerukt, een bevel, waarbij de Dertiende Afdeeling gelast werd niet tot hare bestemmingsplaats voort te rukken. De Officier die dit bevel overbragt, viel in handen van het gewapend volk; het bevelschrift werd geopend, de inhoud terstond door een der Dagbladen bekend gemaakt, en den Officier onder doodsbedreiging de belofte afgedwongen van den terugtogt der reeds binnengerukte bataljons van de Dertiende Afdeeling te zullen bewerken. De Gouverneur, 's Konings zaakgelastigde in de Provincie, drong bij VAN BOECOP aan op de voldoening aan het verlangen der Burgerij, en de twee bataljons van de Dertiende Afdeeling trokken daags nadat zij het kasteel waren binnengekomen daar weder uit: één daarvan bleef echter te *Tongeren*, om in de nabijheid te zijn wanneer de Bezetting van het kasteel hulp mogt behoeven. Nu de vrees voor de troepen verdwenen was verdween ook de laatste eerbied voor de wet. Regeringloosheid verving het gezag der overheden. De Burgemeester legde zijn Ambt neder; de Commissie van Veiligheid ontbond zich; de Schutterij ontdeed zich van den Nederlandschen schuttersrok; de Burgerwacht, waaruit de gezetene burgers zich terugtrokken, nu uit de lagere volksklassen door drink- en daggelden tot een getal van 5500 gebragt, verkoos zelve zich een bevelhebber, en nieuwe benden begaven zich op weg naar de stookplaats der revolutie.

De ontwikkeling der volksberoering te *Luik* bragt VAN

BOECOP op het kasteel in een moeilijken toestand, omdat hij alle levensbehoefden uit de stad moest bekomen en onder de weinige troepen die hem waren overgebleven zich vele *Luikenaars* bevonden, wier stemming hem weinig goeds deed voorspellen voor het geval waarin hij geweld zou moeten gebruiken. (*) Het liet zich aanzien dat hij zich spoedig in dat geval zou bevinden. Het gewapend volk begon in de stad versperringen aan te leggen; een gewezen Luitenant-Ingenieur, wien een leerstoel in de Mineralogie aan de Luik-sche Hoogeschool was gegeven, vormde eene Burger-Artillerij en oefende manschappen in de bediening van het geschut: het voornemen werd niet verbloemd om de geheele verwijdering van 's Konings troepen door geweld te beproeven. Uitgezette posten 's nachts en daags kleine troepen van de burgerwacht te paard ter verkenning zwervende in den omtrek, hielden een waakzaam oog dat de Bezetting in het kasteel geenerlei toevoer erlangde. Desniettegenstaande gaven in den nacht voor den 15^{den} September vier vuurpijlen een afgesproken teeken en den volgenden morgen rukte de Majoor MENSCH aan 't hoofd van het bataljon der Dertiende Afdeling, dat niet verder dan tot *Tongeren* was teruggetrokken, met slaande trom in het kasteel binnen. Ook de Artillerij kreeg versterking van manschap. (†)

Tot op dat tijdstip had het gewapend volk 's Rijks Gieterij van ijzeren geschut nog ongemoeid gelaten, en ook het af-

(*) Ook bij de Artillerij waren vele kanonniërs die alleen in bedwang gehouden werden door het streng toezigt hunner Officieren en Onderofficieren. Toen het bataljon den 7^{den} October aftrok naar *Maastricht* waren er 89 kanonniërs en een korporaal, die weigerden te volgen en zich bij de opstandelingen gevoegd hebben.

(†) Op den 17^{den} en 18^{den}, telkens 15 kanonniërs met een Officier en een Onderofficier van het 's nachts voor den 2^{den} van *Luik* naar *Maastricht* getrokken gedeelte van het Eerste bataljon Artillerij-Nationale-Militie.

gezonderd fort *La Chartreuse* werd door eene kleine wacht van het kasteel bezet gehouden. Doch toen deze gebouwen openlijk werden aangewezen als het doel van een voorgenomen aanval van het Graauw, en de schriftelijke verzekering van den Bevelhebber der Luiksche Burgerwacht, die beloofde met al zijne middelen dien aanval te zullen verhoeden, geen vertrouwen inboezemde, toen naderde de Luitenant-Generaal CORT-HEIJLIGERS met zijne troepen *Luik*, en vestigde hij op den 19^{den} September zijn hoofdkwartier te *Tongeren*, gereed om de oproerige stad binnen te rukken en een einde te maken aan de miskennis van 's Konings gezag.

Middelerwijl was de woeste geest der *Walen* begonnen ook op eene andere wijze werkzaam te zijn ter ontbinding van het Koninkrijk der *Nederlanden*.

De *Walen*, een volk van raadselachtigen oorsprong, hebben in taal, ligchaamsbouw en gemoedsbestaan te weinig overeenkomst met de hen omringende *Duitschers*, *Franschen* en *Nederlanders*, om hen niet als een eigenaardig volk te beschouwen. Hun uitzigt en hunne hartstogtelijkheid — waar de fijnere beschaving der hoogere standen de scherpe hoeken en sterke kleuren niet heeft afgeslepen — doen aan de *Nerviërs* denken of aan een ander dier aloude volkstammen, die door de *Romeinen* in de Neder-Rhijn-landen bevochten zijn en door hen met de epitheten *Trux* en *Ferox* beschreven werden. In de middeleeuwsche oorlogsverhalen komen de *Walen* voor als onstuimige en nietsontziende strijders. Voor de latere tijden heeft GRÉTRY, dien zijne vaderstad *Luik* door een standbeeld vereerd heeft, eene karakterschets van zijne stamgenooten gegeven, waarin hij zegt dat de *Luikerwaal* een goed soldaat is, maar spoedig deserteur wordt wanneer men hem niet erkent als den besten soldaat van zijne compagnie. Deze tweeledige getuigenis van GRÉTRY bevat eene tegenspraak met zich zelve,

tenzij soldaat en vechter voor gelijkbeteekenende woorden gehouden worden; maar de beschuldiging die daarin besloten ligt heeft een bewijs gevonden in de Septemberdagen van 1830: volslagen ongevoeligheid voor trouw aan het vaandel heeft toen de *Walen* een kanker doen zijn voor het Nederlandsche leger. Toen nog op de trouw der overige troepen die uit de Zuidelijke Provinciën afkomstig waren kon gerekend worden, was bij de *Walen* die zich onder de Bezettingen van *Charleroi* en der kasteelen van *Luik* en *Namen* bevonden, een geest van onwil en weerspanning zichtbaar, die hen tot bestrijding van het oproer onbruikbaar deed zijn. Inzonderheid begonnen de Waalsche bestanddeelen eener Afdeeling Kurassiers in hare kantonementen te *Lonaken* en *Vroenhoven* zoo snel te verloop, dat de geheele Afdeeling op den 11^{den} September binnen *Maastricht* moest teruggebracht worden, waar zij grootendeels onbruikbaar werd, omdat men zich op de trouw der manschappen niet meer verlaten kon: 4 Onderofficieren en 10 Kurassiers waren dien dag met paarden, wapenen en kleeding naar de muitelingen overgelopen en hadden eene verklaring achtergelaten dat zij niet meer wilden dienen tegen hunne broeders te *Luik*. Een dag te voren waren van een detachement der Waalsche Elfde Afdeeling, 'twelk uit *Leuven* gekomen gekantonneerd was in het dorp *Frère* tusschen *Tongeren* en *Luik*, 32 soldaten met 4 Onderofficieren met wapenen en al weggelopen naar *Luik*. De snoodheid dezer trouwloozen was te aanstekelijker omdat zij ongestraft bleef. VAN BOECOP eischte van de Regering van *Luik* de uitlevering der deserteurs: die uitlevering werd geweigerd, en ook dit bewijs van de overheersching eener magt die noch wet noch Koning meer erkende, werd geen reden genoeg geacht om den gewapenden arm te gebruiken tot herstelling der erkenning van beide.

De vrees van iets te zullen doen dat de uitwerking zou kunnen hebben als van olie in een vuur dat dreigt te ontvlammen, zal welligt de reden geweest zijn, dat noch in die oogenblikken noch terstond bij de eerste oproerige bewegingen een enkel woord van opwekking tot trouw en schandvlekking der eerloozen die hunnen soldatenplicht zouden kunnen vergeten, in Algemeene Dagorder of Proclamatie door den Koning aan het leger is gerigt geworden. Inderdaad werd ook elk nadrukkelijk woord en elke stap voorwaarts der Regering terstond te baat genomen om eene opvlamming van het oproer te doen volgen. Zoo werd door 's Konings Proclamatie van den 5^{den} September de oproerige volkswa-
pening aangewakkerd omdat de onruststokers den zin daarvan uitlegden als eene bedoeling der Regering om tijd te winnen. Eene poging om *Charleroi* voor 's Konings gezag te behouden kan inzonderheid tot een voorbeeld strekken.

Deze gewigtige vesting was aan de hoede toevertrouwd van een ziekelijken Bevelhebber met een enkel bataljon van de Achttiende Afdeeling, grootendeels uit *Walen* bestaande, die men gezien had dat bij het laden hunner geweren de kogels van de patronen hadden gebeten. De benedenstad was reeds in de eerste dagen van September door het Garnizoen verlaten; eene Burgerwacht was daar meester en de Brabandsche vlag woei er van den toren. Wenshende den geest der Bezetting en der Burgerij beide te verbeteren, had VAN GEEN, tot wiens Groot-Kommando *Charleroi* behoorde, om een Hollandsch Officier die een tergenden toon gevoerd had te vervangen in het bevel over genoemd bataljon, derwaarts gezonden een Majoor die een *Waal* was en wiens trouw, later bezweken, (*) toen nog boven verdenking was:

(*) Hij is volgens Besluit van 21 December 1830, n°. 11, van de Legerrol afgevoerd als deserteur.

deze had ook inderdaad in een warme toespraak zijne gewestgenooten tot getrouwe pligtsbetrachting aangespoord. Maar rondom de vesting zwierven gewapende benden, uitziende naar een oogenblik gunstig om de stad te overrompelen. VAN GEEN drong dus op versterking van het Garnizoen aan en CORT-HEIJLIGERS ontving bevel om een bataljon van de Dertiende Afdeeling derwaarts te zenden. Het tweede bataljon dier Afdeeling, aangevoerd door den Majoor SCHNEIDER, benevens detachementen Dragonders en Veld-Artillerij naar *Gembloux* getrokken, rukte van daar, geleid door den Kapitein van den Generalen Staf G. E. A. VAN PANHUIJS, ten vijf uur in den morgen van den 16^{den} September, na met de Burgerwacht eenige geweerschoten gewisseld te hebben, te *Charleroi* binnen. (*) Doch de tijding van dezen marsch, volbragt in spijt van het gewapend landvolk, blies in den omtrek den ijver der volkswapening feller aan; in de dorpen maakte alles zich gereed om op het eerste luiden der alarmklok te wapen te snellen en elken marsch van troepen te keer te gaan; in *Mons* werd zij het sein tot een hevig oproer: hetgeen daar voorgevallen is, verdient hier ter plaatse eenige vermelding.

Te *Bergen* in *Henegouwen* of *Mons* waren in den avond van den 3^{den} September, op een verspreid gerucht dat de Artillerij aldaar in bezetting zich gereed maakte om naar *Brussel* uit te rukken, de wachten aan de vier poorten en de hoofdwacht door het gepeupel overrompeld en de wachthebbende soldaten ontwapend; de burgers tot Stedelijke Wacht gewapend hadden het aangezien of medegeholpen, de Schutterij had haar dienst geweigerd; de Burgemeester en Wethouders hadden de opeisching van den Generaal-Majoor

(*) Het bataljon telde 727 hoofden, waaronder 21 Officieren; de detachementen waren sterk 25 dragonders en 26 kanonnières, elk met een Officier.

GEORGE, (*) bevelvoerende over de Divisie waartoe de Infanterij der Bezetting hehoorde, beantwoord met de verklaring dat zij niet bij magte waren om het volk de overweldigde posten weder te doen ontruimen, en al de troepen, Artillerij en Infanterij, hadden in den nacht zich samengetrokken rondom het arsenaal om vandaar de verloren posten met geweld te herneemen. Inderdaad waren den volgenden morgen de poortwachten zonder veel moeite hernomen, en de straten derwaarts door palissaden en hekken afgesloten. Maar sedert dien tijd was de gisting met elken dag toegenomen en deed zich een bepaald plan vermoeden, om aan de volksbeweging eene vaste rigting te geven. De Hoofdofficieren in de vesting aanwezig hadden zich vereenigd tot een Raad van Verdediging, waarvan echter zelfverwering het eenig doel was: de toegangen tot het arsenaal waren door versperringen beveiligd, opdat dit gebouw eenigermate het gemis eener citadel zou vergoeden. In den avond van den 15^{den} had het bekend worden van 's Konings Troonrede ter opening van de Buitengewone Zitting der Staten-Generaal, waarin de eisch tot scheiding grondwettig zou beoordeeld worden, een volksoploop doen ontstaan gepaard met baldadigheden en scheldwoorden tegen de *Hollanders*, en in die stemming waren de gemoederen te *Mons*, toen aldaar op den 17^{den} zich het berigt verspreidde dat te *Charleroi* troepen waren binnengerukt. Uit dit berigt ontleenden de onruststokers aanleiding tot het gerucht, dat ook naar *Mons* troepen in aantogt waren, en nu werd de opgewondenheid spoedig algemeen: straatsteenen werden opgenomen, volkshoopen trokken naar de Havreesche poort en rukten palissaden uit om de poort te overweldigen; maar nog boezemde de houding der Wacht aan dit gepeupel ontzag

(*) Reeds bovengenoemd bl. 573 en als Luitenant-Kolonel met lof vermeld in het verhaal van den Russischen veldtog bl. 394.

in — de Bezetting niet meer aan de volksleiders. Het Stadsbestuur was magteloos en liet zich op het Stadhuis door wie wilde bevelen voorschrijven en schimp toewerpen; de Schutterij had de wapens neergelegd; de Burgerwacht was verdeeld en werd door het Gemeen met ontwapening bedreigd, en echter bleef in den Raad van Verdediging de vraag of het Militair Gezag niet moest optreden nu het Burgerlijk Gezag geen teugels meer hield, zonder gevolg. Koning WILLEM had ook reeds noodig geoordeeld naar sommige vestingen Generaals te zenden met eenige meer dan gewone magt bekleed, en op den 15^{den} September eene zoodanige zending met den titel van *Opper-Kommandant* opgedragen voor *Doornik* aan den Generaal-Majoor Baron DE WAUTIER, (*) voor *IJperen* aan den Generaal-Majoor GEORGE en voor *Mons* aan den Luitenant-Generaal ANTON Baron DE HOWEN. (†) Door deze benoeming van GEORGE verloor 's Konings gezag te *Mons* een steun van bijzonder gewigt, omdat het uitzigt op eene nieuwe toekomst voor *België* het gevoel van eer en plicht reeds ondermijnde bij den Generaal-Majoor die het Provinciaal-Militair-gezag in *Henegouwen* had, bij den Kolonel die Plaatselijke Bevelhebber

(*) Niet te verwarren met WAUTHIER, die vroeger is voorgekomen als Plaatskommandant van *Brussel*.

(†) Uit een aanzienlijk Russisch geslacht te *Reval* geboren (9 Maart 1774), maar in ongenade gevallen bij hooggeplaatste personen aan het Keizerlijk Hof, was HOWEN, na reeds Kapitein in Russische dienst en Aide-de-Camp te zijn geweest, en de bestorming van *Ismail* en veldtogten in *Polen* te hebben bijgewoond, ten jare 1799 als Kanonnier in dienst der Bataafsche Republiek gekomen. Reeds spoedig had hij, strijdende tegen zijne landgenooten en gekwetst in den slag bij *Bergen* (19 September 1799) zijne verbindtenis aan een nieuw vaderland met zijn bloed bezegeld. Hij heeft in hooge achting gestaan bij Koning LODEWIJK, bij Koning WILLEM I en diens zoon den Prins van ORANJE en bij allen die den beschaafden krijgsman gekend hebben.

in *Mons* was, bij den Kolonel die de Derde Afdeeling aldaar in bezetting aanvoerde, en alzoo bij de drie Hoofdofficieren die het meest konden toebrengen om de krachten der Bezetting tegen over het oproer werkeloos te laten of te verlammen. (*) De benoeming van HOWEN daarentegen boezemde ontzag in, en bij zijne komst op den 19^{den} September was er de opgewondenheid der tegenstanders van de Regering tot het hoogste geklommen door eene oorzaak, waardig om wat hooger ópgehaald te worden, uithoofde van haar verband met den verderen loop der gebeurtenisen.

De Zuid-Nederlandsche leden van de Staten-Generaal hadden zich bijna alle tegen den 15^{den} September naar de Noordelijke Residentie begeven ter bijwoning van de Buitengewone Zitting van 's Lands Vertegenwoordiging, en gedurende hunne afwezigheid maakte zich de Club die in de zaal *St. George* te *Brussel* vergaderde geheel meester van de leiding der volksbeweging. Zoodra was niet 's Konings troonrede, standvastigheid ademende en Vorstelijke waardigheid, bekend geworden, of twee dier toongevers, NICOLAÏ en VLEMINCKX, werden uit *Brussel* naar 's *Gravenhage* gezonden, om uit naam der Belgische Patriotten de Zuid-Nederlandsche Afgevaardigden uit te noodigen dat zij onverwijd *Holland* zouden verlaten. Maar deze Afgevaardigden, van nabij ziende de wapenkracht die het Departement van Oorlog ontwikkelde en de voorbeeldelooze geestdrift waarmede de Noordelijke Gewesten zich bereid toonden om hunnen Koning te helpen tegen den afval van het Zuiden, gaven in antwoord aan die afgezonden den raad mede aan de Brusselsche Vrijheidsvrienden om het hoofd in den schoot te leggen, de besluiten der Staten-

(*) Bij de drie bedoelde Hoofdofficieren kan gevoegd worden de Luitenant-Kolonel bl. 295 genoemd: hij had het bevel over een der bataljons van de Derde Afdeeling.

Generaal af te wachten en van allen strijd tegen 's Konings Krijgsmagt zich te onthouden. Een hunner, reeds vroeger genoemd en in de Geschiedenis van *Nederland* gedurende het Keizerrijk berucht geworden, de Barou DE STASSART, was ter Vergadering verschenen alleen omdat hij zijne mede-Afgevaardigden niet had kunnen overhalen daar ook niet te verschijnen en hierdoor te toonen dat zij Grondwet en Staten-Generaal reeds als vernietigd beschouwden: deze verliet wel 's *Gravenhage*, maar om zich naar zijne landgoederen in de nabijheid der Fransche grenzen te begeven, oordeelende dat de ondernomen poging om *Belgie* aan de regering van Koning WILLEM te onttrekken, geheel hopeloos stond. Maar niet alzoo dachten daarover te *Brussel* de demagogen in de Club van *St. George*. Toen NICOLAI en VLEMINCKX op den 18^{den} met het antwoord der Afgevaardigden terug kwamen, werd daarover het woord gevoerd en in tegenstelling van den gegeven raad besloten, dat men de ontlukende onafhankelijkheid van *Belgie* tegen staatslist en geweld zou verdedigen en handhaven. Aan ALEXANDER GENDEBIEN, den bittersten vijand van al wat Hollandsch heette, werd het Dictatorschap aangeboden; hij wees dit aanbod van de hand, maar begaf zich nog dienzelfden avond naar *Mons*, deelde daar aan zijne vertrouwelingen het besluit der Belgische Patriotten mede en beraamde met hen het plan tot eene beslissende beweging, waarvan de uitvoering tegen den 20sten werd vastgesteld. Doch de komst van HOWEN op den 19^{den} deed reeds dien dag een oproer uitbreken, waarin GENDEBIEN het raadzaam oordeelde de wijk te nemen naar *Rijssel*, en vele welgezetene burgers de stad verlieten. (*)

(*) Bij de schriftelijke oirkonden en in druk verschenen verhalen is hier ook nog gebruik gemaakt van de rede van AL. GENDEBIEN zelven gehouden in de *Chambre des Representans* te *Brussel*, den 28 September 1831 en in de Belgische Dagbladen van dien tijd geplaatst.

De tijding der aankomst van den Hollandschen Generaal die gezonden was om een einde te maken aan de toegeeflijkheid tot hiertoe door de Burgerlijke en Militaire Gezaghebbers betoond, deed in den namiddag een volkshoop zamerootten voor het huis waar hij zijn intrek had genomen. Men stormde naar binnen, tierend met eene hartstogtelijkheid die tot het uiterste scheen in staat te zijn; doch de Generaal had zich reeds, zonder opgemerkt te zijn, naar het Arsenal bij de troepen begeven. Woedend van zich hare prooi ont-rukt te zien riep nu de oproerige menigte iedereen ten strijd tegen de troepen des Konings, en ontwapende drie posten van de Burgerwacht die zich niet lieten medesleepeu; een andere hoop, opgewonden door de verspreide tijding dat te *Brussel* een nieuwe Regering was ingesteld, overweldigde het Stadhuis en dreef de Leden van het Stadsbestuur uiteen; klok en trom deden het alarmsein hooren, de straatsteenen werden uitgebroken. Terstond rukten twee bataljons van de Derde Afdeeling uit, en nu rees de kreet dat de gemeenschap moest geopend worden met het platte land waar door de gewapende boeren slechts op een sein gewacht wierd om te hulp te snellen. Naar de poorten *van Havré* en *van Nimij* stroomden eerst verdeeld de grootste zamenscholingen, maar weldra rigtte zich alles naar de poort *van Nimij*. Deze poort was door eene wacht bezet van 100 man onder het bevel van den Luitenant ERNEST ALEXANDER D'ALCANTARA. Het volk, met geweren gewapend, viel aan uit een straat nederwaarts loopende naar de lager gelegene poort; maar ziende D'ALCANTARA met een gedeelte zijner wacht op de poort gereed om te doen losbranden, werpen zich vele der oproerlingen in de nabij zijnde huizen. D'ALCANTARA doet vuur geven, maar hij heeft *Walen* in zijn peloton en niet al zijne manschappen rigten hun vuur om te tref-

fen. (*) Onder het volk daarentegen kiezen de geoefende schutters terstond tot hun doel al wie zich onder de soldaten doet opmerken door ijver en moed. Een kloek soldaat weert zich met de bajonnet tegen de aanvallers die de omheining van palissaden pogen door te breken — en een geweer-schot uit een venster brengt hem een zware verwonding toe. D'ALCANTARA bestuurt de verdediging met zichtbaren ijver — en gevaarlijk getroffen zijgt hij neder: men wil hem wegdragen, maar hij weigert zijn post te verlaten zoo lang hij niet zal afgelost zijn. (†) Een loteling wil in 'zichtbare verontwaardiging met de bajonnet op de muiters toeloopen — en een geweerkogel stelt hem buiten gevecht: hij wordt weggeleid naar het hospitaal en zoodra het verband gelegd is keert hij terug naar het vuur, roepende: »Ik wil mijn Luitenant wreken.» (§) Maar intusschen is een bataljon met een stuk geschut aangerukt, en de muitelingen tusschen twee vuren gebracht, dooden en gekwetsten onder hen ziende vallen, geven den strijd op en verstrooijen zich door de stad. De troepen bepaalden zich vooreerst tot eene strijdvaardige houding bij hare wachtposten, de kasernen en het arsenaal:

(*) Volgens eene mededeeling van den Hoofdofficier — den boven (bl. 559) reeds genoemden Majoor HERR — die toen het bevel voerde over het derde bataljon der Derde Afdeeling, waarmede hij den 9^{den} September te Mons was teruggekeerd, bestond het eerste gelid van het peloton dat onder het bevel van D'ALCANTARA gevuurd heeft uit *Walen*, die in de lucht schoten. Men had er van hen gezien die hunne patronen door de palissaden heen aan de muiters toereikten, en omdat men hunne gezindheid kende, had men gezorgd dat in het tweede en derde gelid soldaten stonden waarop men zich beter verlaten kon.

(†) Reeds op den 22sten September werd D'ALCANTARA door den Koning benoemd tot Ridder der Militaire Willemsorde, en deze spoed was gegrond op het verlangen, dat wanneer de gekwetste aan zijne wonden mogt overlijden, hem deze belooning nog voor zijn dood mogt te beurt vallen.

(§) Hij heette PAUL JOSEPH MOSERMAN. De naam van den anderen gekwetsten soldaat, een plaatsvervanger, was ADOLPHE DUVINAGE.

maar in den avond van den 21sten deed HOWEN het Stadhuis door twee bataljons, voerende twee veldstukken mede in bezit nemen en de Brabandsche vlag verdwijnen. Den volgenden dag begaf hij zich met de Hoofdofficieren der bezetting derwaarts en vestigde zijn hoofdkwartier op het Stadhuis. Daar, terwijl de twee bataljons onder de wapenen op de markt stonden en de kanonniërs met brandende lonten bij twee kanons met blikkedoozen geladen, ontving hij de dertig Officieren der Burgerwacht en haren Aanvoerder bij zich, en kondigde hun aan dat het garnizoen in staat was om de orde te bewaren en hij de dienst der burgerij daartoe niet behoefde, » de wapenen uit het magazijn van het Rijk » ten dienste der Stedelijke Wacht uitgereikt, moesten onverwijld terug gegeven worden.” Het ontbrak niet aan gemor en woorden van tegenstreving, maar op de verzekering dat den eerste die weigerde de kogel wachtte, werd aan het bevel voldaan: op den 23sten September werd te *Mons* geen andere vlag gezien dan de Nederlandsche, geen gewapend man dan die tot de Bezetting behoorde, en 's Koning gezag, sedert drie weken miskend, was er volkomen hersteld.

Het besluit door de drijvers der Revolutie in den avond van den 18^{den} te *Brussel* genomen om den Opstand door te zetten gaf ook aan de volksleiders te *Luik* nieuwe stoutheid. Alle weerbare mannen van 18 tot 50 jaren werden in de wapenen geroepen, en de Bevelhebber der Burgerwacht de Graaf DE BERLAIMONT, voor wiens onbekwame handen de schrijvers van het Dagblad *le Politique* de pen voerden, deed op den 19^{den} den Generaal VAN BOECOP vragen, of het waar was, 'tgeen zoo het heette, groote onrust bij de burgerij te weeg bragt, dat er op nieuw troepen naar *Luik* in aantogt waren. De Generaal gaf de verzekering dat zijns wetens dit gerucht onwaar was, en toen werden in den nacht

de toebereidselen gemaakt om het fort *La Chartreuse* bij verrassing in te nemen: het geschiedde den volgenden morgen. Een sergeant van de Veertiende Afdeeling met name ANTONIE GABRIEL had er de wacht met een korporaal en 6 man. Ofschoon het fort omsingeld ziende, geeft dit achtal dapperen wakker vuur en houden zij de aanvallers op eenen afstand, totdat zij met de laatste kogels in de loopen zich een weg door den vijand heen willende banen, van alle zijden door overmagt van allerlei volk besprongen, vastgegrepen en naar eene gevangenis gesleept worden. De korporaal alleen ontsnapte naar het kasteel en bragt daar het bericht van het gebeurde. De Gezagvoerders in de stad, zoowel de Stedelijke Raad (*) als de Bevelhebber der Burgerwacht poogden terstond door schriftelijke betuigingen van leedwezen eene daad te verontschuldigen, die, zeiden zij, door het laagste gemeen en tegen de bevelen van het Hoofd der Burgerwacht bedreven was. »De dappere verdedigers» van het fort — dus heette het verder — waren om hen te »gen de woede van het graauw te beveiligen in verzekerde »bewaring gebragt.” Maar VAN BOECOP deed hun weten, dat de inteming van het fort eene daad van vijandelijkheid was, die hij zich geregtigd achtte met vijandelijkheden te beantwoorden, en tegelijk deelde hij aan CORT-HEIJLIGERS te *Tongeren*, met het bericht van het gebeurde, zijne overtuiging mede dat nu toch de werkeloosheid der troepen een einde moest nemen, en het oproer niet langer mogt steunen op krachten, die het Leger nog volkomen in staat was neder te vellen: zoo CORT-HEIJLIGERS, meende hij, met een gedeelte zijner Divisie kon oprukken, zou, door de samenwerking van ettelijke bataljons en eenig veldgeschut met de

(*) *Le Conseil de Régence* en namens deze *le premier Echevin président le Conseil.*

strijdkrachten van het kasteel de stad spoedig tot onderwerping te brengen zijn.

Er waren drie maatregelen, waartoe CORT-HEIJLIGERS zich door den aard van zijn bevelhebberschap gerégtigd oordeelde. Hij kon het fort op nieuw en sterker doen bezetten: hij kon ook 's Rijks geschutgieterij tegen het lot van *La Chartreuse* gaan beveiligen en te dien einde in de voorstad zich nestelen: hij kon eindelijk door de stad in te sluiten medewerken om haar tot gedweehed te brengen. Doch de herneming van het fort zou voor de troepen die daartoe vereischt wierden aan kansen onderhevig zijn die tegen het nut van het bezit niet konden opwegen: er was noch leestogt, noch water, noch eenige krijgsvorraad; de wegen waren op dat tijdstip voor wagens en geschut onbruikbaar, en van de bevolking was niets te wachten dan vijandige aanrandingen. Ook het bezetten der geschutgieterij zou, zonder groot voordeel op te leveren, weder een gedeelte van het Leger in eene aanraking met het oproer brengen, waarvan de moeilijkheden overal op eene zoo pijnlijke wijze ondervonden werden. De uitgangen te vermeesteren eener stad, wier omliggend terrein geen onmiddellijke gemeenschap tusschen de onderscheiden aanvalskolonnen zou toelaten, zou eene aanzienlijke krijgsmagt vorderen met Bevelhebbers, op wier welgezindheid en moed niet alleen, maar ook op wier bekwaamheid om aan zich zelve overgelaten in zulk een tijdsgewricht bij onvoorziene voorvallen raad te schaffen, de Opperbevelhebber zich volkomen verlaten kon. Maar wat VAN BOSCOP verlangde, was ook een maatregel van meer beslissenden aard. In te dringen in de stad, alle posten te bezetten, alle wapenen te doen nederleggen en aan Overheden en Ambtenaren alle voorwendsel te ontnemen om de miskenning van het wettig Gezag langer ongestraft toe te laten — deze zou

de voorgestelde taak zijn, en om haar te vervullen, zou men niet moeten terugdeinsen voor het alleruiterste waartoe een hardnekkige wederstand zou kunnen noodzaken, eene bloedige worsteling met de Burgerij en een verwoestend vuur van het Kasteel. Doch zoo moge een Veldheer zich kunnen veroorlooven eene vijandelijke stad te veroveren, CORT-HEILIGERS had het stellige bevel ontvangen van » niet te vergeten » dat hij zich in vrede en te midden van broeders bevond.» De kennis van deze begeerte zijns Konings bond ook den Generaal VAN BOECOP de handen, en de Revolutie schoot te *Luik* met iederen dag nieuwe en diepere wortels.

Te *Brussel* bragt de stouthed der Volksleiders die besloten hadden Konings-gezag en Legermagt te trotseren, groote ontsteltenis in alle rustige huisgezinnen. In de eerste dagen van het oproer was aldaar door den Stedelijken Raad eene Commissie van Openbare Veiligheid aangesteld, aan welke eene drieledige taak was opgedragen: het behoud der Dynastie te verzekeren, het beginsel eener splitsing van de twee Rijksdeelen te handhaven, en de noodige maatregelen te nemen tot bescherming van den koophandel, de volksvlijt en de publieke rust. Dit nieuwe Bewind, omdat het was aangesteld door den Stedelijken Raad, wiens laatste handeling die benoeming geweest was, had nog een schijn van wettigheid; het had, ofschoon daarin verklaarde vijanden der Regering en der Dynastie waren opgenomen, (*) eene lastgeving ontvangen, die niet regtstreeks in strijd was met het wettig Gezag des Konings, en daar het ondersteund werd door de Burgerwacht, boezemde het eenig vertrouwen in voor de

(*) De Commissie bestond uit NICOLAS JEAN ROUPPE, CHARLES JOSEPH Hertog d'URSEL, AL. GENDEBIEN, EUGENE LAMORAL PRINS DE LIGNE, FRÉDÉRIC DE SÉGUS, SYLVAIN VAN DE WEYER, GRAAF FELIX DE MÉRODE en FERDINAND MEUS.

veiligheid van de Burgerij en hare eigendommen. Doch toen de Club van *St. George*, die zich de hoedanigheid van Centrale Vereeniging van alle Belgische Patriotten aanmatigde en waarin een taal gevoerd werd als onder de hevigste Jacobijnen, de leiding op zich genomen had der dagelijks aanstroomende Vrijwilligers; toen onder het bestuur dezer Club en met behulp van eene menigte *Franschen*, beproefd in het straatgevecht — hun aantal is op 4000 begroot — *Brussel* door nieuwe straatversperringen in verband met huisverschaningen naar een overlegd barricaden-stelsel, als tot een versterkt slagveld gemaakt werd, waar eene aangroeiende magt van revolutionaire vrijscharen gereed stond tegen 's Konings Legermagt een strijd op leven en dood te voeren, toen klom op het hoogste de angst voor het lot dat de schoone stad boven 't hoofd hing. Gegoede, aanzienlijke, welmeenende Ingezetenen vereenigden zich tot gemeenschappelijk beraad: brieven, bezendingen, enkele Afgevaardigden vertrokken naar de Bevelhebbers der troepen te *Vilvoorde* en te *Mechelen*, naar het Hoofdkwartier van Prins FREDERIK te *Antwerpen*, en naar mannen van onderscheiden invloed te 's *Gravenhage* met de uiting van den wensch dat 's Konings Krijgsmagt spoedig de hand mogt komen reiken aan de Burgerwacht om de uiterste uitspattingen van het losgebroken gemeen te helpen voorkomen. Ook de Zuid-Nederlandsche Leden van de Staten-Generaal, die zich in de Noordelijke Residentie bevonden, drongen er bij den Koning op aan, dat de troepen niet werkeloos mogten blijven bij de wanorden der regeringloosheid: »terwijl hunne huisgezinnen en eigendommen » onder de magt waren van een oproerigen hoop en *Brussel* » ter prooi was aan allerlei vreemd gespuis, waren zij niet » vrij in het uiten hunner gevoelens bij de beraadslagingen » der Volksvertegenwoordiging.” De Koning vond zich alzoo

gedrongen tot het besluit om zijne tot hiertoe gevolgde toegankelijkheid te laten varen, en in den nacht voor den 21sten ontving Prins FREDERIK het bevel om naar *Brussel* op te rukken, en aan de vrienden van orde dáár den sterken arm te bieden tot herstel van het wettig gezag. In den loop van den dag begonnen de troepen, die sedert den 8sten September rustig in hare kantonementen hadden gelegen, zamen te trekken naar de zijde van *Vilvoorde*; het hoofdkwartier verliet des voormiddags ten elf uur *Antwerpen*, en Prins FREDERIK vaardigde eene Proclamatie uit aan de ingezetenen van *Brussel*, waarin nevens geruststellende verzekeringen omtrent de bedoelingen des Konings, de redenen werden opengelegd waarom » de nationale krijgsbenden » in *Brussel* zouden binnentrekken. » Wij komen — zeide de Vorst — » voor een staat van zaken die uwe stad vernielt en voor » dezelve hoe langer zoo meer de mogelijkheid verwijderd » om het verblijf te zijn van den monarch en van den erf- » genaam des troons, het eenige ware en afdoende hulpmiddel » del aanbrengeu, het herstel namelijk van orde en wet.” Dan — voor de hoop op die herstelling was het te laat. Den 19^{den} hadden te *Brussel* weder hevige volksoploopen plaats gehad, die wel in den beginne bedwongen waren maar in den nacht met talrijker menigte hervat, te weeg hadden gebragt, dat de Burgerwacht, in vele afdeelingen gesplitst en verspreid door de straten der benedenstad om te beter het gepeupel in toom te houden, bij gedeelten ontwapend was: in den namiddag van den 20sten was de Commissie van Veiligheid vervallen verklaard van haar gezag en de Burgerwacht ontbonden — de toongevers in de Centrale Vereeniging en de Hoofden der Vrijescharen waren de meesters van *Brussel*.

Wanneer aan een leger de taak wordt opgedragen om tot

elken prijs eene vijandelijke stad te veroveren waar eene opgewondene bevolking een hardnekkigen tegenstand heeft voorbereid, dan heeft de Veldheer, wien de voorbeelden van *Sarragossa* en *Buenos-Ayres* bekend zijn, te kiezen tusschen twee middelen, het middel van verwoesting en het middel van uithongering. Doch naar de begeerte des Konings mogt tegen *Brussel* noch het eene noch het andere worden aangewend, en moest alles vermeden worden wat aan het voornemen daartoe zou kunnen doen gelooven. Daarom voerde het leger geen grof geschut mede, vereischt om de gebouwen eener stad te vernielen, en daarom bleef ook de Divisie van **CORT-HEIJLIGERS**, zonder wier medewerking de troepen niet toereikend waren om de stad rondom in te sluiten, hare standplaatsen in *Limburg* behouden. Alleen werd deze Generaal gelast eenige krijgsmagt naar de zijde van *Leuven* te vertoonen, ten einde een deel van de strijdkrachten der opstandelingen derwaarts af te leiden. De zin van 's Konings lastbrief aan zijn jongsten zoon kwam hierop neder: Mijnen Opperbewindhebber der zaken van Oorlog, tevens Kolonel-Generaal der Landmagt, wordt de last opgedragen eene sterke Bezetting in mijne Zuidelijke Residentie te brengen, opdat het Wettig Gezag, waarvan de werking door oproer gestoord is, zal kunnen hersteld worden. Uit deze bedoeling des Konings volgde, dat het oorlogsbeginsel volgens 'twelk men den vijand zoo veel afbreuk mogelijk doen mag en pogen moet hem voor te komen en iederen kans af te winnen, vervangen werd door het voorschrift dat de wapenen alleen mogten gebruikt worden om de hinderpalen op te ruimen, 't zij dan levende of doode, die den marsch der troepen werkelijk zouden zijn in den weg gelegd. Wie bij de beschouwing der gebeurtenis, welke men ten onregte den Aanval op *Brussel* genoemd

heeft, de verplichtingen heeft voorbijgezien die uit den verklaarden wil des Konings voortvloeiden voor de bevelhebbers van alle rangen, heeft tot-onjuiste voorstellingen moeten vervallen en tot onbillijke oordeelvellingen.

Reeds voor dat de troepen alle de haar aangewezen plaatsen bereikt hadden werden zij aangevallen. Op den weg van *Gend* bij *Zellick*, alwaar hare voorposten zich in den avond van den 21sten in bivak legerden, hadden deze gedurende eenige uren een verstrooid geweervuur te beantwoorden van een bende, die op de verschijning van eenige pelotons Husaren weder aftrok. Het is later gebleken een gedeelte geweest te zijn eener troep van 1500 vrijwilligers, die op de tijding dat het leger in beweging was, in drie afdeelingen uit *Brussel* waren gerukt om, als door een uitval, eene vertooning van stoutheid te geven. Dienzelfden avond trok een eskadron Dragonders het dorp *Evere* binnen om daar te overnachten, niet vermoedende dat de lieden, in kielen gekleed en schijnbaar ongewapend, die aan den ingang van het dorp hen stonden op te wachten, *Luikenaars* en *Franschen* waren; en eensklaps bevonden zij zich omringd van vijandelijke scherpshutters, die uit sloten en achter heggen een kogelbui afzonden, waardoor de twee Officieren die aan het hoofd reden getroffen werden. (*) Deze verraderlijke uittarters van den burgeroorlog waren de twee andere gedeelten der bovengemelde troep, die de Schaerbeeksche en de Leuvense poorten waren uitgetrokken in de rigting van *Dieghem*. De Dragonders bepaalden zich met de plaats bestemd voor hun kantonnement van gewapende muniters te zuiveren, en daarvan een groot aantal gevankelijk weg te voeren. Den volgenden morgen kwam een duizendtal gewapenden met slaande

(*) De Majoor C. F. E. DE THIERRY en de Ritmeester P. KENNENS.

trommen wederom in de rigting van *Dieghem* opdagen: eenige goed-gerigte kogelschoten uit eene batterij Rijdende Artillerij (*) en het toeren van een peloton Lansiers deed hen de vlugt nemen: die in de handen der vervolgers vielen werden naar het hoofdkwartier gezonden.

De stoutheid dezer benden had eene waarschuwing kunnen zijn tegen eene al te hooge gedachte van den goeden wil en van de magt der Brusselsche burgerij: doch men wist toen niet dat deze aanvallen zamenhingen met een overlegd plan van verdediging — overal buiten de steden zwierven gewapende hoopen tot allerlei baldadigheden in staat — en uit de stad werden de aanvragen om de hulp der troepen met beloften van medewerking, dringender en menigvuldiger: van wege de Burgerwacht zelve ontving Prins FREDERIK de verzekering, dat 500 harer leden nog niet ontwapend waren en zich op het Koningsplein of in het paleis gereed zouden houden, om voor de troepen het bezetten van de stad gemakkelijk te maken.

Zoo stonden in den vroegen morgen van den 23sten de troepen op hare verzamelplaatsen gereed tot den opmarsch, verwachtende geen anderen tegenstand te zullen ondervinden dan van een hoop muiters te midden eener burgerij die haar met opene armen zou ontvangen. Hare standplaatsen vormden toen een cirkelboog tusschen de dorpen *Zellick* aan den weg van *Gend* en *Woluwe St. Etienne* aan den Leuven-

(*) De verrigtingen der Rijdende Artillerij bij deze gelegenheid en bij de verdere gebeurtenissen zijn uitvoerig te boek gesteld in het reeds aangehaalde werk van Jonkheer J. W. VAN SIJPESTEIJN. Wanneer, gelijk te wenschen is, op het voorbeeld van dezen ijverigen navorscher der geschiedenis van het krijgswezen in *Nederland*, ook andere gedeelten daarvan afzonderlijk zullen behandeld worden, dan zal in soortgelijke monographiën de plaats zijn voor vele taktische bijzonderheden, waarvan de mededeeling met de bestemming van dit werk minder overeen zou komen.

schen straatweg. De zuidelijke toegangen tot de stad waren opengelaten; langs deze derhalve hadden zoo wel de vrij-scharen die, tot betere gedachten gekomen, mogten willen terugkeeren gelijk kwalijk-onderrijgde of kwalijk-gezinde *Brusselsaars* verzekerd hadden dat velen doen zouden, gelegenheid om af te trekken, als nieuwe benden om binnen te rukken gelijk werkelijk heeft plaats gehad.

In den nacht voor den opmarsch meldden zich twee afgevaardigden uit *Brussel* te *Vilvoorde* bij het hoofdkwartier aan, waarvan een dezelfde *DUCPETIAUX* was, die weinige dagen te voren het oproer te *Luik* had helpen aanstoken en een der toongevers in de Club van *St. George*. Zonder eenige lastgeving te kunnen vertoonen eischten zij dat de troepen onverwijd zouden aftrekken en voerden eene taal geheel overeenstemmende met die der meest oproerige dagbladen. Uit dien hoofde werden zij tot een onderzoek hunner strafschuldigheid overgeleverd aan den Burgerlijken Regter te *Vilvoorde*. Hunne grootspraak bragt geen verandering te weeg in den opmarsch, die 's morgens ten zes uur een aanvang nam.

De troepen waren ten getale van 10,500 hoofden met zich voerende 26 stukken veldgeschut. (*) Zij waren verdeeld in vier kolonnen, die door vier poorten zouden binnentrekken, door de Willemspoort, de Schaerbeeksche poort, de Leuvensche poort en de Vlaamsche poort. Al de bevelen voor den opmarsch en den intogt gingen uit van Prins *FREDERIK*, die het Opperbevel voerde (†) maar bij onvoorziene omstan-

(*) De geheele zamenstelling kan men leeren kennen uit het meermalen aangehaalde werk van Jhr. J. W. VAN Sijpesteijn.

(†) Naar waarheid schrijft VAN Sijpesteijn als hij de zamenstelling der troepen gaat opgeven: »Het Leger waarover het opperbevel door Prins • *FREDERIK* der Nederlanden werd gevoerd.» Het bericht van onderscheiden

digheden om bevelen zenden moest naar 's *Gravenhage*. Twee Luitenant-Generaals stonden den Prins ter zijde, ALBERTUS DOMINICUS TRIP, die Opperbevelhebber was der geheele Ruitery van het leger, en JEAN VICTOR DE CONSTANT REBECQUE, Hoofd van den Generalen Staf. (*)

De toegangen tot de stad werden onbezet bevonden en de landlieden gaven de meening te kennen, dat de *Luikenaars* en *brigands*, gelijk zij de gewapende vrijwilligers noemden, weggetrokken waren en dat het voornemen om de stad te verdedigen was opgegeven. Doch toen de Luitenant-Generaal CONSTANT en eenige andere Stafofficieren, vooruit gereden om noodelooze vijandelijkheden voor te komen, genaderd waren tot bij de Schaerbeeksche poort, veranderde het tooneel plotseling. De toegang tot het gesloten poorthek was versperd door een dwarswal vóór welke een wijde en diepe insnijding in den weg gegraven was met Friesche Ruiters op den bodem: de losbranding eener menigte geweren van achter de versperringen en uit de nabij zijnde huizen, waardoor CONSTANT eene kogelwond in den arm bekwam, was het sein dat de intogt niet dan door geweld zou kunnen plaats hebben. Ten acht ure nam daar het gevecht een aanvang. De kolonne die achter deze Stafofficieren over *Evere* en *Schaerbeek* opkwam, bestemd om door de Schaerbeeksche poort het Park te gaan bezetten, bestond uit acht bataljons Infanterij, twee eskadrons Dragonders en twee bat-

Schrijvers, dat het opperbevel, in naam althans is opgedragen geweest aan den Luitenant-Generaal A. D. TRIP, berust op eene dwaling, veroorzaakt misschien door een geschrift: *la Revolution de la Belgique et les evenemens de Bruxelles* (la Haye et Amsterdam [1830]), 'twelk wordt toegeschreven, ofschoon onzeker met welk regt, aan den Luitenant-Kolonel DE GUMOËNS, wiens naam later zal voorkomen.

(*) Men zie over den laatstgenoemde *het Leven van Willem II*, B. I, H. 3 en op vele andere plaatsen.

terijen Rijdende Artillerij, tellende 5377 hoofden en 16 vuurmonden, onder het Opperbevel van den Generaal Major ABRAHAM SCHUURMAN. De verdedigers der poort waren spoedig overwonnen. Terwijl de scherpschutters der voorhoede ter wederzijde van den weg de muiters achter hunne bedekkingen poogden te treffen, beukten de kogels van twee stukken eener batterij Rijdende Artillerij de voorwerpen die den doorgang belemmerden en openden eenige Sappeurs eene bres in den muur van de drooge gracht ter zijde van de poort. Toen rukten de Grenadiers voorwaarts, ruimden de Friesche Ruiters weg, openden het door de kanonkogels ontwrichte poorthek en drongen de stad binnen, zich rigtende, een bataljon met een omweg langs de Boulevards naar het Park, en de bovenbedoelde twee stukken tusschen twee kolonnen van de twee andere bataljons Grenadiers de breede Koningsstraat in. (*) Hier werd het spoedig zichtbaar wat wederstand men te wachten had. Twee barricaden moesten vermeersterd en de artillerij herhaaldelijk in batterij gebragt worden om door haar vuur voor de troepen een weg te banen; uit keldergaten, glasramen en dakvensters trof het lood van geoefende Schutters, en er was geen middel om hen te bereiken dan door in de huizen te breken, waar wederom een doodelijk schot wachtte, maar ook bij menige worsteling het verraad niet ongewroken bleef. Toen men het Park bereikte was van de kompagnie die aan 't hoofd der kolonne geweest was de helft weerloos geschoten en van één bataljon de helft der 12 Officieren gekwetst.

(*) De Aanvoerder was de Kolonel-Kommandant der Afdeeling Grenadiers Jhr. R. A. KLERCK. De drie bataljons Grenadiers hadden Luitenant-Kolonels tot Bevelhebbers, het 1ste E. J. E. MATHON, het 2de J. P. ANHING, het 3de dat langs de Boulevards naar het Park trok J. T. SERRARIS. De Grenadiers die het eerst door de Schaerbeeksche poort waren doorgedrongen, waren de 1ste kompagnie van het 3de, onder het bevel van den kapitein F. HARDY.

In het Park werden terstond de paleizen bezet, maar in plaats van de 500 leden der Burgerwacht die daar vereenigd zouden zijn om hulp te bieden, waren er weinig meer dan 30, ontmoedigd zelve en den toestand der stad schilderende als hopeloos: » de Hoofden der vrijescharen waarmede de stad » was opgevuld speelden de meesters, en het gepeupel zwoer » den dood aan wie het verlangen naar de komst der troe- » pen deed blijken.»

Om uit het Park verder in de Stad te kunnen doordringen moest het Koningsplein bezet worden. De toegang van daar tot dit Plein is eene opene ruimte tusschen twee hechte gebouwen, het eene ingerigt tot het herbergen van vreemdelingen en *Hotel Bellevue* genaamd, het andere een koffijhuis dat den naam droeg *l'Amitié*. Deze ruimte was door eene sterk gebouwde barricade versperd en de beide gebouwen waren als blokhuizen met schietgaten doorboord. De twee stukken ligt geschut die mede door de Schaerbeeksche poort en de Koningstraat in het Park waren gekomen, door den Majoor CAREL FREDERIK KRAHMER en den Tweeden Luitenant WILLEM ARIE SODENKAMP tegenover het Hotel Bellevue in batterij gebragt, vermogten niets met hun vuur en werden daarentegen door geweervuur in het front en inzonderheid in de rechterflank, waar de muiters op een hoog terras de tusschenruimten in een steenen leuning op een muur tot veilige schietgaten hadden, derwijze geteisterd dat van de 18 Onderofficieren en manschappen 13 gekwetst en al de trekpaarden getroffen werden. De Majoor KRAHMER, staande met den wisscher in de hand om zelf de dienst van kanonnier te vervullen, werd door twee geweerkogels getroffen: zietogende in 's Konings Paleis gebragt, blies hij daar den laatsten adem uit. (*) De opstandelingen, ziende de uitwer-

(*) Deze dappere en rechtschapen Officier is boven bl. 260 reeds ver-

king van hun vuur, waagden zich buiten hunne schuilhoeken en naderden de stukken om ze te bemagtigen, toen SODENKAMP, met vijf kanonnières nog ongedeerd, ofschoon zijne kleederen van kogels doorboord waren, door de losbranding van de twee laatste schoten die hem van de munitie nog overgebleven waren, de aanvallers doodde, kwetste of op de vlugt joeg. (*) Doch de vermeestering van het Koningsplein moest vooreerst worden opgegeven.

Terwijl op deze wijze de hoofdkolonne door de Schaerbeeksche poort post vatte in het Park, trok op hare beide flanken er eene naar de naastbij gelegene poorten. De Generaal-Majoor J. POST voerde de linker hoofdkolonne, sterk 2926 man, waarvan 1123 ruiters waren, met eene batterij Rijdende Artillerij, door de Voorstad *St. Josse-ten-Noode* de Leuvense poort binnen zonder grooten tegenstand te ontmoeten, stelde zich in gemeenschap met de troepen van SCHURMAN, breidde zich uit langs de Boulevards en bezette de Namensche poort.

Eene kleinere kolonne — een bataljon, twee veldstukken en een eskadron Dragonders, te zamen nog niet ten volle 1000 man — aangevoerd door den Generaal-Majoor C. A. DE FAVAUGE trok langs den straatweg van *Vilvoorde*

meld. Later heeft hij zich KRAHMER DE BICHIN genoemd en eene korte levensschets van hem vindt men in *het Vaandel, Tijdschrift voor Onderofficieren*, Eerste Jaargang, No. 5.

(*) Hoe de beide stukken, na den geheelen dag te zijn blijven staan, zonder dat een der beide partijen het waagde ze te genaken, in den nacht door de Luitenants SODENKAMP en C. H. MEIJER met een dertigtal Grenadiers onder de bevelen van twee hunner Officieren G. van HOEIJ-SCHILTHOUWER VAN OOSTÉ en A. VAN CITTERS gered zijn, staat te lezen in *De Veteraan of de krijgsbedrijven der Hollanders in België, leesboek voor Onderofficieren en manschappen door den Kolonel C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN*, bl. 96, en in *de Gesch. der Rijd. Art.* van Jhr. VAN SIJPESTEIJN, bl. 264.

over de Laekenbrug, naar de *Willemspoort*, in last hebbende deze poort te bezetten en aldaar nadere bevelen af te wachten. Reeds in de Voorstad werd de voorwacht met geweerschoten ontvangen; doch, nadat de huizen doorzocht waren, trok men door zonder dat iemand getroffen werd tot op vijftig schreden van de poort. Hetgeen toen de Willemspoort genoemd werd was een groot drievoudig ijzeren hek met een belendend wacht- en portiershuis, ten jare 1817 gesticht, met den naam van Koning WILLEM vereerd en met een allegorisch bas-relief versierd ter gedachtenis van het feestelijk onthaal, waarmede de Stad *Brussel* haren nieuwen Souverein had ontvangen. Dit hek, waarop nu een Brabandsch driekleurig vlaggetje wapperde, was gesloten, van onderen met eenig houtwerk steviger tegen het indringen bevestigd en de spijlen waren met een ijzeren ketting omwonden. Op het plein binnen de poort, ongeveer vijftig schreden van deze, hadden zich eenige muiters achter een borstwering van straatsteenen in den grond gegraven, en uit dit reduit voegden zij hunne kogels bij het hevig geweervuur dat uit de huizen van het poortplein op de aankomende troepen gericht werd. Het paard door FAVAUGE bereden werd doodelijk getroffen, en nauwelijks had de Generaal een tweede bestegen of het werd mede geveld. De Luitenant van den Generalen Staf DE NORMANDIE 's JACOB bekwam eene wonde; Onderofficieren, manschappen en paarden werden gekwetst. De oproervlag werd echter afgerukt en vaneen gescheurd en, nadat de Sappeurs van het bataljon met hun gereedschap, blinkend voor het oog maar niet geschikt tot gebruik, vruchteloos gepoogd hadden het groote poorthek te openen, en eenige schoten met een zesponder even weinig vermogten, werd een der zijpoortjes van het hek opengebrokeu. Een Kapitein van de Negende Afdeeling ging voor en trachtte zijne soldaten, jong, onbe-

dreven en zonder zelfvertrouwen, voorwaarts te brengen, om den vijand achter zijne straatsteenen borstweringen en uit de huizen, waarnit geschoten werd, te verdrijven; maar het bataljon werd, zoo veel mogelijk gedekt, aan de poort geposteerd, waar de Luitenant-Kolonel ARDESCH die er het bevel over had, door een geweerkogel getroffen werd, en de Artillerij kreeg bevel om niet meer te vuren. (*) Zoo bleef FAVAUGE den loop der gebeurtenissen en nadere bevelen afwachten, tot dat hij in den avond begreep zijne troep, die steeds blootgesteld bleef aan het vuur van een onzichtbaren en onbereikbaren vijand, aan de ontmoedigende indrukken van dien toestand te moeten onttrekken: hij deed haar toen eene stelling nemen aan de Laekenbrug ten einde het bezit van dit overgangspunt over het Kanaal van *Vilvoorde* te beveiligen en de gemeenschap te behouden met de overige troepen. (+)

De vierde kolonne, die door de Vlaamsche poort zou binnen trekken, viel in eene verraderlijke hinderlaag. Zij werd aangevoerd door den Kolonel Baron VAN BALVEREN en bestond uit drie eskadrons Hussaren (§) en een bataljon Infanterij, uitmakende te zamen 1035 hoofden. Aan de poort gekomen vond men daar schildwachten die de oproerkleuren hadden afgelegd en nommers droegen waarmede de sectiën der Burgerwacht waren onderscheiden geweest, als behoorden zij tot deze. Eenig volk was bezig

(*) De Officiëren der Artillerij waren de Kapitein J. F. VAN NIEUWKUJKE en de Eerste Luitenant Y. C. W. VON DASSEL, wier paarden mede gekwetst werden, het een met een zwaarder kogel dan van een geweer, het andere door een halven kogel.

(+) Waar dit verhaal van 'tgeen bij deze kolonne is voorgevallen, in enkele bijzonderheden verschilt van 'tgeen elders gelezen wordt, met name in *het Vaandel, Tijdschrift voor Onderofficiëren*, Eerste Jaargang, No. 6, daar heeft de Schrijver geput uit de berigten van ooggetuigen, door hem geraadpleegd.

(§) Een vierde eskadron werd tot patrouillen en andere dienst gebezigd.

met barricaden weg te ruimen om den doorgang voor de troepen gemakkelijk te maken; welkomstgroeten en vreugdekreten werden aangeheven, ververschingen toegediend. Misluid door deze vriendschapsbetooning trekt men door tot in een nauwe en kronkelende straat die naar de binnenstad voert. Doch hier wordt het geschutgebulder gehoord, waaruit zich vermoeden laat dat in de Bovenstad de troepen ernstigen tegenstand vinden. De Aanvoerder doet halt houden; er valt een gewerschot: het is het sein voor het verraad. Een scherp vuur van alle zijden uit de huizen op het bataljon gerigt dat zich aan 't hoofd der kolonne bevond, (*) brengt eenige wanorde te weeg, en de straat die men vreedzaam is doorgetrokken, is op het gegeven sein veranderd als in een reeks van moordenaarsverblijven waaruit kogels, steenen, dakpannen, ongebluschte kalk, kokende vloeistoffen en gloeiende asch de troepen bestelpen. Het bataljon werd terug geworpen op de Hussaren; twee Hoofdofficieren vielen in de handen der Opstandelingen, de een, in een zijstraat gereden, door het sneuvelen van zijn paard, de ander, die het bataljon aanvoerde, overstelpt door straatsteenen: in verwarring werd de terugtogt voortgezet tot aan de poort; maar deze in bezit gehouden.

Zoo hadden voor het middag-uur de troepen vier poorten

(*) De beschuldiging van CH. WHITE als of tegen alle regelen aan de Hussaren het hoofd der kolonne hadden uitgemaakt, heeft eene teregtwijzing gevonden, uit de mededeelingen van ooggetuigen, in *het Vaandel*, Eerste Jaargang, No. 6. In vorige nummers van dat Tijdschrift was eene schets van den Belgischen Opstand gegeven, waarbij het werk van WHITE (naar de Fransche vertaling) gevolgd was; en zeker zijn in dat werk zeer vele belangrijke bijzonderheden aan het licht gebracht en draagt het hier en daar blijken eener lofwaardige zucht naar onpartijdigheid. Maar de berigten van een Schrijver die van de *Citadel van Mons* spreekt en, daar hij niet altijd dagen en uren vermeldt, voorvallen als gebeurd voorstelt toen zij nog niet gebeurd waren, behooren wel door de wan der kritiek gezift te worden.

bezet, het Park en de Paleizen aldaar. Maar de begoochelingen waren verdwenen en het bezit van het Koningsplein, den sleutel tot het overige der Stad, werd door de Opstandelingen verdedigd met groote hardnekkigheid. De pogingen om daarvan meester te worden, strekten slechts om den moed der troepen te doen uitblinken, inzonderheid van een even kundig als dapper Stafofficier.

Toen namelijk de kolonne die door de Leuvensche poort was binnengetrokken, van daar links zich uitbreidende deels langs de Boulevards deels door de Hertogstraat, de Namensche poort met een bataljon Infanterij bezet had, vatte de Majoor CHARLES NEPVEU het voornemen op om met behulp van dit bataljon door de Namensstraat zich een weg te banen naar het Koningsplein. Deze straat was door eene barricade afgesloten, en voorbij de poort, op dat gedeelte van *Brussels* bolwerken dat den naam van *Waterloo* draagt, hadden de opstandelingen twee stukken geschut, waarmede zij nu eens vuur gaven, dan eens in de straten verdwenen om spoedig weder te komen opdagen. Niet zoodra is door het geschutvuur van twee stukken Rijdende Artillerij, die onder het bevel van den Eersten Luitenant CHRISTOPH WILLEM VOET in batterij gekomen waren op het plein voor de poort, de straatversperring eenigzins uit haar verband geschokt en het geweervuur uit de hoekhuizen tot zwijgen gebragt, of de Majoor NEPVEU stijgt het eerst met een geweer in de hand de barricade op; de Tweede Luitenant CREIGHTON volgt en gaat, ook een geweer in de hand, alzoo zijne soldaten voor, die vervolgens door de straat en in de huizen indringen, de opstandelingen voor zich uit drijvende. Middelerwijl zijn de twee stukken der opstandelingen weder op de Boulevard verschenen: de Luitenant VOET rigt het geschutvuur daarheen, en toen rent een eskadron lansiers toe; het be-

hoorde tot een regiment waaraan de Kolonel C. J. J. Baron DE POSSON eene hooge mate van voortreffelijkheid had gegeven, en had tot aanvoerder den Ritmeester J. B. H. ESCHWEILER. De lansen worden, op een korten afstand genaderd, door eene laatste losbranding begroet; doch ofschoon ook bestookt door geweervuur uit de nabijzijnde huizen vermeersteren zij een der twee stukken niet zonder verlies aan dooden en gekwetsten. NEPVEU maakt intusschen met de hem volgende vorderingen en trekt nog twee barricaden over, maar aan het einde van de straat wordt de tegenstand zoo hardnekkig, dat de verdere togt moet worden opgegeven: ook door de Groene-sstraat poogt men vruchteloos door te dringen. Toen begeeft NEPVEU zich naar het Park, waar het geschutvuur tegen de afsluiting van het Koningsplein, nadat de twee stukken van SODENKAMP tot zwijgen zijn gebracht, voortgezet wordt door twee andere stukken onder het bevel van den Eersten Luitenant THEODORE GUILLAUME THIÉRRY VICTOR DE CONSTANT REBECQUE, zoon des Generaals die bij de Schaerbeeksche poort was gekwetst geworden. Het geweervuur der Opstandelingen blijft daar moorddadig: bij een der stukken worden drie kanonniers gekwetst: drie Officieren vervangen hunne plaatsen, NEPVEU, CONSTANT en de Eerste Luitenant CAREL HENDRIK MUIJER. Het baatte niet dat nog twee andere stukken — de Tweede Luitenant MAURITS THEODORUS ELOUT voerde er het bevel over — hun vuur daarbij kwamen voegen: het was als of men een vesting voor zich had, waarin bres zou moeten geschoten worden met belegeringsgeschut. Toen besloot NEPVEU de verrassing te beproeven door een waagstuk. Tegen den avond vraagt hij vrijwilligers van de troepen die in het Park staan: zij bieden zich aan. Met eenigen hunner zoekt hij zich een weg door de kelders van 's Konings Paleis

en eensklaps vertoont hij zich op het Plein. Den schrik, door deze onverwachte verschijning bij de Opstandelingen te weeg gebracht, moesten de overige vrijwilligers te baat nemen om uit het Park in den looppas vooruit te rukken; maar de kogels die zonder ophouden de tusschenruimte bestrijken, houden hen terug, en het proefstuk van onverschrokkenheid blijft zonder gevolg: de Opstandelingen behielden het bezit van den sleutel der benedenstad.

In den namiddag werd aan Prins FREDERIK, die zijn hoofdkwartier aan de Schaerbeeksche poort gevestigd had in een huis bij den Botanischen Tuin, verslag gedaan van de moeilijkheden waarmede de troepen te kampen hadden. Het bleek uit al de berigten dat, zoo de uitvoering van het bevel om de Stad te bezetten zou worden doorgezet, straat voor straat al vechtende, zou moeten vermeerderd en ieder blok huizen door bestorming of verwoesting veroverd worden. Men heeft beweerd, dat in dien stand van zaken slechts tweeërlei raad de keus van den Opperbevelhebber had behooren te bepalen: of eene zamenhangende stelling der troepen in de bovenstad te verschansen en in allerijl CORT-HEIJLIGERS met nieuwe strijdkrachten uit *Limburg* en belegeringsgeschut uit *Antwerpen* te ontbieden, of zonder dralen af te trekken en de stad vooreerst aan haar lot over te laten. Doch, van een besluit om nu reeds onverrichter zake terug te trekken zou de verantwoording moeilijk zijn geweest, en voor een bevel waarvan de uitvoering de schoone hofstad onder een afgrijselijk bloedvergieten door vuur en kanonkogels zou doen ondergaan, deinsde het hart terug van den edelen Koningszoon. De Prins besloot oogenblikkelijk een middel van verzoening te beproeven en droeg die taak op aan den Luitenant-Kolonel NICOLAAS EMANUEL FREDERIK VON GUMOËNS, een man van moed en beleid, Officier

van zijnen Staf, die in soldatentaal en in de taal van het Kabinet, in 't Hollandsch en in 't Fransch beide, met nadruk zich wist te uiten. (*) Met een witte vredevlag begaf GUMOËNS zich te midden der Opstandelingen om onder hen een bevelvoerend of met gezag bekleed persoon op te sporen en tot onderhandeling uit te noodigen; doch met levensgevaar de benedenstad hebbende bereikt, werd hij daar van zijn paard gescheurd, van zijn vlag beroofd, gevangen gehouden. Deze heiligschendende mishandeling bracht echter in de stad eene vergadering te weeg van meer bedachtzame Volksleiders, door wie de noodzakelijkheid werd ingezien van niet langer de gewapende menigte teugelloos te laten voortrollen. Tengevolge van een daar genomen besluit werd in den avond aan het volk bekend gemaakt, dat eene voorloopige Commissie de leiding van het Algemeen Bestuur op zich genomen had, bestaande uit EMANUEL BARON VAN DER LINDEN D'HOOGHVORST die het Opperbevel over de ontbonden Burgerwacht had gevoerd, den Luikschen Advocaat CHARLES ROGIER, en een gewezen Luitenant-Ingénieur JOLLY. Het doel der benoeming van dit driemanschap was in de eerste plaats de onderhandeling, door de zending van GUMOËNS bedoeld, aan te knopen, en het berigt daarvan, gestaafd door een brief van dien Officier werd door een bode aan den Prins gezonden, die terstond aan de troepen bevel deed geven om de vijandelijkheden tot de volstreckte noodzakelijkheid van zelfverdediging te bepalen. In den nacht begaf D'HOOGHVORST zich naar het hoofdkwartier met eenige an-

(*) Hij is genoemd als de schrijver van twee brieven uit *London* geschreven in November 1830 en eene maand daarna uitgegeven onder den titel, die boven bl. 610 reeds opgegeven is. Eene keurige schets van zijn leven en karakter vindt men, geschreven door Jhr. F. A. Ridder VAN RAPPARD, des tijds Referendaris later Secretaris-Generaal bij het Departement van Oorlog, in *den Militairen Spectator*, D. I, bl. 267.

dere personen, die allen bij den Prins werden toegelaten. Er had een langdurig onderhoud plaats, waarin de Brusselaars hunne schildering van den toestand der stad besloten met de verklaring, dat alle pogingen om het volk tot bedaren en eene minnelijke schikking tot stand te brengen vruchteloos zouden zijn, tenzij zonder dralen in eene Proclamatie aan het volk deze drie punten werden toegezegd: eene volkomene amnestie zonder uitzonderingen, de zekerheid eener splitsing van het Rijksbestuur en de aftogt der [troepen. Het antwoord van den Prins, uitgesproken op den bezaatigden en minzamen toon hem eigen, kwam hierop neder: » hij » had de bovenstad bezet in de hoop van daardoor te zullen medewerken tot het herstel van de rust en de orde » binnen *Brussel*, hij kon de stad door de troepen niet laten ontruimen zonder daartoe gemagtigd te zijn door den » Koning; hij verlangde echter van zijne zijde de noodlottige gevolgen van een langer voortgezette strijd te voorkomen en zou daarom het tooneel van verwoesting, dat » door den onverwachten tegenstand geopend was, niet verder uitbreiden, maar de troepen gelasten de vijandelikheden » te bepalen tot zelfverdediging; wanneer nu van de zijde » der Burgerij een einde wierd gemaakt aan de regeringloosheid, de Burgerwacht op nieuw zou geordend en haar » dienst gemeenschappelijk met die van 's Konings troepen » geregeld zijn, dan zou het doel zijner komst bereikt » zen."

Uit deze onderhandeling laat zich verklaren waarom de nacht niet is te baat genomen tot het opwerpen van eenige verschansingen in het Park. Toen d'HOOGHVORST en zijne vrienden met het aanbreken van het morgenlicht het hoofdkwartier verlieten, riep de alarmklok reeds weder het volk ten strijd, en als den vorigen dag waren 's Konings troepen

en geschut even ongedekt aan 't vijandelijk vuur blootgesteld. Van de zijde der Opstandelingen daarentegen werd het gevecht met groote hevigheid hervat en met telkens vernieuwde woede. Want door de poorten *van Halle, van Anderlecht, van Ninove* rukten versche benden binnen, (*) die met vreugdekreten en sterke drank ontvangen, opgewonden en verhit, ieder haar proefstuk van stoutheid moesten toonen 't zij aan de Namensche poort, 't zij aan de Schaerbeeksche, 't zij in de Koningstraat, 't zij in het Park.

Drie dagen hebben de troepen alzoo in gestadig gevaar onder velerlei ongemak en ontberingen, zich gehandhaafd in de stellingen die zij op den dag van den intogt bezet hadden. In dit noodlottig viertal pijnlijke dagen is door al de troepen eene koelbloedigheid en een pligtgevoel aan den dag gelegd, waardig om op een roemrijker tooneel uit te blinken. Menige trek van persoonlijke moedbetooning is reeds elders te boek gesteld waarvan de herhaling dit algemeen geschiedverhaal niet overladen mag, nu reeds het eigenaardige van den strijd genoegzaam voor de verbeelding van den lezer geschetst is. Voor allen was het eene school van militaire zelfbeheersching. De grenadiers, van wier Afdeeling het bataljon van ANTHING zoo gaarne zich voldoening zou hebben verschaft voor de werkeloosheid waarin het zijns ondanks op dezelfde plaatsen zeven dagen aan ontbering en versmading had ten doel gestaan, hadden nu weder onder de dooden en gekwet-

(*) FELIX DE MÉRODE, SYLVAIN VAN DE WEYER, ALEXANDER GENDEBIEN en eenige andere toongeevers teekenden te *Valenciennes*, waarheen zij het gevaar ontweken waren, den 24sten de navolgende proclamatie, die terstond door de Belgische provinciën verspreid werd: » *Aux armes! Belges, aux armes!* — *Les Hollandais ont attaqué Bruxelles. Le peuple les a anéantis.* » *Des troupes fraîches peuvent tenter une seconde attaque. Nous vous conjurons, au nom de votre pays, de l'honneur et de la liberté, de courir au secours des braves Bruxellois.*»

sten die in deze vier dagen bij 's Konings troepen ten getale van 699 gevallen zijn, tien Officieren en het grootste aantal manschappen, en echter zagen zij zich den weg niet geopend tot eenigen anderen roem dan dien eener onverschrokken houding. De Rijdende Artillerij, bezielde door den alles-trotserenden ijver van haren wakkeren aanvoerder den Kolonel CAREL FREDERIK LIST, zich moerende bewegen op een terrein dat niet voor haar bestemd is, had uit hare houwitsers, om den dood van dappere wapenbroeders te wreken en den hoon haren Koning aangedaan, in één uur 400 granaten in de benedenstad kunnen werpen, en zij heeft er in vier dagen niet één in geworpen, maar zich bepaald met op het terrein van den aanval het vuur der aanranders tot zwijgen te brengen. De Prins die, geen gevaar ontziende, eigene aanschouwing, ook daar waar het lood van onverlaten op den Koningszoon loerde, (*) voegde bij de berigten die van den stand der zaken tot hem kwamen in zijn hoofdkwartier aan de Schaerbeeksche poort, bleef de hoop voeden op eene verzoening, waartoe de Geestelijkheid van *Brussel* door een afgevaardigde in priestergewaad met het kruis in de hand, hare medewerking deed aanbieden. In den avond van den 25ten. scheen het einde der vijandelijkheden nabij te zijn. Met een opperhoofd der Luiksche vrijwilligers, POURBET geheeten, aan het hoofdkwartier ingeleid door twee mannen van bekenden invloed, den een te *Brussel* EM. VAN DER LINDEN D'HOOGHVORST, den ander te *Luik* MAX. DEL-

(*) CH. WHITE, een scherp berisper van hetgeen de Nederlandsche krijgsmagt in die dagen verrigt heeft, en die zijne berigten bij de opstandelingen heeft geput, getuigt van den Prins: » duizenden zijn er getuigen van geweest » dat hij zich meer blootgesteld heeft dan in zijne betrekking voorzigtig was, » en dat hij het behoud van zijn leven aan de Voorzienigheid alleen te danken had: want behalve de gewone gevaren, heeft driemaal eene lafhartige » en verborgene hand een schot op hem gerigt.»

FOSSE, werd eene overeenkomst gesloten volgens welke de *Luikenaars* de stad zouden verlaten: eene amnestie en de vergoeding der door hen gemaakte onkosten zouden de voorwaarden zijn van hunnen aftogt. Doch niet deze onderhandelaars waren het, die een overwegenden invloed hadden, en ook deze poging tot verzoening werd door nieuwe opruijing en omkoopning in den nacht verijdeld. Den volgenden morgen weigerden de *Luikenaars* af te trekken, op nieuw opgewonden deels door revolutionairen hartstogt deels door sterken drank; de Opstandelingen, van verdedigers aanvallers geworden, drongen op met vernieuwde stoutheid. Deze hervatting van het vuur deed de noodzakelijkheid geboren worden om de troepen, waarvan de meeste nu reeds drie dagen geen andere rust hadden gehad dan op de opene straat, te doen aflossen, en uit dien hoofde werd haar in eene Dagorder, met eene opwekking tot volharding, aangekondigd, dat weldra versche troepen tot ondersteuning en aflossing zouden aanrukken. Prins FREDERIK zond te gelijker tijd bevel aan CORT-HEIJLIGERS te *Tongeren* om met zeven bataljons, eene batterij veldgeschut en een regiment dragonders, langs *Thienen* en *Leuven* om, over *Cortenbergh* zich naar *Brüssel* te spoeden. Voorts zou de Generaal-Majoor BERNHARD Hertog van *Saksen-Weimar* in de plaats treden van SCHUURMAN, die gekwetst naar *Antwerpen* vervoerd was, en tevens vaardigde de Prins den Generaal CONSTANT, die met gewonden arm hem steeds ter zijde was gebleven, naar den Koning zijn vader af, om van het gebeurde berigt te geven en het goedvinden des Konings te vernemen. Er waren echter om te 's *Gravenhage* bevelen te gaan vragen en te *Brussel* aan te brengen, zelfs voor een renbode 48 uren noodig; en van nu aan werd de toestand der troepen met ieder uur bedenkelijker. De stelling in het

Park, waarin zij als belegerd werden, had drie steunpunten in drie paleizen die zij bezet hielden. Het Paleis van den Prins van ORANJE was voor den vijand ongenaakbaar, omdat de Leuvensche en de Namensche poorten met de daar tusschen gelegene Boulevards en de Hertogstraat door de troepen bezet waren. Maar het Paleis des Konings kon worden aangevallen uit de gebouwen die het Koningsplein omgaven, en het Paleis der Staten-Generaal uit dat gedeelte der stad 'twelk doorsneden wordt door de Leuvenstraat en met de geheele streek die gelegen is tusschen de Koningsstraat het laatstgenoemde paleis en de Boulevards, in de magt der Opstandelingen gebleven was. Dezen hadden alzoo de gelegenheid gehad, de eigendommen der burgers in 't minst niet ontziende, door ondergraving en het doorbreken van kelders tot onder de beide paleizen te komen, ten einde door de vlammen de troepen daaruit te drijven, en werkelijk gelukte het hun dien dag brand te stichten in het paleis des Konings, waardoor dit gebouw moest ontruimd worden. Wanneer de verdediging zich zou moeten bepalen tot de Hertogstraat, dan zou de toestand der troepen hoogst gevaarlijk worden.

De verschijnselen waaruit het op dien dag — den 26sten September — blijkbaar werd, dat de Opstandelingen in hunnen strijd wilden volharden, erlangden een dubbel gewigt door een gelijktijdigen stap hunner aanvoerders, waarmede dezen te kennen gaven dat die strijd niet meer alleen het herstel beoogde van grieven waarover men zich beklaagde, maar de zegepraal eener geheele Staats-omwenteling. In den namiddag werd aan het volk de vestiging aangekondigd van een »Voorloopig Gouvernement van België,” en alzoo voor de Zuidelijke Gewesten van het Koninkrijk een nieuw Gezag in de plaats gesteld van het Koninklijk

Gezag. (*) In dien stand der zaken oordeelde Prins FREDERIK, dat de volvoering van den hem opgedragen last — rustherstel en bescherming der vreedzamen — onmogelijk geworden en de tijd gekomen was om de troepen, ofschoon dezen ook nog dien dag de tegen haar gerigte aanvallen in het Park hadden afgeslagen, aan het gevaar van zwaardere verliezen en diepere vernedering te onttrekken. In den nacht werden de bevelen tot den aftogt gegeven, en toen bij het aanbreken van den 27ten Septemberdag de vijand nog schroomde zich in het Park te wagen, was het Park met zijne gehavende boomen, zijne omgewoelde wandeldreven en aan gevels en glasramen misvormde prachtgebouwen, eenzaam geworden gelijk een verlaten slagveld. Ten drie ure waren de troepen afgetrokken in de volkomenste orde naar de standplaatsen waaruit zij in den morgen van den 23ten waren opgerukt en nu, na nog twee dagen toevens, naar hare kantonnementen tusschen *Antwerpen* en *Vilvoorde* terugkeerden.

Zoo eindigde eene onderneming waarvan de mislukking ten gevolge had dat het leger in weinige dagen tot een staat van geheele ontbinding overging. Alles liep te zamen om daartoe mede te werken. Doch er is hiervoor gemeld, dat eene brigade der Divisie van CORT-HEIJLIGERS, terwijl de krijgsmagt van Prins FREDERIK naar *Brussel* trok, eene afwending zou beproeven naar de zijde van *Leuven*: de affloop van dien togt vereischt alzoo eerst eenige vermelding.

De onderneming was opgedragen aan den Generaal-Majoor

(*) Het nieuw Gezag als *Gouvernement Provisoire* aangekondigd bij publicatie, gedagteekend *Bruxelles 26 Septembre 1830*, bestond uit E. Baron van DER LINDEN d'HOOGHVOORST, CH. ROGIER, FELIX Graaf DE MÉRODE, SYLVAIN van DE WEYER, JOLLY, ALEX. GENDEBIEN, J. van DER LINDEN trespriester, Baron F. DE COPPIN en NICOLAY secretarissen. Later is LOUIS DE POTTER daarbij gekomen.

HENDRIKUS PETRUS EVERTS, (*) die twee bataljons van de Achtste Afdeeling, een half bataljon Veld-Artillerij en een eskadron Dragonders onder zijne bevelen had. In den nacht vóór den morgen tot den intogt in *Brussel* bepaald uit *St. Truijen* getrokken, kwam de brigade in den voormiddag ten half elf uur voor *Leuven* aan. Daar ontving EVERTS eene uitnoodiging om met zijne kolonne de stad binnen te trekken, en tot ondersteuning van het verzoek was daarbij gevoegd eene kennisgeving van de Hoofden van het Stadsbestuur, meldende dat reeds twee duizend man van 's Konings troepen, van *Sas van Campenhout* gekomen, de stad waren binnengerukt. Op dit berigt, bedrieglijk doch dat geloof kop vinden, vermits ook over *Campenhout* in de rigting van *Leuven* eene troepen-afdeeling uit *Mechelen* was afgezonden, zond EVERTS een Officier met eenige ruiters naar de stad, om den intogt der brigade aan te kondigen. Maar toen deze ruiters tot bij de poort genaderd waren, vonden zij die gesloten en versperd, en werden zij met geweerschoten begroet uit eene hinderlaag. De kolonne trok echter voorwaarts tot op 300 schreden, alwaar zij zich blootgesteld vond aan geweervuur uit huizen en uit houtgewas, dat zich ter wederzijde van den weg bevond. Dat vuur werd beantwoord en twee veldstukken werden op den weg geplaatst, doch nadat daaruit 25 schoten op de stad gedaan waren, trok de kolonne, die niet van voedingsmiddelen voorzien was, terug naar *Thienen*, voor welke stad zij bij het vallen van de duisternis aankwam. Hier had de burgerij zich intusschen ter verdediging tegen elken intogt van troepen

(*) Deze Generaal, die eenige jaren Provinciale Kommandant van *Groningen* en *Drenthe* geweest is, moet wel onderscheiden worden van den als Generaal-Majoor in 1846 overleden Jonkheer JACOB NICOLAAS EVERTS, als bevelhebber van het tweede bataljon Jagers boven vermeld bl. 556.

gereed gemaakt, en lokte men de kolonne door de belofte, dat zij ongehinderd zou kunnen doortrekken, mits zij elders ging overnachten, tot voor de poort, daar zij door eene hevige losbranding van geweren werd overvallen. De veldstukken in batterij gebragt hadden naauwlijks hun vuur geopend of de Stadsregering meldde zich aan om te onderhandelen, en EVERTS liet zich door hare smeekingen overhalen om langs de stad heen door landwegen naar *Visnaken* af te trekken, alwaar de brigade in het midden van den nacht afgemat aankwam. Den volgenden morgen vervolgde zij over de heide van *Diest* haar terugtocht naar *St. Truijen*, onophoudelijk bestookt door vijandelijke scherpschutters. Gewetste manschappen en paarden, een veel grooter aantal vermisten en de ondermijning van moed, trouw en krijgstucht bij dit gedeelte des legers, waren een te dure prijs voor eene onderneming die, al ware zij met grooter veerkracht doorgezet, tot geenerlei beslissende uitkomst zou geleid hebben. Zij bragt echter te weeg, dat de Leuvensche vrijwilligers die naar *Brussel* getrokken waren, op het berigt dat hunne stad bedreigd werd, in allerijl derwaarts terugkeerden; doch daarentegen vond, ten gevolge der maatregelen voor dezen togt genomen, eene nieuwe bende *Luikenaars* den weg naar *Brussel* open.

Er was namelijk te *Oreije* een militaire post geplaatst, bestemd om den weg door dit dorp te bewaken, langs welken men wist dat vroeger benden Luiksche Vrijwilligers naar *Brussel* waren getrokken en nog anderen het voornemen hadden zich derwaarts te begeben. Die post had steun en reserve gehad in een bataljon dat te *Borghloon* was ingelegerd geweest, doch 'twelk ter vervanging der troepen die een deel uitmaakten der brigade van EVERTS, naar *St. Truijen* verlegd was, waar het volk aanstalte maakte om naar de

wapenen te grijpen, zoodra de stad door 's Konings krijgsmagt zou ontruimd zijn. Het gemis van dien steun had tot verdubbelde waakzaamheid moeten aansporen: het bragt het tegendeel te weeg, en in den nacht waarin EVERTS op marsch ging naar *Leuven* en de troepen van Prins FREDERIK gereed stonden tot den intogt in *Brussel* liet de post te *Oreije* zich overrompelen. Eene bende *Luikenaars* namelijk, aangevoerd door de Kurassiers die uit de kantonnementen van *Lonaken* tot de opstandelingen waren overgeloopen en met zich voerende drie stukken geschut waarvan de raderen met stroo omwonden waren, trok in de stilte van den nacht, voorafgegaan door een groote snelwagen of *diligence* opgevuld met gewapenden tot in de nabijheid van het dorp; en toen voerde, onder zweepgeklap en hoorngelblaas als ware 't een gewone postwagen, het rijtuig de voorhoede der kleine kolonne het dorp binnen. De oorlogsgeschiedenissen zijn vol voorbeelden van den schrik bij pas ontwaakte menschen te weeg gebracht door de ontdekking van in levensgevaar te zijn: het gewone uitwerksel van dien schrik bleef ook hier niet achter, en al had de verbijstering tijd gelaten voor de gedachte van tegenweer, men wist dat het bataljon niet meer dáár was om tot toevlugt te strekken. Eenige manschappen werden gekwetst, eenige gevangen genomen, de overigen vloden heen in onderscheiden rigtingen, en wederom deed eene bende Luiksche Patriotten haren zegepralenden intogt in de benedenstad van *Brussel*.

Het bevel aan CORT-HEIJLIGERS gezonden om met zijne Divisie over *Cortenbergh* naar *Brussel* zich te spoeden had, behalve dat het door de ontruiming van *Brussel* vruchteloos werd, ook nog een ongunstig gevolg door dezen Generaal te verpligten *Tongeren* te verlaten op een oogenblik dat aldaar een konvooi geld en levensmiddelen van *Maastricht*

was aangekomen bestemd voor het kasteel van *Luijck*. De Bezetting namelijk dezer Sterkte was nog slechts voor weinige dagen van leefstogt voorzien, en zonder bedekking van troepen zou de toevoer niet kunnen geschieden. Op den 26sten was het konvooi te *Tongeren* gekomen, en van daar werd een vermoemd persoon naar het kasteel gezonden die met VAN BOECOP overeenkwam, dat deze in den morgen van den 28sten, voor de afzending bepaald, 300 man op den weg van *Tongeren* het konvooi te ontmoet zou doen trekken. Toen derhalve de morgen van dien dag aanbrak, zond VAN BOECOP den Major MENSCH met 300 man van het kasteel af, die echter, in de *St. Walburgs*-voorstad gekomen, zich door geweerkogels uit de huizen bestookt, door eene onoverkomelijke barricade gestuit en daarenboven door een dikke mist overvallen zagen, zoodat VAN BOECOP bevel zond tot den terugtogt, doch terstond het kanonvuur deed openen om de ontdekte barricade te vernietigen. IJlings verscheen nu de brenger van een brief van den Graaf DE BERLAYMONT, behelzende de bedreiging, dat zoo het kanon niet oogenblikkelijk ophield, de Bezetting geenerlei genade te wachten had: 24 uren werden tot beraad gegund »dan zal men u” — dus luidde het — »tot in het kasteel aantasten, en door »welk middel, dat zult gij dan leeren kennen.” De bode keerde terug met een schrijven van dezen inhoud: »*Ik ben »krijgsmans: de Eer alleen is mijn gids, en ik heb een »dapper Garnizoen. Ziedaar mijn antwoord.*” (*) Terwijl de voortzetting van het kanonvuur het zegel drukte op dit antwoord, beproefde VAN BOECOP kondschap te verkrijgen van het verwachte konvooi. Het was vruchteloos, en de stoutheid waarmede de opstandelingen het kasteel hadden

(*) Het oorspronkelijke luidde: »*Je suis militaire: je n'ai que l'Honneur pour guide et une brave garnison. C'est ma réponse.*”

ingesloten en de *St. Walburgs*-voorstad met geschut en gewapend volk bezet hadden deed het vermoeden ontstaan, dat **CORT-HEIJLIGERS** zijne stelling voor *Tongeren* verlaten had en er voor den bevelhebber van het kasteel van *Luik* niets overbleef dan den loop der gebeurtenissen af te wachten. En zoo was het: in den laten avond van den 27sten had **CORT-HEIJLIGERS** zijnen marsch aangevangen naar *Cor-tenberg* en het konvooi teruggezonden naar *Maastricht*.

Van deze vesting werd nu het opperbevel, te gelijk met dat in het vijfde Groot-Kommando; ingevolge van een besluit des Konings van den 16^{den}, gevoerd door den Generaal-Majoor **BERNARDUS JOHANNES CORNELIS** Baron **DIBBETS**, een man aan wiens onwankelbare trouw en vastberadenheid *Nederland* het behoud van *Maastricht* in die dagen van beroering te danken heeft. **DIBBETS**, die zijne zorgen niet tot den kring zijner vesting bepaalde, deed terstond het konvooi op nieuw in gereedheid brengen en droeg, na rijp beraad, het bevel daarover op aan den Generaal-Majoor **NICOLAS DAINE**, Provinciaal Bevelhebber in *Limburg*, wiens langdurige ondervinding hij kende, wiens ijver voor 's Konings dienst hij geene reden had in twijfel te trekken en die te kennen gaf groote waarde te hechten aan het bewijs van vertrouwen dat hem zou gegeven worden, zoo aan hem de gewigtige taak wierd opgedragen, tot wier uitvoering ook op dat tijdstip daar ter plaatse alleen Hoofdofficieren van minderen rang dan de zijne in aanmerking konden komen. In den avond van den 29sten waren tien karren met levensmiddelen en eene hoeveelheid gemunt geld ter waarde van 15,000 gulden, bestemd tot het betalen van soldijen, met de bedekkingstroepen te *Maastricht* voor de afreize gereed. Dezeu bestonden uit een bataljon waarover de Majoor **BEKIUS** het bevel voerde, twee stukken veldgeschut onder de

bevelen gesteld van den Luitenant FR. DOORMAN en een eskadron Kurassiers dat te *Tongeren* door een ander zou vervangen worden. DAINÉ verklaarde dit Geleide genoegzaam te oordeelen zoo het met 40 Mineurs en Sappeurs werd versterkt: zij werden er bijgevoegd, aangevoerd door den Kapitein-Ingenieur C. D. VAILLANT. Doch door den onwil van Gewestelijke en Stedelijke Ambtenaren te *Maastricht* en te *Tongeren* in het voldoen aan den eisch tot het leveren van paarden ter bespanning, had de afmarsch, eerst te *Maastricht*, vervolgens te *Tongeren*, eenige uren later plaats dan voorgeschreven was, eene vertraging waardoor aan degenen die verstandhouding hielden met *Luik* de tijd gegeven werd om de Opstandelingen aldaar te waarschuwen. Op het middag-uur van den 30sten kwam DAINÉ met zijne kolonne bij het dorp *Rocoux* aan. De berigten die tot hem waren gekomen hadden hem doen besluiten het eskadron Kurassiers dat hem van *Maastricht* vergezeld had, niet derwaarts terug te zenden en door een ander te vervangen, maar ter bezetting van *Tongeren* te bezigen, en de drie eskadrons die zich aldaar bevonden met zich te nemen naar *Luik*. Deze afwijking van het hem gegeven bevel, volgens 'twelk twee eskadrons te *Tongeren* voor de Luiksche poort hadden moeten post houden, is overeen te brengen met de onderstelling eener begeerte om het konvooi tot elken prijs zijne bestemming te doen bereiken. Doch ook in andere opzigten werden de bevelen door DIBBETS gegeven, niet in acht genomen. Wanneer de kolonne op één uur afstands van de *St. Walburgs*-voorstad zou gekomen zijn, moesten, zoo het nacht was twee vuurpijlen en des daags twee kanonschoten aan VAN BOECOP het sein geven waarop deze twee dagen te voren als de aankondiging der nadering van het konvooi te vergeefs gewacht had: dit sein werd niet gegeven, en VAN

BOECOP bleef onkundig van de nieuwe poging die er werd aangewend om hem van leestogt te voorzien. De Opstandelingen daarentegen waren reeds vroegtijdig in beweging om zich in eene sterke stelling te plaatsen vóór de *St. Walburgs*-voorstad, en vermits men van het kasteel de volkshoopen kon zien heen trekken en het kanon hooren rijden in die rigting, zoo ontstond hierdoor bij VAN BOECOP het vermoeden van voorgenomene vijandelijkheden. Hij deed uit dien hoofde een levendig kanonvuur onderhouden om het afrukkende volk te verontrusten, totdat ten twaalf ure zich een man te paard als vredeboode vertoonde, overbrengende een papier waarop DAINÉ met potlood eene uitnoodiging had geschreven om het vuur te staken, vermits hij met levensmiddelen voor het kasteel was aangekomen en over den doortogt van het konvooi met »*de Autoriteiten*» aan 't onderhandelen was. (*) Hetgeen tot dit schrijven van DAINÉ aanleiding had gegeven, had zich aldus toegedragen.

DIBBETS, onderstellende de mogelijkheid dat het konvooi door eene grootere magt zou bedreigd worden dan waarop bij de zamenstelling van het Geleide kon gerekend worden, had aan DAINÉ bevolen om wanneer dit geval zich voordeed hem daarvan onverwijd door een bode te viervoet berigt te zenden en het konvooi in eene stelling te plaatsen bij het dorp *Frère*, waarheen hem dan langs de binnenwegen versterking zou worden toegezonden. Ook aan dit bevel werd niet voldaan. DAINÉ vond te *Rocoux* gekomen de Luiksche benden in eene uitgestrekte linie bij bataljons trapswijze achter elkander geschaard, alle hoogten vóór de *St. Wal-*

(*) De brief luidde dus: » *Mon cher Général, Me trouvant devant le Faubourg avec un convoi de vivres pour votre citadelle et en négociation avec les autorités pour épargner de verser le sang ni de part ni de l'autre, veuillez cesser le feu de vos pièces de canon de la citadelle.* »

burgs-voorstad bezettende tot bijna aan den weg naar *Oreye*, en gedekt door geschut, eenige stukken achter den rechtervleugel, zes vóór den ingang der voorstad en eenige vóór en ter zijde eener steenkolenmijn genaamd *la Petite Haye*. Hij was door DIBBETS voorzien van eene geschrevene order waarin hem de wijze van uitvoering der onderneming volledig was voorgeschreven en hem gelast werd »geene mid-»delen onbeproefd te laten en al het mogelijke in 't werk »te stellen, zonder iets in aanmerking te nemen dan het »behoorlijk en zoo spoedig doenlijk uitvoeren der expeditie, »alzo — dus luidden verder de woorden van het bevelschrift — »alzo het van het hoogste gewigt is tot behoud »der Citadel, binnen 24 uren levensmiddelen te bekomen.” Maar zelfs de gedachte was bij DIBBETS niet opgekomen, dat een Generaal wien het opperbevel over eene onderneming van dien aard wordt toevertrouwd daarover met miteurs in onderhandeling zou kunnen treden. Nogtans dit geschiedde. Toen de voorposten der voorhoede ter hoogte van het dorp *Rocoux* achter een huis genaamd *het Witte Huis* stand hielden, naderde een der Hoofden van de opstandelingen en DAINE trad met hem in gesprek. »Men »was te *Luik* onderrigt van den aanmarsch van het konvooi »en van de sterkte van het Geleide; alle middelen waren »beraamd om aan de kolonne den doortogt te beletten: »uit de citadel waren verscheiden huizen in de voorstad »vernield of in brand geschoten; men had vastelijk besloten »voortaan allen toevoer van levensmiddelen van het kasteel »af te snijden.” Op deze verklaring verzocht DAINE dat van het doel zijner komst aan den Opperbevelhebber te *Luik* kennis gegeven en deze uitgenoodigd worden zou om met hem te komen onderhandelen — een verzoek dat werd toegestaan onder voorwaarde dat DAINE VAN BOECOP zou uit-

noodigen om het geschutvuur van het kasteel te staken; en het was ten gevolge dezer overeenkomst dat DAINÉ de hervengemelde uitnoodiging aan VAN BOECOP zond, nadat zijn Adjutant de Kapitein UMBGROVE vruchteloos gepoogd had door de opstandelingen heen te dringen om in persoon zich naar het kasteel te begeven.

Tôen verscheen de Graaf DE BERLAYMONT als Hoofd der Luiksche burgerscharen, en op de betuiging van DAINÉ dat, zoo als de staat der zaken te *Brussel* geworden was, hier geen nieuwe vijandelijkheden moesten plaats hebben, werd spoedig eene overeenkomst getroffen inhoudende, dat het konvooi zou doorgelaten worden naar het kasteel alleen begeleid door DAINÉ en zijn Adjutant met nog twee andere Officieren, en door BERLAYMONT met even zoo vele Officieren: VAN BOECOP zou worden uitgenoodigd zich voortaan te onthouden van op de stad te vuren, zoo lang hij zich vrij van leeftogt kon voorzien; en een uit den hoop der opstandelingen — het was een zoon van een Nederlandschen Generaal-Majoor — bood zich aan als gijzelaar voor het stipt nakomen der overeenkomst: hij werd onder bewaring van het Geleide gesteld. Men zal DAINÉ moeten beschouwen als plotseling onnoozel geworden, indien men in hem het geloof wil onderstellen, dat in 't midden der gewapende volkshoopen die hij daar voor zich zag, op belofte, borg of woordverpanding te rekenen viel. Desniettemin voerde hij den hem toevertrouwd schat onder het bereik dier horden zonder krijgstucht, tot een weerloozen prooi. Met zijne drie Officieren (*) plaatst hij zich aan 't hoofd van het konvooi dat op tien schreden volgt. BERLAYMONT vergezelt hem met eenige onbekende lieden, die gezegd worden Officieren te zijn. Men

(*) De Kapitein UMBGROVE, de Tweede Luitenant der *Maréchaussée* MACONETTE en de Eerste Luitenant der Afdeeling Kurassiers no. 1 EVERS.

trekt ongehinderd voorbij de hoopswijze geschaarde benden. Het geschut dat op den weg geplaatst stond wordt ter zijde getrokken. Doch gekomen zijnde tot aan den ingang der voorstad wordt de stoet overvallen door eene verwoede menigte die daar uitstroomt schreeuwende »verraad!» — een deel poogt met aangelegde geweren de Officieren te omsingelen, een ander deel werpt zich op de geladene karren. De Adjudant UMBGROVE ontsnapt het eerst en brengt aan de kolonne het bevel om aan te rukken. DAINE volgt hem met de twee andere Officieren en voert zijne troepen aan als om den ontvoerden prooi te heroveren. Hij zelf wijst aan DOORMAN eene standplaats voor de twee veldstukken aan op de helling eener hoogte nevens den straatweg, vanwaar het kanonvuur gerigt wordt tegen de volkshoopen: het was onnoodig zes vuurmonden, daartegenover in batterij staande, tot zwijgen te brengen; zij waren onschadelijk door de onbehendigheit dergenen die er de bediening van bestuurden. De Infanterij, ontwikkeld in twee halve bataljons ter wederzijde van den weg, rukt voorwaarts, en de Majoor LUCAS NIJPELS geeft bevel aan de drie eskadrons kurassiers om toe te rennen op een hoop van ruim 2000 goedgewapenden, die in quarré geschaard den toegang tot de voorstad afsloten. Met groote geestdrift wordt dit bevel uitgevoerd. Het vijandelijk vuur werd hier echter uit vier stukken met meer bekwaamheid bediend: de opperwachtmeester SLEWAGEN en een kurassier sneuvelen door kanonkogels getroffen. Doch het donderen van den aanrid, de kreten *Oranje boven!* *Leve de Koning!* en het dreigen van den opgeheven sabel ontzetten de muitelingen; de schrik veroorlooft hun slechts ééne overhaaste losbranding; 4 kurassiers worden gewond, 10 paarden doodgeschoten; doch bij den eersten aanloop doorgebroken wordt de geheele volkshoop onder

den voet gereden, nedergehouden of op de vlugt geslagen. Slechts enkele sporen van tegenstand lieten zij achter: den Luitenant EVERS had een bajonnetsteek in het aangezicht getroffen en de Tweede Luitenant DE VALLÉ werd door eene kogelwond in de linkerhand genoodzaakt een groot vaandel der vrijwilligers van *Verviers*, dat hij den drager uit de vuist had gerukt, onder den arm te nemen om het als een overwinningsteeken te kunnen medevoeren. Terwijl de Ritmeester VAN GOLSTEIN met zijn eskadron het eerst aldus de mitalingen uit elkander sloeg, werden door de twee andere eskadrons vijf stukken geschut vermeersterd: de Ritmeester MORBOTTER voltooide de nederlaag der opstandelingen en drong met eenige kurassiers in de voorstad door, totdat hij gestuit werd door eene hooge barricade en het vuur van zes stukken geschut. Ook de Sappeurs van VAILLANT drongen in de huizen der voorstad. Maar DAINE scheen het onmogelijk te oordeelen zijn doel te bereiken, liet de *Luikenaars* in 't bezit van hun prooi, en gaf bevel tot den terugtogt, die door de Infanterij niet zonder eenige wanorde werd aangevangen; de kolonne kwam zonder verderen strijd te *Tongeren* terug. Slechts één van de vuurmonden door de kurassiers veroverd kon worden medegevoerd: twee werden achtergelaten door gemis van bespanning, en van de drie overigen, aan de Artillerij ter vervoering overgegeven doch door de onbedrevenheid der stukrijders en de woestheid van niet genoeg afgerigte paarden in een moeras geworpen, werd er slechts één met groote inspanning gered. Alzoo was de eenige vrucht van dezen strijd, dat de blaauwe kiel geleerd had ontzag te hebben voor den sabel van den Kurassier.

Aan de teleurstelling voor VAN BOECOP te weeg gebragt door het verlies van het konvooi, paarde zich zijn spijt

over de mislukking eener poging door hem in 't werk gesteld om, door de voorstad heen, aan DAINÉ de hand te reiken. Het was hem namelijk op het kasteel niet ontgaan — twee uren nadat hij het geschrift van DAINÉ ontvangen had — dat er aan den ingang der voorstad gevochten werd en de beweging der kurassiers was er opgemerkt. Hij deed daarop het vuur zijner batterijen tegen de voorstad weder openen en zond den Kolonel HENRY THEODOOR DAVID DE FAVAUGE met een gedeelte der Elfde en 150 man van de Dertiende Afdeeling de voorstad in, om in 's vijands rug voor DAINÉ eene afwending te maken. Uit alle huizen bestookt trok deze kolonne met versnelden pas voorwaarts, de barricade over, de geheele voorstad door; verscheiden manschappen werden gekwetst, maar twee stukken geschut door wier vuur een Officier en een soldaat den dood vonden werden veroverd. (*) Doch op den Tongerschen weg was niets meer van bevriende troepen te bespeuren: daarentegen trokken de Opstandelingen nu met vereende magt op een nieuwen vijand aan die hen in den rug was komen bestoken. FAVAUGE, tot den terugtogt genoodzaakt, keerde langzaam naar het kasteel weder; medevoerende de twee veroverde stukken met 16 paarden en eene groote hoeveelheid wapenen der Opstandelingen. Voor de Bezetting van het kasteel van *Luijk* was de laatste hoop op ontzet vervlogen. Den 2^{den} October ondernam zij nog met goed gevolg een uitval ter beko- ming van levensmiddelen, doch dit was het laatste blijk van gehoorzaamheid door hare Zuid-Nederlandsche bestand- deelen aan het gezag van Koning WILLEM betoond: toen VAN BOECOP daags daaraan zijne beschikkingen maakte tot een algemeenen uitval ter beko- ming van leefstogt, voerden de Officieren voldoende redenen aan voor hunne vrees,

(*) De gesneuvelde Officier was een Luitenant LONGHIENNE geheeten.

dat buiten het kasteel gekomen de soldaten der Elfde Afdeling vuur zouden geven, op die der Dertiende — tot zulk eene hevigheid was het smeulend vuur der tweedragt in volksmaat ontvlamd. VAN BOECOP stelde toen voor, dat al de Zuid-Nederlandsche soldaten met een zoogenoemd Groot Verlof zouden aftrekken, maar ook deze poging om alleen met zijne getrouwen het kasteel voor zijn Koning te bewaren, mislukte door de tegenstreving van ontrouwe Officieren en de weerspannigheid der soldaten. Met een onwillig Garnizoen en zonder levensmiddelen vond hij zich verplicht in onderhandeling te treden met de Hoofden van den Opstand te *Luik*, en sloot hij den 6^{den} October eene overeenkomst, in gevolge waarvan hij met 900 getrouwe Officieren en soldaten aftrok naar *Maastricht*: slechts twee Zuid-Nederlandsche Officieren bevonden zich daarbij, die verklaarden getrouw te willen blijven aan den eed dien zij gezworen hadden.

De verrigtingen van 's Konings troepen tot bedwinging der opgestane *Luikenaars* mogten een breeder verhaal en een ruimere plaats in dit geschiedwerk vinden, omdat het noodig is ter beoordeeling van het gedrag, door de Nederlandsche krijgsmagt in die dagen gehouden door volledige proeven de toestanden te leeren kennen, in welke zij destijds overal in *België* is geplaatst geweest. Doch daarom moet ook nog het verhaal voltooid worden der zegepraal van het oproer te *Mons*.

De rust, door den Luitenant-Generaal HOWEN te *Mons* hersteld, duurde voort: alle posten in de vesting werden door het Garnizoen bezet, het Stedelijk regeringsbestuur voerde het gezag weder, en de burgerij volgde op nieuw den gewonen loop der zamenleving, tot dat het met zekerheid bekend werd hoe de troepen des Konings te *Brussel* het hoofd hadden gestooten. De gisting, veroorzaakt door deze tijding en

door de gevolgtrekking ligtelijk daaruit af te leiden omtrent de kracht die het Voorloopig Bewind te *Brussel* aan het gebeurde ontleenen zou, deed *HOWEN* op den 27sten September eenige maatregelen van voorzorg voorschrijven aan zijne Hoofd-Officiëren, die daaraan toen nog alle hunne goedkeuring schenen te hechten. Doch eene der eerste handelingen van het Bewind, dat zich aan het hoofd eener nieuwe orde van zaken in *België* geplaatst had, was geweest aan Zuid-Nederlandsche Officiëren aanstellingen toe te zenden tot hoogere rangen in het Belgische leger, 't welk bij de splitsing van het Rijk der Nederlanden stond zamengesteld te worden, en te *Mons* — er schijnt niet aan te kunnen getwijfeld worden hoe huiverig de pen ook is daden van zoo groote eerloosheid op te teekenen — te *Mons* droegen op den 28sten Hoofd-Officiëren zoodanige aanstellingen bij zich die nog trouw huichelden aan Koning *WILLEM*. Doch met het aanbreken van den 29sten stroomden de soldaten der Derde Afdeeling met geladene geweren onder dreigend geschreeuw uit hunne kazerne naar het Stadhuisplein. *HOWEN* met eenige Nederlandsche Officiëren zich daarheen hebbende gespoed, spreekt den oproerigen hoop toe met kracht en waardigheid. Er volgt een oogenblik van stilte, vervangen door nieuw getier, en onder het afschieten der geweren in de lucht verstrooijen zich de meeste der muitende soldaten. De Zuid-Nederlandsche Officiëren, aan 't hoofd hebbende den Kolonel die de Derde Afdeeling aanvoert, scholen zamen; men ziet hen van de soldaten die nog zijn blijven staan de geladene geweren met beide handen afnemen en aan de omstaande burgers toereiken; het volk heeft nu geen vrees meer, en stroomt aan in talrijker menigte, en loopt dicht op een gestuwd toe op *HOWEN* en de getrouwen die hem omringen, en dringt hen het Stadhuisgebouw binnen. Te gelijker tijd is in de kazerne der Ar-

tillerij ook dit gedeelte der Bezetting in opstand geraakt: tot hiertoe was het bedwongen door het beleid en de zorgen van den bekwamen Hoofd-Officier die daarover het bevel had, den Kolonel JAMES ALBERT HENDRIK DE LA SARRAZ. Den volgenden morgen werden HOWEN, DE LA SARRAZ en eenige andere getrouw geblevene Officieren naar *Brussel* gevoerd en aldaar opgesloten in de gevangenis *Les Petits Carmes*; de overigen werden te *Mons* in gevangenschap gehouden. Zij weigerden echter zich als krijgsgevangenen aan te merken en hunne degens af te geven, omdat zij niet overwonnen waren in den oorlog, maar slechts door hunne onderhoorigen verlaten. Zoo ontviel *Bergen* in *Henegouwen* aan het gezag van Koning WILLEM door de kracht van het oproer en de ontrouw van die het begunstigden.

Hetgeen DAINE aan BERLAYMONT zeide dat zijne beweegreden was om de hem toevertrouwde wapenkracht niet te gebruiken tegen de Opstandelingen te *Luik*, datzelfde bevoog overal elders vele Zuid-Nederlandsche Officieren tot de verklaring dat zij den Koning niet meer konden dienen ter bestrijding hunner volksgenooten. De mislukte poging om te *Brussel* de werking der Regering te herstellen was hun een teeken dat het gezag van den Koning der *Nederlanden* niet meer in staat was zich tegen den Opstand te handhaven, en uit de splitsing des Rijks zou ongetwijfeld de nieuwe samenstelling van een Belgisch leger volgen. Daarin zich eenen verhoogden rang te verwerven, was eene natuurlijke begeerte. Zij die geen gevoel van eer en krijgsmansplicht bezaten of in wie het niet bestand was tegen de begeerte naar bevordering, hebben met schending van den door hen afgelegden eed, terwijl zij nog den Nederlandschen wapenrok droegen, hunne dienst aangeboden aan het Nieuwe Gezag dat zich te *Brussel* had opgeworpen. Anderen zijn tot de nieuwe

orde van zaken niet toegetreden dan als eerlijke krijgslieden, nadat zij hun ontslag van den Koning hadden bekomen. Er zijn er ook geweest die een zoo grooten afkeer hebben gevoeld van de wijze waarop het schoone Koningrijk was van-een gescheurd, dat zij van het aanbod hun gedaan om met eere te worden ontslagen uit de dienst van den Koning der *Nederlanden* geen gebruik hebben gemaakt, en die sieraden-gebleven zijn van het Nederlandsche leger.

De troepen onder Prins FREDERIK die uit *Brussel* teruggekeerd ten zuiden van *Antwerpen* gekantoneerd waren, leden spoedig zware verliezen ten gevolge van den indruk der teleurstelling die zij ondergaan hadden. Tot aan het tijdstip waarop zij naar *Brussel* trokken was bij het Belgische gedeelte dezer troepen geen neiging tot afval bespeurd; tegen de voorbeelden van enkele overloopers stonden de voorbeelden over van Officieren, die met verontwaardiging openlijk de middelen van verleiding, in 't geheim bij hen beproefd, hadden bekend gemaakt: bij vereenigingen van troepen versterkt zich de geest van kameraadschap en wordt de krijgstucht onderhouden door onderlinge schaamte voor het schenden van den soldatenplicht. Doch nadat het door de mislukte onderneming van het leger te *Brussel* en het gebeurde bij de Staten Generaal te 's *Gravenhage* ontwijfelbaar was geworden, dat de vereeniging van Zuid- en Noord-Nederlanders onder één bestuur zou ophouden, ontving reeds op den 30sten September de Luitenant-Generaal TRIP, als Opperbevelhebber der kavallerij, te *Mechelen* van de Belgische Officieren der aldaar aanwezige Regimenten Ligte Dragonders en Kurassiers de schriftelijke verklaring, dat zij den Koning niet meer dienen konden tegen hunne opgestane landgenooten. Van nu aan verdwēnen ook de Belgische soldaten, ruiters en kanoniers, bij geheele hoopen uit de gelederen: op den

2^{den} October ontbraken op het middag-appel te *Mechelen* 100 Dragonders die niet weder bij hun vaandel zijn teruggekeerd. Zoo werden alle banden van krijgstuicht geslaakt en het leger in al zijne deelen uit een gerukt.

Daarentegen groeiden bij de Opstandelingen de strijdkrachten met iederen dag aan en ontwikkelden zich uit de ongeregelde vrijescharen de beginselen van een nieuw leger: te *Brussel* werd door het Voorloopig Bestuur een oorlogsdepartement ingesteld; overgeloopene Officieren zag men benoemd om orde te brengen in de gewapende volkshoopen, en LAMBERT NIJPELS, met den rang van Generaal in de plaats getreden van DON JUAN VAN HALEN als Opperbevelhebber van de krijgsmagt der Opstandelingen, voerde Fransche en Belgische vrijbuiters aan tegen de troepen van den Koning, aan wien hij veertien dagen te voren als Kolonel-bevelhebber der Derde Afdeeling te *Mons* nog trouw had betoond.

Onder den indruk van dit alles en in de meest ongunstige omstandigheden weken 's Konings troepen, opgedrongen door de Opstandelingen, die aangevoerd werden door twee Fransche Officieren, MELLINET en NIELLON, onder het opperbevel van NIJPELS, achtereenvolgens uit *Vilvoorde* en *Mechelen*, om eene stelling aan te nemen achter de *Nethe*. Onder de hier bedoelde troepen was ook begrepen het grootste deel der Divisie van CORT-HEYLIGERS. Deze Generaal die, als vroeger gemeld is, op den 27sten September uit *Brussel* het bevel had ontvangen om uit *Tongeren* over *Cortenbergh* zich derwaarts te spoeden, had op dien marsch weinig voorspoed gehad. In plaats van zijnen marsch over *Diest* en *Aerschot* te nemen, was hij, omdat hij die rigting nemende schijnen kon door vrees gedreven te zijn, te midden eener in opstand zijnde bevolking, over *Hougarde* naar *Bossut* getrokken, alwaar hij de tijding vernam dat de Koninklijke troepen *Brus-*

sel ontruimd hadden. Hij had echter over *Neer-IJsche* en *Leefdael* zijnen weg vervolgd, van tijd tot tijd opgehouden door gewapend volk, waarbij men overgeloopene soldaten zag, kenbaar aan hunne uitrusting. De marsch was een geheelen dag vertraagd door dat het marschbevel aan een bataljon dat zich te *Hasselt* bevond, bij vergissing naar *St. Truyen* was gezonden, en zoo kwam CORT-HEIJLIGERS eerst op den 2^{den} October te *Mechelen*, toen het Hoofdkwartier van PRINS FREDERIK reeds naar *Antwerpen* was teruggetrokken.

Ofschoon er in staatkundigen zin geen oorlogstoestand aanwezig was, maakten echter de Koninklijke troepen die naar de zijde van *Antwerpen* afzakten, de bestanddeelen uit van een leger te velde, 't welk, zoo als de gebeurtenissen liepen, op een geregelden voet van Oorlog zou moeten gebragt worden. Het werd dus noodig dat daarover een Generaal als Opperbevelhebber gesteld wierd: door velen was het reeds afgekeurd, dat de zoon des Konings was blootgesteld geworden aan de gevolgen van het bevel om in *Brussel* het Wet-tig Gezag te herstellen. Er waren twee Generaals van hooge jaren en in hooge achting staande bij den Koning en bij het leger, die beide tijdens het ontstaan van het Koninkrijk der *Nederlanden* een voornaam aandeel hadden gehad aan de eerste inrigting van het leger 't welk zich nu in een staat van ontbinding bevond: JAN WILLEM JANSSENS, die in 1814 Commissaris Generaal van Oorlog was geweest, en RALPH DUNDAS TINDAL, die met het bestuur der oorlogszaken in de *Zuidelijke Gewesten* was belast geweest. Beiden eene eer-volle rust genietende, hadden, terstond bij het uitbreken der onlusten, hunne diensten aan den Koning aangeboden. Zoo het waar is, 't geen verzekerd wordt, dan zou de zienswijze dezer beide Generaals omtrent de beginselen, die de Koning verlangde dat zij bij het aanvaarden van eenig opperbevel

zouden volgen, hun aanbod zonder gevolg hebben gelaten. De keuze viel toen op een Luitenant-Generaal wiens houding tegenover het Oproer de bijzondere goedkeuring der Regering had weggedragen. Doch het is hier de plaats te vermelden, onder welke omstandigheden het Koninklijk-Nederlandsch Gezag in de overige steden van *België*, waarin zich Bezettingen bevonden, voor het geweld van den Opstand bezweken is.

Wanneer in die dagen de militaire bevelhebbers om bevelen vroegen voor de omstandigheden waarin zij door den Opstand konden gebragt worden, deed de Koning, vermits voor ieder mogelijk geval geene voorschriften konden gegeven worden, hen inzonderheid als tot een voorbeeld wijzen op het gedrag van den Luitenant-Generaal VAN GEEN te *Namen*. (*) Reeds spoedig nadat op den 27sten Augustus te *Namen* de oproerigheden begonnen waren, werd VAN GEEN in eene betrekking tot de onruststokers gebragt, waarin hij niet verplicht was, gelijk de bevelhebbers in andere steden lijdelijk te blijven, maar met nadruk tot handhaving van 's Konings gezag kon werkzaam zijn. Op den 30sten namelijk dier maand, toen het in den voorafgeganen nacht gebleken was dat de Schutterij, ofschoon versterkt door eene gewapende Burgerwacht, tegen de baldadigheden van het gepeupel niet bestand was, werd VAN GEEN in eene vergadering van Burgemeester en Wethouderen met den Gouverneur der Provincie, en vervolgens door dezen laatste schriftelijk, uitgenoodigd om de handhaving der rust door middel van de Militaire Magt op zich te nemen. Hij heeft zich van die taak met veel beleid gekweten. De roem van zijne krijgsverrigtingen op *Celebes* en *Java* tot handhaving van het Nederlandsch gezag, boezemde ontzag in, zijne krachtdadige maatregelen

(*) Men zie reeds bladz. 567, 569, 575 en 574.

vrees, en door, gelijk vroeger gemeld is, de Stad in staat van Beleg te verklaren, in weerwil van veel tegenkating der Burgerlijke Overheid, gaf hij zich de magt om de verspreiding van oproerige dagbladen en andere middelen tot opruijing van het volk te beletten. Niet in de noodzakelijkheid gebracht om met de Bezetting in het kasteel terug te trekken, deed hij integendeel stad en kasteel beide in een geduchten staat van verdediging brengen. Behalve de gewone weg van gemeenschap met het kasteel, over de Sambre-brug die versterkt werd, deed hij een tweede een groote gier- of trekbrug leggen, de gebouwen waarin troepen gehuisvest waren door palissaden en versperringen van de gemeenschap met de inwoners afzonderen, en al de straten die op de wallen uitkwamen door barricaden sluiten. Door krachtdadige maatregelen werd gedurende de geheele maand September de onrustige bevolking van *Namen* in bedwang gehouden. Doch wat de Generaal niet vermogt te bedwingen, was de geest zijner troepen, die bijna allen bestonden uit *Zuid-Nederlanders*. Nogtans krachtige Dagorders werden er uitgevaardigd; alle middelen werden er aangewend om de trouw en eene welgezinde gemoedsstemming bij Officieren en soldaten te onderhouden. Zoo lang er uitzigt bestond, dat de legermagt die onder Prins FREDERIK en CORT-HEIJLIGERS uit het Noorden was aangerukt den opstand te *Brussel* en te *Luiik* zou dempen, was er wel is waar bij de *Walen* wrevel te bespeuren en ingenomenheid met de oproerigheden der *Luiikenaars*, maar schenen de *Luxemburgers* en *Vlamingen* in die stemming niet te deelen. Doch het berigt van den strijd te *Brussel* kwam het lot beslissen der belangrijke vesting. In den avond van den 30sten September verlieten geheele sectiën en pelotons van de Twaalfde Afdeeling gewapend hare kazerne; bij de Artillerij en de Achttiende Afdeeling

werden mede onrustige bewegingen waargenomen, en al de bevelhebbers van troepen kwamen aan den Opperbevelhebber verklaren, dat zij op hunne manschappen niet meer konden rekenen. In den Raad van Verdediging, terstond bij een geroepen, werd besloten, dat aan de Lotelingen, die van het Verlof opgekomen zich weerspanning mogten betoonen, de vrijheid zou gegeven worden om naar hunne haardsteden terug te keeren; de Hoofd-Officieren, ter uitvoering van dit besluit 's nachts zich in de kazerne bevindende, werden reeds met den dood bedreigd, en op een hunner uit den hoop der oproerige soldaten een schot gelost: met het aanbreken van den morgen werden meer dan 1000 onwilige soldaten buiten de stad geleid. Doch de onruststokers in de stad bespeurden spoedig, dat zij van de Bezetting weinig meer te vreezen hadden. Onverhoeds kwamen er gewapende volkshoopen te voorschijn. Een daarvan, aangevoerd door een heelmester, trekt aan op de Hoofdwacht bij 't Stadhuis en eischt, dat de soldaten hunne wapenen zullen overgeven. Een Sergeant, die met een peloton vooruit staat, roept den bevelvoerenden Kapitein toe, of hij zal doen losbranden: de kapitein is een *Waal*. Toen doet de Sergeant op eigen gezag vuur geven, en de Wacht, verlaten door haren ontrouwen Bevelvoerder, trekt al vechtende, nu ook beschoten uit de huizen, niet zonder verlies aan manschappen, over de *Sambre* naar het kasteel in veiligheid. Doch van nu aan vermenigvuldigden de aanvallen des volks op alle punten der stad, en VAN GEEN achtte het raadzaam voor eene wijl de stad te ontruimen en de geheele Bezetting in het kasteel samen te trekken. De barricaden, die hij had doen opwerpen, verhinderden de muitelingen van spoedig door te dringen naar de wallen; eene der poorten werd dapper verdedigd door den Kapitein J. J. MULLER, die eene wond aan de hand

bekwam; aan eene andere poort handhaafde de Luitenant H. F. C. STASS met groote standvastigheid een geruimen tijd zijn wachtpost, en in den avond werd de ontruiming der stad geregeld volbragt, maar ten koste van vele menschenlevens. Bij het inrukken in het kasteel ontliepen weder vele soldaten in de duisternis, en den volgenden dag toonden de *Flamingen*, wier getal ruim 1300 bedroeg, zich geneigd om het voorbeeld der *Walen* te volgen. Sedert veertien dagen was VAN GEEN van alle gemeenschap met het leger en de Regering afgesloten. De tot hem gekomen tijding, dat CORTHEIJLIGERS, tot *Bossut* voortgerukt, toen weder noordwaarts getrokken was, deed zijne laatste hoop verdwijnen op de ondersteuning van twee bataljons Hollandsche soldaten, om welke hij reeds in de eerste dagen van September met aandrang verzocht had; en het was in deze omstandigheden, dat hij in den namiddag van den 2^{den} October het oor leende aan de voorstellen eener Bezending van het Stads-Bestuur, die hem kwam verzoeken maatregelen te beramen om verdere bloedstorting voor te komen. De voorwaarden eener Kapitulationie werden aan het oordeel van den Raad van Verdediging onderworpen, en VAN GEEN deed bovendien twee Officieren van elk Wapen voor zich komen en legde hun de vraag voor of zij een middel wisten om de verdediging van den hun toevertrouwd post langer te rekken. Aller gevoelen was eenstemmig. Terwijl de geslotene overeenkomst op de goedkeuring van het Voorloopig Bewind te *Brussel* wachtte, verspreidde zich eene tijding dat ook de *Vlaanderens* in opstand waren, en de *Flamingen*, Officieren, Onderofficieren en soldaten, verdwenen bij zwermen. De *Luxemburgers* volgden. In den morgen van den 5^{den} October trok VAN GEEN aan 't hoofd zijner versmolten krijgsmagt het kasteel van *Namen* uit met al de teekenen

van een eervollen aftogt: 66 Officieren met 180 Onderofficieren en soldaten maakten het trouw gebleven overschot uit eener Bezetting die 4000 man sterk was geweest. Acht aanzienlijke burgers, aldus had VAN GEEN bedongen, vergezelden hem als Commissarissen van het Regeringsbestuur der Stad *Namen*, om ter hunner verantwoording te zorgen voor de veiligheid, de voeding en de nachtelijke inlegering der aftrekkende kolonne. Zij hebben zich van die taak getrouw gekweten. Eerst bragten zij VAN GEEN terug van zijn voornemen om door *Leuven* te trekken, wetende hoe toemeloos de hartstogten blaakten in de Stad, waar drie weken later de Majoor GAILLARD vermoord is onder de afgrijsselijkste martelingen. Toen vervolgens de kleine troep nachtverblijf hield te *Leefdael*, werden de soldaten, terwijl zij in de schuren van het kasteel te slapen lagen, door eenige honderden vrijbuiters van een Fransch Legioen, zoo 't heette, overvallen en geplunderd: door de tusschenkomst der Commissarissen werden ergere tooneelen voorgekomen. In den voormiddag van den 7^{den} October bereikte VAN GEEN met het overschot der Bezetting van *Namen* de Nederlandsche voorposten te *Campehout*.

Op het tijdstip waarop VAN GEEN *Namen* verliet, het hoofdkwartier van zijn Territoriaal Opperbevelhebberschap, waren reeds al de plaatsen die daartoe behoorden, in de magt der Opstandelingen.

Te *Charleroi*, waar de Bezetting in de bovenstad door wel-aangelegde beveiligingswerken tegen overrompeling en geweld gedekt, (*) maar ingesloten was door de krachtvolle bevolking der omstreken, sloot op dienzelfden 5^{den} Octo-

(*) Zie boven bladz. 569, 587 en 592. Ingenieurs te *Charleroi* waren de Majoor TH. JACOB MARIUS VAN DER WIJCK en de Tweede Luitenant P. J. DE WAAL.

ber de Plaatselijke-Bevelhebber Majoor ECKHARDT eene overeenkomst met een Kapitein, gemagtigde van een Hoofd-Officier die reeds in *Henegouwen* bevel voerde uit naam van het Voorloopig Belgisch Bestuur. Volgens die overeenkomst werd den volgenden dag de vesting met al haar oorlogsmaterieel overgegeven aan de nieuwe Regering van België. (*)

Nog voor dat *Mons* gevallen was op de wijze als boven verhaald is, zegevierde het oproer te *Ath*. Daar had de burgerij reeds op den 14^{den} September in een oploop hare krachten leeren kennen tegenover de toegeeflijkheid van den Hollandschen Majoor die er het Plaatselijk Bevel voerde; en na dien tijd waren er in 't geheim opruijende proclamatiën en wapenen in de stad gebragt. De Bezetting — een bataljon van de Vierde Afdeeling en eene kompagnie Artilleristen — was reeds rijp ten afval, toen de Kolonel KNOTZER, als Opperbevelhebber derwaarts gezonden, bij liet aanbreken van den 27sten September in de vesting aankwam. Zijne komst was terstond het sein tot een beslissend oproer. Geene Dagorder, geene aanspraken aan Officieren en soldaten konden meer baten. Een der Kapiteins reikte den nieuwen Opperbevelhebber voor het front zijner Kompagnie eene schriftelijke verklaring toe, waarin hij te kennen gaf niet meer tegen zijne landgenooten te willen dienen, en de overige Officieren die *Zuid-Nedertlanders*

(*) De Capitulatie was geteekend door den Majoor ECKHARDT en den Kapitein GREDEL gemagtigde van den Luitenant-Kolonel BUSSE, die Kommandant was van *Henegouwen* en van de vesting *Mons*, waar hij kort te voren Adjudant geweest was van den Generaal DUVIVIER. Behalve de overgaaf van het materieel was daarin bepaald, dat de Belgische Officieren die het Voorloopig Bewind niet wilden erkennen, als krijgsgevangenen zouden beschouwd worden. De Hollandsche soldaten moesten hunne geweren in het Arsenaal afgeven, doch de Onderofficieren behielden hunne sabels, en het garnizoen werd aangemerkt als te zijn uitgetrokken » *avec tous les honneurs de la guerre comme s'ils avaient conservé leurs armes.* » De veilige terugtogt van Officieren, Onderofficieren en soldaten naar *Holland* werd namens het Belgisch Bewind gewaarborgd.

waren, toonden door hunne houding minder onbeschaamdheid maar denzelfden onwil; de Onderofficieren vlamden reeds op den Officiers-rang in het Belgische leger hun toegezegd; de soldaten verbroederden zich met de muitende ingezetenen en gaven hunne wapenen over aan de Burgerwacht; en eene menigte volks stormde van twee zijden de kazerné binnen waar de Opperbevelhebber zijn hoofdkwartier had gevestigd. Daar ingesloten, alleen met zijn Adjudant, in een klein vertrek, had KNOTZER geene andere keus dan den dood te ontvangen van de hand van muiters of zich te laten geleiden naar de gevangenis. De Artillerij-Kapitein SIEREVELT, die zich met eenige Artilleristen in het arsenaal bevond, rondom 't welk het volk begonnen was barricaden op te werpen, scheen aanstalte te maken om zich daar te weer te stellen: men dwong KNOTZER in de gevangenis eene order af, waarbij SIEREVELT gelast werd het arsenaal te verlaten (*) — en zoo ontviel de vesting *Ath* met al de oorlogsbehoefden die zij bevatte aan de Regering van het Koninkrijk der *Nederlanden*.

Te *Doornik* (†) stonden in de dagen van het oproer achtervolgens twee *Zuid-Nederlanders* aan het hoofd der Bezetting. De Generaal-Majoor Baron DE WAUTIER, reeds den 11^{den} September in de vesting gekomen om er het Opperbevel te voeren ter vervanging van den Plaatselijken Bevelhebber DEJARDIN, had bij het aanvaarden zijner betrekking in eene aanspraak aan de Officieren en Onderofficieren eene plegtige verklaring op zijn woord van eer afgelegd, dat zoo zich de burgers mogten vermeten de rust te verstoren, hij nit het kasteel met eigen hand het eerste schot op de stad

(*) Meerdere bijzonderheden dit eene mededeeling van den Luitenant BOSCH geeft VAN KAMPENS *Gedenkboek*, bl. 629.

(†) Zie bladz. 570.

zou doen losbranden; en inderdaad had hij de wapening der citadel doen voortzetten en voltoojen. Maar de zegepraal van het oproer te *Brussel* bragt bij DE WAUTIER eene verandering van denkwijze en bij de burgerij eene uitbarsting van nationaal eergevoel te weeg. Op den 28sten September des morgens ten tien uur werden de Wachten aan de poorten der stad overrompeld. Zij lieten zich alle ontwapenen, behalve aan de poort waar de Tweede Luitenant EBERHART het bevel voerde: na zijnen post kloekmoedig, maar vruchteloos, verdedigd te hebben, trok deze Officier met zijne getrouwen naar de citadel terug. Vervolgens werden de gebouwen waarin troepen gehuisvest waren door het volk aangevallen. In de kazerne genaamd *St. Jean* verdedigde zich de Majoor KERST met zijn bataljon totdat de soldaten al hunne patronen hadden verschoten. De Opperbevelhebber kreeg daarvan kennis, en hij zond noch versterking noch munitie. Uit de citadel kon gezien worden al wat er gebeurde, en geen schot werd er gedaan om de muitelingen uiteen te drijven. De soldaten toen, ziende hoe het Oproer de overhand kreeg, braken de deuren der kazerne van binnen open en mengden zich onder het volk, en KERST baande zich met 80 getrouwen een doortogt naar den bedekten weg van het kasteel. Eene zamenkomst van leden van het Stadsbestuur met DE WAUTIER volgde; er kwamen Gecommitteerden van het Voorloopig Bewind uit *Brussel*, en toen op den 1sten October aan de nog overgeblevenen van het Garnizoen eene kapitulatie, zoo 't heette, was voorgelezen, werd terstond de banier van België's onafhankelijkheid gheschen op het kasteel dezer nieuw-versterkte grensvesting.

Te *Dinant* was alleen de Citadel, op eene steile rots aan de *Maas* gebouwd, door troepen bezèt. Eene kompagnie van de Twaalfde Afdeeling — *Walen* en *Luxemburgers* — en

een klein aantal Artilleristen maakten de Bezetting uit. De Majoor DE VENNE voerde er het Opperbevel, en had, om de Burgerij zoo hij meende te vrede te stellen, reeds op den 29sten Augustus alle wachtposten in de stad overgegeven aan de Schutterij en eene Burgerwacht. (*) De leeftogt werd door aannemers uit de stad geleverd, en op den 30sten September moest het kasteel op nieuw voor eenige dagen daarvan voorzien worden. Doch dien dag barstte in de stad het Oproer los, en in den namiddag vervulden gewapende volkshoopen al de toegangen tot het kasteel. Er volgden onderhandelingen; een Officier naar *Namen* gezonden om bevelen te vragen werd teruggewezen; in den nacht meldden zich, onder geleide van drie leden van het Stadsbestuur twee Afgevaardigden uit *Brussel* aan, overbrengende een Bevelschrift waarin de Bezetting van *Dinant* gelast werd binnen 24 uren zich te onderwerpen aan het Voorloopig Bewind van *België*, wilde zij zich niet voor altijd de gelegenheid zien afgesneden om in het Belgische leger te worden opgenomen, en op den 1sten October werd door al de aanwezige Officieren eene Capitulatie geteekend: die daaronder *Noord-Nederlanders* waren keerden terug naar hun Vaderland: de VENNE ging over in het Belgische leger. (†)

Meer zuidelijk dan *Charleroi* en *Dinant* ligt de kleine vesting *Philipstad*. Om de zwakheid der weinig betrouwbare Bezetting aldaar te vergoeden door de leiding van een bekwaam Opperbevelhebber, had VAN GEEN in de laatste dagen van Augustus den Kolonel VAN TEIJLINGEN derwaarts

(*) Vergelijk bladz. 567.

(†) De Officieren die de Capitulatie geteekend hebben, waren de Majoors DE VENNE en SPANGENBERG, de Kapitein BERNIER, de Luitenants SCHUTZ, TACK, VAN ZUTPHEN, HULTMAN en de Magazijnmeester VERGER. Van dezen is behalve DE VENNE ook TACK overgegaan in het Belgische leger: BERNIER zich daartoe niet genegen verklarende werd gevangen gehouden.

gezonden. Het gelukte dezen de rust te handhaven en de vorming eener Burgerwacht te verhinderen totdat het bekend werd dat er te *Brussel* tegen 's Konings troepen gevochten werd. Toen trok, op den 28sten September, eene bende gewapende Burgers uit, om *Brussel* te hulp te snellen, en op den 30sten brak er een gruwzaam soldatenoproer los. Kanonniërs met uitgetogen sabels rukten dien dag, onder 't ge- roep »*Vive les Belges*» op het arsenaal aan, en de Wacht aldaar, gelast om vuur te geven, schoot hare geweren in de lucht af. VAN TEIJLINGEN deed daarop de Bezetting op het Marktplein bijeen komen en de geweren met scherp laden. De oproerige kanonniërs begaven zich ook derwaarts en rigtten twee kanons, die zij uit het tuighuis gehaald en met kartetsen geladen hadden, tegen de soldaten die daar geschaard stonden. De toestroomende volksmenigte dringt op, en tiert en raast, en VAN TEIJLINGEN vindt zich gedrongen het bevelwoord »vuur» te doen hooren. Doch — de geweren worden in de lucht afgeschoten; de kreten der soldaten stemmen in met het gejuich van burgers en kanonniërs; die van de Officiëren *Noord-Nederlanders* zijn, aangevallen en mishandeld door hunne eigene maaschap, ontkomen met moeite aan de woede der soldaten. De Kapitein VAN DER POEL, door kolven van geweren aan 't hoofd gekwetst, zou den doodsteek niet ontgaan zijn, zoo de moed- betoening zijner Gade den woesten aanvaller niet had doen terug deinsen. Den Kapitein VAN STEENHARDT wordt het been door een steenworp verbrijzeld. VAN TEIJLINGEN, te paard gezeten, tracht de orde te herstellen, ontziet geen gevaar en stelt zich dapper te weer tegen wie hem pogen aan te grijpen; door den slag van een geweerkolf bedweld en door een diepen bajonnetsteek getroffen, heeft hij aan een Franschman, die hem uit het gedrang voert, het behoud

van zijn leven te danken. (*) Gevangenschap werd het deel der eedgetrouwen: de ontrouwen werden opgenomen in de zamenvloeiing van strijdkrachten waaruit een Belgisch Leger stond geboren te worden.

In het Groot-Hertogdom *Luxemburg* had reeds de eerste tijding der onlusten te *Brussel* eene groote gisting te weeg gebragt. Doch de Hoofdstad stond, als vesting van den Duitschen Bond, onder het opperbevel van den Generaal-Majoor DU MOULIN, en deze deed terstond de Bezetting versterken, en kondigde aan, dat hij bij het eerste geweer-schot 't welk op het grondgebied der vesting zou gelost worden, de stad in Staat van Beleg zou verklaren. In het geheele Groot-Hertogdom waren slechts twee plaatsen door Nederlandsche garnizoenen bezet, *Arlon* en *Bouillon*, elk door een zwak reserve-bataljon, het eene van de Twaalfde, het andere van de Achttiende Afdeeling. Het was den Majoor BOELEN, die te *Arlon* het bevel voerde, gelukt de Burgerij in ontzag te houden, totdat op den 26sten September postwagens met Brabandsche vlaggen getooid, de tijding bragten van den strijd te *Brussel*. Toen werden de troepen uitgejouwd, gescholden en met steenen geworpen. De Generaal-Majoor WILHELM FREDERIK VON GOEDECKE, die zich als Commissaris des Konings en Provinciale Bevelhebber te *Luxemburg* bevond, begrijpende dat het garnizoen van *Arlon* niet in staat was op den duur weerstand te bieden aan de onrustige bewegingen der woeste menigte waardoor het omgeven was, zond aan BOELEN bevel om zich met zijn bataljon naar *Bouillon* te begeven, waar het ook te vreezen was dat een enkel zwak bataljon alleen zich niet zou kunnen staande houden. Een dertigtal ruiters van het Wapen der Maré-

(*) Het was een op pensioen gesteld Tweede Luitenant der Kavallerij, met name LA GORRE.

chaussée dekte den marsch, die den 30sten September werd aangevangen. Gekomen zijnde op een uur afstand van *Neufchateau*, waar men nachtverblijf zou houden, zond BOELEN een Tweeden Luitenant, met name TIMMERMANS, vooruit naar de Stad, vermits de Regering had doen weten dat de ingezetenen niet gezind waren om troepen te herbergen. TIMMERMANS kwam terug met het berigt, dat de burgerij met den besten geest bezielde was, en BOELEN liet zich door deze verzekering verleiden om de Stad binnen te trekken. Doch toen de soldaten zich 's nachts in hunne onderscheidene kwartieren hadden ter ruste gelegd, werden zij ontwapend en de Officieren op hunne legersteden overvallen en gevangen genomen. De *Zuid-Nederlanders*, 200 in getal, wierden vrijgelaten, de *Noord-Nederlanders* onder gewapend geleide gevankelijk naar *St. Hubert* gevoerd. (*) Op de tijding van het gebeurde te *Neufchateau*, geraakte de bevolking van *Bouillon* in opstand. Het bataljon aldaar in bezetting telde niet meer dan 210 strijdbare mannen, allen *Walen*, met uitzondering van elf *Zwitsers*. De Majoor DE LA HAIJE, onder wiens bevelen het stond, oordeelde op den 2^{den} October, toen in den morgen de Brabandsche vlag op den toren was gheschen en de soldaten onverholen het oor leenden aan de inblazingen van onruststokers, zich met het geheele bataljon op het kasteel te moeten vestigen. Doch voor de poort dezer op een rots gelegene sterkte gekomen, weigerden de soldaten daar binnen te trekken. Met moeite verkregen de Officieren, dat ongeveer 100 hen volgden. Maar ook dezen werden in den nacht oproerig, zoodat de Bevelhebber

(*) Drie Officieren ontkwamen en daaronder de Luitenant-Kwartiermeester KOSTER: deze vervolgd en nagespoord door lieden te paard, die wisten dat hij geld bij zich droeg, bragt, eerlijk en trouw, de kas van het bataljon met zijne verantwoording aan den Generaal von GORDECKE.

door de trouw der elf *Zwitsers* alleen tegen mishandelingen beveiligd werd. Den volgenden morgen ontliepen al de Waalsche soldaten, en toen de Burgerwacht zich voor het kasteel vertoonde om zich daarvan meester te maken, sloot DE LA HAIJE eene overeenkomst met het Stadsbestuur, volgens welke de vestingwerken en Rijks eigendommen, benevens de weinige overgeblevene Officieren en soldaten onder de bescherming gesteld werden van de Burgerlijke Overheid, van de Burgerwacht en van de ingezetenen der Stad. (*)

In de beide *Vlaanderens* inzonderheid vielen de tijdingen van den strijd tegen 's Konings troepen te *Brussel* als kolen vuur op brandstoffen. (†) Tot op dat tijdstip was er in weerwil van gisting en spanning op het platte land en in plaatsen waar geen troepen waren, het gezag des Konings gehandhaafd; maar *Brugge* ging in afval de Vlaamsche steden voor. In die stad, omdat zij de hoofdplaats was van *West-Vlaanderen*, had de Generaal-Majoor CH. GOËTHALS als Provinciaal Bevelhebber zijn hoofdkwartier. Doch toen een oproer, in den avond van den 25sten September begonnen en niet met kracht beteugeld, in den daarop gevolgden nacht het leven der Officieren scheen in gevaar te brengen, gaf GOËTHALS de stad prijs aan de Opstandelingen en trok hij den 27sten met de drie bataljons die de bezetting van *Brugge* uitmaakten, van daar naar *Ostende*. De Regering van Koning WILLEM prees dezen maatregel en oordeelde die gewigtige zee-vesting door vier bataljons tellende 1800 man met eenige artillerij en de trouw van GOËTHALS genoeg beveiligd. Kortstondig was hare begoocheling. Ook te *Ostende* holden

(*) De eenige aanwezige beambte der Genie J. J. HANNAU verklaarde op zijn post te willen blijven en de hem toevertrouwde archieven onder zijne bewaring te willen houden.

(†) Bladz. 570.

volkshoopen van stadsgepeupel en arbeiders aan de vestingwerken langs de straten. De Generaal-Majoor SCHEPERN had reeds twee dagen met goed gevolg tegen hen gekampt, toen de Bezetting van *Brugge* te *Ostende* binnen rukte. Doch op den 29sten weigerden de soldaten naar de bevelen hunner Officieren te luisteren en het geroep »weg met de »*Hollanders*» bewoog GOËTHALS om SCHEPERN, zes andere Hoofd-Officieren, 27 Officieren en 47 Onderofficieren te gelasten zich veiligheidshalve in te schepen naar *Vlissingen*. Hij gaf hiervan aan de Burgerij kennis door eene Proclamatie waarin hij berigtte, dat vermits de tegenwoordigheid van *Hollanders* de eenige oorzaak was der gepleegde ongeregeldheden, hij hen verwijderd had: »Gijlieden zijt nu — dus luidde het — »onder het gezag van *Belgen* alleen.» Van toen af kon de Revolutie ongestoord wortelen schieten en de *Brabandsche* vlag vrij wapperen te *Brugge* en te *Ostende*. GOËTHALS had in dezelfde Proclamatie zijne hoop te kennen gegeven dat men niet verlangen zou »dat oude militairen, die altijd aan de eer getrouw zijn geweest, nu »hunnen eed zouden met voeten trappen;» — maar toen weinige dagen daarna het Voorloopig Bewind te *Brussel* verklaarde alle Belgische Officieren te beschouwen als ontslagen van den eed door hen aan Koning WILLEM gedaan, waren de eerste Generaal-Majoor die door deze verklaring zich lieten verlokken om den rang van Luitenant-Generaal bij het ontluikende leger van *België* aan te nemen — DAINE, DE WAUTIER en GOËTHALS.

De 30ste September was de dag waarop in *Vlaanderen* de oproervlammen overal uitsloegen. Te *Nieuwpoort* zag de Plaatselijke Bevelhebber, de Majoor THEODOOR MAURITS GUILLAUME VAN RAPPARD, zich toen van al zijne Belgische manschap verlaten: een zestigtal oude soldaten, op zijn bevel

ontwapend, werd door drie Officieren naar *Flissingen* geleid. Te *Menen* werd wel op dien dag een volksoploop door den Kolonel BOELAART VAN TUIJL uiteen gedreven en de eerste oproervlag die er werd rondgedragen verscheurd, maar begonnen de soldaten — *Flamingen*, lotelingen behorende tot de Zesde en tot de Zestiende Afdeeling — aangespoord en geholpen door de ingezetenen, bij talrijke hoopen de stad te verlaten: de artilleristen volgden, en daags daaraan doolden op het middaguur alleen eenige Officieren en Onderofficieren door de verlatene kazernen. De Kolonel die met het Plaatselijk Bevelhebberschap bekleed was, de Zuid-Nederlandsche Baron VAN RODE DE SCHELLENBROUCK, deed toen door burgers de wapenen die de soldaten hadden achtergelaten, weghalen, de posten in de stad door eene Burgerwacht bezetten, en zich op grond van zijn oppergezag in de vesting de sleutels van alle tuighuizen, kruidmagazijnen en bergplaatsen geven: (*) hij heeft kort daarna zijne dienst aangeboden aan het Voorloopig Bewind te *Brussel*. Op denzelfden dag als te *Menen* verliep het garnizoen van *IJperen*. Noch de toespraken van den Opperbevelhebber GEORGE, (†) noch het edele voorbeeld eener standvastige getrouwheid aan pligt en eer door een Zuid-Nederlander den Luitenant-Kolonel L. DE STUERS gegeven, (§) bewogen de gemoederen, en gren-

(*) Het materieel der Artillerij was onder het beheer van den Majoor BROUWERIUS VAN NIDDEK; eene compagnie Artillerij onder de bevelen van den Kapitein VAN DER HORN. De eerst aanwezende Ingenieur, nadat de Kapitein GOBLET zich verwijderd had, was de Tweede Kapitein JOHANNES GERAIT WILLEM MERKES.

(†) Bladz. 594 en 595.

(§) DE STUERS was Kommandant van de Zestiende Afdeeling. Nadat hij naamloze brieven en toezegging van hoogere betrekking met veramading had afgewezen, en terwijl hij, na het vertrek van GEORGE, met niet meer dan 40 Onderofficieren en soldaten, 's Rijks eigendommen niet zonder levensgevaar

dels noch ijzeren hekken weerhielden de weerspannigen, die de Nederlandsche Regering als opgeheven van hun Vaderland, en hunne dienstplichtigheid als daardoor geëindigd beschouwden.

Doch de hoofdzetel van het militair gezag in de beide *Vlaanderens* was *Gend*, waar de Luitenant-Generaal DE GHIGNIJ, een Brusselaar van geboorte, het bevel voerde in het Derde Groot-Militair-Kommando waartoe de beide Provinciën behoorden. (*) In den avond van den 28sten September waren aldaar de eerste ongeregeldheden begonnen, die den volgende dag herhaald wel is waar door het garnizoen onderdrukt waren, maar die een zoo ernstig voorkomen hadden, dat GHIGNIJ zich verplicht oordeelde de stad in Staat van Beleg te verklaren. Voor dat hij echter hiertoe overging, hield hij op den 30sten eene raadpleging met den Burgerlijken Gouverneur van *Oost-Vlaanderen* HENDRIK JACOB BARON VAN DOORN *van Westcapelle*, den Militairen Bevelhebber in dat Gewest den Generaal-Majoor G. A. J. BARON VAN OLDENNEEL, den Burgemeester van *Gend* Jonkheer JOSEPHUS JOÄNNES VAN CROMBRUGGHE en den Plaatselijken Bevelheb-

tegen plunderzieke volkshoopen beveiligde, had er de volgende briefwisseling plaats: » *Le Gouvernement Provisoire de la Belgique, Comité Central. Le Lieutenant-Colonel DE STUERS est maintenu dans ses fonctions. Il s'occupera immédiatement de la réorganisation de sa Division. Bruxelles 3 Oct. 1830.* » (Union forcée.) DE POTTER, CH. FELIX DE MERODE, CH. ROGIER, SYLVAIN VAN DE WYER." Par ordonnance VAN DER LINDE. Antwoord: » à M. Ernest Grégoire Commissaire du Gouvernement provisoire. Lié par serment et obligé par honneur à ne point agir contre le Souverain à qui je l'ai prêté, j'ai l'honneur de vous renvoyer la nomination que vous m'avez remise au nom du Gouvernement provisoire. Je ne puis par la même raison remplir les ordres qu'il vous a chargé de me transmettre pour la réorganisation de la 16me Division d'Infanterie. J'pres le 5 Octobre 1830. Le Lieut-Colonel Chef de la 16me Division d'Infanterie L. DE STUERS, Officier de la Légion d'Honneur, Chevalier de St. Louis."

(*) Bladz. 573.

ber Kolonel ANDRIES JAN JACOB BARON DES TOMBE. (*) Allen oordeelden het raadzamer, nu de opstand ook in *Vlaanderen* zoo groote vorderingen maakte, dat de stad door de troepen ontruimd en de geheele kracht der Bezetting in de nieuw gebouwde Citadel — een meesterstuk van versterkingskunst — (†) voor de dienst des Konings bewaard wierd. Ten gevolge van deze overlegging betrok de Bezetting te middernacht na den 1sten October het kasteel van *Gend*: een regiment Hussaren, waarvoor aldaar geen plaats was, begaf zich over *St. Nicolaas* naar *Antwerpen*. Het Opperbevelhebberschap in het kasteel voerde DÈS TOMBE. Bij de troepen die met hem daar binnen waren getrokken, voegde zich in den volgenden nacht de Luitenant-Kolonel KENOR met een zestigtal Hussaren en even zoo vele Onderofficieren en soldaten van de Zeventiende Afdeeling, door het beleid van dien Hoofdofficier uit *Oudenaarde* gered, waar al de overige manschap van het garnizoen de wapens had weggegooid. Doch daarentegen versmolt de Bezetting dagelijks door het wegloopen van honderden *Vlamingen*. (§) In de stad verkreeg de Revolutie na weinige dagen de overhand door de komst van den Franschen Burggraaf DE PONTÉCOULANT, dien het Voorloopig Bewind te *Brussel* met Fransche en Belgische vrijwilligers naar *Vlaanderen* had gezonden ter beschikking van

(*) De Generaal-Majoor BERNHARD Hertog van *Saksen-Weimar*, die als bevel voerende over de Tweede Divisie Infanterij langen tijd te *Gend* zijn verblijf had gehouden, was juist van daar geroepen naar het leger van Prins FREDRIK. Zie bladz. 624.

(†) In het Parijsche *Journal des Sciences Militaires* (Maart 1841) wordt zij genoemd *un chef d'oeuvre d'art*. Eene beschrijving dezer sterkte, geschreven door den Nederlandschen Ingenieur, onder wiens opzigt zij gebouwd is, den Luitenant-Kolonel C. F. GEIJ VAN PITTIUS, is te vinden in den *Militairen Spectator*; D. XI, no. 1.

(§) Op den 4^{den} October waren er nog aanwezig in 't geheel 2215 hoofden.

den tot Luitenant-Generaal bevorderden Generaal-Majoor DUVIVIER, (*) die, weinige dagen vroeger Provinciaal Bevelhebber van *Henegouwen* te *Mons* in dienst van Koning WILLEM, thans Militair Gouverneur van de twee *Vlaanderens* was in dienst van DE POTTER en zijne medestanders. De gemeenschap van het kasteel met de stad waaruit de troepen van leeftocht moesten voorzien worden, werd daarop geheel afgesneden, en toen het zoogenoemde Belgisch-Parijsch Legioen met een aanval dreigde, kreeg DES TOMBE door de eenstemmige verklaring van al zijne Officieren de zekerheid, dat, met uitzondering van een vijfde deel der Bezetting, 't welk uit *Noord-Nederlanders* bestond behoorende tot de Vijfde Afdeeling, al de manschap niet alleen weigerde eenigen weerstand te bieden zoo het kasteel, gelijk ieder oogenblik verwacht werd, uit de stad wierd aangevallen, maar ook niet toelaten zou dat er een enkel schot tegen eenigen zoodanigen aanvaller gedaan wierd. Deze weerspanningheid strekte zich ook tot de Kanonniërs uit en al de geschutskracht der Citadel, deels in bastions, ravelijnen en kanonkelders in batterij gebragt, deels bovendien in voorraad, werd daardoor geheel onbruikbaar. Men had alzoo bij den eersten aanval uit de stad een soldaten-oproer te voorzien, en daarenboven legden de kwaadwilligen het er op toe om den Bevelhebber tot de overgaaf te dwingen, door 's nachts de welputten onbruikbaar te maken ten einde het gebrek aan levensbehoeften nog te verhoogen. Het was dus ook onmogelijk den wensch te verwezenlijken, die bij DES TOMBE was gerezen, om zich met het garnizoen door de blokkade heen te slaan naar de naastbij gelegeerde troepen in de omstreken van *Antwerpen*: het zou bovendien een roekeloos waagstuk geweest

(*) Bladz. 573, 595.

zijn, vermits het nieuwe kasteel gelegen is aan den straatweg naar *Kortrijk* en *Oudenaarde*, en men alzoo door de geheele stad heen zich met geweld een doortogt zou hebben moeten banen. In dezen magteloozen toestand besloot de Raad van Verdediging (*) eenstemmig tot het aanknoopen van onderhandelingen met het Opperhoofd der vijandige magt, waardoor 's Konings troepen waren ingesloten. In den namiddag van den 17^{den} October werd door den Luitenant-Kolonel KENOR en den Majoor DE HAAN, als gemagtigden van DES TOMBE, met PONTÉCOULANT uit naam van DUVIVIER, eene overeenkomst gesloten, waarbij bedongen werd, dat de Belgische troepen in het kasteel zouden blijven met uitzondering van de Officieren die verlangen mogten mede daartuit te trekken: het kasteel zou worden overgegeven aan den Luitenant-Kolonel IJSEBRAND DE LENDONCK, een Zuid-Nederlander maar die zitting had in den Raad van Verdediging als Hoofdofficier van den Staf in het Derde Groot-Kommando; eerst na verloop van acht dagen zou een der posten van het kasteel door de troepen van het Voorloopig Belgisch Bewind worden bezet, en wanneer, wederom na een verloop van acht dagen, de gebeurtenissen geene wending namen gunstig voor de Regering van Koning WILLEM, eerst dan zou het kasteel geacht worden aan de nieuwe Regering van *België* te zijn overgegaan; DES TOMBE en al de Officieren die verlangden hem te volgen, zouden aan 't hoofd der Noord-Nederlandsche manschap uittrekken met krijgseer, en vier veldstukken medevoeren volledig uitgerust, bediend en bespannen. Overeenkomstig deze voorwaarden had op den

(*) De Raad was aldus zamengesteld: Kolonel DES TOMBE Opperbevelhebber, Luitenant-Kolonel GROENIA, Onderbevelhebber, Kolonel BAGELAAR (17de Afd.), Kapitein LANGROE (5de Afd.), Kapitein KUIJPERS (Artillerij), Kapitein DELFOSSE (Hussaren), Majoor GRIJ (Genie), Luitenant-Kolonel IJSEBRAND DE LENDONCK (Staf).

19^{den} October de uittogt plaats en de uitgetogene kolonne, ongeveer 700. hoofden sterk, zakte over *St. Nicolaas* af naar *Antwerpen*, met een gerust geweten.

Er was op dat tijdstip nog ééne stad van *Vlaanderen* in de magt der Nederlandsche troepen; het was *Dendermonde*. Reeds van het begin aan der onlusten was aldaar een toelleg op te merken om deze stad met haren voorraad van oorlogsmiddelen in de handen der Brusselsche Opstandelingen te spelen. Het garnizoen bestond alleen uit het Reservebataljon der Zeventiende Afdeeling, sterk 200 man; maar de Majoor GOETZ die het aanvoerde, paarde beleid aan vastberadenheid. Uit *Antwerpen* werden artilleristen en zeesoldaten van het op de *Schelde* liggende oorlogschip *Sumatra* derwaarts gezonden; eenige kanoneerbooten voeren de rivier op tot waar zij het water van de *Dender* ontvangt, en bij een oproer in den avond van den 18^{den} October, aangestookt met het oogmerk om de troepen uit de stad te drijven, gaf de Bezetting aan de oproerlingen een zoo geduchte les, ofschoon ook van hare zijde dooden en gekwetsten vielen, (*) dat de rust verder niet gestoord werd. Een bataljon van de Vijfde Afdeeling kwam nog tot versterking, maar nu geheel *Vlaanderen* in opstand was, zond CHASSÉ, die op den 17^{den} October van Prins FREDERIK het opperbevel over 't leger had overgenomen, aan GOETZ bevel om onverwijld *Dendermonde* te verlaten en mede te voeren wat zich aldaar in de magazijnen van oorlog bevond. Het was echter onmogelijk aan het laatste gedeelte van dien last te voldoen, deels door het gemis van de daartoe vereischte schepen, deels vermits er meer dan veertien dagen zouden noodig geweest

(*) De Kapitein VRENHUIZEN bekwam eene wond; 2 soldaten sneuvelden; een Onderofficier en een soldaat zijn aan wonden overleden, en een ander Onderofficier met nog 5 soldaten werden gekwetst.

zijn, om buskruid en geschut ter verzending gereed te maken. (*) GOETZ, wien was aanbevolen zijne troepen niet in de waagschaal te stellen voor het behoud van eenig materieel, deed derhalve al het vestinggeschut vernagelen; en op den 21sten October trok hij de Stad uit met het geheele garnizoen hebbende de geweren geladen, (†) en met vier veldstukken waarbij de lonten brandende waren, onder het geroep van » *Leve de Koning!* »

Nadat *Dendermonde* was ontruimd, waren de Belgische Gewesten geheel ontworpen aan den band van het Koninkrijk der *Nederlanden* met uitzondering van *Antwerpen* en de omgelegene streek. De plaatsen, waarin geenerlei gewapende magt eenige vrees had behoeven in te boezemen, hadden van lieverleê de oproerige beweging gevolgd; kleine troepen-afdeelingen, gelijk in het kasteel van *Hoei* aan de *Maas* een twintigtal afgeleefde Kanoniers, waren gemakkelijk ontwapend, en de wachtposten van het Wapen der *Maréchaussée* op het platteland bestonden meest uit *Zuid-Nederlanders* en waren te zwak om ernstigen tegenstand te bieden. *Venlo*, dat zonder verdedigbare buitenwerken door verraad van binnen en van buiten drie weken later in de handen viel van *DAINE*, zich toen reeds noemende Opperbevelhebber van het Belgische Maas-leger, — behoorde, gelijk *Maastricht*, tot het grondgebied van de voormalige *Nederlandsche Republiek*.

Bij het verhaal der vernederingen die het Nederlandsche leger in die kommervolle dagen ondergaan heeft, moet de bijzonderheid niet onopgemerkt blijven, dat niet één vaandel,

(*) Al het buskruid was in bakken, en er waren geen tonnen voorhanden.

(†) Het bestond uit 806 hoofden, waaronder 70 artilleristen en 40 mariniers.

niet één standaard, ook waar geheele Afdeelingen ontbonden werden, in de handen der opstandelingen is gevallen. Nu eens werd de Leeuw van den vaandelstok genomen en het doek onder de kleeding om het lijf gewonden, dan eens door andere kunstgrepen het kleenood gered, waarvan het verlies door den regtgeaarden krijgsman eene niet ligt uit te wisschen schande wordt geacht: te *Mons* was het een Roomsche Katholiek priester die het vaandel van de Derde Afdeeling redde met gevaar van zijn leven. (*)

Er blijft nog over te verhalen, hoe de laatste overblijfselen van het Koninklijk-Nederlandsche leger voor den opstand in de Belgische Gewesten bezweken zijn te *Antwerpen*. Dit verhaal kan in weinige trekken begrepen worden.

De gewapende benden van het Voorloopig Bestuur, aangevoerd door NIELLON, MELLINET en KESSELS (†) onder het opperbevel van LAMBERT NIJPELS rukten naar de zijde van *Antwerpen* voort met eene stoutheid gelijk aan die waarmee de nieuwe Gezagvoerders te *Brussel* te werk gingen, eene stoutheid alleen te vinden waar niets te verliezen en alles te winnen is. Zij groeiden nog dagelijks aan door het overloopen dergenen die de Nederlandsche gelederen verlieten, en *Lier* viel in de handen van NIELLON door ontrouw bij de Vijftiende Afdeeling. De Nederlandsche troepen, geplaatst

(*) Voor deze daad werd de Aalmoezenaar VAN HAREN bij Koninklijk Besluit van 11 Januarij 1831 vereerd met de Ridderorde van den Nederlandschen Leeuw.

(†) Van deze drie waren de twee eersten *Franschen*, die wegens geldelijke ongelegenheid hun Vaderland hadden verlaten. NIELLON was Onderofficier geweest en was, toen het oproer te *Brussel* uitbrak, een der ondernemers van den Schouwburg in het *Park* te *Brussel*. MELLINET had in het Fransche leger den rang van Brigade-Generaal bekleed. KESSELS was Onderofficier bij de Artillerij geweest en had met het geraamte van een walvisch ter bezigtiging rondgereisd, waarvoor KARL X hem tot Ridder van het Legioen van Eer had benoemd.

met den regtervleugel te *Boom*, het midden aan de bruggen te *Waelhem* en *Duffel*, den linkervleugel ten noorden van *Lier*, werden aldaar aangevallen op een tijdstip, toen tengevolge van een besluit des Konings in het geheele leger door de Generaals TRIP en VAN GEEN eene schifting der *Zuid-Nederlanders*, die hun ontslag verlangden van hunne Noordelijke Wapenbroeders, werd voorbereid. Deze leger-splitsing had op den 23sten October plaats, en op dien dag heeft alzoo het leger van het Vereenigd Koninkrijk opgehouden te bestaan. Het vooruitzicht op die scheiding bragt bij het eene deel dienstweigering te weeg, bij het andere mistrouwen, bij het Geheel tweespalt en een toestand van verlamming, waarin alle bevelen met schroom gegeven en zonder zelfvertrouwen uitgevoerd werden. Hierbij voegden zich allerlei vermoedens en geruchten omtrent de bedoelingen van den Prins van ORANJE die zich te *Antwerpen* bevond, genegen, naar het scheen, om de hand te reiken aan de opstandelingen. (*) Op den 17^{den} October had Prins FREDERIK het opperbevel overgedragen aan CHASSÉ; daags daaraan had de Prins van ORANJE in eene dagorder aan het leger verkondigd, dat de Belgische troepen onder zijne bevelen zouden komen; op den 24sten droeg CHASSÉ wederom de opperste leiding van het leger tijdelijk over aan den Generaal-Majoor Hertog van *Saksen-Weimar*, ofschoon CORT-HEIJLIGERS en TRIP, die beiden Luitenant-Generaals en beiden bij het leger waren, de een over de Infanterij, de andere over de Ruitery gesteld was; en op den 26sten aanvaardde VAN GEEN de betrekking van Opperbevelhebber van het Leger te Velde, waartoe de keuze des Konings hem geroepen had. Bij deze wisseling van gezag, onzekerheid van toestanden en weifeling

(*) Zie daarover *het Leven van Willem II*, B. II, H. 16.

van inzigten bij de Hoofden der Regering, was er bij 's Konings troepen noch plan van verdediging noch klem van handeling. *Lier* door den Hertog van *Saksen-Weimar* ingesloten, (*) zou hernomen zijn, indien deze wakkere aanvoerder den vrijen loop aan zijne voortvarendheid had mogen geven. Nu de vijand op dit gewichtig punt vasten voet had, was de stelling achter de *Nethe* en de *Rupel* niet meer veilig, hoe dapper ook zich in het verdedigen der brug van *Waelhem* kweet de Tweede Luitenant der Artillerij RUDOLPHE FLORENCE DE BRUIJN. Alles trok dicht om *Antwerpen* te zamen in de dorpen *Berchem*, *Burgerhout*, *Kiel* en *Merxem*. In de gevechten en schermutselingen die dagelijks voorvielen, leden de strijdende partijen gevoelige verliezen: aan de eene zijde sneuvelde de Kolonel REUTHER, bevel voerende over de Dertiende Afdeeling, aan de andere FRÉDERIC DE MÉRODE, als vrijwilliger strijdende voor het Voorloopig Bestuur waarvan zijn broeder lid was. (†) De Hertog van *Saksen-Weimar* verdedigde hardnekkig de dorpen die als de voorsteden van *Antwerpen* zijn, met weinige, vermoeide en ontmoedigde strijders. Maar in den nacht na den 25sten trokken de troepen, niet meer in staat het veld te houden, de Stad *Antwerpen* binnen en daags daaraan begon een gedeelte daarvan den afmarsch naar de grenzen van *Noord-*

(*) Hoe zich bij die gelegenheid een Haarlemmer jongeling LOUIS ELDERS onderscheidde, verhaalt VAN DER NETTEN in de *Veteraan*, bladz. 126. Aan de zijde der opstandelingen sneuvelde bij *Lier* de dichter van het Belgische volkslied *la Brabançonne*, die in de *Compagnie des Chasseurs de Chasteler* diende, en onder den aangenomen naam van JENNEVAL tooneelspeler was te *Brussel*. Hij was een Franschman, wiens vader, DECHEZ, Kapitein geweest was onder NAPOLEON.

(†) Hij was de derde zoon van den in Februarij 1830 overleden CHARLES DE MÉRODE en woonde in *Frankrijk* nabij *Chartres*, waar hij Maire was van *Saint-Luperce*.

Braband, waar de Luitenant-Generaal VAN GREEN op den 28sten het hoofdkwartier van het Noord-Nederlandsche leger te velde vestigde voor de poort van *Breda* in het dorp *Ginneke*.

Antwerpen, waar op den 17^{den} eene poging om oproer te verwekken door het vermeesteren van de Mechelsche poort, verijdeld was door de manmoedige houding van den Tweeden Luitenant WILLEM PIETER HUBERT (*) — *Antwerpen* was den 19^{den} door CHASSÉ, die de citadel had betrokken, in Staat van Beleg verklaard. Deze maatregel, de nabijheid der troepen, de dreigende houding van een smaldeel oorlogsvaartuigen op de *Schelde*, en de aanwezigheid van den Prins van ORANJE, hielden de Burgerij in bedwang. Doch toen de Prins, zijne verwachtingen verijdeld ziende, naar *Holland* vertrokken was, ving in den morgen van den 26sten het oproer-tooneel aan, dat den volgenden dag in eene ontzettende ontkenning zou eindigen. De zendelingen van het Voorloopig Bestuur hadden met de ontevredenen in de stad een toeleg gesmeed, om den tegenstand, dien de benden aanrukkende van buiten te wachten hadden van de troepen, te verlammen door een opstand van binnen. Het grauw werd los gelaten en wierp zich eerst op een vaartuig aan den *Schelde*-oever, waarin wapenen van het Regiment Lanciers werden geladen: de plunder-aanval werd gestuit door een gewapende barkas van een der oorlogsschepen. Daarna wer-

(*) De poortwacht werd aangevallen door eene menigte volks, voorgegaan door stoute gasten gewapend met ijzeren staven en steenen. De Kapitein ADRIAAN JOHAN CATSHOK die de poortwacht kommandeerde, gaf bevel vuur te geven: slechts de Fuselier SORTSAS gehoorzaamde, en een der belhamels viel door dat schot. Toen greep HUBERT zelf een geweer en schoot een tweeden neder, en hij greep op nieuw een geweer. Nu bragt zijn voorbeeld schaamte te weeg bij de Onderofficieren en manschappen, en een derde der belhamels viel door het welgerigte schot van een Vice-Korporaal STALLER. Toen liep de volkshoop uiteen.

den de hoofdwacht, de kazernen, de poortwachten, alle posten in de stad, aangevallen door volkshoopen van de straat, en beschoten uit de huizen: sommige wachtposten bezweken; op andere punten hielden de troepen zich staande, en de strijd duurde voort tot diep in den nacht. Toen deze ten einde liep, vervoegde zich bij CHASSÉ eene Bezending van aanzienlijke *Antwerpenaren*, (*) in haar gevolg hebbende den bringer van een brief door een Gemagtigde van het Voorloopig Bestuur, F. VAN DEN HERREWEGHE, geschreven. (†) Die brief behelsde een voorstel, 't welk door CHASSÉ, in overeenstemming met de voornaamste Hoofdofficieren die hem omringden, werd aangenomen. » De » vijandelikheden zouden gestaakt worden, de troepen binnen » de citadel en het aangrenzende Stapel- en Constructie- » Magazijn terugtrekken, afgevaardigden naar 's *Gravenhage* » reizen om van den Koning te verkrijgen, dat *Antwerpen* » door zijne troepen ontruimd wierd." Na het vaststellen dezer afspraak zond CHASSÉ, ten teeken zijner vredelievende gezindheid, door den portier van het kasteel de sleutels der stadspoorten aan VAN DEN HERREWEGHE, en tevens bevel aan al de troepen om zich over de wallen naar het kasteel te begeven. Die terugtogt geschiedde niet met volkomene orde, omdat de bevelen, of in overhaasting ontworpen of niet naar behooren volbragt werden: een geheel bataljon

(*) Aan haar hoofd was de President der Bank van *Antwerpen*, OSIJ.

(†) De brief wordt in eene Bijlage hierachter medegedeeld. De lastbrief dien VAN HERREWEGHE had ontvangen luidde aldus: » LE GOUVERNEMENT PRO- » VISOIRE DE LA BELGIQUE, Comité Général, *Autorise M. VAN DEN HERRE- » WEGHE à prendre possession de la ville et de la citadelle d'Anvers et à les » faire occuper au nom du peuple Belge. Bruxelles 26 October 1830, (get.) » DE MÉRODE, DE POTTER GEL."*

weigerde naar den aangewezen post bij de citadel zich te begeben. De Hertog *van Saksen-Weimar* was overal waar hij hulp kon verleenen, raad kon geven of moed inspreken. Een onophoudelijk geweervuur uit de huizen langs de wallen, en uit de straten die daarop uitliepen, trof nog menigen trouwen krijgsman met dood of verwonding. Zoo werd de Luitenant DE HAAN doodlijk gekwetst. Zoo werd de Kolonel CASPAR HENDRIK CAREL EIJMAEL, bevel voerende over de Zevende Afdeeling, door een kogel en, terwijl hij op geweren werd voortgedragen, door een tweede getroffen, wonden waaraan hij twee dagen later bezweken is.

Het was nu Woensdag de 27ste October. Toen de troepen binnen het Constructie-Magazijn en het Arsenaal aan de *Schelde* waren terug getrokken en er evenwel uit de naburige huizen nog geschoten werd, deed CHASSÉ tot herinnering van den gesloten wapenstilstand een wit vaandel hijschen op een der bastions van de Citadel. Doch zoodra de poorten der stad door de troepen verlaten waren, had het volk ze geopend voor de benden van NIELLON, KESSELS en MELLINET, die onder het gejuich der menigte waren binnengerukt, en de twee eerstgenoemde Opperhoofden snellen nu naar het kasteel. Binnen gelaten omdat zij voorgeven als vrede-onderhandelaars gezonden te zijn, komen zij de verklaring afleggen dat de gesloten wapenstilstand, als zijnde aangegaan door eene Burgerlijke Overheid niet bevoegd om oorlogsovereenkomsten te sluiten, geen verbindende kracht heeft voor hunne troepen. CHASSÉ verwijst hen eenvoudig naar den Gemagtigde van het Voorloopig Bestuur. Daarop wordt ten één uur op den middag een schriftelijk voorstel aangebragt, geteekend door MELLINET, NIELLON en VAN DEN HERREWEGHE, en behelzende eene beleedigende opeisching van Citadel en flotilje, met de tijdsbepaling van

beraad tot vier uur. (*) Doch reeds ten half twee uur wordt op nieuw op de troepen in het Arsenaal geschoten: de Kolonel SPRENGER (†) die er bevel voert, doet herhaaldelijk verlot vragen om geweld met geweld te keeren; CHASSÉ weigert en laat ook uit het Arsenaal een witte vrede-vaan steken. IJdele waarschuwing, even vruchteloos als de brief waarmede hij antwoordt op de gedane opeisching: (§) het *St. Andries-kwartier* is opgevuld met gewapenden; de kogels die de wallen van 't kasteel en de troepen in 't Arsenaal bereiken worden menigvuldiger; eindelijk wordt een zesponder aangebragt en geplamt voor den hoofd-ingang — door het beuken der kanonkogels springen de deuren open. De troepen daar binnen, verrast, werpen zich in verwarring door de zijpoort om het kasteel te bereiken, terwijl onafzienbare stroomen van woeste horden aanrukken uit alle straten en dreigen door de kracht der menigte alles te overrompen, en mede binnen te stormen. Maar te gelijker tijd was ook de flotilje; op stroom liggende voor *het Vlaamsche Hoofd*, beschoten geworden uit geschut dat op de kaden der stad gebragt was, en de Luitenant ter Zee JAN CAREL JOSEPHUS VAN SPEIJK, bevel voerende op een der kanonneerbooten, gaf antwoord op die vermetelheid door het losbranden van zijn scheepsgeschut. Het was toen — in den namiddag ten half vier uur — dat CHASSÉ toegevend aan de dringende voorstellingen van den Hertog van *Saksen-Weimar* en van andere Hoofdofficieren, de witte vrede-vaan door de vaan van *Nederland* deed vervangen op het bastion *Toledo*. Bommen, granaten en brandkogels doorkruisten de

(*) Deze Sommatie naar het oorspronkelijke overgeschreven, wordt in eene Bijlage medegeedeeld.

(†) Als Kapitein vermeld blad. 372.

(§) Ook deze brief in eene Bijlage.

lucht, en voor de burgerij van *Antwerpen* vingen de schriktooneelen aan van den ontzettenden October-avond, waarvan de schildering hier niet behoeft herhaald te worden. Men zegt, dat telkens wanneer de Nederlandsche vaan op het kasteel en de vlaggen op de schepen uit de kruidwolken te voorschijn kwamen, verlicht door den gloed der brandende gebouwen, op dat gezigt bij het Nederlandsche oorlogsvolk eene uitbarsting van geestdrift is waargenomen. Een gelijken indruk bragt de tijding der gewigtige gebeurtenis te weeg overal in *Nederland*. Het oproer had gezegevierd in *België*, maar op den eisch der overwinnaars, die hun gebied dreigden uit te breiden over de grenzen van *Oud-Nederland*, was antwoord gegeven door het bombardement van *Antwerpen*.

Misschien zullen er onder de lezers van dit werk zijn, die zouden gewenscht hebben, dat vele bijzonderheden, in de hiervoor liggende bladzijden aan 't licht gebragt, niet waren te boek gesteld. »Over de gebeurtenissen van 1830 moet »zoo spoedig mogelijk een sluijer worden geworpen: het belang der twee stamverwante volken, wier staatseenheid toen »is vaneen gescheurd, vordert de onderlinge betooning der »meest mogelijke welwillendheden van vriendschappelijke naburen.» Voorzeker, zoo is het. Maar liefde voor waarheid is eene onverzoenlijke vijandin van alle verborgenheden, en de historie, door haar beziel, laat zich even weinig door vriendschap en volksbelang, als door wijsgeerige en theologische redenen terughouden van alle sluijers op te ligten, die hare onverbiddelijke hand bereiken kan. In het vonnis, 't welk de ontrouwen in het leger van 1830 niet ontgaan kunnen, moet het aanwezen erkend worden van verzachtende omstandigheden: ook de geschiedenis van *Frankrijk* heeft

geleerd, dat de gewoonte van te gehoorzamen aan elk bevel van elke hoogere magt niet altijd standvastigheid van beginselen doet ontstaan in de mannen van oorlog, en dat de revolutiën die hen gisteren te bestrijden hadden, morgen de meest gedienslige dienaars in hen vinden: — het moet eene les zijn voor de Regeringen, om te zorgen dat het hart van den jengdigen krijgsmann bovenal doortrokken worde met eergevoel, trouwhartigheid en vaderlandsliefde. Maar men heeft het aan de lafheid van de Noord-Nederlandsche oorlogsmannen van 1830 geweten, dat de Belgische volksopstand toen, niet alleen zijn eersten stap in den oproernacht te *Brussel* heeft zien gelukken, maar ook daarna zoo snelle voortgangen heeft gemaakt door het geheele land. Enkelen hunner zijn van dien blaam niet geheel vrij te pleiten. Doch de beschuldiging tegen allen gezamenlijk ingesteld, was door de geschriften over de Belgische staatsomwenteling nog niet in staat van wijzen gebragt. Het scheen den schrijver niet ontijdig toe, na een verloop van 22 jaren door een meer volledig verhaal der daartoe betrekkelijke gebeurtenissen dan tot hertoe gegeven was, de bewijsgronden te leveren tot eene dier uitspraken, die den Duitschen dichter voor den geest kwamen, toen de gedachte bij hem oprees, die hij aldus heeft uitgedrukt: »de Geschiedenis is het wereldgerigt.»

III. DE TIENDAAGSCHE VELDTOGT.

Beschimp het recht van Godt,
Dat lijdt de Noordzij niet.

VONDEL, *Leeuwendalers.*

De eerste tijding der Brusselsche oproerigheden gaf in *Noord-Nederland* dien pijnlijken indruk, dien elk verzet tegen de Regering daar pleegt te weeg te brengen. Zonder de handhaving van regt en orde is er geen veiligheid van eigendom, en daarom beseffen handelvolken, hoe begeerig anders om vrij te zijn in hunne bewegingen, meer dan andere de waarde eener krachtige werking van het Wettig Gezag. De rustverstoring in het Zuiden wekte terstond de zucht tot rustbewaring in het Noorden. Overal waar in de laatste Augustusdagen van 1830 troepen opbraken naar het Zuiden, traden de Schutterijen bereidvaardig in hare plaats, en boden zich terstond lieden aan om soldatendienst te doen: in de Hofstad zag men de aanzienlijkste Staatsambtenaren op schildwacht staan, in de koopsteden de Hoofden der aanzienlijkste handelhuizen. Op den tweeden September begaf zich eene bezending uit het Stedelijk Bestuur van *Amsterdam* naar Koning WILLEM, om bij het verzoek dat het Grondwettig Gezag mogt gehandhaafd worden, de betuiging te voegen, dat de Koning daarbij op *Amsterdam* rekenen kon. Het was gevoel van regt en orde, waardoor de eerste vrij-

willigers opgewekt werden om met vertrouwen aan de Regering hunne handen aan te bieden voor het geweer. Doch toen de berigten van het tooneel des oproers de beledigingen deden kennen, die dáár den Koning en den Hollandschen naam werden aangedaan, en toen de Koning evenwel in eene Proclamatie van den vijfden September verklaarde, dat hij zijne beide zonen aan 't hoofd der troepen, die men met zooveel spoed en met zooveel ophef naar *Brussel* en *Luik* had zien trekken, alleen derwaarts had gezonden om personen en eigendommen te beschermen, en toen het bleek dat de Regering, in plaats van vóór alles de werking van haar gezag, waar die had opgehouden, te herstellen, met hare oproerige onderdanen tot een vergelijk wilde trachten te komen, toen groeide in het Noorden het leedgevoel over 's Konings geschonden gezag tot eene verontwaardiging aan, die niet wist tegen wie zij zich rigten zou.

Onder de waarneming van die stemming, toen de Regering van Koning **WILLEM** op de verbazende ontwikkeling der volkskrachten, die haar later heeft ten dienst gestaan, nog niet, en op de duurzame trouw van hare Belgische troepen niet meer kon rekenen — begon zij te pogen hare wapenkracht te versterken door wervingen in *Duitschland*. Hierdoor werd in het leger een hoop vreemdelingen opgenomen, die aan den Staat een aanzienlijken geldschat en aan de Militaire Justitie veel werk gekost hebben. De maatregel werd spoedig bevonden onnoodig te zijn geweest. Het ongeduld, waarmede men het oogenblik te gemoet zag, waarop de Koning zou doortasten en met geweld van wapenen zijn geschonden gezag herstellen, wekte met elken dag vrijwilligers op om in dienst te treden bij de onderscheiden deelen van het leger, bij de Jagers inzonderheid, bij de Grenadiers, bij de Lansiers. Dat ongeduld klom, en de drift om naar

de wapenen te grijpen werd algemeener op de tijding dat de Koninklijke troepen, onder het opperbevel van 's Konings jongsten zoon, met bebloede wapenen en gehoonde vaandels uit *Brussel* waren teruggetrokken. Vrijkorpsen, maar met inroeping van 's Konings goedkeuring, begonnen zich te vormen, toen men vernam dat de opstand, aangroeijende tot eene revolutie zich een Voorloopig Bestuur had gekozen, en dat dit Bestuur dreigde zijne horden van Blaauw-kielen over de grenzen van *Oud-Nederland* tot aan *den Moerdijk* voort te stuwen. Eindelijk rigtte Koning WILLEM op den 5^{den} October een wapenroep tot zijn volk, waarin deze woorden voorkwamen: »De toestand van dit Rijk vordert, Bewoners » der getrouwe gewesten, dat dezelfde veerkracht, die elders » wordt aangewend tot vernieling, hier tot behoud van al » wat u dierbaar en heilig is, in 't werk worde gesteld. » Welaan, TE WAPEN! op de dringende bede van uwen » Vorst; TE WAPEN voor de zaak van orde en regt!» Van toen aan klonk het door geheel *Nederland*, uit de monden van aanzienlijken en geringen, langs straten en akkers, en stroomen en stranden: »geef wapens, de Koning roept, het » Land is in gevaar!» Het gezond verstand des volks wees spoedig, zonder dat de Regering eenige rigting aan de verlangde volkswapening behoefde te geven, aan ieder de gelegenheid tot die soort van wapendienst, die met zijn aard of zijne maatschappelijke betrekking het meest overeenkwam. De een trad in de gelederen van het Staande Leger, een ander in die van de bataljons Schutterij die voor de velddienst bestemd werden, weder andere in die van de Rustende Schutterij. Al de houtvesters, beambten en opzieners van het Jagtwezen boden zich aan om, in kompagnieën vereenigd, hunne bedrevenheid met het jagtwapen aan de dienst des Lands te wijden. Lieden, gewoon en geschikt om met het

geweer om te gaan, werden door wakkere mannen — als de Volksvertegenwoordigers EDMOND WILLEM VAN DAM VAN ISSELT en WILLEM ANNE BARON SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE tot den Poll, de buiten werkelijke dienst zijnde Kavallerij-Overste LOUIS ANTOINE VAN OIJEN en HENDRIK ROOKMAAKER uit *Haarlem* — in dienst genomen en tot afzonderlijke kompagnieën Scherpschutters vereenigd. De Heer van *Petten* SANDENBERGH MATHIESSEN wapende en kledde 15 ingezetenen zijner Heerlijkheid, nam het onderhoud hunner huisgezinnen voor zijne rekening en trok zelf als vrijwilliger te velde. De studenten der Hooge Scholen van *Leiden* en *Utrecht* vormden zich tot twee Jagerkorpsen; die van *Groningen* sloten zich als eene Kompagnie vrijwillige Flankeurs aan bij de Achtste Afdeeling; die van *Amsterdam* en *Deventer* voegden zich meest in de gelederen der Schutterij. Wie namen noemt loopt ligt gevaar onregt te doen aan anderen dié aan zijne aandacht ontsnapt zijn: nogtans *Amsterdam*, 's *Gravenhage*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Vlaardingen*, *Dordrecht*, *Brielle*, *Gouda*, *de Helder*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *Utrecht*, *Zwol*, *Leeuwarden* en *Groningen* mogen vermeld worden als plaatsen, waar de vrijwillige dienstneming spoedig en menigvuldig was, en aan 't hoofd der Plattelands-gemeenten, die daarin hebben uitgemunt, komt de eereplaats toe aan het dorp *Woudsend* in *Friesland*. Het bleef niet bij aanbiedingen van persoonlijke diensten. *Delfshaven* gaf het voorbeeld van inschrijvingen tot het zamenbrengen van middelen om de huisgezinnen te ondersteunen, wier hoofden naar het leger trokken. Giften in geld, in voedingsmiddelen, in kleedingstukken, in voorwerpen van allerlei aard stroomden toe in overgrootten getale. (*)

(*) De opgaven daarvan in de *Staatscouranten* besloegen vele kolommen, en bij H. MOOLKRIJZER te *Amsterdam* is een geheel boekdeel uitgekomen:

De werking van het nationaal gevoel in die dagen, voorbeeldeloos in algemeenheid, was het ook in duurzaamheid. Toen het eerste veld-bataljon Schutterij op den 18^{den} October uit 's *Gravenhage* naar de grenzen trok, dacht men daar weinig, dat uit die volkswapening een leger zou geboren worden, dat negen jaren lang zijn beleedigden Koning zou steunen tegen het welbehagen der Europeische Mogendheden. Immers, het doel dier wapening scheen spoedig te zullen bereikt worden. Zoodra eenmaal de bloem der strijdbare manschap op de grenzen stond, was er voor de veiligheid van den vaderlandschen grond niet meer te vreezen. Viel ook *Venlo* nog op den 11^{den} November in de magt der opstandelingen, die val werd veroorzaakt door den invloed der ontmoedigende omstandigheden, waarin 's Konings krijgsmagt door den opstand was gebragt geworden. *Staats-Vlaanderen*, daarentegen, leerde in de laatste dagen van October, wat kloek beleid en vaderlandsliefde vermogten tegen drieste vermetelheid; en de nieuwelingen in het oorlogsveld kregen zelfvertrouwen door eene onderneming van VAN GEEN (21 November) tegen een hoop opstandelingen, die uit het dorp *Esschen* de westelijke streken van *Noord-Brabant* onveilig maakte. (*) Had Koning WILLEM den vrijen loop kunnen

Naamskeurige opgave, bevattende de giften en geldelijke bijdragen door de ingezetenen van de Noord-Nederlandsche provinciën ingezonden gedurende den opstand in België. Treffend, onder vele trekken van edele vaderlandsliefde, was de volgende. Een Correspondent van Directeuren der Associatie-Cassa te *Amsterdam* gaf f 5000 aan 't Land ten geschenke, en verlangde, ofschoon onbekend wijdende blijven, daarvoor eene kwitantie, om met deze namaals zijne kinderen te doen kennen, wat zij in zorgvolle oogenblikken aan het Vaderland verschuldigd zijn.

(*) Het gebeurde in *Staats-Vlaanderen*, waarbij de moed en het beleid hebben uitgeblonken van den Burgemeester van *Oostburg*, COLLENFELS, van den Advokaat RISSKRUW, van den Kapitein GROENEVELD, van den Luitenant-Kolonel LEDER en anderen, staat verhaald in *de Veteraan* van den Kolonel

laten aan de geëstdrift zijner getrouwen, hij zou reeds toen een perk hebben kunnen stellen aan de verongelijkingen hem aangedaan. Doch de Mogendheden, wier hulp hij, op grond der traktaten van 1815, had ingeroepen, legden hem door hare Gevolmagtigden, te *London* in conferentie vergaderd, een wapenstilstand op, waardoor hij gedwongen werd de grensscheiding van *Oud-Nederland* als de lijn te eerbiedigen, buiten welke hij den opstand zijner onderdanen niet mogt bedwingen. (*) Deze verplichte staking van alle vijandelijkheden verhinderde zelfs de herneming van *Venlo*. Hertog BERNHARD van *Saksen-Weimar*, met eene kolonne van 4000 man over *Valkenswaard* en *Hechtel* door de *Kempen* getogen om *Maastricht* van versterking te voorzien, en den 21^{en} November in die vesting binnen gerukt, was den 24^{en} van daar langs den linker-oever van de *Maas* op marsch gegaan, om aan DAINE zijn prooi weder te ontrukken, toen te *Bree* het bevel tot hem kwam om den wapenstilstand te

C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN, bl. 181 en volg., en bij Mr. J. VAN LENNEP, *de Voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland*, 4de Afd. 3de St. bl. 131. De togt naar *Esschen* is beschreven in *de Veteraan*, bl. 210. Tot aanvulling van het verhaal diene dit: de kolonne uit *Groot-Zundert* bestond uit het 2de bataljon Jagers, het 2de bat. der Levende Afd., het 3de bat der Vijfde, een Regiment Lansiers en eene Sectie Artillerij, te zamen 1951 man. De kolonne uit *Etten* was zamengesteld uit eene Afdeeling Grenadiers, het 1ste bataljon der Levende Afd., de Afdeeling Kurassiers n°. 9 en drie Sectionen Rijdende Artillerij, te zamen 1595 man: bij deze kolonne sloten zich te *Etten* 300 's Gravenhaagsche Schutters, vrijwillig aan. De troepen op de voorposten, voor deze kolonnen gebruikt, werden te *Rijsbergen* afgelost door Rotterdamse Schutters, te *Ginneken* en *Prinsenhage* door de Leidsche Studenten.

(*) Het Protokol van deze wapenschorsing, gedagteekend 17 November 1830, is met de daartoe betrekkelijke bescheiden te vinden in *Recueil de pièces diplomatiques relatives aux affaires de la Hollande et de la Belgique*. La Haye 1831.

eerbiedigen, waarin de Koning bewilligd had. (*) Deze wapenschorsing en de pennestrijd der Diplomatie, die daarop gevolgd is en in ontelbare Protokollen, Nota's en Memorandums maanden lang geduurd heeft, moesten wel de geestdrift doen bekoelen van zoo velen uit alle standen, die huisgezin, bedrijf, studie, maatschappelijke betrekking hadden verlaten om het Vaderland te beschermen, maar niet om een zoogenaemd *status quo* te onderhouden tot beslechting van een politiek vraagstuk. Nogtans was de overtuiging, dat het belang van Vaderland en Koning niet kon gescheiden worden, zoo levendig, dat de ontberingen en ongemakken van veld- en garnizoensdienst in het ruwe weder van een langdurigen winter zonder morren werden doorgestaan, uit liefde voor het Vaderland en uit trouw aan den Koning; en toen het nationaal pligtbesef in gevaar van kwijning kwam, wierp het heldenfeit van VAN SPEIJK vonken in de gemoederen en deed een gloed ontstaan van volks-eergevoel, waarvan tien Augustusdagen in 1831 roemrijke getuigen zijn geweest. (†) Het verhaal van den veldtogt dier dagen dient vobraf te worden gegaan door een kort verslag van 't geen er aanleiding toe heeft gegeven.

Op den 18^{den} Februarij 1831 was er, in den vorm van een protokol, tusschen Koning WILLEM en de Gevolmagtigden van *Oostenrijk, Frankrijk, Engeland, Pruissen en Rusland* eene overeenkomst tot stand gekomen over de grond-

(*) VAN DER NETTEN, *de Veteraan*, bl. 202 en volg.

(†) Enkele trekken van bijzondere moedbetoening dienden mede, door de vereering die er aan te heurt viel, om de geestdrift gaande te houden, als van den soldaat CLAUSSE (19 Januarij), aan de *Maas*, van den matroos JACOB HOBBIN (29 Maart), beide verhaald in *de Veteraan*, bl. 224 en 255, en van den Utrechtschen vrijwilligen Jager JAN HENDRIK PERENBOOM, medegedeeld in het *Gedenkboek der Utrechtsche Schutterij*, door L. E. BOSCH, 2de Stuk, bl. 152.

slagen eener scheiding van *België* en *Nederland*.(*) De nieuwe Bewindvoerders in *België* weigerden zich daaraan te onderwerpen en de Conferentie had hun den 1sten Junij tot een termijn gesteld, vóór welke zij van die weigering zouden mogen terugkomen. Toen dat tijdstip naderde, deed Koning WILLEM door zijne Gevolmagtigden ANTON REINHARD FALCK en HUGO BARON VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT verklaren, dat, indien de *Belgen* op den gestelden termijn niet zouden zijn toegetreden tot de grondslagen van scheiding, waarover hij met de Conferentie was overeengekomen, hij zich zou »vrij achten om voor zijn eigene rekening te »handelen, ten einde die langdurige onzekerheid te doen »ophouden, die voor de belangen zijner getrouwe onderdanen »zoo hoogstnadeelig was." De 1ste Junij verkiep zonder dat de *Belgen* de verlangde verklaring aflegden, en Prins LÆOPOLD van *Saksen-Coburg en Gotha* werd door den invloed der Engelsche Staatsministers verkozen tot Souverein van de Belgische gewesten, die door Koning WILLEM beschouwd werden als onder zijn gebied behoorende »in opstand zijnde gewesten." De Nederlandsche Gevolmagtigden gaven daarop (22 Junij) aan de Conferentie te kennen, dat de Koning, hun Meester, zich houdende aan de Acte van scheiding, waarover hij met haar was overeengekomen, den persoon, die de Souvereiniteit van *België* aannam zonder vooraf die Acte onderteekend te hebben, even-daardoor zou moeten beschouwen als zijn vijand, en dat, wanneer de Conferentie nalatig bleef van, overeenkomstig hare stellig aangegane verbindtenis, middelen aan te wenden, om de bestaande overeenkomst door *België* te doen eerbiedigen, de Koning zich verpligt zou rekenen »de toevlugt tot zijne eigene middelen

(*) Het Protokol is te vinden in het *Recueil* boven aangehaald, p. 138.

» te nemen en de toegeevendheden te doen ophouden, die niet » meer zouden kunnen overeenkomen met de in- en uitwendige » zekerheid van den Staat, noch met de belangen zijner ge- » trouwe onderdanen." Als ter beantwoording dezer voorwaar- delijke oorlogsaankondiging stelde de Conferentie Achttien Artikelen op, waarin de voorwaarden vervat waren, waarop zij verlangde, dat er vrede zou zijn tusschen de beide Neder- landsche Staten. Ten einde Koning WILLEM tot het aan- nemen dier voorwaarden te bewegen, belastte een der twee Gevolmagtigden van *Oostenrijk*, de Baron WESSENBERG, een man, algemeen geacht als regtschappen Staatsman, zich met het overbrengen van het protokol der Achttien Artikelen naar 's *Gravenhage*. Doch in de gestelde voorwaarden waren de regten van Koning WILLEM en de belangen van *Nederland* zoo geheel ten offer gebragt aan de eischen van *België*, dat zij bij de Nederlandsche Regering naauwelijks eenige over- weging verdienden. (*) Tot overmaat van beleediging deed Prins LEOPOLD den 21sten Julij zijne intrede te *Brussel* als Koning van *België* en bezwoer hij eene Grondwet, waarin de belofte vervat was van aan de *Belgen* het duurzaam be- zit te zullen verzekeren van *Limburg* en alzoo van een deel van het Oud-Nederlandsch gebied.

Toen oordeelde de Koning zich gerechtigd zijne strijdkrach- ten in de schaal te werpen en aldus het evenwigt te her- stellen van de ongelijke balans, waarvan de Diplomatie zich bediende; en gelijk de Koning begreep het zwaard te moe- ten trekken voor zijn regt, het leger verlangde het voor zijne eer, en het volk reikhalsde naar eene beslissing, die

(*) De bezwaren tegen de 18 artikelen zijn met nadruk en waardigheid uit-een-gezet in de Nota van den Minister VERSTOLK VAN SOEREN, te vinden, gelijk mede de 18 Artikelen zelve en de daartoe betrekkelijke stukken, in het boven aangehaalde *Recueil*.

aan den uitputtenden oorlogstoestand een einde zou kunnen maken. Het leger, dat door het uitvallen der Belgische bestanddeelen als een geraamte geworden was, had door de vrijwillige wapening nieuw bloed en krachtvolle spieren gekregen. Gekweekt met beleid door de onvermoeide zorgen van Prins FREDERIK *der Nederlanden*, telde op het einde van Julij 1831 's Konings legermagt in 't geheel 86,725 man, waarvan 4017 de Bezetting uitmaakten van 't Kasteel van *Antwerpen* en van de forten aan de *Schelde*, 5753 die van *Maastricht*, 17334 die der meer achterwaarts gelegene vestingen, terwijl 8446 man ter verdediging der Zeeuwsche oevers van de *Schelde* in *Staats-Vlaanderen* ten strijde gereed stonden, en 15277 in het binnenland de wacht hielden. Het overig deel droeg den naam van Leger te velde, en vertoonde zich als een geheel van zeldzame voortreffelijkheid, toen op den 23^{en} Julij Koning WILLEM I, vergezeld van zijne twee zonen en drie kleinzonen, het kwam in oogenschouw nemen op de heidevlakten bij *Rijen*, *Eindhoven*, *Best*, *Oirschot* en te 's *Hertogenbosch*. Doch, hoe eerbiedwaardig dat leger ook was, waarin de bloem der strijdbare manschap van *Nederland* zich had geschaard ten einde het Hoofd van den Staat, als een middelpunt van wet en orde, te steunen tegen het onregt, — zoude daarmede een veldtogt ondernomen worden in de hoop op overwinning, dan behoefde het een aanvoerder die aller vertrouwen bezat. Er was, vooral bij de Schutterijen, een groot aantal Officieren, zelfs Hoofd-Officieren, die nooit bewegingen van troepen gezien hadden, dan op drilveld en paradeplaats. De manschappen wisten het, en de bezadigden, die ondervinding en begrip van den oorlog hadden, beseften de grootheid van de ramp, die het Vaderland zou kunnen treffen, wanneer dit kostbare leger zonder de overtuiging van met bekwaamheid

te worden aangevoerd, aan de kansen van den oorlog wierd blootgesteld. De eenige man, die door zijne militaire vermaardheid vertrouwen kon inboezemen aan allen, was de Prins van ORANJE. Tot Generaal gevormd in den oorlog op het Spaansche Schiereiland, had hij bij *Quatre-Bras* aan het hoofd van een handvol Nederlandsche burgerzonen de smetvlak afgewassen, die de Fransche overheersching op ons volk had doen kleven, en op de lijst der legerhoofden, die bij *Waterloo* NAPOLEON hadden doen vallen, was zijn naam boven aan geplaatst door den Hertog van WELLINGTON. De vermoedens, die zijne houding jegens *België* had opgewekt, waren verdwenen, en bij den gedenkwaardigen wapenschouw in *Noord-Brabant*, zoo even vermeld, deed het leger blijken, dat het in den veldtogt, waartoe het 's Konings bevel verbeidde, geen anderen veldheer begeerde, dan den Prins van ORANJE. (*)

Toen Koning WILLEM besloot zijn leger in *België* te doen rukken, ten einde de nieuwe Regering aldaar te dwingen de voorwaarden van scheiding aan te nemen, waarover hij met de Conferentie te *London* was overeengekomen, kon hij vertrouwen, dat drie van de vijf Mogendheden, wier Gevolmagtigden die Conferentie uitmaakten, *Oostenrijk*, *Pruissen* en *Rusland*, hem vrijelijk zijne oorlogskrachten zouden laten gebruiken, zonder zich in den strijd te mengen. Maar op *Engeland* en *Frankrijk* kon hij dat vertrouwen niet stellen. Daarom moest het voornemen tot den veldtogt zoo lang mogelijk geheim worden gehouden. Op den 23sten Julij, toen de wapenschouw in het kamp bij *Rijen* was afgehoopen, deed Prins FREDERIK de Hoofd-Officieren om zich heen ver-

(*) Hetgeen betrekkelijk den Prins van ORANJE hier kort vermeld is, heeft de Schrijver uitvoeriger te boek gesteld in zijn *Leven van Willem den Tweede*.

zamelen in een kring voor de tent van den Hertog *van Saksen-Weimar*, en daar kondigde hij hun aan, dat het tijdstip misschien zeer nabij was, waarop de Koning van de geestdrift, die de troepen dien dag hadden doen blijken, zou moeten gebruik maken, om met het zwaard in de vuist de regten van *Oud-Nederland* te doen gelden, en dit berigt werd door al de aanwezigen, voorgegaan door den Luitenant-Generaal VAN GEEN, beantwoord in een plegtigen eed van trouw en pligtsbetrachting, afgelegd met ontdekte hoofden en uitgestrekte handen op den toon van het levendigst gevoel. Desniettemin bleef de bedoeling des Konings, door de trouw van allen die er kennis van droegen, een geheim voor de Vreemde Gezanten die te 's *Gravenhage* gevestigd waren, tot dat op den 1sten Augustus 's Konings Gevolmagtigde HUGO BARON VAN ZUIJLEN VAN NIEVELT uit 's *Gravenhage* naar *London* vertrok met een Staatsstuk, waarin van het voornemen des Konings aan de Conferentie werd kennis gegeven. (*) Dienzelfden dag kondigde de Prins van ORANJE uit zijn hoofdkwartier te *Breda* door eene Dagorder aan, dat de Koning zijn vader hem tot Opperbevelhebber van het leger benoemd en het »Voorwaarts!» uitgesproken had: in den vroegen morgen van den 2^{den} Augustus werd de veldtocht geopend, die aan den Nederlandschen naam voldoening zou schenken voor de ondergane miskennis en den geleden hoon.

Niemand kon de sterkte berekenen der strijdkrachten, die het leger zou te bevechten hebben. De ondervinding van

(*) In den morgen van den 2^{den} Augustus overhandigde VAN ZUIJLEN dit stuk te *London* aan Englands Minister voor de Buitenlandsche Zaken Lord PALMERSTON, er bijvoegende: »Mylord, gij zult zien, dat wij in oorlog zijn » met LEOPOLD.» PALMERSTON stak het stuk ongeopend bij zich, en zoo verlieten weder eenige uren zonder dat de Conferentie kennis kreeg van 's Konings voornemen.

de Septemberdagen des vorigen jaars had geleerd, de wapenkracht, die *België* in korten tijd kon ontwikkelen, niet gering te achten, en het was te verwachten, gelijk inderdaad geschied is, dat, zoodra het besluit van Koning WILLEM hem zou bekend worden, LEOPOLD het geheele volk zou te wapen roepen om de eer en de onafhankelijkheid van *België* te verdedigen: het Nederlandsche leger, eenmaal de grénzen overgetrokken, zou zich in den gevaarlijksten toestand bevinden waarin een leger verkeeren kan, omgeven door eene vijandelijke volkswapening. Men wist alleen, dat de Belgische hoofdmagt in twee legers gesplitst was: het eene hebbende het hoofdkwartier te *Hasselt*, *Leger van de Maas* geheeten, onder den Luitenant-Generaal NICOLAS DAINÉ, denzelfden, die in September het konvooi voor het kasteel van *Luik* bestemd, 'twelk in de handen der opstandelingen was gevallen, had aangevoerd; (*) het andere, *Leger van de Schelde*

(*) Het verhaal, voorkomende bl. 651—657 ofschoon geen stellige uitspraak behelzende over de vraag of DAINÉ het konvooi, 'twelk hij naar de Citadel van *Luik* moest voeren, moedwillig in de handen der *Luikenaars* heeft doen vallen, is echter door zeer vele Lezers in dien zin opgevat. De onpartijdigheid vordert nu, er bij te voegen, dat DAINÉ zelf, ook na zijne latere desertie, steeds volgehouden heeft, ter goeder trouw in eene hinderlaag gevallen te zijn, waarin eene onderhandeling nog het eenig-mogelijke redmiddel voor het konvooi was, een middel dat hij mogt, dat hij moest aanwenden, omdat aan de Officieren was voorgeschreven, dat men zich moest beschouwen als te midden van broeders en in tijd van vrede te zijn. Ware hij verrader geweest, heeft hij beweerd, hij zou geen aanval tegen de opstandelingen bevolen, maar toen reeds tot hen overgelopen zijn. Het mislukken der onderneming heeft hij toegeschreven aan te groote ruchtbaarheid, die zij gekregen had, aan de gebrekkige zamenstelling van het konvooi, bestaande uit ongeschikte karren, slechte paarden en munitie voerlieden, en aan het niet tijdig opdagen van hulp uit de citadel. Ook de Kapitein UMBROUV, zijn Adjutant, heeft DAINÉ onschuldig verklaard aan het verlies van het konvooi, er bijvoegende dat hem, zich beviadende aan de staart van het konvooi, door DAINÉ, die nog aan 't hoofd was, over de geheele lengte van den trein met forsche stem is toegeroepen: »UMBROUV, faites charger,» waarop UMBROUV mede deelgenomen heeft aan de charge van VAN GOLTSTEIN.

genoemd, dat aangevoerd door een Oud-Hussaren-Officier tot Luitenant-Generaal bevorderd, Baron DE TIECKEN DE TERHOVE, en het hoofdkwartier hebbende te *Mechelen*, *Antwerpen* bezet hield en gekantonneerd lag deels in de landstreek die zich van de *Schelde* uitstrekt tot aan *Gheel* en *Turnhout*, deels naar de zijde van *Leuven*. Later is het gebleken, dat het Maas-leger sterk was 10,000 man met 24 bespannen vuurmonden, het Schelde-leger 15,000 man met 12 stukken geschut, en dat op den 1sten Augustus de Belgische krijgsmagt 57,900 man telde in werkelijke dienst. (*) Doch zoodra de opmarsch van het Nederlandsche leger bekend werd, en LEOPOLD alle *Belgen* » wien hun Vaderland,

en diens Kurassiers, vermeld op bl. 636. De verdere loop der zaak van DAINÉ is deze geweest. Zijn Rapport, door DIBBETS naar 's Hage gezonden, wekte daar vermoeden van pligtverzuim. Het ging naar DIBBETS terug, om diens consideratiën en nadere inlichtingen te vernemen, en inmiddels werd aan DAINÉ, krachtens een Koninklijk Besluit van 11 October, bevel gezonden om zich naar *Utrecht* te begeven, ter beschikking van het Departement van Oorlog. In de keuze dezer plaats het voornemen vermoedende om hem voor het Hoog Militair-Geregtshof te regt te stellen, en ten doel aan opruijngen en verleidelijke aanzoecken, werd hij een eerloos Deserteur. Nogtans, nadat de inlichtingen van DIBBETS waren ingekomen, werd hem, bij Besluit van 7 November, op zijn verzoek eervol ontslag uit de dienst verleend. Maar dit Besluit werd ingetrokken bij een ander van 11 November, op grond van sedert ingekomen berigten omtrent de gedragingen van den Generaal-Majoor DAINÉ. Inderdaad, op den dag, waarop dit Besluit genomen werd, vaardigde DAINÉ reeds, als Opperbevelhebber van het Belgische Maas-leger, eene proclamatie uit aan de ingezetenen van *Limburg*, waarin zij werden aangespoord om zich vrij te maken, gelijk het heette, » *de ces Hollandais arrogans qui exploitent depuis 15 ans votre beau pays comme une colonie et vous traitent en esclaves.*» Den 14^{den} November volgde het Besluit van Koning WILLEM I, waarbij bepaald wordt dat DAINÉ sal geroijverd worden als deserteur uit de kaders van het leger.

(*) Deze opgave is afkomstig van den Franschen Generaal EVAÏN, die later Minister van Oorlog in *België* geweest is. Die dit destijds was, de Baron DE FAILLY, heeft de sterkte van het Belgische leger op 1 Augustus 1831 begroot op 62611 man.

»de eer en de vrijheid lief was” ten strijde riep, werden alle wegen vervuld met gewapende benden, die naar de meest bedreigde punten stroomden, en alzoo is het met geen mogelijkheid te berekenen hoe groot de vijandelijke magt geweest is, die het Nederlandsche leger tegen over zich gehad heeft in de tien Augustusdagen van 1831.

Het leger, dat onder het opperbevel van den Prins van ORANJE, wien zijn broeder Prins FREDERIK als Kolonel-Generaal der Landmagt ter zijde stond, den 2^{en} Augustus de Oud-Nederlandsche grenzen overtrok, om aan 's Konings vruchteloze regtsvorderingen bij de Londensche Conferentie kracht bij te zetten met de wapenen, telde 35898 man en 6570 paarden. (*) Het materieel der Artillerij, uitmakende 342 voertuigen, waaronder 72 vuurmonden, was in een voortreffelijken staat gebragt onder het opperbeleid van den Generaal-Majoor HENDRIK RUDOLPH TRIP, (†) en werd in het veld aangevoerd door den Kolonel FREDERIK CAREL LIST. Voor alle oorlogsbehoeften was zorg gedragen, en het leger, op de flanken en in den rug naar behooren gedekt, (§) had een open oorlogsterrein voor zich, waar het geen hinderpalen zou aantreffen, door de versterkingskunst opgerigt. Het eerste doelpunt van den algemeenen legermarsch was *Diest*. Meester van deze stad zou het leger zich tusschen de beide vijandelijke hoofdmagten vinden ingeschoven; DAINE kon worden omvleugeld, TIECKEN afgesneden, ieder afzonderlijk verslagen, en dan was over *Leuven* de weg open naar *Brussel*.

(*) De geheele zamenstelling is te vinden bij Jhr. VAN SIJPESTRIJN, *Gesch. der Rijdende Artillerij* in eene Bijlage n°. 7.

(†) Den lezer van het tafereel *de Hollanders in Spanje* (boven bl. 350 en 359) reeds bekend. Zie meer bijzonder bl. 420 en volg.

(§) Zie boven bl. 684 de sterkte der krijgsmagt op onderscheiden punten.

Om dit doel te bereiken, stelden zich in den vroegen morgen van Dingsdag den 2^{den} Augustus, de vier Divisiën, waarin de Infanterij van het Leger te velde verdeeld was, gelijktijdig in beweging. De Eerste Divisie verzamelde zich op de heide-vlakte bij *Chaam*, trok vandaar op *Baarle-Nassau* en *Baarle-Hertog*, wierp, onder het wisselen van eenige geweerschoten, (*) de Belgische voorposten terug tot *Merxplas*, en bezette *Sondereijgen*, *Baarle-Brug* en *Blokmeer*. Deze Divisie, geplaatst onder het opperbevel van den Luitenant-Generaal VAN GEEN, bestond uit Noord- en Zuid-Hollandsche en Geldersche Schutterij, Jagers en Grenadiers en Militie-Infanterij, ten getale van elf bataljons, voorts uit de vrijwillige Jagers door VAN DAM VAN ISSELT vereenigd, en de flank-kompagnie Groninger Studenten, waarbij twee Hoogleraren, WILLEM VROLIK en JOAN FREDERIK VAN OORDT JWZN. den degen voerden. In twee Brigaden gesplitst, aangevoerd de eerste door den Generaal-Majoor ABRAHAM SCHUURMAN, de tweede door den Generaal-Majoor HENRI DAVID THEODORE DE FAVAUGE, werd deze Divisie vergezeld door eene batterij Veld-Artillerij en eene Divisie van het Reserve-Park. In haar gevolg bevond zich bij den opmarsch het algemeen Hoofdkwartier.

De tweede Divisie, hebbende tot Opperbevelhebber den Luitenant-Generaal Hertog van *Saksen-Weimar* en tot Brigadebevelhebbers den Generaal-Majoor ANDRIES JAN JACOB BARON DES TOMBE en den Kolonel DANIEL OTTO BAGELAAR, verliet ten vier uur in den morgen het kamp bij *Rijen* en de omgelegene kantonnementen, en trok langs *Gilzen* en *Alphen* op *Poppel*. Deze Divisie was zamengesteld voor een deel uit Geldersche

(*) Waarbij 4 vrijwillige Jagers gekwetst worden en een Fuselier. Zie J. OLIVIER Jz., *Merkwaardigheden uit den Tiendaagschen Veldtocht*, bl. 65.

en Zuid-Hollandsche Schutterij, doch voor een grooter deel uit Militie-Infanterij, te zamen tien bataljons, en bovendien de Jager-Kompagnie van Utrechtsche Studenten, en eene andere van Koninklijke Jagers, benevens eene batterij Veld-Artillerij en eene divisie van het Reserve-park. Van deze troepen stiet het Tweede Bataljon der Achttiende Afdeeling in den namiddag op eene troep vijandelijke Jagers, die, ondersteund door eenige Ruitery, stand hield op den weg tusschen het gehucht *den Eel* en het dorp *Raevels*. Aangevuurd door de tegenwoordigheid der beide Prinsen, bemoedigd door het voorbeeld van den Hertog en BAGELAAR, die te voet aan 't hoofd der kolonne gingen, en vertrouwend op de leiding van hunnen wakkeren Majoor HENDRIK TEGELAAR, vielen de soldaten — het was 's namiddags ten vier uur — den vijand met geveld geweer aan, en dreven hem uit de huizen en het struikgewas, waarin hij zich verborg. Het behaalde voordeel kostte het leger een verlies van drie dooden en 18 gekwetsten. Te *Raevels* had NIELLON post gevat met eene voorhoede van het Schelde-leger. Doch toen hij eene omtrekkende beweging van de Koninklijke Jagers en van eene Kompagnie van de 18de Afdeeling ontdekte, verliet hij ten negen ure *Raevels*, alwaar de Hertog van *Saksen-Weimar* zijn hoofdkwartier vestigde.

De Derde Divisie, waarover de Luitenant-Generaal ADRIAAN FRANS MEIJER het bevel voerde, verliet hare kantonnementen rondom *Eindhoven* en rigtte zich op *Eerzel* en *Bergeik*. Zij telde negen bataljons, deels Schutterij uit *Friesland*, *Groningen*, *Noord-Holland*, *Utrecht*, deels Militie-Infanterij, en drie vrijwillige Jager-korpsen, een van de Studenten der Leydsche Universiteit, een van Noord-Hollandsche en een van Groninger Jagers, en de twee Brigaden, waarin zij was gesplitst, hadden tot aanvoerders, de eerste den Kolonel

CAREL FREDERIK STOECKER, de tweede den Kolonel JOHANNES PETRUS SPRENGER. Bij deze Divisie, die insgelijks door eene batterij Veld-Artillerij en eene divisie van het Reserve-park verzeld was, werd op den eersten marschdag ook gevoegd de Brigade Ligte Kavallerij, onder het bevel geplaatst van den Generaal-Majoor WILLEM FRANS BOREEL, met eene halve batterij Rijdende Artillerij.

De Reserve-Divisie, waarvan het opperbevel aan den Luitenant-Generaal CORT-HEIJLIGERS was opgedragen, schijnbaar bestemd om de verbindingswegen te beveiligen, die de andere Divisiën in 't voorwaarts-trekken zouden achterlaten, bezette dien eersten marschdag *Valkenswaard, Heeze, Rijthoven, Waalre, Aalst, Geldorp, Stratum, Veldhoven en Eindhoven*. Hare Brigaden werden aangevoerd door den Generaal-Majoor FREDERIK KNOTZER en den Kolonel MARCUS BUSCH; zij telde acht bataljons, grootendeels Schutterij uit *Noord- en Zuid-Holland, Gelderland, Friesland en Groningen*, en werd vergezeld door eene batterij Veld-Artillerij en 150 Kurassiers van de Brigade Zware Kavallerij, die onder de bevelen van den Generaal-Majoor POST met de Reserve-Artillerij in den avond van dien eersten dag vereenigd was bij *Alphen*. (*)

Eene vrucht der bewegingen van den tweeden dag (3 Aug.) was de verdrijving van NIELLON uit *Turnhout*. Deze taak viel aan de Tweede Divisie ten deel. Hare volbrenging kostte meer zweet dan bloed, en slechts weinige kogels. Twee stukken geschut, door den vijand in werking gebragt, werden spoedig door eene halve batterij tot zwijgen gedwon-

(*) Het kaartje van het tooneel van den Tiendaagschen Veldtogt, hierachter te vinden, ofschoon daarop niet elk gehucht in den tekst genoemd staat aangeeteekend, zal echter den Lezer van dit verhaal een voldoende wegwijzer kunnen zijn.

gen, een steenen brug over de beek *de Aa*, door den vijand afgebroken, werd door de bataljons-sappeurs van mastboom-stammen hersteld, zoodat zelfs eene batterij twaalfponders van de Reserve-Artillerij, die de beweging der Divisie volgde, daarover trok, en toen de Eerste Brigade *Turnhout* naderde, werd zij door gewerschoten uit eenige huizen begroet, maar vernam zij spoedig dat de gewapende *Belgen* de stad ontruimd hadden.

Gedurende deze beweging van de Tweede Divisie rigtte de Eerste haren marsch over *Merxplas* op *Vosselaer*, en legerde zich daar in 't open veld, regthoekig op den straatweg die naar *Antwerpen* voert, en alzoo tegenover het vijandelijke Schelde-leger 't welk zijn Hoofdkwartier had in het dorp *Schilde*, aan denzelfden weg gelegen. Deze stelling werd door eene Brigade der Eerste Divisie ook nog een geheelen volgenden dag behouden, terwijl ook de Opperbevelhebber met het Algemeen Hoofdkwartier te *Turnhout* vertoefde. Deze terughouding — gedurende welke echter de Tweede Divisie haren marsch voortzette over *Casterlé* naar *Gheel*, de Derde over *Arendonck* en *Rethij* naar *Moll* aan de *Nethe*, en ook de Reserve-Divisie op vijandelijken bodem voortrukte langs den weg naar *Maastricht* — maar deze terughouding van den regtervleugel en van het Algemeen Hoofdkwartier des legers hing te zamen met het beraamde plan om de Belgische gezagvoerders in den waan te brengen, dat de aanval in de eerste plaats eene handreiking aan de Nederlandsche Bezetting der Citadel van *Antwerpen* en eene herovering dier stad beoogde. Doch het was eene ongunstige omstandigheid, dat CHASSÉ, bij een wapenstilstand na het Bombardement van *Antwerpen* met den Bevelhebber der stad gesloten, zich eene voorwaarde had laten welgevallen, waardoor hij verpligt was het hervatten van vijandelikheden drie

maal 24 uren te voren aan te kondigen. Deze opzegging der wapenschorsing kon echter niet eer dan in den avond van den 1sten Augustus gedaan worden, zou niet het voornemen tot een gewapenden inval te vroeg kenbaar worden, en het was door de aankondiging van CHASSÉ dat den nieuwen Koning van *België*, die zich te *Luik*, bevond, de oogen geopend werden omtrent het voornemen van den Koning der *Nederlanden*. Ten einde nu gedurende het tijdsverloop, dat CHASSÉ verplicht was de krachten der Citadel in rust te houden, de aandacht des vijands evenwel naar *Antwerpen* af te leiden, werden naar die zijde onderscheidene aanvallen ondernomen. In den wapenstilstand der Citadel was wel begrepen de divisie der Scheepsmagt op de *Schelde* gestationeerd vóór *Antwerpen*, maar niet die, welke de rivier beneden de stad bezette. Door deze werd nu den 3^od Augustus, terwijl het leger post ging vatten op den weg van *Turnhout* naar *Antwerpen*, het fort *St. Marie* bezet en met geschut geplant, het dorp *Callo* onder veel bloedvergieten door matrozen en soldaten vermeesterd, en het fort *Pijp-Tabak* bemagtigd en de *Schelde*-dijk aldaar doorgestoken. (*) Op dienzelfden dag trokken langs de wegen, die uit het Westelijke deel van *Noord-Brabant* naar *Antwerpen* voeren, drie kolonnen voorwaarts: eene uit *Groot-Zundert*, aan den straatweg van *Breda* naar *Antwerpen*, aangevoerd door den Luitenant-Kolonel THEODORUS CONRADUS CASPARUS VEEREN, en bestaande uit 10 kompagnieën Schutterij — van Zuid-Hollandsche Steden en het platte land van *Gelderland* — en ééne kompagnie Militie-Infanterij, benévens ééne halve batterij Artillerij en eenige Kurassiers. Eene andere, onder de bevelen van den Kolonel JAN DANIEL CORNELIS CAREL WILLEM

(*) Over het doel dezer doorgraving zie J. C. KOOPMAN, *Zijner Majesteits Zeemagt vóór Antwerpen*, bl. 61.

D'ABLAING VAN GIESSENBURG, zijnde van gelijke sterkte, doch zonder geschut, en bestaande uit de Schutter-kompagnieën uit *Zuid-Holland*, *Overijssel* en *Utrecht*, trok van *Rozendaal* naar *Calmphout* en *Zilverhoekje*. Eene derde van 8 kompagnieën, waarvan er twee van de Utrechtsche Schutterij waren, trok onder de bevelen van den Majoor PAULUS CORNELIS DE BOSSON over *Putten* naar *Capelle*. De kolonne van VEEREN had op Vrijdag den 5^{den} twee ontmoetingen met den vijand, te *Goring* en aan het bosch van *Brascaet*, en dreef hem, met overleg en waakzaamheid, overal uit huizen en bosschen, zonder zelve eenig verlies te lijden. Ook de Schutters van D'ABLAING dreven de gewapende *Belgen*, die zij ontmoetten, voor zich uit, doch ten koste van eenige gekwetsten. Met beleid onderhielden VEEREN en D'ABLAING de gemeenschap tusschen hunne kolonnen. Daarentegen werd de kolonne van BOSSON, door gebrek aan waakzaamheid, bij *Capelle* in een gevecht gewikkeld, waarbij de Majoor GUNTHER JEAN VAN KINSCHOT doodelijk gekwetst werd, en Officiëren en Schutters wonden bekwamen, 'tgeentevolge had, dat de geheele kolonne in verwarring den terugweg insloeg. (*) De taak, die deze drie kolonnen te verrigten hadden, was geene andere, dan den vijand aan de zijde van *Antwerpen* te verontrusten en hem daardoor te misleiden ten aanzien van den marsch, dien de Prins van ORANJE met het Leger te velde voorhad te nemen. Inderdaad was in den morgen van Vrijdag den 5^{den} bij den Staf van het Belgische leger, de meeste vrees dat het Hollandsche leger van *Turnhout* zou uitkomen in de rigting van *Lier*: daarom vestigde LEOPOLD dien dag zijn Hoofdkwartier

(*) Bijzonderheden over de kolonnen van D'ABLAING en BOSSON zijn te lezen bij L. E. BOSCH, *Godenboek der Utrechtsche Schutterij*, 2de Stuk, bl. 160 en volgg.

te *Mechelen*. Doch **VEEREN** ontving in den namiddag bevel terug te keeren: de taak der aanvalsvertooning naar de zijde van *Antwerpen* was volbragt; de Prins van **ORANJE** was van *Turnhout* op marsch naar *Diest*; zijn oogmerk om tusschen de legers van **TIECKEN** en **DAINE** in te dringen moest nu met der daad volvoerd worden.

Te dien einde deed op dien Vrijdag het geheele leger eene beweging voorwaarts, langs de tot hiertoe geheim gebleven operatie-lijn: de Tweede Divisie, over de brug van *Oosterlo de Nethe* zijnde overgegaan, bezette in den namiddag *Diest*. (*) De gewapende opstandelingen waren kort te voren uit de stad geweken naar de zijde van *Hasselt*, en zoo niet een Zuid-Hollandsch Schutter-Officier, **JAN VAN WAAS**, door een verraderlijk treffen gesneuveld ware, wiens dood ongewroken bleef, de Divisie zou zonder eenige bloedstorting de belangrijke onderneming volbragt hebben. Zonder eenige ontmoeting met den vijand bragt de Eerste Divisie, uit hare stelling te *Turnhout* en op den straatweg vandaar naar *Antwerpen* opgebroken, het Hoofdkwartier der Prinsen naar *Gheel*. Maar bij de Derde onderging dezen dag de Jongelingschap der Leydsche Hoogeschool den vuurdoop. Deze Divisie trok van *Moll* op *Beerigen*; doch een verkennings-troep van Leydsche Jagers en eenige hussaren vond den vijand, sterk 200 man, bij *Oostham*, viel hem aan en dreef hem terug naar *Quaed-Mechelen*: bij dezen aanval werd de stu-

(*) De stelling der Derde Divisie rondom *Diest* was deze: 2 bataljons en een eskadron Lansiers met eene batterij Artillerij in de stad, alwaar voor de Leuvensche poort een houten tamboer en op elk der straatwegen batterijen werden aangelegd; 2 bataljons en eene kompagnie ter wederzijde van den straatweg naar *Leuven*; 1 bataljon op den straatweg naar *Aerschot*; 2 bataljons op de hoogte tusschen den Leuvenschen straatweg en het dorp *Webbecom*, alwaar bij den molen eene redoute werd opgeworpen; de Koninklijke Jagers in het dorp *Webbecom*; 1 battaljon en 1 kompagnie bij *Schaffen*.

dent THEODORE GUILLAUME HUËT gekwetst. De vlugtenden, door het kreupelhout aan de vervolging der hussaren ontkomen, ziende hoe klein de troep was, voor welke zij het veld hadden geruimd, hielden stand te *Beerlingen* en vonden steun in een bataljon van het tiende Regiment Belgische Infanterij, dat zich daar bevond. Hier werd de strijd hervat door de Leydsche Jagers, ondersteund door het Flankbataljon der Dertiende Afdeeling. Hun aanval was hevig en had 's vijands vlugt ten gevolge. Maar de student C. E. STOLLÉ bekwam in 't heetst van 't gevecht eene zware verwonding, en de student LODEWIJK JUSTINUS WILHELMUS BERCKMAN, oprijzende achter eene hoogte om op den vijand los te branden, werd door een kogel in 't voorhoofd getroffen en zeeg dood ter aarde. (*) Zoo werd het zegel gedrukt op de edelaardige deelneming van Neêrlands studerende jeugd aan de krachtige uiting van den volksgeest in die dagen. Maar de heldendood en de wonden van zooveelbeloovende jongelingen waren voor den Opperbevelhebber eene waarschuwing tot behoedzaamheid, en herinnerden hem hoe duur te groote stoutmoedigheid aan het Vaderland zou kunnen te staan komen, indien hij het hem toevertrouwde leger, uit den bloem des volks zamengesteld, aan groote verliezen blootstelde uit zucht naar schitterende oorlogsfeiten. Die behoedzaamheid en de berekeningen waarop het veldtogtontwerp gegrond was, bewogen den Prins van ORANJE zijne gewone voortvarendheid in te houden en de drie Divisiën

(*) Hij was 19 jaren oud en te *Kampen* geboren. Zijne medestudenten hebben hem een gedenkteeken opgericht in de St. Pieterskerk te *Leyden*. Eene *Rede*, door VAN DER PALM bij de inwijding van dat gedenkteeken gehouden en in der tijd met het daarbij gevoegd *Verhaal* afzonderlijk uitgegeven, is later opgenomen in het vijfde deel zijner *Redevoeringen, Verhandelingen en Losse Geschriften*, Leeuwarden 1846. Men zie voorts J. ROEMER, *Godenschrift van den Uittocht der Studenten van Leiden*.

van zijn leger op den 6^{den} Augustus te doen rust houden, terwijl de Reserve-Divisie in de front-lijn der overige Divisiën zou oprukken.

Middelerwijl zorgden de troepen in *Staats-Vlaanderen*, dat eene vijandelijke magt van 8000 gewapenden, die zich in *Brugge, Gend, Ostende* en de omliggende plaatsen bevond, bezig gehouden en alzo belet wierd het Belgische Scheldeleger te 'gaan versterken. Het bevel over de troepen in *Staats- of Zeeuwsch-Vlaanderen* voerde de Luitenant-Generaal HENDRIK BARON MERKUS DE KOCK, die met onderscheidene Officieren onder zijne bevelen, DE STUERS, LEDEL, LE BRON DE VEXELA, even als bij het Leger te Velde VAN GEEN, de vader en de zoon, en vele anderen, tot die Officieren behoorden die de rangen waarin zij dienden verworven hadden in de oorlogen op *Java, Celebes* en *Sumatra*. Ook nu kweten zij zich met eere van de min schitterende taak hun opgedragen. Door dreigende bewegingen op de grenzen, waaruit vinnige schermutselingen ontstonden, en door kleine gevechten om het bezit van dezen of genen post bereikten zij het gewenschte doel; maar het verhaal daarvan moet de aandacht niet aftrekken van het hoofdbedrijf. Eene enkele bijzonderheid mag hier eene plaats vinden, ware het ook alleen opdat in 't verhaal van 'tgeen in 1831 de Landmagt verrigt heeft, de erkenning niet ontbreke van de diensten door de Zeemagt bewezen, diensten die niet hebben kunnen bestaan in grootsche wapenfeiten, maar die bestaan hebben in krachtdadige samenwerking, waar deze gevorderd werd, en in het onderhouden van den opgewekten volksgeest door bij elke gelegenheid eene alles-opofferende prijsstelling te toonen op de eer van de vlag, als van het symbool der nationale eer.

Het bezit van twee sluizen was voor de *Belgen* van het

uiterste gewigt, de eene aan den *Kapitalen Dam* om den waterstand in *Oost-Vlaanderen*, de andere aan *het Hazegras* om dien in *West-Vlaanderen* te dwingen. Uit dien hoofde zou op den 5^{den} Augustus de eerstgenoemde sluis door eene schijnvertooning bedreigd en die van *het Hazegras* werkelijk aangevallen worden door twee kanonneerbooten onder het bevel van den Eersten Luitenant ter Zee JAN FREDERIK DANIEL BOURICIUS: de onderneming zou ondersteund worden door een aanval van de landzijde. De aanval van de landzijde echter bleef achterwege en de twee kanonneerbooten, door het wegvallen van het water op het drooge geraakt, hadden uren achtereen een schroot- en geweerkogelvuur door te staan, waarbij de zeelieden, die de bemanning uitmaakten, 46 in getal, aangevoerd door BOURICIUS en den Tweeden Luitenant H. J. VAN MALDEGHEM, te *Gend* geboren, met zeldzame onverschrokkenheid het vijandelijk vuur beantwoordden: 22 hunner werden buiten gevecht gesteld. In den namiddag ten half zes ure snelde de Kapitein BERNARDUS JACOBUS HENRICUS VAN HOPBERGEN, op het berigt van het wanhopig gevecht waarin de kanonneerbooten gewikkeld waren, met een vijftigtal soldaten te hulp: (*) maar niet in staat een meer dan tiendubbelen vijand tot een geheelen aftogt te dwingen, gelukte het hem eerst in den avond bij een hernieuwden aanval, versterkt door een kompagnie Zeeuwsche Schutters, onder het bevel van den Luitenant ANTHONIJ HENDRIK SPAAN, op wagens van *Oostburg* aangebragt, den vijand op de vlugt te drijven. (†)

(*) Volgens het Rapport van den Generaal DE KOCK 50, volgens het hieronder aangehaalde verhaal van L. G. BOURICIUS. 35.

(†) De toedragt dezer geheele zaak is in 't licht gesteld in het *Verhaal van het gevecht der kanonneerbooten* n°. 41 en 42 bij het *Hazegras* ens., Leeuwarden 1852. De schrijver is L. G. BOURICIUS, broeder van den Luitenant ter Zee, in den tekst genoemd.

Deze magt was echter te gering om de sluis aan *het Haze-gras* bezet te houden, en de naburige stad *Sluis*, van alle troepen ontbloot, lag open voor den vijand. Nadat VAN HOPBERGEN, die voor het behoud van *Sluis* verantwoordelijk was, derwaarts was afgetrokken en de opstandelingen waren teruggekeerd, zeilde VAN MALDEGHEM met de eene kanonneerboot af tot buiten het bereik van hun vuur; maar de pogingen om de andere weder vlot te krijgen waren vruchteloos. Toen stak BOURICIUS, na de vlag en zijne gekwetsten in veiligheid te hebben doen brengen, 's nachts den brand in de op 't drooge zittende kanonneerboot, opdat het vaartuig, waarop zoo even de Nederlandsche vlag had gewaaid, nu het voor 's Lands dienst niet kon behouden worden, voor de schande zou bewaard blijven van een oproervlag te dragen.

De 6de Augustus was, gelijk gezegd is, voor drie Divisiën van het leger in *de Kempen* een rustdag. Niet alleen had zich de ondervinding reeds bevestigd, dat troepen, ook wanneer zij in stevige gestalten eene groote kracht tot verdediging vertoonen, tot het doen van snelle bewegingen langzamerhand moeten gewend worden, maar ook oordeelde de Prins van ORANJE het noodig, dat aan de Reserve-Divisie onder CORTHEIJLIGERS, aanvankelijk bestemd om de verbindingswegen en den regter-vleugel van het leger te beveiligen, een meer werkzaam deel wierd gegeven aan de Strategische Manoeuvre, waardoor het Belgische Maas-leger moest omvleugeld worden. Aan deze Divisie derhalve, welke in *Limburg* niet verder dan tot *Neder- en Over-Pelt* was doorgetrokken, moest de tijd gegeven worden om verder op den weg naar *Hasselt* voort te rukken: de Bataljons Schutterij, waaruit zij was zamengesteld, toonden dien dag hoe in tijden van oorlog eene Gewapende Burgermagt, behoorlijk ingerigt, genoegzaam geoefend en met bekwaamheid aangevoerd, een kern

van oorlogskrachten kan doen aangroeijen tot een leger dat ontzag inboezemt. CORT-HEIJLIGERS had den vorigen avond, nadat zijne Eerste Brigade, aangevoerd door KNOTZER, de vijandelijke *Tirailleurs de la Meuse* uit *Hechtel* verdreven had, in dit dorp zijne Schutter-Divisie vereenigd, en hij had uit het hooftkwartier van den Prins van ORANJE het bevel bekomen, op den 6^{den} *Helchteren* en *Houthalen* te bezetten. Het nachtverblijf dezer 4450 Schutters in het dorpje *Hechtel*, waar zij onder onweder en stortregen waren aangekomen, met doorweekt kleedergoed en ontreinigd wapentuig, was, bij gebrek aan voeding en inlegering, weinig geschikt om nieuwelingen in het oorlogsveld te sterken tot hun eerste proefstuk van moed en bekwaamheid. Ten vijf uur in den morgen echter stond de Divisie marschvaardig. Hare Eerste Brigade dreef bij *Helchteren* op nieuw de *Scherpschutters van de Maas* op de vlugt, die dáár het verlies leden van eenige dooden en gevangenen en, steeds door KNOTZER vervolgd, ook *Houthalen* ontruimden. Met het bezetten der beide dorpen in den voormiddag was aan het bevel van den Veldheer voldaan. Doch in de namiddag-uren bleek het, dat de *Belgen* eene ernstige poging wilden wagen om den verloren grond te herwinnen. Reeds toen de voorhoede hare vervolging gestaakt had bij het gehucht *Berckenin*, ten einde achter de moerassen aldaar een voorposten-keten uit te zetten, had de vijand ter wederzijde van twee stukken geschut, die achter eene borstwering bij eene kromming van den straatweg geplaatst waren, eene aanzienlijke magt ontwikkeld, die tot steun verstrekte aan een grooten zwerm tirailleurs. Te gelijker tijd vertoonde zich oostwaarts op den hoogen grond der heide van *Winterslag* de hoofdmagt van het Maasleger, noordwaarts trekkende en zich vervolgens in slagorde scharende met het front naar den straatweg, in eene stelling,

gedekt door wallen en drooge sloten die tot grensscheiding der akkers dienden, en door hooge heggen, als door eene kunstmatige veldverschansing. CORT-HEIJLIGERS gaf daarop aan de bataljons zijner Eerste Brigade en vervolgens aan die der Tweede, toen deze van *Helchteren* was aangekomen, eene doelmatige plaatsing tegenover den vijand, die daardoor in ontzag gehouden een geruimen tijd onbeweeglijk in zijne stelling bleef. Inmiddels werd in de digte kreupelbosschen der heuvelachtige omstreken van *Houthalen* een levendig tirailleur-gevecht den geheelen dag voortgezet, waarin beurte- lings van de eene en van de andere zijde voordeelen behaald of verliezen geleden werden. Eerst met het vallen van den avond ondernam de vijand een algemeenen aanval, afdalende van den hoogen heigronde, en langs den straatweg de Schut- ters die in de voortroep en de voorhoede waren, een eind wegs terug dringende. Die aanval, naar het scheen met eenigen schroom ondernomen, werd afgeslagen met moed en bedaard- heid. Langs den straatweg werd de vijand door de *Gelderschen* en *Friezen* (*) tot staan gebracht. Eene der van de heide afkomende aanvalskolonnen werd door eenige wel-gerigte kanon-schoten in verwarring gebracht, (†) en het twee-gelede- ren- en tirailleursvuur van een bataljon uit 's *Hertogenbosch*, van twee bataljons *Noord-Hollanders* en *Amsterdammers*, en van een bataljon *Groningers* (§) deed het overige, om

(*) 1ste bataljon van de 1ste afdeeling Schutterij *Gelderland*, Luitenant-Kolonel LULOFS; 2de bataljon van de 2de afdeeling Schutterij *Friesland*, Luitenant-Kolonel TJALLINGH. •

(†) Van eene sectie der batterij Veld-Artillerij van den Kapitein C. D. P. SINGENDONCK.

(§) Het eerste marsch-bataljon uit 's *Hertogenbosch*, Majoor VAN DER BRUGGHEN; de 2de bataljons der 1ste en der 2de afdeeling Schutterij *Noord-Holland*, Luitenant-Kolonel J. W. KERKHOVEN en Majoor VAN CASTROP; 1ste bataljon der 1ste afdeeling Schutterij *Groningen*, Luitenant-Kolonel WIMMER.

de aanvallers op alle punten te doen wijken: de duisternis maakte een einde aan het gevecht, en de Divisie legerde zich in bivak op een slagveld, waarvan het bezit haar door eene tweevoudige magt vruchteloos betwist was. De *Groningers* hadden het sneuvelen te betreuren van hunnen aanvoerder, den Luitenant-Kolonel PHILIP WILLEM WIMMER. Een ander Officier, de Luitenant WILLEM LUDERUS, vond mede den krijgsmansdood door een vijandelijken kogel. Veertien Schutters trof hetzelfde lot, en 77 hadden eervolle wonden bekomen. (*) De gevechten bij *Helchteren* en *Houthalen* bragten den naam van Schutter in eere bij den Soldaat, en het volk was er trotsch op, in het legerberigt 't welk de Prins van ORANJE den volgenden dag aan den Koning schreef, bij de vermelding dier gevechten, te lezen van »den voorbeeldigsten krijgsmoed" waardoor de Schutterijen zich daarbij onderscheiden hadden. (†)

CORT-HEIJLIGERS, wien in den laten avond de Kolonel VAN BALVEREN zijn Regiment Hussaren met eene sectie Rijdende Artillerij tot versterking was komen aanbrengen, had in last bekomen, na het bezetten van *Houthalen* zich westwaarts op het dorp *Heusden* te rigten. De Divisie, na gedurende den nacht in de onmiddellijke nabijheid van den vijand weinig rust te hebben genoten, volvoerde die beweging in den morgenstond, en twee uren later trok DAINE af naar *Hasselt*, 't zij omdat hij het bevel had ontvangen om zich

(*) Eenige andere bijzonderheden van het gevecht bij *Houthalen* zijn te lezen in *Verhaal der belangrijkste ontmoetingen en krijgsbedrijven der Amsterdamsche Mobile Schutterij*, door J. H. VAN INGEN. Belangrijk is ook het *Kort Overzicht* enz., met een plan van het gevecht als Aanhangsel gevoegd achter de *Merkwaardigheden uit den Tiendaagschen Veldtogt* van J. OLIVIER Jz.

(†) De legerberigten van den Prins van ORANJE zijn opgenomen in het *Leven van Willem den Tweede*.

een weg te banen naar het Schelde-leger, 't welk in aantogt was naar *Aerschot*, 't zij omdat hij begon te vermoeden, dat de Prins van ORANJE voornemens was hem te *Hasselt* aan te vallen.

Inderdaad hadden gedurende den nacht of in den zeer vroegen morgen de drie Divisiën, voor wie de vorige dag een rustdag was geweest, hare marschen aangevangen, die DAINÉ's nederlaag moesten voorbereiden. Terwijl de Ingenieurs (*) de stad *Diest*, waarheen op den 7^{den} het hoofdkwartier van den Prins-Veldheer verlegd werd, versterkten tegen een mogelijken aanval van het Schelde-leger, rukte de Hertog van *Saksen-Weimar* met de Tweede Divisie voort tot in *St. Truijen*. De Eerste nam hare plaats in en zond bataljons af naar *Sichem* en *Scherpenheuvel*. (†) De Derde, benevens de Brigade Ligte Kavallerij vestigde zich te *Herck*. Doch bij dit stadje had in den namiddag — het was Zondag den 7^{den} — een belangrijke schermutseling plaats. Een verkenningstroep, bestaande uit Ligte Dragonders en eene Kompagnie van de Zeventiende Afdeeling, ontmoette op den weg naar *Hasselt* eene veel sterkere ter veld-ontdekking door DAINÉ afgezonden, die haar dreigde te omsingelen. Tijdig echter snelde het flankbataljon der Dertiende Afdeeling en een bataljon Friesche Schutters te hulp, en er ontstond een gevecht, waarin zich de onverschrokkenheid der *Friezen* deed kennen, maar tevens op eene ijzingwekkende wijze de bitter-

(*) De Ingenieurs bij het Hoofdkwartier, hebbende tot hun dienst eene kompagnie Mineurs en Sappeurs, stonden onder het bevel van den Generaal-Majoor PAULUS STATIUS REINIER VAN HOOFF. Bij elk Hoofdkwartier der Divisiën was een Kapitein-Ingenieur gedetacheerd.

(†) Bij het verfranschen der Zuidelijke *Nederlanden* zijn de meeste plaatsnamen veranderd: *Scherpenheuvel* is *Montaigu*, *St. Truijen* is *Saint-Trond*, *Thienen* is *Tirlemont* geworden, om van vele andere en van meer bekende niet te spreken.

heid, waarmede van beide zijden gevochten werd. Geweerkolven en messen vermorselden en verminkten, wanneer de gewone wapenen niet voldoende werden bevonden, en zoo ver ging de verwoedheid, dat een *Fries* en een *Belg*, met bloedende wonden, elkanderen toegebracht, ter aarde gestort, hunne laatste levenskrachten gebruikten in eene moorddadige worsteling om elkander te verworgen, totdat zij bezweken. Toen dit op den hoofdweg naar *Hasselt* voorviel, was een ander gedeelte der Brigade Ligte Kavallerij van BOREEL op een naburigen zijweg in gevecht. Het was het Regiment Hussaren, 't welk den vorigen avond aan CORT-HEIJLIGERS te hulp was gezonden. Na den geheelen nacht op den steenweg bij *Houthalen* gestaan te hebben, had het de Reserve-Divisie naar *Heusden* begeleid, en van daar, volgens de ontvangene bevelen, naar *Kermpt* gereden, had het daar, ten vier uur in den namiddag, ofschoon in al dien tijd noch paarden noch manschappen rust of voedsel genoten hadden, bevel bekomen om nachtverblijf te gaan houden te *Herckenrode*. Op den weg derwaarts werd het nabij dit dorp, in een terrein waar geboomte, struikgewas, aardwallen, sloten en heggen kavallerij-bewegingen onmogelijk maakten, door Belgische Infanterij en Kavallerij aangevallen. Een tijdlang echter werden de aanvallers in ontzag gehouden, zoo door de strijdvaardige houding der hussaren, als door de vlugge en juiste bediening van het geschut der hen begeleidende sectie Rijdende Artillerij, (*) die overal, waar de vijand achter zijne terrein-bedekkingen te voorschijn kwam, hem met bliken-doois-vuur begroette. Inmiddels reed de tweede Hoofd-Officier van het Regiment terug om hulp te zoeken. Doch de naastbij gelegerde Infanterij was drie kwartier-uurs van

(*) Onder het bevel van den Eersten Luitenant JACOB WICHERLINCK.

daar verwijderd, en toen de aanvallers ontwaarden, dat zij alleen eenige Ruitery voor zich hadden, begonnen zij de hussaren op de linkerflank te omvleugelen, ten einde hun den terugtogt naar *Kermpt* af te snijden. Toen besloot VAN BALVEREN tot den terugtogt. Vruchteloos beproefde de vijand, ziende dat van een der stukken bij het aanbrengen van den voorwagen op den ongelijken grond de disselboom brak, zich van het geschut meester te maken: hij moest zich vergenoegen met de aftrekkenden op de hielen te volgen. Dit deed hij echter met zoo veel stoutmoedigheid dat, toen het Regiment, door *Kermpt* zijnde getrokken en eenige ter hulp aanrukkende Infanterij hebbende ontmoet, van dit oogenblik gebruik maakte om zich in slagorde te scharen, eenige Belgische ruiters doordrongen en een hunner den Kolonel VAN BALVEREN een sabelhouw op het hoofd toebragt, zoodat hij het opperbevel aan zijn Luitenant-Kolonel moest overdragen. Deze stoutheid werd, wel is waar, door den dood of de gevangenneming dier ruiters gewroken; de aanvallers werden door de Eerste Brigade der Derde Divisie onder het bevel van den Kolonel STOECKER teruggedreven en trokken weder af naar *Curinghen*; ook was het aantal gesneuvelden en gekwetsten bij het Regiment niet aanzienlijk; (*) — maar het was niet te min blijkbaar dat de vijand het veld had gewonnen: de hussaren konden het kantonnement te *Herkenrode*, hun tot nachtverblijf aangewezen, niet bereiken.

Toen de tijding van dit gebeurde in den laten avond bij het Hoofdkwartier te *Diest* was aangebragt, kwam daar het besluit tot rijpheid om, zonder dralen, het leger van

(*) De Eerste Luitenant RAMBONNET echter, een verdienstelijk Officier, bekwam eene wond waaraan hij later overleden is. Voorts sneuvelden 2 hussaren, en werd een ander benevens een fourier gekwetst; 2 paarden werden gedood en 10 gekwetst.

DAINE tot een beslissenden slag te dwingen. De noodige bevelen daartoe werden in den nacht uitgevaardigd, en ten zeven uur in den morgen van Maandag den 8^{en} Augustus, bevonden zich de beide Prinsen met den Grooten Staf van het leger tusschen *Beerenbroeck* en *Kermp* aan 't hoofd der troepen tot den aanval bestemd. Deze troepen waren vooreerst de geheele Derde Divisie en de Brigade Ligte Ruitery. Voorts was de Brigade der Eerste Divisie waarover de Generaal-Majoor SCHUURMAN het bevel voerde, van *Diest* in aanmarsch, en zij had tot ondersteuning bekomen de Brigade Kurassiers en vier batterijen Veld-Artillerij. De Hertog van *Saksen-Weimar* zou uit *St. Truijen* opbreken en zich naar *Hasselt* wenden om van die zijde DAINÉ in te sluiten; CORT-HEIJLIGERS zou over *Sonhoven* uitkomen.

DAINE scheen bereid een hoofdtreffen te wagen. Hij had zijn leger in en om het dorp *Curinghen* geplaatst, en de Prins van ORANJE, toen hij met de hem eigene onverschrokkenheid steeds voor-aan zijnde bij de tirailleurs, het dorp deed aantasten door het Jagerkorps van Leydsche Studenten, door de Noord-Hollandsche en Groninger Jagers, kwam tot de overtuiging dat het Maas-leger in het centrum een aanval in den zin had, terwijl het zijn linker-vleugel naar het bosch van *Steevoort* uitbreidde, en met den regter de voormalige abtdij van *Herckenrode* bezette. De Prins achtte het dus noodig, zijne troepen regts en links in slagorde te ontwikkelen. Op de uiterste vleugels werd regts het bosch van *Steevoort* door een bataljon van de Dertiende Afdeeling bezet, ondersteund door eene sectie Rijdende Artillerij, en links rukten twee Schutterbataljons van *Groningen* en *Utrecht* tegen de abtdij van *Herckenrode* op. Evenwijdig met de lijn der vijandelijke slagorde werd een Schutterbataljon van *Groningen* in een hollen weg geplaatst, en vóór hetzelfde de

Leydsche Studenten als tirailleurs, en in een veld regts eene halve batterij Artillerij, ondersteund door een bataljon van de Dertiende Afdeeling en de Noord-Hollandsche Jagers. Op den grooten weg eindelijk stond een bataljon Friesche Schutters in geslotene kolonne gereed ten aanval, en de overige troepen der Divisie volgden.

Het valt ligt te begrijpen dat DAINÉ, op het gezigt dezer uitnemende gevechts-stelling, bij de gedachte wie de Veldheer was, bij de vergelijking van diens leger met het zijne in bestanddeelen en zamenstelling, op het oogenblik welligt dat hij de tijding ontving hoe de Schutter-Divisie van CORTHEIJLIGERS, die, reeds voor het aanbreken van den dag opgebroken, *Sonhoven* bezet had, in zijnen rug vorderingen maakte, wetende dat SAKSEN-WEIMAR te *St. Truijen* en DIBBETS te *Maastricht* de omsingeling van zijn leger zouden kunnen voltooijen, niet alleen het voornemen tot een aanval op het Nederlandsche leger opgaf, maar ook het zijne door en om *Hasselt* deed aftrekken. Reeds ten acht ure begon de aftogt zijner troepen uit *Hasselt*. Doch de Prins van ORANJE, bespeurende, dat DAINÉ's verwachte aanval achterbleef, deed zijn leger den algemeenen marsch voorwaarts hervatten, welke spoedig bleek in de vervolging van een vlugtenden vijand te kunnen overgaan. *Curinghen* was reeds ontruimd, en op de hoogten tusschen dit dorp en *Hasselt* vernam de Prins dat het Maas-Leger in ijle vlugt den weg naar *Tongeren* was ingeslagen. Toen ging onverwijd uit den mond van den Veldheer, terwijl hij met zijn broeder, Prins FREDERIK, stond vóór zijne Ruitery in het gezigt van *Hasselt*, het bevel aan BOREEL, om, de stad door, den vijand na te zetten, en een Officier ijde naar *St. Truijen* tot den Hertog van *Saksen-Weimar*, opdat deze zijnen marsch naar *Tongeren* zou rigten en DAINÉ den terugtogt afsnijden.

Twee eskadrons Dragonders, aangevoerd door den Luitenant-Kolonel ABRAHAM THEODORUS VAN CAMPEN, met eene sectie Rijdende Artillerij, trokken in den draf *Hasselt* door, en achterhaalden niet verre buiten de Luiksche Poort de vijandelijke achterhoede, bestaande uit een Regiment Infanterij, de Scherpschutters van de Maas, een Regiment Lansiers en acht vuurmonden. (*) De werking van eenige kanonkogels bragt het eerst den schrik onder de aftrekkende Belgen, en gaf gelegenheid aan de Dragonders om in te houwen. Nabij het dorp *Wimmertingen* hield de wijkende achterhoede des vijands, ondersteuning vindende in eene halve batterij Rijdende Artillerij en eenige Kurassiers, eenige oogenblikken stand. De Prins van ORANJE deed daarop de geheele Brigade Ligte Kavallerij en eene tweede sectie Rijdende Artillerij oprukken. Doch toen deze versterking aankwam, hadden reeds de Belgische Kurassiers de wijk genomen voor de kanonkogels der Nederlandsche Artillerij; de Dragonders van VAN CAMPEN kweten zich dapper; de verwarring nam bij den aftrekkenden vijand hand over hand toe; het angstgeschrei der getroffenen of van die het vreesden te worden, plantte zich voort door de geheele kolonne, en weldra vlood alles in wilde vlugt regts en links en voorwaarts. De Hertog van *Saksen-Weimar* had het bevel om op *Tongeren* te trekken te laat ontvangen, toen zijne Divisie reeds op marsch was naar *Hasselt*. DAINE vond derhalve een uitweg om te ontsnappen, en met een paar stukken ligt geschut, onder geleide der Kozakken van de Maas — dus werden zijne Lansiers genoemd — ijldo hij in galop naar *Tongeren* om

(*) Deze batterij Artillerij werd gekommandeerd door KESSELS, over wien men lezen kan de *aant.* (†) boven bl. 666. Onder de voorwerpen, door de vlugtenden op het slagveld achtergelaten, heeft men ook bladen gevonden uit het Dagboek van KESSELS.

zijn behoud te gaan zoeken te *Luik*, waar achtervolgens het overschot van zijn leger — ongeveer 4000 man — in de grootste wanorde binnenkwam. Te *Cortese* had de Prins van ORANJE de vervolging doen staken. Op het middag-uur van den 8sten Augustus stonden de beide Prinsen bij het dorp *Wimmertingen* te midden van een rijken buit van krijgsmaterieel, (*) de akkers in den omtrek overdekt ziende met ransels, wapenen en kleedingstukken, door de vlugtenden weggeworpen om te sneller te kunnen voortkomen. Aan zeer velen echter, ofschoon aan het treffen van kogel en sabel ontsnapt, gelukte het niet zich te redden: door dwarswegen naar den Hasseltschen weg zoekende te ontkomen, vielen 200 hunner in handen van de Divisie van den Hertog.

Men heeft de zoo-even geschetste verrigtingen der tegen elkander strijdende Nederlandsche en Belgische troepen *Slag bij Hasselt* genoemd. Wie in dien naam eene te weidsche beteekenis vindt voor het gebeurde, behoort te bedenken dat onze taal geen woord bezit voor 't geen de *Franschen* in militairen stijl een *Affaire* noemen. De bewegingen toch ter bereiking der bedoelingen der beide legers, de onderscheiden ontmoetingen van kleinere troepen-afdeelingen rondom *Hasselt*, en het beslissend achterhoede-gevecht op den weg naar *Tongeren*, kunnen niet gevoeglijk te zamen een Gevecht, noch ook een Treffen genoemd worden. Daar zij echter,

(*) Eene opgave van al het krijgsmaterieel, in en bij *Hasselt* buitgemaakt, vindt men bij Jhr. J. W. VAN SIJPESTEIJN, *Gesch. van het Reg. Nederlandsche Artillerie*, als Bijlage n°. 9. Van de vijf stukken metalen geschut zijn er door den Koning twee aan den Prins van ORANJE geschonken om te *Soestlijk* geplaatst te worden; de overigen zijn bij Besluit van den 12 September 1851 bestemd geworden ter vervaardiging der metalen kruizen, bij dat Besluit toegewezen aan ieder, die gedurende den veldtogt in militaire betrekking tot het leger gestaan had.

in hare samenwerking, van een der twee legers die de jeugdige Staat *België* in den strijd voor zijne onafhankelijkheid in het veld had gebragt, de nederlaag hebben bewerkt, en het andere gedwongen hebben tot de erkenenis zijner minderheid tegen-over den Overwinnaar, zoo mag, zonder voorbeeldelooze grootspraak althans, de geschiedpen in de jaarboeken van *Neêrlands Landmagt* eene eervolle melding maken van den *Slag bij Hasselt*.

Het werd in het Hoofdkwartier, 't welk in den loop van den dag van *Diest* naar *Curinghen*, en daags daaraan naar *Hasselt* verlegd werd, niet spoedig bekend, en niemand kon het ook vermoeden, dat het verslaan der achterhoede van een leger, 't welk men het Onverwijnlijke had genoemd, door de ontbinding van het geheele leger gevolgd was. Men waande *DAINE* met zijne hoofdmagt te *Tongeren*, en de Prins, voornemens zijnde hem ook van daar te verdrijven, had terstond na het bij *Hasselt* door hem behaalde voordeel een Staf-Officier naar *Maastricht* gezonden om den Generaal *DIBBETS*, die aldaar het opperbevel voerde, uit te noodigen, dien aanval door een uitval op *Tongeren* te ondersteunen. *DIBBETS* had de troepen der Bezetting van *Maastricht* niet werkeloos gelaten gedurende den opmarsch van het leger. Sedert den 2^{den} Augustus waren dagelijks kleine kolonnen de vesting uitgerukt, en den 5^{den} bij *de Lindeboom* en den 7^{den} bij *Riempst*, met Belgische troepen slaags geweest. Toen nu op den 8sten des avonds ten zeven uur de Officier van het Hoofdkwartier der Prinsen de tijding had aangebragt van 't geen dien voormiddag bij *Hasselt* gebeurd was, rukte ten negen uur de Generaal-Majoor *VAN BOECOP* (*) met een bataljon Infanterij, twee eskadrons Kurassiers en een batterij

(*) Dezelfde die bij het begin van den opstand het bevel gevoerd had te *Luit*. Zie bl. 568, 580 en volg. en 639.

Veld-Artillerij den weg op naar *Tongeren*, en 's nachts ten twee uur aldaar aangekomen, vond hij de stad door de Belgische troepen ontruimd en bezette hij haar met zijne kolonne. Het bericht hiervan, door denzelfden Staf-Officier aan het Hoofdkwartier der Prinsen gebragt, bespaarde aan het leger de bewegingen, waarmede de Prins van ORANJE voornemens was DAINÉ te *Tongeren* aan te tasten. Maar eerst nadat de zekerheid was verkregen, dat het Maas-leger bijna geheel verlopen was, en de gemeenschap met *Maastricht* was geopend, kon de aandacht onverdeeld gevestigd worden op het andere Belgische leger.

Dit leger, het Schelde-leger onder TIECKEN, doch waarbij nu Vorst LEOPOLD zelf zich bevond, was, toen DAINÉ verslagen werd, tot *Westermeeerbeek* gevorderd, en ging den 9^{den} op marsch naar *Scherpenheuvel*, ten einde aan DAINÉ de hand te reiken, die men wist dat in den avond van den 7^{den} bij *Kermpt* eenig voordeel had behaald. LEOPOLD, op dien marsch vernemende, welk lot het Maas-leger bij *Hasselt* getroffen had, week terstond naar *Aerschot*, en, vooruitziende de wending die in de bewegingen van het Nederlandsche leger uit DAINÉ'S nederlaag volgen zou, besloot hij den Prins van ORANJE het hoofd te bieden onder de muren van *Leuven*. Hij zelf heeft de sterkte van het leger, waarmede hij te *Scherpenheuvel* dacht door te dringen, geschat op 17000 man, voorzien van 20 stukken Artillerij, (*) en hij zag het aangroeijen met elken dag. Zoodra de grenzen van het gebied, 't welk de Grondwet die hij bezworen had hem verplichtte ongeschonden te bewaren, door een vijandelijk leger waren overgetrokken, had hij alle *Belgen* die prijs stelden op de onafhankelijkheid van den pas-geboren Staat te wapen

(*) In een brief aan den Generaal BELLIARD, gedagteekend in het Hoofdkwartier *Aerschot* 8 Augustus 1831.

geroepen; de Burgerwachten werden allerwege naar bedreigde punten gezonden; het nationaal eergevoel openbaarde zich luid, en de wegen waren vervuld van vrijwilligers, die aan hunne geestdrift lucht gaven door oorlogskreten en liederen, waarin schimp tegen al wat den Hollandschen naam droeg den boventoon had. Op den 10^{den} gaf LEOPOLD gevolg aan zijn besluit, en in den avond van dien dag had het Belgische leger zich in bivak neergeslagen voor *Leuven* op den weg naar *Thienen*.

Gedurende den dag waarop LEOPOLD heen en weder trok tusschen *Aerschot* en *Scherpenheuvel* bleven de vier Nederlandsche Divisiën in de standplaatsen waarin zij den vorigen dag geweest waren. Alleen van de Tweede ging eene Brigade *Looz* bezetten met een bataljon op de hoogte van *Bommershoven* nader bij *Tongeren*, en de Reserve-Divisie, gelegerd op de *St. Quintens* heide ten noord-oosten van *Hasselt*, alwaar zij gebrek had aan voedsel en drinkwater, door de Prinsen aldaar in oogenschouw genomen, ging kantonneren te *Sonhoven*, *Houthalen*, *Helchteren* en *Solder*. *Hasselt* werd door de Ingenieurs in staat van verdediging gebracht: de poorten versterkt, de wallen van borstweringen voorzien, in de grachten waar zij droog of doorwaadbaar waren verhakkingen gebracht, en gepalissadeerde redouten aangelegd op de straatwegen naar *St. Truijen* en naar *Tongeren*. Deze behoedzaamheid, welke den Prins van ORANJE weêrhield den vrijen loop te laten aan zijne gewone voortvarendheid — moge zij ook haren naasten grond gehad hebben in de onzekerheid waarin men toen nog was omtrent 's vijands strijdkrachten en bewegingen — was overeenkomstig met het rigtsnoer naar 't welk zoo wel het plan tot den veldtogt ontworpen was als de uitvoering daarvan bestuurd werd. Had de veldheer uit de school van WELLINGTON de voorbeelden

willen volgen door **NAPOLEON** gegeven, hij had welligt in de vijf eerste dagen van den veldtocht over en langs de puinhoopen van *Antwerpen* zich een weg kunnen banen naar *Brussel*. Maar een leger aanvoerende uit zoo kostbare bestanddeelen gevormd, had hij de vrijheid niet, op elke ingeving van zijn geest te streven naar de schitterendste uitkomst. Met de minst-mogelijke bloedstorting *België* en de Diplomatie tot rede te brengen, dat was de taak door Koning **WILLEM I** aan zijn oudsten zoon opgedragen; dat eischten de belangen der twee stamverwante volken, in bitteren strijd gewikkeld, maar bestemd om in vriendschappelijke nabuurschap elkander te helpen en te ondersteunen. Voorzeker moest daarbij tevens de eer van den Nederlandschen naam gewroken worden op de onophoudelijke lastertaal der Belgische revolutie-mannen; maar de menschelijkheid vorderde, zoo dit anders geschieden kon, dat burgerscharen, aan de eene zijde opgewonden door grootspraak, aan de andere door velerlei hoon tot wraak geprikkeld, niet tegen elkander wierden losgelaten in eene algemeene worsteling waarin zich op breeder schaal het tooneel zou vertoond hebben, 't welk tusschen *Kermpt* en *Curinghen* in den avond van den 7^{den} heeft plaats gehad.

Het was Woensdag de 10de Augustus, nadat de geheele omvang van het bij *Hasselt* behaalde voordeel was bekend geworden, dat het Nederlandsche leger zich in beweging zette om het Belgische, 't welk dien dag post ging vatten voor *Leuven*, in te sluiten. Volgens het daartoe beraamde plan moest de Generaal **VAN GEEN** met de Eerste Divisie langs den weg van *Diest* naar *Leuven* uitkomen, de Hertog van *Saksen-Weimar* met de Tweede van *St. Truijen* over *Thienen* de stad *Leuven* ten zuiden omtrekken: de Prinsen zouden met de Divisie van den Generaal **MEIJER** van *Thienen*

over *Bautersem* aanrukken om den front-aanval te beproeven. Ten einde deze omtrekkende beweging te volbrengen, moest de Eerste Brigade der Eerste Divisie uit de omstreken van *Hasselt* naar *Diest* terugkeeren: zij ging des morgens ten drie uur op marsch en bereikte in den namiddag met hare voorhoede het dorp *Beeckvoort* tusschen *Diest* en *Leuven*, alwaar een vijandelijke troep van ongeveer 600 man door den Kolonel WILLEM HENDRIK BARON VAN HBERDT met het Eerste Bataljon Jagers, een peloton Lansiers en eene sectie Rijdende Artillerij na een kort maar scherp gevecht werd terug geslagen. De Hertog van *Saksen-Weimar* trok dien dag door tot *Thienen*, en nadat een der huizen, aan den ingang der stad, waaruit vuur was gegeven, door een paar houwitser-granaten was in brand geschoten, trok de vijandelijke Bezetting af, op de wallen en in de straten vervolgd door de Koninklijke Jagers; en de Hertog bezette de stad. Het Grootte Hoofdkwartier werd gevestigd te *St. Truijen*: de Derde Divisie bezette die stad en hare omstreken. *Hasselt*, aldus van troepen ontbloot, werd bezet door de Eerste Brigade der Reserve-Divisie, terwijl de andere Brigade dier Divisie te *Helchteren* postvatte om den gemeenschapsweg van *Eindhoven* te beveiligen. Deze voorzorg was te meer noodig, vermits een Belgisch Korps van ten minste 1500 man — het werd op 3000 begroot — onder een Kolonel VAN DEN BROECKE, van *Venlo*, *Roermond* en *Weert* gekomen, zich dien dag te *Hees en Leende* vertoonde en tot in de nabijheid van *Eindhoven* doortrok, waar het alleen door de kloekmoedige houding van den Plaatselijken Bevelhebber, den Eersten Luitenant C. A. BOSCH, werd genoopt weder af te trekken. (*)

(*) *Gedenkbboek der Utrechtsche Schutterij*, door L. E. BOSCH, 2de Stuk, bl. 201.

Ter volbrenging der manoeuvre waardoor LEOPOLDS leger te *Leuven* moest worden ingesloten, had de Divisie *Saksen-Weimar*, van *Thienen* uit, een vermoeijenden marsch af te leggen. Twee eskadrons Lansiers die bij deze Divisie behoorden werden vervangen door de geheele Brigade Ligte Kavallerij met de daarbij behorende halve batterij; eene geheele batterij Rijdende Artillerij werd haar toegevoegd, en op Donderdag den 11^{den} volbragt deze kolonne, in den gloed eener buitengewone zomerhitte, den haar voorgeschreven marsch in de heuvelachtige landstreek ten zuiden van *Leuven*, over *Oirbeek*, *Meldert* en *Nodebais*. In den avond bereikte zij *Bossut* en *Nethene*, en na een vinnig tirailleurgevecht in het bosch van *Meerdael* bragt zij hare voorhoede tot *St. Joris-Weert*, alwaar zij zich den overgang verzekerde van *de Dijle*. Reeds voor het aanbreken van den dageraad brak zij weder op uit haar bivak, om post te gaan vatten op de twee straatwegen die van *Leuven* naar *Tervueren* en naar *Brussel* voeren.

Toen op den 11^{den} de Tweede Divisie hare omtrekkende beweging aanving, verliet de Divisie MEIJER de omstreken van *St. Truijen*, en terwijl hare Eerste Brigade *Cumtich* en *Roosbeek* ging bezetten, bleef de Eerste te *Thienen* alwaar de beide Prinsen des morgens ten negen uur met het Hoofdkwartier aankwamen. De Brigade Zwarte Kavallerij en de Reserve-Artillerij werd nu aan deze Divisie toegevoegd, de Prins van ORANJE nam persoonlijk de aanvoering dezer vereenigde magt op zich, en aan het leger werden eenige maatregelen ten aanzien van den veldtros voorgeschreven in eene Dagorder, waarin de waarschijnlijkheid werd kenbaar gemaakt, dat den volgenden dag een hoofdtreffen zou plaats hebben. In den namiddag geraakten de voorposten dezer Divisie nabij *Bautersem* slaags met den vijand, die eene

veerkracht ontwikkelde waaruit het voorneemen bleek tot een ernstigen strijd: de Luitenant-Kolonel C. VAN VALKENBURG sneuvelde, aan 't hoofd zijner Vrijwillige Groninger Jagers zich dapper kwijtende van zijn pligt, de voorposten werden teruggedrongen en de voorhoede moest zich zamentrekken nabij *Cumptich*.

De Eerste Divisie, des morgens in drie kolonnen van *Beeckvoort* opgebroken, trok dien dag niet verder dan *St. Joris-Winghe*, bezettende met hare voorposten den weg van *Aerschot* naar *Thienen*. De bedoeling van den Prins van ORANJE was, dat deze Divisie voortrukkende tot op de hoogten van *Pellenberg*, vandaar het vijandelijk leger, terwijl het door de Prinsen in het front werd aangetast, in de flank of in den rug zou vallen, en eene sterke verkenning doen of wel eene geheele Brigade afzenden zou naar den weg die langs de vaart van *Leuven* naar *Mechelen* loopt, ten einde in verband met de bezetting van den *IJzer-berg*, welke de Hertog van *Saksen-Weimar* zou beproeven, het Belgische leger binnen *Leuven* geheel op te sluiten.

In den voornacht ontving de Prins van ORANJE uit 's *Gravenhage* een bevel van den Koning, zijn Vader, om de vijandelijkheden te staken wanneer er een Fransch leger kwam opdagen. Bij het Hoofdkwartier was van de nabijheid van een Fransch leger niets vernomen. Maar de Prins, naar het schijnt, vermoedde dat het werkelijk in aantogt was, en dat LEOPOLD alleen daarom vóór *Leuven* had post gevat om het Nederlandsche leger te langer en tot aan de komst der *Franschen* op te houden met het voorneemen om, zoo hij zich dáár niet kon staande houden, den *IJzer-berg* achter die stad te gaan bezetten. De taak die de Hertog van *Saksen-Weimar* te vervullen had werd daardoor te meer

gewichtig. Maar de ontkenning van den ingewikkelden toestand viel uit tegen aller verwachting.

Het was ten half zeven uur in den morgen van den 12^{den} Augustus, terwijl een dikke mist den omtrek overdekte, dat de Prins van ORANJE bij *Cumtich*, aan de voorhoede der troepen die hij tot den hoofd-aanval onder zijne persoonlijke leiding vereenigd had, het bevel gaf om haar vuur te openen. Deze voorhoede bestond uit twee Linie-bataljons, de Leydsche Studenten, Vrijwillige Jagers van *Noord-Holland*, twee eskadrons Lansiers met hunne halve batterij, en eene batterij Veld-Artillerij. Uit *Roosbeek* en *Neerbutzel* werd de vijand terug geworpen. Voor *Bautersem*, waar hij standhield, werden op den linker-oever van de *Velp*, welk riviertje den straatweg onder een steenen brug doorsnijdt, de troepen in slagorde geschaard, het dorp in het front beschoten, en vervolgens de tirailleurs daarin en regts en links achter de huizen ten aanval vooruit gezonden. De mist was intusschen opgetrokken en de zon doorgebroken. De Prins van ORANJE, bespeurende dat de aanval door het dorp zelf weinig vorderde, reed met zijn Staf, ten einde de oorzaak dier vertraging te ontdekken, het dorp door, den straatweg op, en het was toen dat het paard van den Prins door een kanonkogel getroffen werd en het nederzinken van de Veldheerspluim een oogenblik van schrik te weeg bragt bij de troepen. (*) Bij het uitkomen van *Bautersem* liep de weg naar *Leuven* over eene hoogte waarachter de vijand eene voordeelige plaatsing zijner troepen bedekt hield: zijn geschut bestreek den straatweg om het uitkomen uit het dorp te beletten. Toen besloot de Prins, willende, gelijk in den geheelen veldtogt zoo ook in ieder bedrijf daarvan, elke gelegenheid tot noodeloos

(*) De bijzonderheden, die den Prins van ORANJE meer bijzonder betreffen, zijn te vinden in *het Leven van Willem den Tweede*, B. II, H. 18.

bloedvergieten vermijden, ook hier door omvleugeling de vijanden te verdrijven. Een geruimen tijd hielden dezen stand, maar, ontwarende hoe op hun linkerflank de Vrijwillige Jagerkorpsen de hoogten met wakkere Scherpschutters be kroonden, namen zij, op het hooren van de eerste kanonschoten der Rijdende-Artillerij, waarvan twee stukken ter linker zijde, en twee andere met een houwitser ter regter zijde om het dorp *Bautersem* heen tot op een kleinen afstand van den Straatweg waren voortgerukt, (*) ijlings de vlugt en spoedden zich om in 't menigvuldig kreupelhout aan de vervolging der Lansiers te ontkomen. Aan dezen had de Prins van ORANJE juist tot die vervolging het bevel gegeven, en het leger trok al vechtende voorwaarts tot aan het dorp *Levenjoul* toen het door eene onverwachte verschijning werd gestuit.

Het was Lord WILLIAM RUSSELL, die in 1815 Adjudant van den Prins van ORANJE geweest was en nu, vergezeld door een Engelschen Kabinets-Koerier en een Belgischen Staf-Officier, den Prins over den Straatweg te gemoet reed, overbrengende een brief van Sir ROBERT ADAIR die te *Brussel* de Britsche Regering vertegenwoordigde. Deze brief behelsde de aankondiging dat de Regeringen van *Groot-Brittannië* en *Frankrijk* het staken der vijandelijkheden verlangden en dat een Fransch leger, welks voorhoede reeds tot *Wavre* gevorderd was, aanrukte om aan dat verlangen klem bij te zetten, weshalve elk schot 't welk, nadat dit berigt zou ontvangen zijn, mogt gedaan worden, als eene oorlogsverklaring tegen die twee Mogendheden zou beschouwd worden. Het antwoord waarmede RUSSELL terugkeerde luidde, dat

(*) Jhr. J. W. VAN SIJPESTEIJN, *Geach. van het Regim. Rijd. Artillerie*, bl. 315, in welk werk men over 'tgeen door dit Wapen in den Tiendaagschen Veldtogt verrigt is meerdere bijzonderheden kan aangetoekend vinden.

de Nederlandsche troepen haar vuur zouden schorsen maar de standplaatsen moesten innemen haar voor dien dag aangewezen, en dat het staken der vijandelijkheden afhankelijk werd gesteld van twee voorwaarden: Vooreerst, dat *Leuven* door LEOPOLDS troepen ontruimd wierd, en ten andere, dat de zekerheid wierd verkregen van het aanwezen van een Fransch leger op Belgischen bodem. Om deze zekerheid te verkrijgen vertrok een der Adjudanten van Prins FREDERIK, de Luitenant-Kolonel DE CEVA, naar de zijde van *Brussel*: hij had tevens in last den Hertog van *Saksen-Weimar* op te dragen om in elk geval post te gaan vatten in de hem aangewezen stelling.

De Prins van ORANJE zetté nu zijne beweging voort: maar vermits de vijanden hun tirailleur-vuur tegen de voortrukkende troepen weder openden, werden zij al vechtende teruggedreven tot achter het dorp *Corbeek-loo*. Hier ontdekte de Prins, dat zich eene aanzienlijke Belgische magt, gebruik hebbende gemaakt van den korten stilstand van het Nederlandsche leger, in eene voordeelige stelling had geplaatst op de hoogte van *Pellenberg*, en besloot hij die vandaar te verdrijven met behulp der Eerste Divisie, wier bewegingen thans eenige vermelding verdienen.

De Eerste Divisie was reeds ten drie uur met stillen trom op marsch gegaan uit de omstreken van *St. Joris-Winghe*, gelegen op twee uren afstands van *Leuven*. Toen de mist begon te vallen welke gedurende eenigen tijd in dien morgenstond den omtrek van *Leuven* overdekt heeft, was de voorhoede, (*) aangevoerd door den Luitenant-Kolonel ADRIANUS RUDOLF WILLEM GEIJ, van den Diester straatweg een zijweg ingeslagen, voerende door een heuvelachtig terrein

(*) Zij bestond uit het 2de bataljon Jagers, de Jagers van VAN DAM, eene halve batterij Rijdende Artillerij en eene kompanie Lansiers.

naar het dorp *Lubbeek*, waar zij spoedig met de voorposten van het daar geplaatste korps van NIELLON in gevecht geraakte. De Divisie zelve, in kolonne geformeerd met de Tweede Brigade aan 't hoofd, verliet mede den straatweg, en na een korten tijd over de bebouwde heuvelen in een schuinsche rigting te zijn voortgetrokken, staakte zij wegens den zwaren mist een uur lang hare beweging. Toen de mist was optrokken, werd het dorp *Lubbeek* ingenomen door twee kompagnieën Jagers, eene kompagnie Grenadiers en de Groninger Studenten. De vijand, aan de andere zijde van het dorp, met drie bataljons in geslotene kolonne geschaard, werd door het bliken-doo-vuur der Rijdende Artillerij in verwarring gebracht, door de Lansiers vervolgd en liet een aantal gekwetsten achter: 80 krijgsgevangenen met 2 vijandelijke Officieren vielen in de handen der vervolgers, die hunne vervolging voortzettende tot onder het kanonvuur van *Leuven*, daardoor eenig verlies leden aan manschappen en paarden. Middelerwijl ontving de Tweede Brigade, aangevoerd door den Generaal-Majoor DE FAVAUGE, terwijl zij halt hield op de hoogte tusschen *Lubbeek* en *Pellenberg*, het bevel om in de rigting van het laatstgenoemde dorp voort te rukken. Het was de beweging, ter voldoening aan dit bevel met veel beleid uitgevoerd, welke den vijand noopte om zijne sterke stelling op de hoogte van *Pellenberg* te verlaten. Zij werd terstond door den Prins van ORANJE ingenomen, die zich alzoo, met zijne troepen in gemeenschap met de Eerste Divisie, op den afstand van een kanonschot van *Leuven* bevond, gereed den beslissenden slag toe te brengen toen een tweede vrede-bode het zwaard kwam afwenden, 't welk dreigend met een wissen slag boven het Belgische leger was opgeheven.

Deze medewerking van de Eerste Divisie tot den front-

aanval op *Leuven* voorkwam eene gebeurtenis, welke gevolgen zou gehad hebben die niet te berekenen noch te gissen zijn. De rigting, namelijk, welke de Eerste Divisie had moeten nemen om tot den front-aanval mede te werken van de zijde van *Pellenberg*, had haar verwijderd van de wegstrans langs welke de vaart naar *Mechelen* kon bereikt worden, waarheen zij, zoo al niet eene geheele Brigade, voor 't minst eene sterke verkennings had moeten zenden, ten einde de insluiting van het Belgische leger binnen *Leuven* te voltoojen. Ofschoon nu de bruggen over *de Dijle* en over de vaart naar *Mechelen* waren afgebroken, en een voorhanden zijnde vervoerbare brug niet genoegzaam zou zijn geweest om den overtocht te doen plaats hebben, is het echter te vermoeden, dat de bekwaamheid der Mineurs en Sappeurs die zich bij de Divisie bevonden, hun de middelen tot dien overtocht op de plaats zelve zoude hebben weten aan te schaffen. Doch daar de geheele Divisie zich in eene tegen-overgestelde rigting bewoog, en de bedoeling der voorgeschrevene nadering tot den weg naar *Mechelen*, aan degenen die haar moesten uitvoeren, of niet tijdig genoeg was medegedeeld, of het gewigt daarvan hun niet overtuigend genoeg was voorge dragen, zoo werd aan dit gedeelte der beschikkingen van den Opperveldheer niet voldaan, en daardoor vond de nieuwe Koning der *Belgen* een weg open om uit het bedreigde *Leuven* naar *Mechelen* te vlugten.

De tweede onderhandelaar, die, terwijl de Prins van ORANJE aan 't hoofd zijner tirailleurs de beweging der troepen bestuunde, tusschen de vlugtende scharen kwam aansnellen, was Sir ROBERT ADAIR zelf, die door de volgepropte straten van *Leuven* te paard met een witte vrede-vlag zich een weg had weten te banen. Hij kwam den Prins smekken zijne beweging te staken en *Leuven* te sparen. Het antwoord

was, dat *Louven* dien dag niet zou bestormd worden, mits men zich verbond den volgenden dag vóór twaalf uur de stad aan de Nederlandsche troepen over te geven: middelerwyl zou men zich aan beide zijden van vijandelikheden onthouden. Toen, nadat ADAIR op zich genomen had de voorgestelde voorwaarden van de Belgische bevelhebbers te bedingen, plaatsten zich de troepen die de Opperveldheer onder zijne persoonlijke aanvoering had genomen, ter wederzijden van den straatweg van *Thienen* op 900 ellen van de wallen van *Louven*, in kolonnen in rust, en de Eerste Divisie deed, op daartoe bekomen bevel, hetzelfde op den weg van *Diest*. Nadat de troepen ongeveer drie kwartier uurs aldus — de Rijdende Kanonniërs afgestegen en de Infanterij met gekoppelde geweren — in rust hadden gestaan — het was toen tusschen half-drie en drie uur in den namiddag — zag men eenige Belgische Officieren te paard zich buiten de stad begeven én huane tirailleurs, die op de vlakte vóór de wallen nu en dan nog eenige schoten deden, verzamelen en naar binnen voeren. Die het zagen meenden dat de vijandelijke bevelhebbers zich tot den aftogt gereed maakten of de aanleiding tot het hervatten der vijandelikheden wilden voorkomen: het bleek weldra dat een trouweloos voornemen de beweegreden was van dien maatregel. Want nauwelijks waren de Belgische tirailleurs ingetrokken, of uit een groot aantal vuurmonden, in de stad geplaatst, barstte plotseling een zoo geweldig vuur los, dat, zoo het met meer bekwaamheid ware gericht geweest, een ontzettend verlies het Nederlandsche leger had kunnen treffen. Vijftig dooden en gekwetsten vielen ten gevolge van dien aanslag; den verdienstelijken Kurassier-Overste GALLIERES werd door een kanonkogel het linker been weggenomen, en diens zoon trof hetzelfde onheil, door denzelfden kogel. Bij de troepen langs

den straatweg van *Thienen* geschaard ontstond door dit onverhoedsch geschut-vuur eenige verwarring, waaraan echter het toesnellen van de beide Prinsen met hunne Staf-Officieren spoedig een einde maakte. Eene Rijdende houwitserbatterij (*) opende daarop spoedig haar vuur tegen het zwaar geschut des vijands, terwijl een bataljon Friesche Schutters, onder het bevel van den Majoor TJALLING MINNE WATZE BARON VAN ASBECK, de vijandelijke tirailleurs, die weder tot zeer nabij waren vooruitgedrongen, teruggedreef; maar de Luitenant JAN JACOB PRINSEN, die zijne sectie houwitsers met de grootste kalmte en juistheid had in werking gebragt, werd door een kanonkogel doodelijk in de borst getroffen. De nadruk echter waarmede op de verraderlijke aanranding geantwoord werd en de houding van het Nederlandsche leger, deden de bevelhebbers in de stad bevreesd zijn voor de gevolgen der gepleegde trouwloosheid. Althans toen het wederzijdsch vuren in eene bestorming van *Leuven* scheen te zullen overgaan, kwam een Belgisch Officier de verzekering geven, dat de hervatting der vijandelikheden tegen de bedoeling van den Bevelhebber der Belgische troepen had plaats gehad, en den Prins van ORANJE verzoeken, om de voorwaarden tot een wapenstilstand te willen opgeven. Die voorwaarden werden in drie artikelen op papier gesteld, en dit geschrift een uur daarna teruggebragt, voorzien van eene verklaring dat zij werden aangenomen. (†)

(*) Zij werd aangevoerd door den Kapitein JEAN PHILIPPE BARON DE GIRARD DE MIELLET VAN CORHOORN.

(†) De drie Artikelen, door den Luitenant-Generaal CONSTANT geschreven en onderteekend, behelsden: *Leuven* moest den 15^{den} op het middag-uur door de Belgische troepen ontruimd zijn; vóór dat tijdstip de poorten en voornaamste posten aan de Hollandsche troepen zijn overgegeven; de vijandelikheden tot op dat tijdstip geschorst blijven. De ratificatie was geteekend door een voormalig Ingenieur van het Nederlandsche leger, thans in het Belgische Brigade-Generaal Chef van den Generalen Staf ad interim A. GOBLET.

Het bevel tot het staken der vijandelikheden, ten gevolge dezer overeenkomst gegeven, op het oogenblik dat buiten allen twijfel eene volkomene overwinning het eergevoel van het Nederlandsche leger zou gaan bevredigen en den weg naar *Brussel* openen voor den Prins van ORANJE, bragt eene teleurstelling te weeg, waarover de spijt zich uitte in woorden en gebaren bij Officieren en Soldaten. Diep griede zij inzonderheid het levendig krijgsmansgevoel van den Hertog van *Saksen-Weimar*, wiens verrigtingen nog eenige vermelding verdienen.

De Divisie van den Hertog, ten drie uur in den morgen opgebroken uit het bivak te *Bossut*, vereenigde zich, na door heuvelpassen en over bruggen te zijn getrokken, op de hoogte van *Neer-Ysche*. Vandaar rukte zij voort tot *Leefdael* en den straatweg naar *Tervueren*: de Tweede Brigade trok door tot aan den straatweg welke van *Leuven* naar *Brussel* voert en naderde *Leuven* tot op den *IJzerberg*, terwijl de Eerste zich plaatste tusschen de beide straatwegen, in dier voege dat het geschut de beide wegen kon bestrijken. Zoo stond deze Divisie, door het beleid van haren voortreffelijken aanvoerder, in het middag-uur op den haar aangewezen post in den rug van het in *Leuven* ingesloten Belgische leger, toen op den weg naar *Brussel* door de voorwacht der Brigade Ligte Ruitery, welke in het bouwland langs dien weg in slagorde geschaard stond, een reisruijtuig werd aangehouden, waarin zich de Fransche Luitenant-Generaal AUGUSTIN DANIEL Graaf BELLIARD bevond, die als Gevolmagtigde van den Koning der *Franschen* te *Brussel* de gebeurtenissen gadesloeg, en voor wien *België* later een standbeeld heeft opgericht. De Fransche Generaal bij den Hertog gebragt, die op den straatweg van het paard steeg om te vernemen wat hij kwam brengen, gaf te kennen als

bemiddelaar in den strijd tusschen beide te komen, verkla- rende dat ieder schot op *Leuven* gedaan als eene vijandelijke daad tegen *Frankrijk* zou beschouwd worden, en eischende dat de Hertog zijne beweging zou staken. »Ik ben hier »gekomen om te vechten, niet om te onderhandelen,» was het nadrukkelijk antwoord, en het werd bekrachtigd door een bevel aan den Generaal BOREEL gegeven, om met de Brigade Ligte Ruitery en twee stukken Rijdende Artillerij *Cortenberg* te gaan berennen: 'tgeen geschiedde. De woordenwisseling levendiger geworden, deed eene opmerkelijke bijzonderheid kennen. »Gij hebt *Pruissen*,» duwde BELLIARD den Hertog toe: en de Hertog wees hem een bataljon Schutters van het platteland van *Gelderland*, die wegens hun tongval en hunne kleeding onderscheiden van die der Schutterij der steden, voor vreemdelingen waren aangezien; althans men had den Franschen Gevolmagtigde in den waan gebragt, dat er *Pruissen* in het Nederlandsche leger waren, om hem te eerder te bewegen den Maarschalk GÉRARD uit te noodigen met het Fransche leger aan te rukken. BELLIARD verlangde naar den Prins van ORANJE gebragt te worden, maar de Hertog deed den ongenoodden gast onder gewapend geleide terug brengen, op den weg van waar hij gekomen was. Daarna kwam het eerste berigt eener wapenschorsing. Maar de straatweg naar *Mechelen* was vervuld met vlugtenden — ook Koning LEOPOLD ontsnapte langs dien weg — en de eisch van den Hertog was billijk dat de aftogt der *Belgen* uit *Leuven* te gelijk met de vijandelijkheden zou gestaakt worden. Aan dien eisch werd echter niet voldaan. De vijand deed in tegendeel tot tweemaal toe eene aanvallende poging om zijnen terugtogtslijn naar *Mechelen* te beveiligen, en aan de andere zijde van *Leuven* deed het kanon op nieuw zich hooren: het was de trouwelooze

aanranding waarvan boven gemeld is. Toen deed de Hertog ook op den weg naar *Brussel* den aanval hervatten. Een bataljon der Achttiende Afdeeling en de Koninklijke Jagers dreven, bijgestaan door twee sectiën Rijdende Artillerij den vijand uit een hollen weg waarin hij had post gevat; de Hertog zelf aan 't hoofd eener kompagnie Dragondets dreef de vlugtenden voor zich uit tot aan den weg naar *Mechelen* — en toen kwam de Kolonel OTTO J. H. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM aandrennen met het bevel van den Prins van ORANJE dat het zwaard in de schede moest worden gestoken.

De overgaaft van *Louven* moest de bekentenis zijn van *België*, dat het Nederlandsche leger had gezegevierd. Op den Dertienden Augustus werd de stad door de Nederlandsche troepen bezet, en binnen *Leuven* zelve schreef de Prins van ORANJE het berigt aan den Koning, zijn Vader, dat de stad door hem in bezit genomen en alzoo, voor zoo ver 's Konings inzichten het gedoogden, de kroon gezet was op den Veldtogt. Het was ook te *Louven* dat eene Dagorder van den Opperbevelhebber aan het leger werd uitgevaardigd, in welke gewezen werd op de volkomenheid der overwinning, waardoor » na een veldtogt van tien dagen de voorposten op twee » uren afstands van de vijandelijke Hoofdstad stonden, zonder » dat er een Belgisch leger meer aanwezig was om den » intogt binnen hare muren te beletten." Bij die zelfde Dagorder werd het voornemen aangekondigd tot den terugtogt naar de grenzen van *Oud-Nederland*, als het gevolg eener schikking tusschen den Nederlandschen Souverein en den Koning der *Franschen*. Deze aankondiging bragt eene nieuwe teleurstelling te weeg bij velen, die oordeelden, dat deze inschikkelijkheid des Konings te ver ging. Had het leger, zenden zij en hebben velen in later tijd gemeend,

in eene versterkte stelling post gevat aan *den Demer*, de Koning had met meer klem zijne eischen kunnen doen gelden; niet nog jaren zouden zijn voorbijgegaan in ongegronde verwachtingen op de regtvaardigheid der Diplomatie, en niet eerst in 1839 zou de regeling der betrekkingen tusschen de twee deelen van het van één gescheurde koninkrijk der *Nederlanden* tot eene beslissing zijn gekomen. De voorspoed waarmede men in zoo korten tijd twee Belgische legers uit het veld had geslagen, bragt een zelfvertrouwen te weeg 't welk de strijdlustigen deed verlangen, dat het Nederlandsche leger zich ook met het Fransche mogt meten, al ware dit ook, gelijk men zeide, vijftig of zestig duizend man sterk. (*) Zoo die strijdlust ook in het kabinet des Konings de overhand had gekregen, eene botsing tusschen Hoofd-mogendheden en eene verstoring van den algemeenen vrede ware niet te vermijden geweest. Voor *Nederland* zou ook de gunstigste uitkomst van een strijd tegen de vereenigde magt van *Frankrijk* en *België* op kostbare menschenlevens zijn te staan gekomen. Nu bedroeg de prijs waarvoor de overwinning gekocht was niet meer dan 119 dooden en 572 gekwetsten.

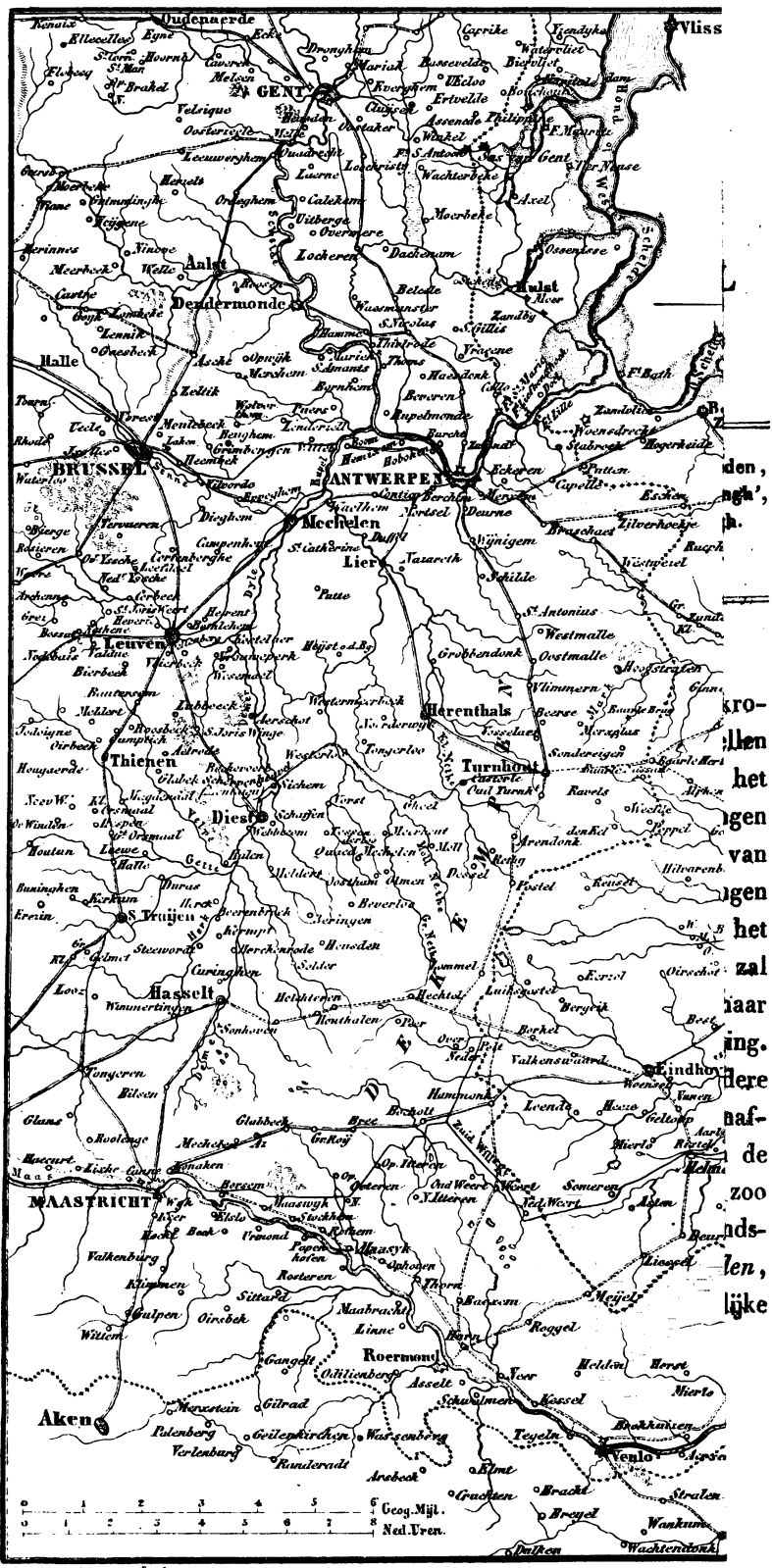
Op den 20sten Augustus was het Hoofdkwartier van het leger, in de vaart zijner overwinning gestuit, binnen de Oud-Nederlandsche grenzen wedergekeerd. Deze terugtreding, door Koning WILLEM bevolen zonder eenige gezindheid om van regtmatige eischen afstand te doen, de vernedering door *België* geleden, de onvriendelijke tusschenkomst van *Frankrijk*

(*) Het Fransche leger, 'twelk ter hulp van de *Belgen* over de grenzen trok, bestond uit 4 divisieën Infanterij, uitmakende 16 regimenten; eene divisie Kavallerij of 4 regimenten; 2 brigaden of 4 regimenten Ligte Kavallerij; 2 brigaden of 4 regimenten Reserve-Kavallerij; 11 batterijen Artillerij en 4 kompagnieën Sappeurs. Het opperbevel voerde de Maarschalk ETIENNE MAURICE Graaf GÉRARD, en twee zonen van LOUIS PHILIPPE, de Hertogen van ORLEANS en van NEMOURS, voerden onderdeelen van het leger aan.

en *Groot-Brittannië*, de lijdelijke houding der overige Mogendheden — dit alles vormde een weefsel van omstandigheden, waaruit niemand een spoedig einde voorspellen kon van den toestand die zoo groote opofferingen vorderde. Des te opmerkelijker was de vreugde die het geheele Land vulde en in waarheid Geestdrift kan genoemd worden. Het volk, het geheele volk als een eenig man, was opgetogen over den afloop van den roemrijken veldtogt. Die blijdschap sproot voort uit een nationaal gevoel, overeenkomende met het gevoel van den man die eene beleediging heeft gewroken, en zijne eer heeft gehandhaafd, en zijne kracht heeft leeren kennen. (*) Was het volk mild in toejuichingen, de Koning was het in 't beloonen van de diensten door het leger bewezen. Het eerste blijk van vereering viel aan Prins **FREDERIK** ten deel: het bestond in het Groot-Kruis der Militaire Willems-Orde, en meer nog hierin, dat de Prins van **ORANJE** aan dit eereblijk eene onvergankelijke waarde schonk, door in de Leger-order waarbij hij kennis gaf van deze eerste betooning van 's Konings erkentelijkheid, de verklaring af te leggen, dat op zijne voordragt de Koning tot deze vereerende onderscheiding zijns broeders besloten had, omdat het leger aan de onvermoeide zorgen van den Admiraal en Kolonel-Generaal de verdienste te danken had, van op éénen wenk marschvaardig te zijn geweest en krijgstucht en wapenhandel gekend te hebben. De verheffing van den Prins van **ORANJE** tot Veldmaarschalk volgde. Maar bovenal was het een gelukkig denkbeeld 't welk Koning **WILLEM I** tot het besluit bragt, niet alleen mildelijk riddersierselen en eeretitelen te schenken aan hen, die zich

(*) Eenige trekken van de opgetogenheid des volks, voor zoo ver de Prins van **ORANJE** daarvan het voorwerp was, zijn te vinden in *het Leven van Willem den Tweede*, B. II, H. 19.

onderscheiden hadden, maar ook herinneringsteekenen, van het te *Hasselt* veroverde geschut vervaardigd, aan allen zonder onderscheid die bij de Land- of de Zeemagt middellijk of regtstreeks hadden medegewerkt tot den voorspoedigen afloop van den Tiendaagschen Veldtogt. Hierdoor zal, nevens de Gedenkschriften der Historie, niet alleen na vijf-en-twintig of vijftig jaren, al wie dan nog leeft van zoo velen als zich de borst hebben mogen versieren met dit bronzen getuigschrift van bewezen *Trouw aan Koning en Vaderland*, maar ook nog lang nadat de laatste hunner zal zijn ten grave gebracht, menig metalen kruis van een afgestorven bloedverwant bewaard, bij volgende geslachten de herinnering levendig houden van een tijd waarin het gevoel van volkswaarde zich als eene nationale kracht heeft doen kennen, en het volk van *Nederland* en het Huis van ORANJE op nieuw geleerd hebben hoe zeer beiden elkander behoeven, zoo zij niet geheel afhankelijk willen zijn van het welbehagen van machtiger Mogendheden.

den,
nght,
h.

gro-
llen
het
gen
van
gen
het
zal
jaar
ing.
dere
naaf-
de
zoo
nds-
len,
lijke

ingen

73

KAART

VOOR DEN

TIENDAAGSCHEN

VELDTOGT

in

1831.

om
het
zoek
of
af
de
of
de
van
nog
me
wa
den
als
van
het
gel
tig

IV. DE VERDEDIGING DER CITADEL VAN ANTWERPEN.

Nu dient men noch by tyds het quaetste te verhoeden,
Opdat geen booser fucht sich in dees pleitkoorts mengh',
En Zuidt- en Noordtstij beide om hals en hove brough.

VONDRE, *Leeuwendalers.*

Wat in ouden tijd voor *Griekenland* de Akropolen geweest zijn, dat heeft men later in *Europa* Citadellen genoemd — burchten aan steden gehecht, in welke het Openbaar Gezag veilig zou kunnen zijn tegen aanrandingen van buiten en van binnen; vestingen ja ook voor tijden van oorlog, maar tevens dwangtuigen in de handen der Regeringen om weerbarstige onderdanen te beteugelen. Wie dus in het Gezag dat daar bevel voert zijn heil en zijn hoop ziet, zal eene citadel met een ander oog beschouwen, dan wie haar een bolwerk meent te zijn van dwingelandij en overheersching. Het gezigt der citadel van *Warschau* zal geheel andere gewaarwordingen te weeg brengen bij den vriend der onafhankelijkheid van *Polen*, dan bij den voorstander van de politiek der Tsaren van *Rusland*. Zoo is het heden, zoo was het voorheen. Toen in de Zestiende Eeuw het Landsheerlijk Gezag der Koningen van *Spanje* in de *Nederlanden*, ontaard was in eene dwingelandij waartegen de burgerlijke

en godsdienstige vrijheid bescherming moest zoeken, waren de stads-kasteelen — de naam van Citadél was toen hier te lande nog niet in gebruik (*) — voor den *Spanjaard* en den Spaanschgezinde voorwerpen van vertrouwen op de handhaving van het wettig Gezag; het volk noemde ze »nesten der tirannij” en »mujlbanden der borghers.”

Van al de citadellen van *Europa* is er geene geweest wier aanwezig een zoo beslissende werking gehad heeft in den loop van gewigtige Staats-gebeurtenissen, als die van *Antwerpen*. Tien jaren nadat ALVA, op den 27^{en} October 1567, aangevangen had haar te doen bouwen, (†) tot groote ergernis van het Nederlandsche volk, heeft de verwoesting harer werken aan de stadszijde, aangeraden door Prins WILLEM I, toegestaan door de Staten, volbragt door de burgerij van *Antwerpen*, en als eene oorlogsverklaring opgenomen door Koning FILIPS, de Staatsverdeeling der Nederlandsche volkseenheid in hare gevolgen gehad en de verheffing van het Huis van ORANJE in het Noorden: (§) en

(*) *Kasteel* van *Castellum* beteekent eigenlijk een vestingje, en *Citadél* of *Civitatella* een stadje.

(†) Gewoonlijk wordt het jaar 1568 als het jaar der stichting opgegeven. Dit is in zoo verre waar, dat de zoogenoemde Eerste Steen gewijd en plegtig gelegd is op Zaterdag 22 Mei 1568. Maar de eerste werkzaamheden der fondering zijn begonnen op den 27 October 1567.

(§) De bedoelde verwoesting heeft plaats gehad 28 Aug. 1577. De bewijzen voor het in den tekst gestelde kan men vinden in den brief van WILLEM I aan MARNIX in de *Archives de la Maison d' Orange*, T. VI. p. 140, in de Aanteekeningen van M^r. GROEN VAN PRINSTERER *ibid.* p. 161, vergeleken met het uittreksel uit de Resolutien der Staten-Generaal, medegedeeld *ibid.* p. 552, en het schrijven van GRANVILLE *ibid.* p. 264, vergeleken met de aantekening *ibid.* p. 112, waarbij men voegen kan wat de Heer GROEN, in de Prolegomena voor dat deel der *Archives*, p. VII, als verplaatsende zich in dien tijd, schrijft: » *la défiance envers D. Juan produit la guerre; la guerre amène le triomphe de la Réforme; le triomphe de la Réforme a causé la scission des Pays-Bas.*”

het bombardement uit het geschut dierzelfde Citadel op den 27^{en} October 1830, is het voorwendsel en het middel geweest om eene tweede scheuring van het Nederlandsche volk te voltoojen door de ontrooning van het Huis van ORANJE in het Zuiden. Hare verdediging tegen de uitvoerders van wederregtelijke besluiten der Diplomatie in de laatste dagen van 1832, is het derde bedrijf geweest van den wapenstrijd, gevoerd bij gelegenheid der ontbinding van het in 1815 gestichte koninkrijk der Nederlanden. Eene uitvoerige beschrijving dier verdediging zou welligt te regt kunnen verlangd worden aan het slot dezer tafereelen van wapenfeiten der Nederlandsche Landmagt. Maar reeds hebben Nederlandsche Schrijvers de meeste bijzonderheden daarvan te boek gesteld; (*) en tot een werk van Poliorcetische Kritiek wordt de veder vereischt van een meer bevoegde, dan de Schrijver is. Uit dien hoofde zal alleen een overzicht van den algemeenen loop

(*) A. J. LASTDRAGER, *Belegering en verdediging des Kasteels van Antwerpen*, uitmakende het Derden Deels 2^d Stuk van des Schrijvers *Nieuwste Geschiedenissen van Nederland*, maar ook afzonderlijk uitgegeven, Amst. 1846, met eene kaart, aanwijzende de standplaatsen van de Fransche en Belgische legers in December 1832, en een plan van de Belegering. Een ooggetuige, die een werkzaam deel aan de verdediging heeft genomen, de Eerste Luitenant der Infanterij F. L. STAATS, heeft een aantal feiten en daden medegedeeld in: *Herinneringen aan het Kasteel van Antwerpen in de maanden November en December 1832*, uitgegeven te Groningen in 1843, waarin ook naamlijsten voorkomen van de Officieren der Bezetting tijdens de belegering, van al de gesneuvelden en gekwetsten, van de Officieren die zich als vrijwilligers hebben aangeboden voor buitengewone dienstverrigtingen, en eene opgave van de samenstelling van het Fransche leger. Een gewezen Nederlandsch Genie-Officier J. W. T(HERMEN) heeft te Brussel in 1833 in 't licht gegeven *Relation du siège de la Citadelle d'Anvers*, in 't zelfde jaar ook in 't Nederduitsch te Zalt-Bommel verschenen *Verhaal van de belegering van het Kasteel van Antwerpen*. Een *Dagverhaal van de maatregelen van verdediging der Citadel van Antwerpen*, getrokken uit de *Agenda van eenen daarbij tegenwoordig geweest zijnden Onder-Officier*, is geplaatst in het tijdschrift *de Militaire Spectator*, 2^d Serie, D. III n°. 6.

der gadenkwaardige gebeurtenis, zoo mogelijk geschikt om de verdediging in hare eigenaardige waarde te doen kennen, dit werk besluiten.

Toen in het begin van den Tachtigjarigen Oorlog de citadellen in de *Nederlanden* het voorwerp werden van den haat des volks, werd de verwoesting waaraan zij dien ten gevolge ten doel stonden, gerigt tegen de fronten die naar de stad waren gekeerd. Slechts enkelen werden geheel afgebroken, gelijk het *Vreeburg* te *Utrecht*, 't welk ook nooit weder is opgebouwd. (*) Maar toen de steden in de *Zuidelijke Gewesten* weder in de handen der *Spanjaarden* vielen, zijn daar de afgebrokene gedeelten weder hersteld, en zoo is ook *ALVA's* stichting op last van *PARMA* weder opgebouwd. Indien het hier de plaats ware eene geschiedenis van dit kasteel te geven, dan zouden de veranderingen die de vestingwerken in verschillende tijden ondergaan hebben, moeten beschreven, en de belegeringen die het heeft door te staan gehad, inzonderheid die van 1746 en 1792, verhaald worden. Nu zal het genoeg zijn de bedoeling te kennen, waarmede de Citadels, gedurende de vereeniging van al de *Nederlanden* tot één Koningrijk, gebragt is in den staat waarin de *Belgische Revolutie* ten jare 1830 haar gevonden heeft.

(*) Het *Vreeburg* is reeds in 't voorjaar van 1577 afgebroken. Een oud schrijver het feit vermeldende, laat zich dus uit: »Godt geve dat het den »vyand der kercke Godts ende onses lieven Vaderlands synen eersten sone »coste als hy de grondt daervan legt, ende wanneer hy de poorten settet, »dat coste hem synen jongsten sone, ghelyck Josua toegewenscht heeft den- »gene die Jericho herbouwen soude." *Afbeeldinghe ende Beschrijvinghe van alle de Veldslagen* enz., Amst. 1615. Na de afbraak van het kasteel van *Antwerpen* op 28 Augustus van dat jaar, heeft spoedig hetzelfde plaats gehad te *Gend*, te *Rijsel*, te *Valenciennes* en elders. In *Friesland*, te *Leeuwarden*, te *Harlingen*, te *Stavoren*, zijn in 1580 de kasteelen aan de stadszijde ontmaanteld.

Het voornemen van NAPOLEON om *Antwerpen* te maken tot eene versterkte zeestad, verdubbeld door aanbouwing op den linker Schelde-oever, ingerigt om oorlogsvloten uit te rusten, en beveiligd tegen een bombardement door den wijden omvang harer verdedigingswerken, dit voornemen, zoo het geheel ware verwezenlijkt zou de Citadel in een nieuw verband van uitgebreide fortificatiewerken gebragt hebben. De voltooiing echter dier werken, reeds in 1805 begonnen, bleef achter, en de Citadel was in den staat, waariu zij door CARNOT gebragt was, gebleven, toen de val van het eerste Napoleontische Keizerrijk plaats had. De stichting van het Koningrijk der *Nederlanden* gaf toen aan de strategische bestemming van *Antwerpen* eene tegenovergestelde rigting. In plaats van een uitgangspunt van oorlogskrachten te zijn tegen overzeesche vijanden van *Frankrijk*, werd *Antwerpen* bestemd eene wapenplaats te zijn tegen *Frankrijk*, deels als een steunpunt bij loger-operatiën wanneer wederom eene Fransche oorlogsmagt de *Nederlanden* mogt bedreigen, deels als een stapelplaats voor de vestingen die aan *Neerlands* zuidelijk frontier, op aandrang der Engelsche Bewindslieden, zonden gebouwd werden, opdat het nieuwe koningrijk een verdedigbaar bolwerk zijn zou voor de veiligheid van *Europa* tegen *Frankrijk*.

Toen door deze veranderde bestemming van *Antwerpen* de inrigting der vestingwerken van de Stad gewijzigd werd, onderging natuurlijk de Citadel in haren samenhang met die werken eene wijziging, doch haar ligchaam zelf bleef onveranderd. Het was eene ruimte ingesloten door vijf vestingfronten, vormende aldus een regelmatig vijfhoek. De vijf bastions, *Fernando*, *Totolo*, *Alba*, *Duce* en *Pacciotto* geheeten, met hooge en lage flanken, en met onderaardsche kazematten door galerijen verbonden, waren even als de

tusschenliggende cortinen bekleed met stevig metselwerk, en deze bekleedingsmuren waren laag genoeg om voor het oog van buiten onzichtbaar te zijn door de kruin van het glacis, en hoog genoeg om niet door stormladders te kunnen beklommen worden, wegens de diepte van den grachtsbodem. In de grachten ontbrak het nooit aan eene genoegzame hoeveelheid water, en door twee sluizen kon uit *de Schelde* eene strooming of waterspoeling worden te weeg gebracht. De binnenruimte van den vijfhoek, eene oppervlakte hebbende van 25,000 vierkante ellen of meters, en waarvan de doorsnede, genomen van de punt van het bastion dat naar de stad en de rivier gekeerd was (*Duce*) tot aan de tegenoverliggende cortine eene lijn uitmaakt van nagenoeg 490 ellen, bevatte onderscheidene gebouwen tot huisvesting van troepen, woning van officieren, berging van oorlogsmaterieel en eene kerk die hare oorspronkelijke bestemming verloren had. De ligging dezer gebouwen, in eene strekking evenwijdig aan de cortinen, liet een midden-plein open tot verzameling van troepen en het verrigten van allerlei werkzaamheden. De hoofdboort, uitkomende aan de Esplanade, was door een ravelijn gedekt, gelijk mede de IJzeren- of Waterpoort voerende naar de *Schelde*, de Hulppoort in het Zuidelijk front, en de cortine van het Zuid-westelijk front. Een bekleede contrescarp, een bedekte weg en een glacis omringden het geheel, en voor de gemeenschap tusschen de onderscheiden deelen was door poternen en gemetselde gallerijen gezorgd. (*)

In dezen toestand was de Citadel na 1815 onderhouden als een deel der vestingwerken van de stad, maar aan hare Zuid-zijde werd zij geoordeeld te gemakkelijk voor een vijand te naderen te zijn, en uit dien hoofde werden daar twee

(*) In het werk van LASTBRAGER vindt men een zeer voldoende plan van de Citadel en van de belegeringswerken der *Franschen*.

lunetten gebouwd, waarvan de eene, *St. Laurent* geheeten, vóór het ravelijn van de Hulppoort een aanval op het Zuidelijk front, de andere, naar het dorp *Kiel* genoemd, de nadering tot het Zuid-westelijk front eenigen tijd zou kunnen tegenhouden. De Stad *Antwerpen* was voorts aangewezen tot het hoofdkwartier van den Bevelhebber in het Vierde der Groote Militaire Kommando's in welke het Rijk verdeeld was, en in die hoedanigheid voerde de Luitenant-Generaal, CHASSÉ daar het bevel toen de Belgische Omwenteling in 1830 uitbrak.

De gebeurtenissen welke CHASSÉ bewogen hebben op den 18^{den} October van dat jaar zijn hoofdkwartier uit de Stad naar de Citadel te verplaatsen, en die welke negen dagen later, door een bombardement, een perk hebben gesteld aan de voortgangen van het oproer, zijn vroeger geschetst. Reeds toen de eerste berigten uit *Brussel* waren aangekomen, op den 26ten Augustus, was men begonnen de Citadel tegen een onverhoedschen overval in staat van verdediging te stellen, en het front naar de Stad gekeerd met geschut te beplanten. In October werden de polders ter zijde van het *Vlaamsche Hoofd* en de omstreken van *Lillo* en *Liefkenshoek* onder water gezet en gaf CHASSÉ bevel dat tot op 150 schreden afstands van de teen van het glacis alles opgeruimd en zijn eigen buitenverblijf, in de nabijheid liggende, niet gespaard worden zou; maar al ware ook alles omgehakt en afgebrand, een vrij uitzigt tot op 150 schreden was niet voldoende voor den verdediger tegen een ernstigen aanval, de twee voorliggende lunetten bleven onbezet, en vermits de toekomstige loop der gebeurtenissen buiten ieders berekening viel, werden er geen maatregelen bevolen om een geregeld beleg te kunnen doorstaan, dan toen de Opstand rondom had gezegevierd en de *Schelde* de eenige weg was, waar

langs al wat men noodig had uit *Holland* moest worden aangevoerd.

Zoo was het eerst toen de wintervorst inviel en nieuwe belemmering te weeg bragt, dat met den arbeid van belangrijke verdedigingswerken door de Ingenieurs een aanvang kon gemaakt worden. In de aanwezige kazematten en gallerijen konden van de Bezetting, die niet veel minder dan 4000 man sterk was, slechts 800 man zoo gelegerd worden, dat zij tegen vijandelijke bommen veilig zouden zijn: verblijven tot huisvesting van troepen, bewaarplaatsen van levensmiddelen, lokalen tot berging van oorlogsgereedschap, kruidmagazijnen, Artillerij-laboratorium, hospitaal, keukens, waterputten, moesten hersteld, vernieuwd, en in bomvrijen toestand worden gebragt. Overal waar het te berekenen was dat een aanvallende vijand zou kunnen binnen dringen of kogels, granaten en bommen verwoestingen aanrigten, moesten de hinderwisen en blinderingen worden aangebragt, waarvan de ondervinding der belegeringen de noodzakelijkheid had leeren kennen; en gedurende de lange reeks van jaren, waarin geene vesting eene geregelde belegering had doorgestaan, waren er door de beoefenaars der Versterkingskunst nieuwe maatregelen van verdediging uitgedacht, welke, ofschoon nog niet beproefd, niet mochten verzuimd worden. Van het bedoelde tijdstip in December 1830 is gedurende twee jaren aan de verdedigingswerken der Citadel kunnen gearbeid worden, maar de waarschijnlijkheid eener belegering heeft zich in dat tijdsverloop meermalen, nadat zij zich vertoond had, weder verre verwijderd, en het gevolg hiervan is geweest, dat de ongelijkmatige bevelen tot het voortzetten dier werken en de ongeregelde aanvoeren der deartoe noodige materialen, verhinderd hebben, dat de bevestiging van den *Antwerpschen* vijfhoek, tot die volkomenheid is gebragt, welke daaraan zou gegeven zijn indien

het mogelijk ware geweest steeds en overal de grondbeginselen der versterkingskunst stipt in acht te nemen. De vindingsgeest der Ingenieurs, wier werkzaamheden werden bestuurd door den Majoor JACOB MARIUS VAN DER WIJCK, (*) kwam, zoo veel het mogelijk was, te gemoet aan 't geen er niet zelden aan de bouwstoffen ontbrak, en het was een voordeel van de instelling der Nationale Militie, dat onder de soldaten zich heden bevonden van allerlei ambacht, zoodat een bekwaam Onder-Officier, aan wien eenig werk werd opgedragen, spoedig de manschappen gevonden had geoefend in den arbeid die er te verrigten was. Eene volkomene gewilligheid tot allerlei werkzaamheid is een der eigenschappen geweest, welke den Nederlandschen soldaat op de Citadel van *Antwerpen* tot eer hebben verstrekt. (†) Bij de maatregelen van voorbereiding tot eene verdediging tegen elken mogelijken aanval, heeft een klein detachement Mineurs en Sappeurs onder 't bevel van den Luitenant ANTHONIS CATO CAMERLINGH groote diensten Bewezen, zoo wel door 't geen zij zelve verrigt

(*) De overige Ingenieurs, toen met de blinderingswerken in November 1830 een begin werd gemaakt, waren de Kapiteins C. ALKWIJN en J. P. DELPRAÏT, de Luitenanten C. W. VOLLENHOVEN en C. M. MOUNTKA.

(†) Een dier gediensstige manschappen, die eens onder 't werken aan den openbaren weg op een hoop ongewapend volk is toegelopen en een oproer-vaantje 't welk het aan een boom had vastgemaakt, verontwaardigd dat men de Belgische kleuren durfde vertoonen onder 't bereik van Hollandsche soldaten, afgerukt heeft en vertrappt, heeft daardoor meer vermaardheid verkregen dan hij zelf erkend heeft verdiend te hebben, maar hij mag evenwel als de vertegenwoordiger van den loffelijken soldatengeest zijner kameraden wel genoemd worden: het was HENDRIK VAN LEUVEN, soldaat van de Tiende Afdeling. Het gebeurde bovenaanghaald wordt onder anderen verhaald in het *Dagverhaal* van den Onder-Officier in de *Mil. Spect.* VAN LEUVEN is Ridder van de Militaire Willems-Orde geworden en tot Korporaal bevorderd, in welke betrekking hij zich vervolgens zeer loffelijk gedragen heeft.

hebben, als door de handleiding die zij gaven aan de soldaten in 't vervaardigen en gebruiken van schanskorven, faschinen en allerlei verdedigings-materieel. (*) Grooteren omvang kregen deze verdedigingsmaatregelen toen in het voorjaar van 1831 ook de lunet *St. Laurent* bezet en de lunet *Kiel* in beteren staat gebragt werd. Dezelfde toegeeflijkheid waarmede CHASSÉ had toegelaten dat de *Belgen* in 't begin van Januarij het fort *Fernando*, ten noorden van de stad gelegen en van daar *Noorderfort* genoemd, gewapend, en dat zij dijk- en kaai-batterijen aan de *Schelde* hadden aangelegd, om aan Nederlandsche Schepen het opvaren van de rivier te betwisten, diezelfde toegeeflijkheid had gedurende den winter het bezetten tegengehouden van de lunet *St. Laurent*, die van de Citadel gescheiden was door den straatweg naar *Boom*, langs welken Belgische troepen vrijelijk heen en weder trokken als om de Nederlandsche Bezetting te braveren en uit te tarten. Eindelijk werd zij op den 15^{den} Mei bezet, met de werken der Citadel door eene caponnière of gepalissadeerden gang vereenigd en tot eene goede verdediging ingerigt. (†)

(*) De werkzaamheden van dit detachement gedurende de geheele verdediging kan men opgegeven vinden in de *Geschiedenis van het korps Nederlandsche Mineurs en Sappeurs*, door den Kapitein P. F. H. MASCHERCK, bl. 176 en verder bl. 184. Het werk van den Kapitein MASCHERCK is in hetzelfde jaar uitgegeven als de 32de Aflevering van *Nederlands Heldendaden te Land*, en was alzoo den Schrijver niet bekend toen hij het verhaal schreef van het konvooi door DAINK van *Maastricht* naar *Lusk* gevoerd, bl. 631 en volg. Hij heeft eerst uit het werk van MASCHERCK de namen leeren kennen der verdienstelijke Officieren die het Detachement Mineurs en Sappeurs, 't welk onder de bevelen gesteld was van den Kapitein VAILLANT, hebben aangevoerd, zijnde de Kapitein JOSEPH BALTHAZAR HULET en de Tweede Luitenant CORNELIS PETRUS HARTINGH.

(†) De bijzonderheden bij MASCHERCK bl. 177 en in het *Dayverhaal van den Onder-Officier*.

De omvang van de taak welke de Artillerij te vervullen heeft in eene belegerde Sterkte en van hetgeen er te regelen en te verrigten is om daaraan te voldoen, gaf aan het gedeelte der Bezetting 't welk tot dit Wapen behoorde dagelijks gelegenheid in de voorbereidselen tot eene krachtdadige verdediging een middel te vinden om den moed levendig te houden. Wakkere kanonniërs, werkende onder het oog van ijverige Onder-Officieren, aangevoerd door bekwame Officieren, onder het bevel van den Majoor HENDRIK GERARD SEELIG, was de Artillerij der Bezetting tegen elken onverhoedschen aanval strijdvaardig op haar post, en toen het uur van den strijd daar was, lagen al de werken der Citadel gewapend met kanonnen, houwitsers en mortieren, in de rigting van alle bereikbare punten geplaatst, waar het noodig scheen tegen vijandelijk werpgeschut gedekt door blinderingen, en was er gezorgd dat overal eene hoeveelheid van allerlei munitie bestendig voorhanden kon zijn, genoegzaam om de verdediging tot zelfs over de uiterste grens van eer en pligt te verlengen.

De Infanterij, veel talrijker dan in eene belegerde Sterkte van dien geringen omvang noodig wordt geoordeeld, miste die dagelijksche opwekking van den geest, welke door nuttigen arbeid wordt te weeg gebragt. Hiervan moeten worden uitgezonderd een aanzienlijk aantal manschappen van de Negende Afdeeling, die als handlangers bij de artillerij deel hadden aan de werkzame dienst der kanonniërs, en de genen die door de Ingenieurs als werkers gebezigd werden; voorts eenige uitgekozene soldaten die zich als scherpshutters op de wallen oefenden om te bespieden, zelden met verlof om te treffen, wie het wagen durfde te naderen. Maar het overige gedeelte der Infanterij leed inzonderheid onder den indruk der ontnoedigende omstandigheden waarin allen zich bevonden.

Onloochenbare bewijzen zijn er geweest van de voortreffelijke gezindheid der soldaten, te weeg gebragt bij den een door wezenlijke liefde voor zijn Land en zijn Koning, bij een ander door godvruchtige nauwgezetheid, bij een derde door militair eergevoel: maar door niets werd die gezindheid aangekweekt dan door de brieven die uit het Vaderland ontvangen werden, waaronder men er gevonden heeft van moeders aan hare zonen, evenarende het Spartaansche: »Met »dit, of op dit." Wanneer men in de kunsttaal van het oorlogswezen het Moreel roemt van de Troep, dan stelt men zich de meerderheid voor in dien zielstoestand, waarin ieder de bewustheid heeft zijner krachten en de lust om die in te spannen: den soldaat beide te doen ontvalken noemt men met een nieuwerwetsch woord, hem *demoraliseren*; en nu is er geen zekerder middel om de werking, door dit woord uitgedrukt, te volbrengen aan een krijgsman, in wien eenig eergevoel is, dan hem onophoudelijk bloot te stellen aan beledigingen die hij niet beletten kan en niet straffen mag. Aan die werking is de Bezetting der Citadel onderworpen geweest in het tweejarig tijdperk 't welk de belegering is voorafgegaan, Niet zelden wanneer men zich vertoonde op de borstwering, gaven de Belgische schildwachten aan den voet van het glacis geplaatst, vuur en men mogt niet antwoorden. Beklaagde zich Officier of Soldaat dat hij op de plaats waar dienstverrigtingen hem riepen, ten doel had gestaan aan Belgische kogels, dan werd dit geweten aan zijne onvoorzigtigheid. Men ontwaarde, hoe de *Belgen* langzamerhand met loopgraven en batterijen naderden; men zag hen de lunet *Montebello*, gelegen aan de Oostzijde der Citadel, tegen de bestaande overeenkomsten aan, bezetten; men vernam hoe langs de Stadskaden batterijen werden opgeworpen tegen de Nederlandsche Flotilje die de gemeen-

schap langs de *Schelde* onderhield, en tegen het *Vlaamsche Hoofd* waarvan het bezit zoo gewichtig was; men hoorde gedurig hoe vaartuigen met levensvoorraad en andere benoodigdheden door kogels getroffen waren, en verbeet zich van spijt bij 't verhaal van hetgeen aanleiding gegeven had tot den heldendood van VAN SPRIJK; en had men dan in de dagbladen gelezen de brieven, waarin de Generaal CHASSÉ met waardigheid en nadruk opkwam tegen deze inbreuken op den toestand dien Verdragen en Protokollen hadden gewaarborgd, men ontdekte ras, wanneer de indruk der bedreigingen verdwenen was, dat alles weder ging als te voren. Men had de vreugdelichten in *Antwerpen* zien flikkeren ter eere van den nieuwen Koning der *Belgen*, en op den Verjaardag van Koning WILLEM mogt men zijn hart niet ophalen aan vreugdeschoten en vlaggewapper, en, terwijl men de middelen in handen had om geheel *Antwerpen* tot een puinhoop te schieten, moest men het lijdelijk gedogen dat, gedurende den wapenstilstand dien men zelf eerbiedigde, door de *Belgen* tot 270 vuurtuonden werden aangebragt, wier kogels, granaten of bommen de Citadel zouden kunnen bereiken. Toen het Symbool dier lijdzaamheid, de Witte Vlag op eene hooge kat van een der bastions geplant, in den avond van den 1sten Augustus 1831, tot aller verrassing werd nedergehaald, was de geestdrift groot waarmede de Bezetting door een Dagorder de reden daarvan vernam, maar 't was een flikkering welke slechts éénen dag voedsel kreeg, en toen weder gedooft werd. Ten half tien uur in den avond van dien dag werd door den Nederlandschen Bevelhebber op de Citadel aan den Belgischen Bevelhebber in de Stad de Wapenstilstand opgezegd, maar volgens de bestaande overeenkomst moesten er drie dagen verloop eere de vijandelikheden mochten begonnen worden. In den avond van den 4^{den} was het

tijdstip daar, met verlangen verbeid. Den volgenden dag (5 Aug.) in den voormiddag ten tien uur, werd er inderdaad een uitval gedaan door twee kolonnen Infanterie, de eene van 500 man onder den Luitenant-Kolonel JEAN JURRIEN VOLKHEMER geleid door den Kapitein-Ingenieur CORNELIS ALEWYN, de andere van 380 man onder den Luitenant-Kolonel FRANS XAVERIUS NAUDASCHER geleid door den Luitenant-Ingenieur CORNELIS WILLEM VAN VOLLENHOVEN: bij beide kolonnen bevond zich een gedeelte der Mineurs en Sappeurs onder den Luitenant CAMERLINGH: men drong in de werken tegen de Citadel door de *Belgen* aangelegd, verdreef hunne posten, vernagelde hun geschut, verbrijzelde de affuiten, maakte de munitie onbruikbaar, en liet een wacht in het *Melkhuis*, waaruit de Belgische wacht de vlugt had genomen. Maar reeds bij het aanbreken van den volgenden dag (den 6^{den} Augustus) werd den Generaal CHASSÉ de gelegenheid aangeboden om op nieuw den weg van onderhandeling te betreden. Te half zeven in den morgen had de Fransche Luitenant-Generaal AUGUSTIN DANIEL Graaf BELLIARD, Gevolmagtigde van de Fransche Regering te *Brussel*, een even schrander onderhandelaar als bekwaam krijgsman, een onderhoud met den Nederlandschen Opperbevelhebber in de Citadel, en ruim een half uur later werd eene wapenschorsing gesloten, op grond van de zekerheid der tijding dat een Fransch leger in aantogt was naar *België* om eene worsteling tusschen *Noord- en Zuid-Nedcrland* te beletten. Van toen aan begonnen weder dezelfde tergingen van de zijde der *Belgen* en dezelfde beproevingen voor de *Nederlanders* in de Citadel, en zij hebben voortgeduurd tot dat de loop der onderhandelingen van de Conferentie te *London* een Fransch leger voor *Antwerpen* heeft gebracht. Tot verklaring der gebeurtenis welke aan deze geduldsbe-

proeving een einde heeft gemaakt, moet de loop dier onderhandelingen hier met weinige trekken geschetst worden.

Koning WILLEM I had den 5^{den} October 1830 de tusschenkomst der Regeringen van *Groot-Brittannië*, *Frankrijk*, *Rusland*, *Oostenrijk* en *Pruissen* ingeroepen ter herstelling van zijn geschonden gezag in de oproerige gewesten van zijn Rijk, omdat die Mogendheden ten jare 1814 de zamenstelling van dat Rijk voor de rust van *Europa* noodzakelijk hadden geoordeeld en aan hem met den titel van Koning der Nederlanden, de Souvereiniteitsregten hadden opgedragen. Maar de Gevolmagtigden dier Mogendheden, te *London* in conferentie vereenigd, hadden integendeel den 20sten December 1830 de Staatseenheid van al de *Nederlanden* vervallen verklaard, en op den 27sten Januarij 1831 (*) de grondslagen geregeld eener splitsing van het Rijk in twee Staten. Koning WILLEM had die regeling aangenomen en, na alzoo voldaan te hebben aan de eischen van den Europischen Areopagus, beschouwde hij van dat tijdstip aan, nu het gold de vaststelling der grenzen van de twee Staten, de verdeeling der Staatsschulden en de schikking van andere binnenlandsche aangelegenheden, het geschil tusschen *Zuid- en Noord-Nederland*, als eene zaak waaromtrent de Diplomatie het regt niet had hem de wet te stellen. Toen nu de overeenkomst, tusschen den Koning en de Vijf Mogendheden aangegaan, tegenstand vond bij de *Belgen*, keerde de Conferentie zich geheel ten hunnen voordeele tegen den Koning. De gevolgen hiervan waren het voorstel der 18 Artikelen, de erkenning van Prins LEOPOLD als Koning van *België*, de tusschenkomst van een Fransch leger toen de nieuwe Koning reeds op de vlugt was voor de

(*) Boven bl. 681 is de dagteekening vermeld van 18 Febr., omdat op dien dag bij een nieuw protokol de adhesie van Koning WILLEM aan het protokol van 27 Januarij als ontvangen is verklaard.

overwinnaars van *Leuven* en -- in weerwil der verklaring van Koning WILLEM dat hij als Souverein Vorst het regt had oorlog te voeren tegen zijne vijanden -- een gedwongen wapenstilstand hem onder bedreiging van geweld opgelegd. Toen traden den 14^{den} October 1831 de onderhandelingen een nieuw tijdperk in door een besluit der Conferentie in 24 Artikelen vervat. Deze Artikelen niet meer voorstellen, maar beslissende uitspraken behelzende, ontvingen den 15^{den} November den vorm van een traktaat, waaraan de Koning van *België* zijne bekrachtiging gaf den 22sten November, de Koning der *Franschen* twee dagen later, en de Koning van *Groot-Brittannië* den 6^{den} December. Dit traktaat, door twee der vijf Mogendheden gesloten met *België*, deed de overeenkomst van den 27sten Januarij, door Koning WILLEM aangegaan met de vijf Mogendheden, feitelijk vervallen. Doch in weerwil van de ongunstige verhouding, waarin Koning WILLEM zich aldus gebragt zag tegenover zijne voormalige onderdanen, naderde in het jaar 1832 door nieuwe onderhandelingen het vraagstuk, dat reeds twee jaren de Kabinetten van *Europa* bezig hield, zijne beslissing, toen het Bewind van *Groot-Brittannië*, welks listen de verkiezing van Prins LEOPOLD tot Koning van *België* hadden bewerkt, nieuwe zwaarigheden opwierp. Ook deze schenen vatbaar voor eene vreedzame oplossing ten gevolge van een tegenvoorstel van het Hof van *Berlijn*, in overeenstemming met *Rusland* en *Oostenrijk* aan Koning WILLEM medegedeeld en door hem niet onaannemelijk geacht. Maar toen het Pruisische ontwerp ter overweging in de Conferentie werd gebragt, ontrokken de Gevolmagtigden van *Groot-Brittannië* en *Frankrijk* zich aan het onderzoek met een noodlottig: »Het is te laat.» Vier dagen te voren, den 22sten October 1832 hadden zij onderling eene overeenkomst getroffen, volgens welke de

ontruiming der Citadel van *Antwerpen* als eene voorwaarde werd gesteld, welke alle verdere onderhandelingen met Koning WILLEM moest voorafgaan en tevens het besluit genomen om onverwijd, met al de middelen welke de Regeringen van *Groot-Brittannië* en *Frankrijk* tot hare beschikking hadden, den Koning der *Nederlanden* te dwingen, om het geheele grondgebied te ontruimen 't welk zij niet meer tot het Koninkrijk der *Nederlanden* rekenden, omdat zij het traktaat wilden doen gelden door de twee Westersche Mogendheden met *België* op den 15^{den} Nov. 1831 gesloten, maar door de drie Oostersche alleen onder verschillend voorbehoud bekrachtigd, en door Koning WILLEM standvastig om inhoud en vorm van de hand gewezen. (*)

In dezen loop der zaken was de houding door het Hoofdkwartier op de Citadel aangenomen en onveranderlijk gehandhaafd, voor de Noord-Nederlandsche Regering de meest gewenschte: het bezit der Sterkte bleef een voldoende onderpand tegen overdrevene eischen van de *Belgen*, zoo zij aan zich zelve werden overgelaten; en bij de bestaande vrees, dat eenige daad van vijandelijkheid, hoe ook op zich zelve staande, door haren nasleep, eene tusschenkomst mogt uitlokken waardoor de vrede van *Europa* zou kunnen verstoord worden, maakte men, door volkomene lijdzaamheid, zich verdienstelijk bij de Mogendheden met welke men onderhandelde. Wanneer dus iemand naar de oorzaak zoekt eener lankmoedigheid, welke men niet zou verwacht hebben in een Generaal, die wel is waar 66 jaren oud was, maar die altijd ligt gereed

(*) De lezer die den loop der onderhandelingen voet voor voet wil volgen, wordt verwezen naar het *Recueil de Pièces diplomatiques*, reeds bij bl. 680 aangehaald, waarbij later nog twee deelen zijn gevoegd, allen bijeenverzameld, gerangschikt en in verband gebracht door M^r. J. VAN 'S GRAVENWEERT.

was geweest om den degen te trekken (*) en die in het oorlogsveld zich den naam had verworven van gaarne naar eene beslissing te streven door te treffen liever dan door te dreigen, en met de bajonnet liever nog dan met den kogel, dan behoeft de uitkomst van dat onderzoek geen schaduw te werpen op de glansrijke loopbaan van den Generaal CHASSÉ, wiens nagedachtenis gedekt is door de omstandigheid, dat in al den tijd van meer dan twee jaren, gedurende welken hem het opperbevel over het gewichtig punt is toevertrouwd gebleven, hem van wege den Koning en diens Raadslieden bij voortduring getuigenissen van goedkeuring en blijken van tevredenheid zijn ten deel gevallen.

Tegen den ongunstigen invloed echter der werkeloosheid waarin de Bezetting twee jaren verkeerd had, was de opgeruimdheid van den soldaat, zijn ijver, zijn moed en de trouw aan zijn vaandel volkomen bestand geweest, en na den beproevingsstijd van geduld te hebben doorgestaan, zijn zij ook tegen de gevaren en het lijden der belegering bestand gebleven tot aan het einde. Maar bij de meeste Officieren had de toegeeflijkheid waarmede allerlei beleedigingen ongewroken en de Belgische aanvalswerken onverhinderd en ongeslecht waren gelaten, de meening doen ontstaan, dat het tot eene ernstige verdediging tegen een geregelden aanval nimmer zou komen. En deze meening vond telkens nieuwe gronden om zich te bevestigen. Toen men zeker wist dat een Fransch leger met een volledigen belegeringstrein in aantogt was, met het aangekondigd voornemen om de *Nederlanders* uit den kleinen

(*) Hierop doelde de Prins van ORANJE, later WILLEM II, toen hij den 29sten Sept. 1831 de Citadel bezocht, en na een wapenschouw van het Garnizoen, bemerkende dat CHASSÉ niet gemakkelijk den degen in de schede bracht, hem te gemoet voerde: „Hij gaat er beter uit dan in, Generaal.” *Het Leven van Chassé*, door W. J. DEL CAMPO genaamd CAMP, bl. 94.

vijfhoek en de aanhoorige forten aan de *Schelde* te verdrijven, vernam men tevens dat het leger te velde, 't welk onder den Prins van ORANJE strijdvaardig in *Noord-Brabant* stond, geen stap zou doen om den aanrukkenden belegeraar een enkelen voet gronds te betwisten. Zij die kennis hadden van den gang eener belegering en van het terrein nabij de Citadel, zagen het nadeel in, 't welk een belegeraar zou moeten onder vinden indien de Scheldedijk bij *het Melkhuis* wierd door gestoken: het werd niet gedaan. Een ieder gevoelde van hoe groot gewigt het was dat de gemeenschap langs de *Beneden-Schelde* wierd onderhouden: en echter werden de forten *St. Marie*, *Frederik-Hendrik*, *de Kruisschans*, *de Perel* en *St. Philippe* onbezet gelaten. Bij zijne voorbereidende werkzaamheden werd den aanstaanden belegeraar niet één stap moeijelijk gemaakt. Voorzorgen bij de berenning had hij niet te nemen, en men zag het Frapsche leger, in 't geheel 90,000 man sterk, waarover de Maarschalk GÉRARD het opperbevel voerde en waarvan de voorhoede werd aangevoerd door den Hertog van ORLEANS, oudsten zoon van den Koning der *Franschen*, tusschen den 18^{den} en 21sten November 1832 ongehinderd rondom *Antwerpen* post vatten, op den linker *Schelde*-oever, zoo ver de onderwaterzetting voor het *Vlaamsche Hoofd* het toeliet, doordringen om de gemeenschap met *Holland* af te snijden, en op den weg naar *Breda* voortrukken tot *Brascaet*. Al wat men zag gebeuren, wekte de meening op of versterkte die, dat hier eene politieke vertooning plaats vond meer dan een ernstig oorlogsbedrijf. In de Citadel werd op den dag toen het Fransche leger den Belgischen bodem betrad, een Raad van Defensie ingesteld, bestaande, onder het Voorzitterschap van den Opperbevelhebber, uit den Generaal-Majoor CLEMENT ALEXANDER DE FAVAUGE, den Kolonel Graaf VON QUADT WIJCKERATH EN ISNIJ, den

Kapitein ter Zee JAN COENRAAD KOOPMAN, de Majoor JOHAN HENDRIK VOET, VAN DER WIJCK en SERING; (*) en de aanschrijving van wege den Koning, waarbij werd kennis gegeven: dat men den vijand te wachten had, in de eerste bijeenkomst van dien Raad voorgelezen, behelsde de bijvoeging dat de eer der natie eene dappere verdediging vorderde, maar dat men zich wachten moest voor uitersten. Deze bijvoeging, hoezeer wellicht alleen voor CHASSÉ bestemd, die zich had uitgelaten des noods met de Citadel het voorbeeld van VAN SPEIJK te willen volgen, was voor de bevelvoerenden even belemmerend als het gebod, 't welk bij het begin van den Belgischen opstand gegeven werd: »Neem een imposante houding aan, maar beschouw u te zijn in »vrede.» De Leden van den Verdedigings-Raad waren nu ontheven van de verantwoordelijkheid voor elk oogenblik dat de overgaaft der vesting vroeger mogt geschieden dan het laatste verdedigingsmiddel zou gebruikt zijn, en ontvingen daarvoor in de plaats de bevoegdheid om ieder voor zich te beslissen wanneer het tijdstip zou gekomen zijn dat er voor de eer der natie genoeg was gedaan. De maatregelen waardoor de verdediging tot het alleruiterste zou kunnen gerekend worden, werden dan ook niet door eenheid van overleg bestaard, maar wat de Bevelhebbers der verschillende Wapenen te verrigten hadden, dat werd aan ieders inzicht en beleid overgelaten, en wanneer de bevelen van den Opperbevelhebber beslissend waren, dan was het als of eenig staatkundig geheim daaraan het karakter gaf meer van terughouding dan van doorzetting. Het begin der belegering gaf daarvan reeds een voorbeeld.

(*) Als Secretaris werd den Raad de Adjunct-Intendant S. F. MULLER toegevoegd.

Op den 17^{den} November reeds was door een Dagorder van den Opperbevelhabber; (*) waarin het oogmerk van het aanrukken van een Fransch leger werd aangekondigd, de Bezetting aangespoord om met mannenmoed tot het uiterste vol te houden. De troepen betrokken toen hare bœmvrije hollen; de goede geest van den soldaat kreeg een nieuw leven; ijver en welwillendheid werden verdubbeld; het getal werkers werd vermeerderd, het vermoedelijk front van aanval door nieuwe werken beschermd, al wat dienen kon tot beschutting, schanskorven, planken, ribben, balken, aarde, allerlei voorwerpen werden in stevige verbinding gebragt overal waar regtstreeksche kogels of stukken van springende bommen zouden kunnen treffen; (†) de verdeeling en de standplaatsen van het geschut, de zorg voor de munitie, de blindering der batterijen, alles werd geregeld en gereed gemaakt voor een krachtdadig begin eener nabijzijnde verdediging tegen een ernstigen aanval. Maar toen die aanval verwacht werd, en ieder op zijn post was en de lont brandende bij de stukken, toen liet men den belegeraar zijne eerste werkzaamheden beginnen, zonder dat er eenige poging werd gedaan om die te belemmeren of te vertragen. In den avond van den 29ten November werden de Belgische posten voor de Citadel afgelost door Fransche; de berenningstroepen namen hare standplaatsen in en staken de rivier over naar *Burght* onder 't bereik van het vuur der Nederlandsche kanonneerbooten, even ongestoord als of er eene oefeningsmanoeuvre plaats had. Nog denzelfden avond opende de belegeraar zijne loopgraven, en den geheelen nacht werkte hij door met 3500 arbeiders,

(*) Men vindt deze in de *Staats-Courant* van 22 Nov. en bij *MASCHROK* bl. 186.

(†) De bijzonderheden zijn te lezen in het *Dagverhaal uit de Agenda van een Onder-Officier*, vroeger aangehaald.

zoodat hij reeds terstond tot het bouwen zijner batterijen kon overgaan. Het bespiedend oog van den een en ander op de Citadel, die met belegeringswerken bekend was, ontdekte wel wat er gaande was, en het berigt daarvan kwam ook wel tot het Hoofdkwartier, maar ofschoon men in de vorige nachten den omtrek van tijd tot tijd door lichtkogels verkend had, thans volgde er van daar noch vergunning noch bevel om door eenigerlei verkenningsmiddel zich van de waarheid te overtuigen, en bij een arbeid, zoo gewichtig en gewoonlijk geacht voor den belegeraar zeer gevaarlijk te kunnen zijn, vond hij hier geene andere belemmering dan de regen die gedurende den geheelen nacht uit de wolken viel. Toen het dag was geworden, zag men de *Franschen* reeds overal gedekt door hunne ingravingen, en hunne arbeiders bij voortdoring ijverig aan het werk: de eerste parallel was reeds voorzien van voldoende gemeenschapswegen naar achteren, de loopgravenwacht was op haar post, de bouw van 9 kanon- en 4 mortierbatterijen was begonnen.

De Generaal CHASSÉ namelijk was van oordeel, dat, ofschoon de Koning der *Franschen* door zijnen Gevolmagtigde te *London* en door zijn Gezant te 's *Gravenhage* op eene stellige wijze het voornemen had aangekondigd waarmede een Fransch leger naar *Antwerpen* oprukte, evenwel, vermits de Regeringen van *Frankrijk* en *Nederland* niet met elkander in oorlog waren, er tusschen hare troepen geene vijandelijke daad mogt gepleegd worden, voordat de wederzijdsche aanvoerders dier troepen elkander als vijanden zouden hebben erkend. Die erkenning — het was naar deze opvatting van den algemeenen toestand dat de Generaal CHASSÉ te werk ging — zou eerst plaats hebben wanneer de Fransche Bevelhebber van den Nederlandschen Bevelhebber de ontruiming zou hebben geëischt van den post, waarvan de bewaring

hem door zijnen Koning was opgedragen. Er was dus naar deze wijze van beschouwing geene reden om vijandelijkheden te beginnen tegen de belegeraars, tot dat in den morgen van den 50sten November een Fransch Staf-Officier een brief was komen aanbrengen van den Maarschalk GÉRARD, waarin de overgaaf werd geëischt van de Citadel en de daarbij behoorende forten op de beide oevers van de *Schelde*, met de bijvoeging, dat in geval van weigering, een aanval met belegeringswerken zou geschieden; een aanval — dus werd er nog bijgevoegd — welke alleen gerigt zou zijn tegen de buiten-forten ingeval de Nederlandsche Generaal zich wilde onthouden van vijandelijkheden tegen de stad. Op dezen eisch gaf CHASSÉ in een geschreven antwoord, met de verklaring dat hij zijn post niet zou overgeven dan na al de verdedigingsmiddelen te hebben uitgeput die te zijner beschikking stonden, zijne bevreesding te kennen dat de Maarschalk, terwijl hij onderhandelingen opende, reeds de vijandelijkheden had begonnen door onder 't bereik van het vuur der vesting aanvalswerken op te rigten. Hij bepaalde zich verder tot deze bedreiging: »Ik heb de eer U te verwittigen dat, indien »men heden op den middag niet opgehouden heeft aan deze »werken te arbeiden, ik mij in de noodzakelijkheid zal bevinden, om dit door geweld te beletten.” Indien de Fransche Maarschalk, 't geen moeilijk te gelooven is, inderdaad gemeend heeft regt te hebben gehad tot de bewering — gelijk hij dit in zijn weder-antwoord beweerd heeft — dat in het openen van loopgraven en het opwerpen van batterijen nog geene daad van vijandelijkheid gelegen is, was het echter eene onedelmoedige handelwijze, waardoor hij zich het voordeel verzekerde van reeds het derde tijdvak eener gewone belegering genaderd te zijn, eer de verdediger de zekerheid had dat hij in een toestand van oorlog verkeerde.

Het was dan eerst te 1½ uur op den middag van den 50ten November toen het eerste kanonschot uit het bastion *Pascetto* (*) verkondigde, dat de verdediging een aanvang had genomen. Doch de *Franschen* die ook nog gedurende den geheelen morgen, zelfs voor het oog der belegerden ongehinderd hadden voortgewerkt, waren met hunne ingravingen reeds genoeg gevorderd om achter den opgeworpen grond zich te kunnen beveiligen. Het vuur van dezen eersten dag had daardoor geene andere uitwerking, dan den aanvalker te doen gevoelen dat het met de verdediging der Citadel ernst was. Ten aanzien van het *Vlaamsche Hoofd* en de daartoe behoorende forten gaf de ontploffing van een mijn vóór het fort *Burght*, waardoor de *Schelde*-dijk werd van een gescheurd, het teeken dat de nadering des vijands niet verder ongestoord zou worden toegelaten. (†) Doch wat tot afwering van den aanval der *Franschen* aan de oevers van de *Schelde* buiten de Citadel is verrigt, is meer bijzonder de taak geweest der zeemagt. (§) Daarom wordt het dáár gebeurde buiten het bestek van dit tafereel gelaten. Alleen mag hier de getuigenis niet ontbreken van het lofwaardig geduld door de Bezetting der Citadel ook buiten haren omtrek aan de oevers van de *Schelde* betoond, waar hare Officieren, Onder-Officieren en Mutschappen, bij voortdurend al de posten bezettende, onverdroten de grootste ongemakken en ontberingen hebben verduurd in kleine, door den hoogen stand van het inundatie-water onbewoonbare

(*) Op de nieuwere plans genoemd bastion n°. III gelijk *Fernando I*, *Toledo II*, *Alba IV* en *Duce V*. Dit eerste schot werd gelost door den Kapitein J. H. VAN DERVENTER.

(†) Deze mijn was aangelegd en werd ontstoken door den ijverigen Tweeden Luitenant-Ingénieur C. M. MOONIER.

(§) Men zie daarover J. C. KOOPMAN, *Zijner Majesteits Zeemagt vóór Antwerpen*.

fortjes, waar zij gewoonlijk eene maand lang zonder afgelost te worden de dienst hebben moeten verrigten.

Er verliepen vier etmalen tusschen het tijdstip waarop het eerste schot tegen de werken der belegeraars was gelost, en dat waarop de eerste kanonskogels van daar tegen de belegerde Sterkte werden gerigt: de *Franschen* openden hun geschut-vuur eerst ten half twaalf ure in den voormiddag van den 4^{den} December. Gedurende dit tijdsverloop werd van de Citadel alleen dan gevuurd op de vijandelijke naderingswerken, wanneer deze tusschen de huizen en tuinen, waarmede de omtrek bezet was, zichtbaar werden, of de hoofdwerkpunten met zekerheid bekend waren. De bevelhebber der Artillerij wist wel, dat de vijand dien hij tegen zich over had, niet door ijdel gedruisch te verjagen was, en hij begreep te moeten vermijden, dat door het noodeloos verspillen van kogels en bommen het vooruitgaat van gebrek aan munitie ooit eene reden kon worden tot eene vroegde overgaaf. Doch naarmate de sappenhoofden naderden en meer te zien kwamen, werd het geschut-vuur van de Citadel levendiger, en waar 's vijands werkers of soldaten zich bloot gaven, verraste hen onverwijd een schot met schroot. De gedachte van zich nu werkelijk te bevinden in het midden van een strijd waarop het Vaderland niet alleen maar *Europa* de oogen gevestigd had, ontvlamde elk hart waarin een vonk was van militair-eergevoel. Achtendertig Officieren der Infanterij, Kapiteins en Luitenants, (*)

(*) HUNNE NAMEN, zoo als zij door STAATS worden opgegeven, zijn: C. G. W. H. REIMER, A. P. VAN ALPHEN, A. H. FICHER, P. C. DE WIESE, A. Q. DE PRUIT, A. G. M. ROELOFFZEN, W. D. SCHEEPENS, R. H. GEIMMERVEN, K. H. PALM, M. G. AMPT, R. LE BOULLANGER, C. LOGEMAN, J. C. DE RAADT, D. A. VAN LANGEN, R. J. C. KERKHOFF, E. B. SUTHERLAND, L. A. VAN KOKTVELD, F. L. STAATS, A. P. MILTENBURG, J. L. SOUMAN, W. J. C. RAMMELMAN ELSEVIER, W. A. CARRÉ, J. G. PRK, P. A. KEMPERS, O. N. MULERT, I. VAN

boden zich aan bij geschrift als vrijwilligers tot alle gevaarlijke ondernemingen, en de goede geest der manschappen — ongeveer 4000 infanteristen (*) — openbaarde zich luide genoeg om de zekerheid te geven, dat er veeleer vergunning dan bevel noodig was, om hen te doen uitrukken tegen de belegeraars. Doch uitvallen op groote schaal lagen niet in het plan der verdediging. Vier kleine, gedurende de eerste vier dagen ondernomen, hadden alleen ten doel den belegeringsarbeid te verkennen en het uitzigt eenigzins te verruimen door het vernielen der hindernissen. Zoo gelukte het den Tweeden Luitenant-Ingenieur C. W. VAN VOLLENHOVEN den 1^{en} December tegenover de lunetten *Kiel* en *St. Laurent* aan het hoofd eener afdeeling ongewapende werkers eenige gebouwen, achter welke de vijand batterijen opwierp, in brand te steken. Een dag later geleidde dezelfde Officier eene afdeeling van 66 vrijwilligers, onder de bevelen van de Luitenants C. LOGEMAN, C. G. W. H. REIMER en C. J. VAN DEVENTER, ter verkenning tot in eene vijandelijke batterij vóór de lunet *Kiel*, en in den laten avond van dienzelfden dag gelukte het den Luitenant A. P. VAN ALPHEN met 25 vrijwilligers,

UDEN, C. J. VAN DEVENTER, J. H. DERKS, C. J. HEYLIERS, J. SCHWEISGUT, J. N. PISUISSE, B. D. DEUFFERWIEL, C. G. A. VAN ESSEN, G. VAN DOOREN, S. P. JELTES, J. C. HOUTHUIJZEN, A. A. E. H. BACHMAN, J. HOFFMAN.

(*) Volgens een Staat van de Sterkte der troepen in garnizoen op de Citadel den 30^{en} November 1832, telde de Bezetting *present onder de wapenen* 4569 hoofden, te weten: het Derde of Flank-Bataillon der Zevende Afdeeling Infanterij (Luit.-Kol^l. P. OUBENDIJK) = 695. Van de Negende Afd. het Tweede bat^{en}. (Kapit. F. VAN TRUTEM) en het Derde (Luit.Kol^l. F. X. NAUDASCHER) te zamen = 1006. Van de Tiende Afd. (Kol^l. VON QUADT) drie bataljons (de Majoors G. J. J. ROGHEL, J. H. VOET en L. A. MEIJER) te zamen = 2415. De Artillerij telde 450 hoofden, namelijk 387 van het Derde bat^{en}. Artillerij-Nationale-Militie (Majoor H. G. SERLIC), 27 van het Zesde bat^{en}. (Kapit. J. H. VAN DEVENTER) en 16 man met 37 paarden van de Art. Transport-trein (Tweede Luitenant P. GORISSEN).

onder een levendig geweervuur van de loopgraven-wacht, een houten huis aan den straatweg naar *Boom*, 't welk het gezigt op den vijand belemmerde, in brand te steken. Een vierde uitval — zoo eene eenvoudige verkenning dien naam verdient — werd in den avond van den 3^{en} December volbragt door 30 of 40 manschappen onder de Luitenants J. C. DE RAADT en A. Q. DE PETIT en had geene andere uitkomst dan het wisselen van eenige geweerschoten. Deze kleine uitvallen kwamen der Bezetting te staan op den dood * van twee soldaten, de verwonding van twee andere, en het verlies van een Onder-Officier die gekwetst zijnde krijgsgevangen werd. (*)

Het was dan tegen het middag-uur van den 4^{den} December dat het geschutvuur der *Franschen* een aanvang nam uit 82 vuurmonden, kanons, houwitsers en mortieren verdeeld over 12 batterijen, waarbij des avonds en in den nacht nog andere gevoegd werden tot een getal van 104 stukken. Velen in het Fransche leger meenden, dat onder zulk een geweld van kogels, granaten en bommen, het vuur der vesting binnen 24 uren zou gedooft zijn en de overgaaf dan zou moeten volgen. (†) Zij vonden zich te leur gesteld. Er ving een tweekamp aan van geschutvuur, met moed en bekwaamheid van beide zijden gevoerd, welke 19 dagen en nachten heeft voortgeduurd. Een keerpunt in dien strijd is de inneming geweest der lunet *St. Laurent*. Zoolang de belegeraar niets meer kon uitrigten dan op de meest omzigtige wijze van

(*) Het was de Sergeant HEINO, wiens stilzwijgendheid jegens den vijand geroemd wordt door LASTDRAGER, Bijlage n°. 28, alwaar ook het loffelijk gedrag wordt gemeld van den Korporaal J. A. CARABAIN.

(†) Getuigenis van den Franschen Schrijver der *Relation Sommaire* in het militaire tijdschrift *Spectateur Militaire* (85^e Livraison), ook afzonderlijk uitgegeven (Paris 1835).

aanval voet voor voet en zeer langzaam te naderen, was het Fransche leger onder den indruk eener teleurgestelde verwachting: bij de belegerden daarentegen won, door het voorbeeld hunner artillerij, de overtuiging veld dat de Citadel krachten bezat om geruimen tijd ontszag in te boezemen. De inneming van *St. Laurent* keerde die verhouding der wederzijdsche gemoedsstemming ten voordeele van den aanval: zij heeft zich op de volgende wijze toegedragen.

De *Franschen* hadden hunnen aanval gerigt tegen het bastion *Toledo*, en om dit te bemagtigen moesten zij meester zijn van de lunet *St. Laurent*. Zij hadden hunne eerste batterij geplaatst in de lunet *Montebello* gelegen voor de stadspoort die op de esplanade uitkomt, en eene sappe geopend in eene contragarde zich uitstreckende vóór den stadswal tusschen die poort en de Citadel. Vruuchteloos had CHASSÉ beweerd dat die werken tot de stad behoorden en dus voor den aanval niet konden gebezigd worden zonder hem het regt te geven de stad te beschieten. Eene briefwisseling daarover met den Franschen Opperbevelhebber gevoerd, had geene andere uitwerking, dan dat de onajdigheid der stad stilzwijgend van beide zijden erkend werd, door GÉRARD om de stad voor verwoesting te behoeden, door CHASSÉ om den aanval verwijderd te houden van het front naar de stadzijde gekeerd, het zwakste van de Citadel. Aan de *Franschen* echter werd het voordeel gelaten hunner aanvalswerken in *Montebello* en de contragarde, waaruit zij in staat waren het geheele front voor hunnen aanval gekozen te bestrijken; aan de belegerden bleef het nadeel, dat van de torens en hooge gebouwen der stad de beweging van troepen in de Citadel, de uitwerking van het bombardement, en de maatregelen van tegenweer voortdurend bespied werden.

Daags nadat het bombardement een aanvang had genomen,

den 5^{den} December, had GÉRARD aan den Minister van Oorlog te Parijs, SOULT, Hertog van *Dalmatie*, geschreven: »Morgen, denk ik, zullen wij de lunet *St. Laurent* bemagtigen.» Al te groot zelfvertrouwen! Nogtans, inderdaad werd op den 6^{den} een gedeelte van den keelmuur van dat werk weggeschoten. Maar eene bestorming werd niet beproefd: de ondervinding der laatstverloppene 24 uren, waarin geweeren en kanonvuur beide levendiger waren geworden, had de *Franschen* geleerd de kracht der belegerden niet gering te achten, (*) en zij vreesden voor sterkeren tegenstand dan zij geloofden te zullen kunnen overwinnen. (†) Wel poogden in den nacht de Fransche Ingenieurs met hunne werkers onder bedekking van de loopgraven-wacht met de vliegende sappe het punt te bereiken waar zij hoopten door den geopenden keelmuur het doordringen mogelijk te maken: maar de Wacht in de lunet, onder de bevelen van den Infanterij-Kapitein A. C. VAN WEL, GROENEVELD, was op hare hoede, en dwong, door een goed onderhouden geweervuur, de aanvallers naar hunne loopgraven terug te keeren. Van nu aan begonnen de belegeraars er op bedacht te zijn, door mijnen de linker-facs der lunet tot eene bestormbare bres te openen, en te dien einde de voorliggende gracht met een geblandeerd vlot over te trekken op een punt, waar, door een gebrek in den vestingbouw, het kanon van de Citadel hen niet kon bereiken. Dit voornemen bleef verborgen voor de belegerden, die meenden dat de aanvaller het er op bleef

(*) Onder den Kapitein R. LE BOULLANGER van de Negende Afdeling was dien dag een uitval gedaan, waarbij de Tweede Luitenant W. A. CARRÉ zich dapper had gekweten en de Luitenant P. A. LAMBERTS VAN BUREN van de Tiende Afdeling eene dood-wonde had bekomen.

(†) Getuigenis van Officieren van het belegerings korps, waarvan een zijne meening aldus heeft uitgedrukt: »*Nous eûmes croyance des diables.*»

toeleggen door het kanon zich een weg tot de lunet te banen en dat hij te dien einde aan een bresbatterij arbeidde. De dwaling, eens opgevat, bleef verscheidene dagen voortduren, omdat het onmogelijk was van de Citadel den loop der vijandelijke werkzaamheden met juistheid waar te nemen: het zijn juist de dagen geweest, waarin het geschut van beide zijden met de grootste felheid gewoed heeft. Op den 7^{den} December was dat des vijands ontzettend: 800 bommen, 1050 houwitser-granaten en 2200 kogels werden dien dag ter vernieling van den beperkten vijfhoek daarheen geslingerd. Een dier granaten drong door de aarden bedekking tusschen de schuins-staande blinderings-stijlen in een werkplaats binnen, bestemd tot het vullen van bommen en waarin meer dan 1500 granaten en eene menigte bommen met eenige vaten kruid geborgen waren, en ontstak dien ontplofbaren voorraad, zoodat verwulf en zijmuren en alles werd uit een geslagen, een Onder-Officier-Vuurwerker (*) en drie Kanonniërs jammerlijk het leven verloren, en zeven andere gekwetst werden. Deze ramp, waardoor een kostbare voorraad projectielen voor de verdediging verloren ging, was reeds door andere verwoestingen voorafgegaan. Kelders en bergplaatsen waren ingeslagen, een hoofdmagazijn van levensmiddelen was in brand geschoten; (†) in het hospitaal waren herhaaldelijk bommen doorgedrongen en daarin door stukken ijzer en splinters drie gekwetsten gedood. De artillerij der Citadel van hare zijde, in het tijdperk der belegering 't welk het verlies van

(*) De Sergeant-Majoor-Vuurwerker JENE.

(†) Bij eene poging tot blussching werd de Luitenant-Ingénieur M. D. Graaf VAN LIMBURG STRAUM door een granaat aan den voet derwijze gekwetst, dat een amputatie heeft moeten volgen. Hetzelfde lot trof denzelfden avond (6 Dec.) den moedigen Fortificatie-Opzigter J. ROGER, terwijl hij bezig was op een geblindeerd local de bomgaten te digten.

St. Laurent is voorafgegaan, zette hare werking uit met toenemende kracht, en scheen, door trapswijze haar vuur nadrukkelijker te doen gevoelen, den belegeraar in gestadige vrees te willen houden voor de ontwikkeling harer uiterste krachten. Van den nacht na den 7^{den} December getuigt de Fransche Generaal HAXO, die den loopgraven-arbeid bestuurde, in zijn Dagboek, dat de werkzaamheden, waarvan hij de uitvoering bevolen had, binnen den bepaalden tijd niet hadden kunnen volbragt worden ten gevolge van het vuur der belegerden, en van een nacht later schrijft hij: »Nooit is het vuur der »Citadel zoo levendig geweest: kogels, bommen, granaten, »schroot en geweervuur hebben het onze sappenhoofden »zeer moeilijk gemaakt." Het was de sappe in het glacis der lunet *St. Laurent*, waarvan de Generaal HAXO in deze woorden gewaagt, en inderdaad werden de schanskorven dezer sappe in dien nacht tienmaal omver geschoten en kostte de volharding van den belegeraar om die weder op te rigten menigen Franschen soldaat het leven.

De vermelding van geweervuur in de aangehaalde getuigenis van den Franschen Generaal strekt ten bewijze, dat het vuur der tirailleurs in den Bedekten Weg van *St. Laurent* dien nacht voor den vijand gevoelig geweest is: de Infanterij-Luitenant S. P. JELTES die het bestuurde, werd daarbij gekwetst. Maar dat er goede wil ook bij de Infanterij der Bezetting gevonden werd, waar die opgewekt en geleid werd, bleek inzonderheid bij een uitval in den avond van den 10^{den} December, toen 60 soldaten van de Tiende Afdeeling, aangevoerd door den Kapitein P. MORRE en de Luitenants M. NANTZING en J. A. DERKS, gevolgd door een dertigtal mineurs en werkers onder den Luitenant CAMERLINGH, zich op de vijandelijke loopgraven wierpen en na een scherp gevecht met de bajonnet de loopgraven-wacht op de vlugt

joegen, 20 ellen sappen vernielden en 5 of 6 Coehoornsmortieren in 't water wierpen. Deze uitval, waarbij MORRE een doodelijke kogelwond bekwam en NANTZIE sneuvelde, (*) had eene verkenning der belegeringswerken ten doel, maar de toedeg van den vijand tegen *St. Laurent* werd er niet door opgehelderd. Want vermits men nog altijd in de dwaling verkeerde, (†) dat de belegeraars aan eene bresbatterij tegen die lanet arbeidden, was de aandacht meer gerigt op dat gedeelte der loopgraven waar men dacht die te zullen vinden uitgaande van den bedekten weg vóór de linker fae van het bastion *Toledo*: men ontdekte dus niet, dat reeds op dat tijdstip de vijand bezig was in de gracht nabij den uitspringenden hoek der lanet *St. Laurent* een daartoe vervaardigd vlot te water te laten, waarmede nog dienzelfden nacht een Officier en eenige mineurs overstaken om een gedeelte van den bekleedingsmuur der lanet uit te breken ten einde daarin een mijn aan te leggen en aldus een bres te openen. De uitvoering echter van dit voornemen der aanvallers werd vertraagd door de omzigtigheid waarmede zij te werk gingen, om hunnen arbeid aan de opmerkzaamheid der belegerden te onttrekken, tot welk einde zij ook een levendig geweenvuur uit de loopgraven onderhielden, om te bedreigen al wie het wagen mocht hen te bespieden. Het was eerst in den nacht na den 13^{den} December, den Vijftienden nacht

(*) MORRE werd vervangen door den Kapitein J. C. ANNAERT. Van de Onder-Officieren en Manschappen worden met lof vermeld de Sergeanten VERHEYDEN en VAN SUCHTELEN, de Korporaals VAN VEEN en PARVOST, de flankiers TEUNISSEN, RUIPROK, EISENBREGEN, BPUWE, de mineur VOSSON en de genie-werker BOEMAN.

(†) Een uitval in den nacht na den 7^{den} onder bevel van den Kapitein M. G. ANPT ondernomen, had, uit hoofde van het heldere maanlicht de verlangde uitkomst niet gehad.

der belegering, dat de bres-mijn tot ontploffing en alles tot de bestorming gereed was.

De Wacht in de lunet, die elken morgen werd afgelost, bestond, behalve 3 kanonniërs en 2 handlangers ter bewaking van een houwitser, van een kanon en van twee kleine mortieren — het eenige geschut dat er zich bevond — uit 100 man onder twee Infanterij-Officieren. Dien dag was deze post te beurt gevallen aan den Kapitein A. C. VAN WELL GROENEVELD en den Tweeden Luitenant B. DEUFFERWIEL, behoorende gelijk de manschappen tot de Tiende Afdeeling. Aan deze Officieren bragt de Majoor VOET, die de dienst van Plaats-Kommandant in de Citadel verrigtte en reeds twee malen dien dag de lunet bezocht had, in den avond het berigt van de zekere verwachting, waarin men aan het Hoofdkwartier verkeerde, dat eene ernstige gebeurtenis de lunet bedreigde: men had reeds den vorigen dag waargenomen, dat de vijand een vlot of ponton te water bragt als of hij een brug wilde slaan over de gracht van de lunet, en nu had men stormladders in de loopgraven gezien. Overeenkomstig deze verwachting werden de bevelen gegeven zoo wel aan den Kapitein GROENEVELD als aan den Hoofd-Officier van Dienst, zijnde de Luitenant-Kolonel F. X. NAUDASCHER, die met een piket van 100 man in de caponière, welke de lunet aan de Citadel verbond, zich strijdvaardig hield in afwachting van hetgeen gebeuren zou. Dat reeds drie mijnkamers in den wal der lunet met eenige honderden kilo's buskruid geladen waren, voldoende om aarde en metselwerk tot een gapende bres in de lucht te slingeren, en dat men eene belegerings-manoeuvre te wachten had, welke sinds langen tijd niet was aangewend, daarop was men in 't minst niet bedacht. Nogtans bij het ingaan van den nacht werd door de twee genoemde Officieren die in de lunet de wacht hadden, de ontdekking gedaan,

dat een arbeider op een vlot in de gracht bezig was met eenig werk aan den bekleedingsmuur te verrigten. Zij gaven van deze ontdekking kennis aan den Luitenant-Kolonel NAUDASCHER. Doch de Kapitein GROENEVELD, een geweer hebbende genomen en daarmede in eene embrasure naar voren zijnde gekropen, had niet zoodra zijn schot gelost, of hij werd met een jagt van geweerkogels beantwoord en door eene dubbele verwonding getroffen, zoodat hij moest worden afgelost: de Eerste Luitenant L. A. BOERS kwam hem vervangen. Welk soort van werk die vijandelijke arbeider daar verrigtte en dat hij een mineur was die een mijn sloot en de lont aanbragt, bleef weder onbekend. Het is niet gebleken, dat iemand van de verdedigers eenig vermoeden gehad heeft van den aard van het gevaar 't welk de lunet bedreigde, totdat 's nachts tusschen twee en drie uur de uitbarsting plaats had, waardoor een bres geslagen werd, zoo bestormbaar als een belegeraar er eenige wenschen kan. Er verliep echter bijna een uur tusschen het springen der mijn en de verschijning van bestormers op de bres: de uitbarsting had de faschinen-brug, tot het overgaan van de gracht gelegd, onbruikbaar gemaakt. Van de Bezetting der lunet, verschrikt door de onverwachte gebeurtenis en tengevolge eener tweede ontploffing bevangen door de vrees voor meerdere, wierp een gedeelte zich door de poort en over den keelmuur in de caponière op het piket dat zich daar bevond, maar een gedeelte werd spoedig door de Officieren bewogen het vuur tegen den vijand te hervatten. Hierdoor ontstond bij de aanvallers, die van de veerkracht der verdediging eene hooge gedachte hadden gekregen, een oogenblik de meening dat zij eené hardnekkige bresverdediging te wachten hadden en werden hunne werkers, die rijssossen aandroegen om de gracht op nieuw te dempen, tot weifelen gebragt. Doch, terwijl de

Franschen hunne uiterste krachten inspanden om tot de bres te kunnen genaken, ontving BOERS de zekerheid dat hij van het piket in de caponière vooreerst geen hulp te wachten had, (*) en niet meer dan 56 man hebbende behouden, oordeelde hij het eene nuttelooze opoffering van menschenlevens te zijn, den vijand het binnendringen in de lunet te betwisten. Toen de grachts-overgang hersteld was, werd de bres verkend door een Officier en een Onder-Officier en — op het geroep: »*En avant! en avant! c'est gagné,*» rukt de voorhoede der bestormers aan en trekken twee troepen grenadiers met stormladders aan beide zijden de lunet om, ten einde die aan de keel te beklimmen; bajonnet-steken en sabelhouwen schijnen het begin te zullen zijn van een bloedbad, maar BOERS reikt zijn degen over aan den Officier die de *Franschen* aanvoert, en met de woorden: »*Vous ferez de moi ce que vous voudrez, mais épargnez ces hommes,*» geeft hij zich en zijne manschappen krijgsgevangen: de Tweede Luitenant ontsnapt door de vlugt en een sprong. Voor dat de dag aanbrak was de vijand, behoorlijk gedekt, in *St. Laurent* genesteld: het kanon van de Citadel, 't welk het binnenste der lunet bestreek, had vruchteloos gepoogd hem te beletten aldaar zijne overwinning te bevestigen.

De geschiedpen heeft te vermelden wat gedaan of gebeurd is, en de krijgskundige Kritiek aan te wijzen, wat er anders had moeten gedaan zijn: den Schrijver echter zal deze uiting zijner meening wel mogen ten goede gehouden worden, dat noch de *Franschen* deze bres-verovering, noch de *Neder-*

(*) In het *Nederlandsch Museum* is een *Verhaal* opgenomen van de inneming van het fort *St. Laurent*, afkomstig van de Luitenants BOERS en DRUFFERWIEL, waarin verzekerd wordt dat de laatstgenoemde door den eerste is gezonden naar den Luitenant-Kolonel NAUDASCHER, om versterking aan te vragen, maar dat die aanvraag geweigerd is, vermits die Hoofd-Officier geene bevelen had, om manschappen tot versterking te geven.

landers de verdediging van *St. Laurent*, onder hunne roemwaardige wapenfeiten mogen rangschikken. Dat echter de beide Officieren die binnen de lunet het bevel voerden, door uitersten te vermijden, zich gedragen hadden overeenkomstig de inzigten van den Opperbevelhebber, is daaruit gebleken, dat beiden, de een vroeger de andere later, door CHASSÉ, ten gevolge van de magt om ridderteekenen uit te reiken hem door den Koning verleend, met het ridderkruis der Militaire Willems-Orde zijn vereerd.

De pogingen der *Franschen*, om meester te worden van *St. Laurent*, hadden noch het bombardement doen verflaauwen, noch de werken vertraagd waarmede zij het doel van hun hoofd-aanval naderden — de linker-face van het bastion *Toledo*. Na den val der lunet werd de gemoedsstemming der belegerden met ieder uur op zwaarder proef gesteld. Zij die onder den indruk waren der meening dat eene uiterste verdediging niet gevorderd noch bedoeld werd, vonden in het gebeurde geen spoorslag om hunne onderhoorigen met een voorbeeld van veerkracht voor te gaan. De ontberingen werden dagelijks grooter, de oogenblikken van rust zeldzamer. Koude regens met sneeuwjagt, die op eenige dagen van vriezend weêr volgden, verzwaarden de dienst in de open lucht, inzonderheid gedurende de lange nachten; en het verwarmend voedsel werd schaarscher ten gevolge der vernieling van het meeste kookgereedschap. Terwijl er grootere waakzaamheid vereischt werd nadat de *Franschen* het middel gevonden hadden, om het water in de grachten telkens te doen afloopen, kwam het vijandelijk geschut naderbij en daardoor trof het menigvuldiger: in de walgangen moesten loopgraven worden ingesneden om er de gemeenschap veilig te houden. De gebouwen boven den beganen grond werden spoedig in brand of tot puin geschoten. Ofschoon het gebleken is, dat

het houtwerk, waardoor men getracht had de gebouwen tegen het indringen van vijandelijke projectielen te vrijwaren, zijn kracht had verloren door twee jaren lang met vochtige aarde overdekt te staan, hadden echter zelfs zij die bekend waren met het wederstandsvermogen van blinderingswerken, gedacht dat die der Citadel niet zoo spoedig zouden bezweken zijn. De herhaalde ongelukken in de bomvrij gewaande lokalen, gevoegd bij het aanhoudend kraken en doorbuigen en verzakken, en de noodzakelijkheid om gedurig nieuwe schooren aan te brengen en geknakte balken te stutten, maakten op de troepen, die meer en meer in onderaardsche verblijven zich moesten zamendringen, te dieper indruk, omdat de pogingen der Ingenieurs tot herstelling van het beschadigde moesten falen onder een onophoudelijk geschutvuur, waarbij de vijand, door elkander gerekend, 100 schoten in het uur deed tegen een zoo klein bestek van werken. Daags nadat de bovengemelde ramp aan het Bommen-Magazijn was voorgevallen, werd de Kazerne in brand geschoten, en van toen aan was de geheele Bezetting opgehoopt in kazematten, portieren, gangen en gallerijen, waar zelfs van de manschappen die van de dienst afgelost hun beurt hadden van rusten, een gedeelte overeind moest blijven staan, en het indringen van verwoestende projectielen dagelijks menigvuldiger werd. Voegt men daarbij de bedorven lucht en de onreinheden in deze volgestuwde hollen, de walm van kaarsen en lampen bij gemis van daglicht, en de rook toen ook de kookens vernield waren en in de kazematten moest gekookt worden, dan zal men moeten erkennen dat er een loffelijke soldaten-geest moet geweest zijn in de manschappen, die dat alles geleden hebben zonder ontmoediging, zonder morren, en als de dienst hen riep op de werken, trouw hunnen pligt hebben betracht. (*)

(*) De Bezetting heeft maar 66a deseyteur gehad, een flankeur van de

Ja, dat een zoo talrijk garnizoen, onder zoo veel lijden en een zoo verwoestend bombardement, geduldig gebleven is zonder eenige poging te doen tot miterij om de overgaaf te verhaasten, is geoordeeld een verschijnsel te zijn, zeldzaam genoeg om daarvan de oorzaak te zoeken in het Hollandsche phlegma: (*) die zoo oordeelt zal moeten erkennen, dat het Hollandsche phlegma in den soldaat eene kostbare eigenschap, of liever voor den soldaat die altijd zijn pligt zal betrachten, onmisbaar is. Zoo de lof van goeden wil en lijdelyken moed aan de geheele Bezetting toekomt, de kanonniërs inzonderheid en hunne handlangers, voorgegaan door hunne Onder-Officieren en Officieren, (+) volbragten de bevelen van hun Hoofd, den Majoor SEELIG, met onvermoeiden ijver en onverschrokken vaardigheid. (§) Het is algemeen erkend, dat de werking

Negende Afd., met name CASER, die den 10^{den} Dec. van zijn post in het afgebrande arsenaal aan de *Schelde* tot den vijand overliep. De Luitenant der Artillerij P. A. BOUVY, die, met medeneming van plans en teekeningen van de Citadel is gedeserteerd, had zijn euveldaad reeds den 14^{den} November gepleegd.

(*) Zoo oordeelt onder anderen de Schrijver van de *Relation Sommaire* in de Fransche *Spectateur Militaire*, boven aangehaald.

(+) De Officieren zijn geweest: de Majoor H. G. SEELIG; de Kapiteins C. D. A. SCHUTTER, VAN HOBY SCHILTHOUWER VAN OOSTÉR, R. VERSCHOOR, J. H. VAN DEVENTER en J. K. VAN RAPPARD; de Eerste Luitenants W. H. DOORMAN, J. F. KLERCK, C. KÖNIG, P. OPDAM en BRANDON MONDOLPHO; de Tweede Luitenants W. A. KUYCK, E. VAN INGEN, D. A. HENDRIKS, F. VAN ENTER, L. VAN DRIEL VAN GOUDSWAARD, J. F. J. A. RATTAEERD, L. F. N. DRÖNER, J. M. VAN KLINKENBERG DOZY en A. F. DE RAADT, welke laatste op den 4^{den} December door ziekte belet is geworden verder dienst te doen. De Artillerij-transporttrein werd gekommandeerd door den Tweeden Luitenant P. GORISSEN.

(§) Ten aanzien van de Nederlandsche Artillerij getuigt de Engelsche Schrijver in *The United Service Journal* n°. 52, Maart 1833: » *The Dutch* » *artillery, during the whole siege, allied the most daring courage and* » *ceaseless activity to a precision of practice not to be surpassed.*” Op eene andere plaats zegt dezelfde Schrijver: » *we venture boldly to assert that there* » *is no praise or recompense that Lieutenant-Colonel SEELIG (toen nog Majoor)*

van het geschut der Citadel onovertrefbaar geweest is in juistheid. Wat de regtstreeksche vuren betreft, heeft tot het verkrijgen van die juistheid in het rigten medegewerkt een eenvoudig bedacht middel om eene onvolkomenheid van het geschut te verhelpen, door voor het oog van hem die het rigten moet een vizierlijn te doen ontstaan evenwijdig aan de as van het stuk. (*) Niet minder juist echter troffen de grootere en kleinere projectielen van het Nederlandsche werpgeschut. (†)

» and his men do not deserve." En de Fransche in de *Spectateur Militaire*:
 » Quant aux assiégés nous louerons leur artillerie presque sans restriction.
 » On a pu blâmer l'espèce de mollesse de son action dans les premiers jours,
 » lorsque nous-mêmes ne tirions pas encore. Mais on n'eut plus ensuite de
 » faute à remarquer. Cette artillerie sut, avec habileté et persévérance,
 » profiter, pour réparer ses batteries, des interruptions de notre feu. Elle
 » parvint ainsi à conserver le sien, et à soutenir jusqu' à la fin une lutte
 » dans la quelle, d'ordinaire, l'assiégé succombe dès le commencement."

(*) Deze bijzonderheid is aan de aandacht niet ontsnapt van een bekwaam Artillerij-Officier bij de Engelsche Marine, die gedurende het bombardement zich in het Fransche leger begeven heeft, om den gang der belegering gade te slaan, en zijne opmerkingen heeft medegedeeld in het n°. 54 van de *United Service Journal* (May 1833). Na gezegd te hebben dat men bij de bediening van het geschut van de Citadel eene opmerkelijke nauwkeurigheid heeft waargenomen en te hebben toegestemd dat de juistheid van het vuur der Nederlandsche artilleristen door geene andere had kunnen overtroffen worden, vervolgt hij aldus: » Being an advocate for dispart sights on land » service as well as naval ordnance, I was naturally anxious to remark » whether the guns in the Citadel were fitted with them, and I was delighted » to find that they were, though certainly of the rudest construction possible: » they consisted of a piece or lump of wood, the requisite height of the » dispart, buckled round the gun at the muzzle astragal by a leather strap. » As the French artillery-men had nothing to guide the eye between the line » of metal (that from the breech to the muzzle, about 1½ degree) and point » blank (i. e. line parallel to the bore) I was no longer at a loss to account » for the superior correctness of the Dutch fire."

(†) De Schrijver van de *Siege of Antwerp*, in de *United Service Journal*, n°. 52, zegt onder anderen, sprekende van eene poging der Franschen, om twee afdalingen door de contrescarp naar de gracht te maken: » Some ideas » may be formed of the accuracy of the Dutch mortar fire, when it is stated » that the work was obliged to be abandoned three times during the night."

Bedenkt men voorts dat er gedurende de belegering 30 stukken en 39 affuiten achtereenvolgens onbruikbaar zijn geschoten en 5 hulpmagazijnen voor buskruit in de lucht gesprongen, dan zal men zich van de rusteloze dienst der artillerij een denkbeeld kunnen vormen, wanneer men zich kan voorstellen, welke moeilijke en gevaarlijke arbeid er dagelijks vereischt werd, om te zorgen voor de munitie, om de schade te herstellen aan velerlei materieel, om de weggeschoten embrasuurwanden telkens weder aan te vullen, om de ontredderde stukken te doen vervangen door andere, die moesten geslept worden over een omgewoelden en met puinhoopen bedekten grond en door diepe met slijk gevulde bomgaten, en dat alles onder een gestadigen bommenregen. Het zou onmogelijk geweest zijn, de dienst op de wallen onafgebroken vol te houden, indien het vijandelijk ricochet-schot door het verontrustend en doodend rond-springen van kogels iedere plek onveilig had kunnen maken. Maar ook hierin had de wetenschap zich in de jaren van vrede de ondervinding van vroegere belegeringen ten nutte gemaakt, en geleerd traversen en verhoogingen van de borstweringen zoo aan te brengen, dat de *Franschen*, terwijl zij alle gebouwen op de Citadel vernielden, verbaasd waren over de vruchteloosheid hunner pogingen, om het geschut op de wallen tot zwijgen te brengen.

Desniettegenstaande zag men langzamerhand uit de bekrooning van den Bedekten Weg voor het bastion *Toledo* de vijandelijke bresbatterij te voorschijn komen. De artillerij der Citadel, hoe naderbij hare Fransche mededingster haar onder de oogen zag, hoe wissel zij trof en hoe grootere kracht zij ontwikkelde. Het kostte den belegeraar, die wel de lange nachten in zijn voordeel, maar van regen, sneeuw en slijk niet minder dan de belegerden te lijden had, de inspanning zijner uiterste krachten, dien hoofd-arbeid eener

belegering te voltoojen. Uit het aangevallen bastion bewierp een mortier hem onophoudelijk met bommen, een houwtser met granaten, en door het schrander beleid der verdedigers mislukten al zijne pogingen om een twaalf ponder tot zwijgen te brengen die, toen reeds de bekleedingsmuur van het bastion aan het wegzinken was, vuur heeft blijven geven tot aan het einde der belegering. Doch waar het doelpunt was van den aanval, was ook het gevaar het grootst: dáár — in het bastion *Toledo* — sneuvelde den 13^{den} de Artillerij-Kapitein VAN HOBY SCHILTHOUWER VAN OOSTRÉE, dáár trof den 19^{den} hetzelfde lot den Artillerij-Kapitein C. D. A. SCHUTTER; dáár werkten de Ingenieurs met levensgevaar aan een redriet, waarin de verdediging tot het uiterste zou kunnen gered worden. (*) De aangrenzende bastions *Fernando* en *Pacciotto* (I en III) ondersteunden met mortier- en flankvuren de verdediging van *Toledo*, en de wakkere scherpschutters loerende langs de walgangen lieten geen enkel hoofd ongemoeid, dat zich kwam vertoonen boven de borstwering der loopgraven. (†)

Ook de vijandelijke contra-batterij, bestemd om de bresbatterij te beschermen en te ondersteunen, verrees niet dan met langzame voortgangen uit den Bedekten Weg voor de rechter-face van het aangevallen bastion. Het was om deze batterij dáár te kunnen tot stand brengen, dat het bezit van *St. Laurent* voor de belegeraars noodzakelijk was geweest. Doch nu werd de voltoojing van dien arbeid hun moeijelijk

(*) Met lof wordt melding gemaakt van de Sergeanten OLDENBROEK en HORREMAN die, vrijwillig zich daartoe hebbende aangeboden, des nachts uit de lage flank van het bastion *Toledo* zich in de gracht lieten nederzakken, om den staat van het muurwerk van dat bastion te onderzoeken.

(†) Deze scherpschutters, die gewigtige diensten hebben bewezen, stonden onder de bevelen van den Tweeden Luitenant J. SCHWEISGUT.

gemaakt door het vuur der belegerden uit het ravelijn voor de Hulppoort. Zij besloten daarom dat ravelijn door een storm-aanval te vermeesteren, en hier vond de Infanterij der Bezetting weder eene taak voor hare werkzaamheid. Na den val van *St. Laurent* was, door de rigting die de *Franschen* aan hunne naderingswerken hadden gegeven, het doen van uitvallen onmogelijk en nutteloos geworden: maar de verdediging van het ravelijn voor de Hulppoort heeft doen zien, dat de Infanterij verdiend had een grooter aandeel te erlangen in den strijd, waarop de militaire wereld zoo wel als de Diplomatie de oogen gevestigd hield.

Het was namelijk aan de *Franschen* gelukt in den nacht na den 17^{den} vasten voet te krijgen in den Bedekten Weg van het ravelijn, en van daaruit slopen in den avond van den 18^{den}, na een allerhevigst vuur van de belegeringswerken, twee hoopen werkers, voorafgegaan door Sappeurs en allen van de noodige gereedschappen voorzien, en aangevoerd door een Ingenieur-Hoofd-Officier, naar de ravelijnsgracht om die te dempen. Zij hoopten dat hun werken door het loeijen van den storm en het kletteren van den regen onopgemerkt zou blijven, en als de grachtsovergang volbragt was, zou de aarden wal zonder bekleedingsmuur en zonder groote steilte van glooijing geen anderen hinderpaal ter beklimming opleveren, dan eene eenvoudige fraisering. Doch in het ravelijn had de Kapitein A. E. VAN KRIEKEN van de Negende Afdeeling de wacht, en deze ontdekte door een Korporaal, die zich vrijwillig had aangeboden om eene verkenning langs de berm te doen, (*) dat twee Fransche werkers de gracht reeds overgekomen en bezig waren met het uitbreken van de pallissaden der fraisering. Berigt van deze ontdekking naar

(*) Zijn naam was Koog.

de Citadel te zenden, maar tevens zonder dralen alles aan te grijpen tot afwending van het gevaar; zijne manschappen, 100 in getal, met oordeel te verdeelen en te plaatsen; twee handmortieren en een houwitser die in 't ravelijn waren te doen werken; met lichtkogels den arbeid der aanvallers telkens in 't licht te brengen en alzoo gelegenheid tot treffen te geven aan zijne tirailleurs, die zich wakker van hun pligt kweten: deze waren de eerste middelen in 't werk gesteld om het ravelijn te redden. Ofschoon de twee vijandelijke werkers, in 't ravelijn gevonden, ook weder door de vlugt hadden weten te ontsnappen, hadden echter de *Franschen* met het leggen van een overgangsdam door de gracht nog alleen een begin gemaakt. Toen zij ontdekt waren en tegenstand vonden, deden zij een nieuwen toevoer van werkers aanrukken en kwamen de Hoofden der Genie en van den Algemeenen Staf, de Luitenant-Generaals HAXO en ST. CYR NUGUES, den toestand in oogenschouw nemen, en in weerwil van de dooden en gekwetsten, die reeds gevallen waren, besloten zij den aanval door te zetten: de Franschman in den oorlog geeft niet ligt gewonnen, wat hij eens heeft doen blijken te willen meester worden. Maar ook de verdedigers van het ravelijn ontvingen een versterking van 50 man, onder den Luitenant M. DE RAVALLET, en een twintigtal buksenschieters. Daarenboven kon de ravelijnsgracht, 't geen voor *St. Laurent* het geval niet was geweest, bestreken worden door het geschut uit het bastion *Toledo*. Dáár opende nu de straks vermelde twaalfponder zijn doeltreffend vuur en teisterde, terwijl telkens de vijandelijke arbeid door lichtballen verlicht en het geweervuur dapper onderhouden werd, achtervolgens door 68 schoten, beurtelings met schroot en kogels, derwijze de werkers en hun werk, dat ten vier uur in den morgen, toen nog een vierde van den dam onvoltooid was,

de Fransche bevelhebbers den aanval deden staken, om dien in den volgenden nacht te hervatten. Toen de aanval op het ravelijn bekend werd aan het Hoofdkwartier in de Citadel, werd van daar het bevel gezonden om de brug voor de Hulp-poort af te breken en de poort te versperren, ten einde de Citadel af te zonderen van het bedreigde werk: noodeloos voorzichtigheid! hier zouden de *Franschen* het hoofd stooten. In den volgenden nacht, den nacht na den 19^{den}, nadat zij zich tot een beslissenden aanval hadden voorbereid, hernieuwden zij hunne poging, om de ravelijnsgracht tot den overgang eener stormtroep te dempen; en wederom was de geduchte twaalfponder daar in het bastion *Toledo*, wederom vonden zij het ravelijn bezet door wakkere verdedigers, ditmaal onder de bevelen van de Kapiteins D. VAN TOL en J. VAN DRIEL van de Zevende Afdeeling, (*) en wederom was de nacht voorbij eer zij hun voornemen hadden ten uitvoer gebragt. Nog een derde nacht, de nacht na den 20^{den}, vertoonde hetzelfde bedrijf van aanval en verdediging, en toen gaven de belegeraars het voornemen op, om het ravelijn voor de Hulp-poort te bemagtigen. De hardnekkige tegenstand, dien zij hier ondervonden, kan er toe hebben medegewerkt, dat toen juist in die oogenblikken voor de bestorming van de bres in den hoofdwal vrijwilligers werden gevraagd, het geheele Fransche leger er niet meer dan 200 heeft opgeleverd. Aan de Infanterij der Bezetting had hare wakkerheid, met een zoo gunstigen uitslag bekroond, zelfvertrouwen kunnen inboezemen voor het uur van den beslissenden strijd: doch dat uur is voor haar niet aangebroken.

(*) De Tweede Luitenant J. ROEFMAN van de Tiende Afd. werd desen nacht in het ravelijn gekwetst. In een geschreven Journaal worden nog genoemd, als hebbende de manschappen voorgegaan met vuur te geven over de borstwering, de Luitenant J. K. HINLOPEN en de Sergeanten LUBERTS en KANUS van de Tiende Afdeeling.

Met langzame schreden naderde intusschen de belegering hare ontknoping. Het bouwen van de bres-batterij was in den nacht na den 14^{den} December, en eene onderaardsche afdaling om door de contrescarp de gracht te bereiken, reeds vroeger begonnen: eerst in den nacht na den 19^{den} — het was de 21ste der belegering — was de bres-batterij, onophoudelijk bestookt uit de Citadel, door eene hardnekkige inspanning van alle krachten, voltooid; maar men durfde haar vuur niet openen, voordat eene contrabatterij dit gelijktijdig zou kunnen doen. Deze, een nacht later begonnen, was ook een nacht later gereed, en toen ving, op den 21^{en} December, ongeveer een uur voor den middag, het beslissend vuur aan, tegen de Citadel gerigt uit 130 vuurmonden van allerlei soort en kaliber. De *Belgen* voegden daarbij, met eene onverschoonbare schennis der onzijdigheid welke zij verplicht waren in acht te nemen, een te *Luik* gegoten mortier, door Belgische artilleristen bediend, waaruit monsterachtige bommen geworpen werden die alleen daarom geen schade te weeg bragten, omdat schier alles vernield was en zij het groote kruidmagazijn niet troffen. (*) Voor deze beslissende uren had de artillerij der Citadel versche krachten bespaard. De rechter-flank van het bastion *Fernando* en de linker van *Pacciotto* openden ieder uit vijf zware stukken een vuur gelijk de belegeraars nog niet gevoeld hadden, en eer drie uren verloop en waren, nadat de vijandelijke contrabatterij met vijf vier-en-twintig-ponders was begonnen te werken, moesten twee daarvan hun vuur staken: de Fransche artilleristen, die deze batterij bedienden, poogden vruchteloos stukken en embrasuren weder in bruikbaren staat te herstellen; het gelukte hun niet, dan toen het kanon op

(*) *The United Service Journal* bevat eene afbeelding en beschrijving van het Belgische monster-mortier, vertaald overgenomen door LASTDRAGER in de Bijlage tot zijn werk, n°. 36.

de wallen door de duisternis van den nacht zeldzamer treffen kon.

Aan de bres-batterij werd ook geen rust gelaten: uit het bastion *Toledo* deden kogel- en steen-mortier er lading op lading neder storten, en een der kanon-kogels vandaar geschoten, na het rijs- en aardewerk, waarmede de batterij bekroond was, doorboord te hebben, doodde er twee Officiëren en een kanonnier en kwetste een Hoofd-Officier. Voornamelijk echter moest de bresbatterij door verticaal geworpen projectielen bestookt worden, en ongestoord in de werking van haar geschut, ging zij voort op 60 schreden afstands, den bekleedingsmuur der linker-face van *Toledo* te beuken, tot dat de duisternis van den nacht eenige verpoozing aanbragt. Reeds toen verwekte de toestand van dien muur in de Citadel eenige ongerustheid, omdat het afbrokkelen van enkele gedeelten deed onderstellen dat het metselwerk minder hecht was dan men geloofd had. De bewering van den Majoor SEELIG, die oordeelde dat er nog vele dagen zouden kunnen verloopē, eer de belegeraar eene bresbestorming zou kunnen ondernemen, vond op dien grond tegenspraak. Opdat de Generaal CHASSÉ het oordeel kennen mogt van een man, in wiens kunde hij een bijzonder vertrouwen stelde, ging in den morgen van den 22sten December de Kolonel VON GUMOËNS de vorderingen van het belegeringsgeschut op het bedreigde punt in oogenschouw nemen. Deze Officier, na gedurende meer dan een jaar bij den Staf van den Opperbevelhebber der Citadel te zijn werkzaam geweest, was in de maand Maart vandaar teruggeroepen, maar op zijn bijzonder verlangen, om met zijne voormalige wapenbroeders de gevaren van het beleg te mogen deelen, te middernacht van den 4^{den} December teruggekeerd. (*) Hij was het en de

(*) Zie over hem boven bl. 620.

Majoor VOET, die wedijverende in onverschrokkenheid het Hoofdkwartier als 't ware vertegenwoordigden op de plaatsen waar gevaar was of een welwillend woord den geest van den soldaat moest opbeuren. GUMOËNS stond in de rechterflank van het bastion *Toledo* de werking van het wederzijdsch geschut te beschouwen, toen een kanonskogel door een der schietgaten de affuit van 't kanon waarachter hij zich geplaatst had, kwam aanstukken slaan, zoodat de spaanders en splinters hem negen zware wonden toebagten, die hem oogenblikkelijk buiten dienst gesteld en zijn dood ten gevolge gehad hebben. (*) Doch terwijl in den loop van dien dag vreeselijker dan ooit de Citadel onder bommen, granaten, kogels en steenen als begraven werd, werden de vorderingen die de bres-batterij maakte duidelijker merkbaar, en des avonds ten zes uur stortte de muur over eene lengte van 40 tot 50 voeten in de gracht: nogtans steunde nog een contrafort, in 't midden staande gebleven, grootendeels de aarden glooijing, zoodat het niet dan met moeite mogelijk zou zijn geweest daar tegen op te klimmen, de borstwering boven nog twee derden van hare volle breedte had behouden, en het geschut op den bedreigden wal bleef doorvuren. (†) Maar nu — ten 6 uur in den avond van den 22^{en} December — vergadert op de Citadel de Raad van Defensie om de vraag te behandelen, of de tijd niet gekomen is voor de verklaring, dat Koning en Natie geacht moeten worden zich voldaan te kunnen rekenen: de bres zal weldra voltooid en genaakbaar zijn; de Ingenieurs werken reeds sedert verscheidene dagen met levensgevaar maar vruchteloos aan een laatste reduiet in het bedreigde bastion; het

(*) Dienzelfden dag werd de Kapitein-Ingenieur P. H. VAN DER KEMP in het bastion *Alba* (IV) door een geweerkogel gekwetst.

(†) De hier opgegevene breedte en toestand van de bres sijn ontleend aan de opgaven van deskundige ooggetuigen.

drinkwater begint te ontbroken; is men niet aan de grens gekomen waarvan het overschrijden een uiterste wezen zal, 't welk de Koning verlangd heeft vermeden te zien? en waartoe, bij de zekerheid van eenmaal te moeten bezwijken, na een zoo eervollen strijd, nog het bloedblad eener bestorming te verlangen? Maar SERRELIJG betoogt met klem van redenen, dat de bres nog verre van bestormbaar en dan nog door de ondermijning, waaraan de Ingenieurs arbeiden, voor de bestormers zelve noodlottig te maken is, dat de belegeraars, om tot de bres te komen, den grachts-overgang, die door den waterstroom te bemoeijelijken is, nog niet hebben begonnen, dat zijn geschut nog in volle kracht en de moed zijner Officieren, Onder-Officieren en Manschappen nog onverflaauwd is, en in het Verbaal der handelingen van den Raad van Defensie doet hij opteekenen, dat hij in zijne artillerij nog alle middelen heeft om een storm af te slaan en het nog 14 dagen denkt te kunnen uithouden. Doch, ofschoon aldus de Bevelhebber der Artillerij van oordeel was, dat er nog niet aan mogt gedacht worden den strijd gewonnen te geven, ten laatste zou de bres-verdediging de taak moeten worden der mannen van de bajonet. Toen dus de Generaal-Majoor DE FAVAUGE, onder wiens bevel de geheele Infanterij der Bezetting geplaatst was, een tegen-overgesteld gevoelen uitte, en toen er van ieder der Hoofd-Officieren, die over eenig gedeelte van dit wapen op de Citadel het bevel voerde, eene geschrevene verklaring werd ter tafel gebracht, waarin zij beweerden dat hunne troepen door ontberingen en ontmoediging buiten staat waren gebracht, om met eer en roem een storm af te wachten, toen bleef er voor de Leden der Vergadering niet anders over dan den Opperbevelhebber te raden, aan de verdediging een einde te maken, en voor den Opperbevelhebber dan dien raad te volgen.

In den morgen van den 23sten December, nadat de nacht nog weder aan beide zijden was doorgebracht met nieuwe toebereidselen tot den strijd, en het vuur als naar gewoonte hervat was, begaven de MajoorS SEBLIG en VAN DER WUJCK, op bevel van den Opperbevelhebber, zich naar het Hoofd-kwartier van den Maarschalk GÉRARD te *Berchem*, om over de ontruiming der Citadel te onderhandelen: en naauwlijks was aan beide zijden het bevel uitgevaardigd om het vuur te staken en de reden van dat bevel bekend geworden, of *Franschen* en *Nederlanders*, Officiëren en Soldaten, klommen verblijd op de borstweringen en wisselden op soldaten-trant blijken en betuigingen van achting, gelijk het aan regtschappen krijgslieden voegt, die weten hun pligt te doen en aan een vijand regt te laten wedervaren. GÉRARD verwierp echter de voorwaarden van capitulatie door de onderhandelaars aangeboden, en zijn gevolmagtigde, de Luitenant-Generaal ST. CYR NUGUES, stelde daarvoor andere in de plaats; en toen de gevolmagtigde Nederlandsche Officiëren bedenkingen inbragten tegen de voorgestelde bepalingen en de uitdrukking waarin zij vervat waren, werd de Fransche Kolonel AUVRAY, een man met een gladde tong, met het Fransche Verdragsontwerp naar de Citadel gezonden. Na eenige onderhandeling nam de Generaal CHASSÉ deze voorwaarden aan en, nadat de Fransche Maarschalk, vergezeld door de twee oudste zonen van den Koning der *Franschen* en door een stoet van Generaals en Hoofd-Officiëren, den Generaal CHASSÉ, in zijne kazemat de hulde zijner hoogachting was komen brengen voor de glorieijke verdediging van de hem toevertrouwde sterkte, legden in den namiddag van dien dag de troepen der Bezetting, (*) op het

(*) De geheele Bezetting bedroeg toen nog 141 Officiëren en 3863 Onder-Officiëren en Manschappen. Het getal der in den loop van het beleg gesneuvelden was 87, der gekwetsten 303. Hiervan telde de Artillerij 23

glacis de wapenen neder; de Officiëren — dus was bepaald in de overeenkomst — behielden hunne degens.

De geslotene Capitulatie behelsde eene bepaling, volgens welke de Bezetting hare wapenen terug zou bekomen en naar *Nederland* mogen aftrekken, wanneer »de Koning van »*Holland*» — dus stond er geschreven (*) — zou gelast hebben dat de forten *Lillo* en *Liefkenshoek* door de aldaar bevelvoerende Officiëren aan de *Franschen* wierden overgegeven. CHASSÉ, de Capitulatie met een berigtschrift van zijne hand naar 's *Gravenhage* hebbende gezonden aan den Directeur-Generaal van Oorlog, ontving van dezen de verzekering, dat zijn gedrag voor 's Konings volkomene tevredenheid niets te wenschen had overgelaten en ten blijke daarvan, met zijne benoeming tot Ridder-Groot-Kruis der Militaire Willems-Orde, de insigniën dier waardigheid, welke de Koning zelf tot hertoe gedragen had; maar tevens de kennisgeving, dat de Koning de bevrijding zijner dapperen tegen den gestelden prijs niet mogt koopen. WILLEM I

gesneuvelden en 44 gekwetsten, van welke laatsten echter daarna nog 7 overleden zijn. Behalve de reeds vroeger genoemde Officiëren is nog gesneuveld de Kapitein bij de Tiende Afdeling L. M. VAN ONSELEN, en zijn nog gekwetst de Kapitein H. SCHOUTEN en de Luitenant J. C. KERKHOFF, P. A. KEMPEK en A. A. MILTENBURG van de Negende Afd., de Tweede Luitenant K. J. VAN DEVENTER en R. W. R. VAN DONGEN FRANCKEN van de Tiende Afd. en de Kapitein-Ingenieur P. H. VAN DER KEMP. Een Nominative Staat van al de gesneuvelden en gekwetsten is te vinden in STAATS en bij LASTDRAGER in de *Bijlagen*.

(*) Er had over deze uitdrukking eene levendige woordenwisseling tusschen den Generaal St. Cya en de bovengenoemde gevolmagtigde Nederlandsche Officiëren plaats gehad. Toen de Fransche Generaal op het betoog van de onjuistheid der gekozene titulatuur had geantwoord dat hij niet gekomen was om eene historische les aan te hooren, was hem tot wederantwoord aangemerkt, dat de Nederlandsche Officiëren niet waren gekomen om hunnen Koning zijnen regmatigen titel te hooren betwisten. Doch het opstel door AUVRAY naar de Citadel gebragt, was onveranderd gebleven.

oordeelde het Koninkrijk der *Nederlanden* niet ontbonden te zijn, zoolang er geen traktaat bestond door hem en de Mogendheden die het Rijk gesticht hadden bekrachtigd, en hij kon dus noch regtstreeks noch zijdelings eenige goedkeuring schenken aan een verdrag, waarin hem de titel gegeven werd van *Koning van Holland*. Hij beschouwde daarenboven den aanval van een Fransch leger op een grondgebied door zijne troepen bezet, zonder dat de Regeringen van *Frankrijk* en *Nederland* in oorlog waren, als een daad van onregtmatig geweld, welker uitvoerder uit dien hoofde meer het karakter had van het Hoofd eener rooverbende, dan van het Hoofd eener oorlogvoerende legermagt, en hij moest het dus beneden zijne waardigheid achten, ook zelfs te antwoorden op eene vordering gelijk hem door den Franschen Maarschalk gedaan werd. »De Koning treedt niet in de Capitulatie als zoodanig» was dus het antwoord door den Directeur-Generaal van Oorlog aan CHASSÉ gegeven; en een Adjutant van GÉRARD naar 's *Gravenhage* gezonden om over de wijze der ontruiming van *Lillo* en *Liefkenshoek* eene overeenkomst te treffen, werd niet over de grenzen toegelaten. De Bezetting zou derhalve door den Franschen Opperbevelhebber als krijgsgevangene moeten behandeld worden. Doch met het oog op den aard van den strijd die gestreden was, moest het kwetsend zijn voor het gevoel van een edelmoedig overwinnaar, troepen die in zoo hooge mate zijne achting hadden verworven, door de steden van *België* gevankelijk naar *Frankrijk* te voeren. GÉRARD bood derhalve aan CHASSÉ een vrijen aftogt aan, voor hem en al zijne Officieren en Soldaten, en voor deze laatsten de teruggave hunner wapenen, onder deze voorwaarde, dat zij zich zouden verbinden, noch tegen *Frankrijk* noch tegen *België*, zoolang eene eindschikking tusschen *Nederland* en *België* niet zou zijn tot

stand gebragt, de wapenen te dragen. Dit aanbod, voorgesteld aan de Hoofd-Officieren, die den Raad van Defensie hadden uitgemaakt, werd eenstemmig door allen verworpen; en zoo ving den 29sten December de aftogt aan der krijgsgevangene Bezetting, welke vervolgens door *Gend, Kortrijk* en *Yperen* naar *St. Omer* en de daar nabij gelegene plaatsen geleid is. Zij is vandaar in het Vaderland eerst teruggekeerd nadat de Regeringen van *Nederland* en *België* door het traktaat, den 21sten Mei daaraanvolgende gesloten, en door de overeenkomst van *Sonhoven* zich verbonden hadden, van vijandelijkheden zich te onthouden tot op het sluiten van een eindverdrag.

GÉRARD trok met zijn leger naar *Frankrijk* terug, zoodra hij op den eersten dag van het jaar 1833 de puinhoopen der Citadel aan de *Belgen* had overgegeven, en zoo verdween het gevaar waarvoor ernstige vrees werd gekoesterd, dat de bedoelingen der Fransche Regering zich verder uitstrekten dan tot de vermeerstering van den kleinen vijfhoek. Had de Regering van LOUIS-PHILIPPE behoefte gehad aan eenige schittering van wapenroem: aan die behoefte was voldaan; zij kon onder de zegeteekenen der Fransche legers te *Parijs* een Regiments-vaandel (*) en zes kanonnen ten toon stellen, en in de jaarboeken van *Frankrijks* heldendaden doen schrijven: »Het Kasteel van Antwerpen veroverd.»

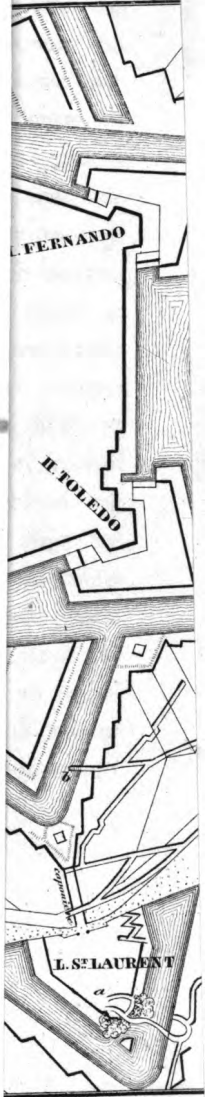
(*) Men zeide toen *Afdeelingsvaandel*, want de Regimenten werden Afdeelingen genoemd. Wát de groote Nederlandsche vlag betreft, die gedurende het beleg op eene aardhoogte bij het bastion ALBA gewaaid heeft, daarvan was den 15^{den} December de lijn door een kogel getroffen, zoodat de vlag was nedergestort. Maar de matroos ISRAËL ROBBAT, te midden der kogels die de Fransche scherpchutters op hem afschoten, tegen de vlaggestok opgeklouderd, had de lijn weder in orde gebragt, en de bannier weder opgeschoten. In een der laatste uren van het bombardement is de vlaggestok aan stukken geschoten. Toen is de vlag geborgen en, terwijl het gerucht verspreid is, dat zij verbrand was, in 't geheim naar het Vaderland gebragt.

Wat de overwonnenen betreft, eer en lof is hun in ruimen mate ten deel gevallen van hunne landgenooten en in het buitenland. Eene bresbestorming afgeslagen en de belegeraars gedwongen te hebben het beleg op te breken, zou voorzeker hun roem ten top gevoerd en de stof geleverd hebben tot eene der meest schitterende bladzijden in de oorlogsgeschiedenissen der volken. Maar ook nu heeft de verdediging der Citadel van *Antwerpen* aan de *Franschen* kunnen leeren, dat zij, ofschoon met *Engeland* in verbond getreden en verzekerd dat alle Mogendheden hun de handen vrij zouden laten, niet zonder slag of stoot, gelijk in 1795, hunne vanen hadden kunnen planten in *Nederland*; en zulk een les gegeven te hebben, heeft voor een kleinen Staat meestal grooter nut dan eene overwinning.

Met het eindigen van den wapenstrijd, dien de Belgische Opstand had doen ontstaan, was de pennestrijd der Diplomaten niet geëindigd. Eerst in het jaar 1839, op den 9^{den} April, werd het Verdrag gesloten, door 't welk de Staats-eenheid der twee Nederlandsche volksgroepen regtens ophield, nadat zij bijna negen jaren met-der-daad niet meer bestaan had. Het grondgebied van *Nederland* werd daardoor van *Frankrijk* gescheiden door een zelfstandigen Staat, welks onzijdigheid voortaan zou worden aangemerkt als een artikel van het Europeische Staatsregt. Ware dit regt tegen elke schennis gewaarborgd en de politieke kaart van *West-Europa* na die wijziging onveranderbaar, dan zou het Koningrijk *België* kunnen geacht worden voor den Nederlandschen Staat een veilig bofwerk te zijn tegen die Mogendheid, wier Staatkunde de aanleiding geweest is tot al de oorlogen te land, waarin

Nederland gedurende de jongste twee eeuwen is gewikkeld geweest. De Schrijver echter van dit Werk eindigt de taak, die hij zich had voorgesteld, in de overtuiging, dat de rij der oorlogen, waarin de onafhankelijkheid van zijn Vaderland zal moeten beschermd worden door het bezit of het gebruik van oorlogskrachten, nog niet gesloten is. Veler meening, als ware de tijd der oorlogen voorbij, omdat de volken wijs genoeg zouden zijn om die te beletten, zoo de Regeringen niet wijs genoeg waren om ze te voorkomen, heeft hij altijd beschouwd als eene miskennis van de natuur die in den mensch is. Het tijdstip waarop hij de pen nederlegt, valt in dagen welke bewijzen, dat de verwachting van een duurzaam vrede in *Europa* eene begoocheling was, gelijk twee eeuwen vroeger, na het sluiten van den Munsterschen Vrede, dezelfde verwachting, door velen ook toen gekoesterd, gebleken is eene begoocheling geweest te zijn. Ook het boek der oorlogsgeschiedenissen van *Nederland* zal nog wel niet ter zijde kunnen gelegd worden. De lessen, wenken en waarschuwingen uit het verledene die het bevat, zullen voorzeker nog te stade komen, en een toekomstig Schrijver zal nog wel stof vinden om er nieuwe bladzijden bij te voegen. Moge hetgeen hij zal te verhalen vinden van de Regering en het Volk van *Nederland*, getuigen van doorzigt en beleid, van nationale kracht, en van de bescherming Gods.

Bijlage.

De brief van VAN DEN HERREWEGHE waarvan een afdruk volgt moet zeer vroeg in den morgen van den 27^{en} geschreven zijn. Volgens het *Rapport aan Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden Admiraal en Kolonel-Generaal der Zee- en Landmagt wegens het voorgevallens te Antwerpen sedert den 24. October 1830* van den Kolonel Directeur der Fortificatiën VAN DER WIJCK geplaatst in de *Staatscourant* van 4 November 1830, was het 's morgens ten zeven uur toen de Commissie van Notabelen zich bij CHASSÉ aanmelde, vergezeld van een inwoner der stad die op zich had genomen den brief aan den Generaal ter hand te stellen:

»Général!

»Vous voyez que la force des circonstances a obligé le peuple de
»se déclarer s'il voulait sauver son honneur vis-a-vis les provinces
»méridionales de la Belgique; cette ville où vous avez résidé si long-
»tems, où vous êtes estimé et dont vous avez pu apprécier l'excel-
»lent esprit, vous demande avec instance d'épargner le sang qui
»coule de part et d'autre, et soyez persuadé que la Hollande ainsi
»que nous en aura de l'obligation; donnez ordre aux troupes Hol-
»landaises de rentrer dans la citadelle et que la ville soit occupée
»par nous, et une députation se rendra de suite à La Haye afin
»d'obtenir de Sa Majesté l'évacuation de cette forteresse et en
»attendant cette réponse, nous vous proposons une suspension.

»Le Délégué du Gouvernement Provisoire
»F. VAN DEN HERREWEGHE."

»A Monsieur le Général
»Commandant de la forteresse
»à Anvers
»Anvers le 27 Octobre 1830."

III D.

3

Bijlage.

Het document waarvan een afdruk volgt bevindt zich in het Archief van het Departement van Oorlog te 's Gravenhage. Het draagt in zijn schrift de blijken van de verwarring waarin het geschreven is. Tot gemak van den lezer zijn bij het overschrijven de verwaarloosde leestekens aangebragt.

» La séparation de la Belgique et de la Hollande est une proposition faite par le Roi d'Hollande seulement; dans ce moment la citadelle représente la puissance ennemie. Les droits politiques de chacun sont donc incontestables; ils sont basés sur des intérêts reciproques.

» Il n'est pas moins vrai que le droit des vainqueurs doit être respecté. Ce fait est de tous les tems et surtout dans cette circonstance dans laquelle la nation Belge vient de reconquérir son indépendance.

» Ses citoyens armés ont partout satisfait à la foi des traités, ils sont entrés de vive force dans les murs d'Anvers avec cette garantie. Cette armée de citoyens Belges pourrait réclamer contre la non-exécution de la capitulation de Charleroi et de Lierre, par laquelle il étoit stipulé que la Garnison dont la sortie étoit accordée pour rentrer dans leurs foyers, ont repris les armes et sont en ce moment armés contre nous dans l'arsenal, Rue du Convent. (*)

(*) Deze gebrekkige zin laat in 't midden wat er bij die capitulatiën gestipuleerd was. In die van *Charleroi* (zie bl. 650) is alles wat er omtrent het Hollandsch gedeelte van het garnizoen bedongen is vervat in Art. 4, hetwelk dus luidt: » Les sous-officiers et soldats Hollandais déposeront successivement leurs armes dans l'arsenal, après quoi ils seront dirigés par voies d'étapes au moyen d'escorte suffisante, pour assurer leur libre retour dans leurs foyers, et seront sensés sortis avec tous les honneurs de la guerre comme s'ils avaient conservé leurs armes. Les sous-officiers conserveront les sabres." En in Art. 5: » Messieurs les Officiers pourront immédiatement après la signature de la présente capitulation retourner dans leurs foyers ou retarder de quelques jours leur départ, si quelque circonstance leur faisait désirer ce retard: ils recevront les suretés qui seront jugées nécessaires pour garantir la liberté de leur retour, et seront renvoyés d'après les reglemens et tarifs en vigueur dans l'armée, dont le payement sera effectué par le Gouvernement provisoire." De berigten omtrent het gebeurde te *Lier* zijn te onvolledig om even bepaald te kunnen verzekeren wat er is van de vermeende *non-exécution* van eenige aldaar aangegane overeenkomst.

» Des citoyens soldats stipulants pour la patrie ne peuvent abuser
 » (qu'user?) de tous les droits que leur donnent (*sic*) la Victoire.
 » L'armée Belge constamment victorieuse, entrée dans Anvers secon-
 » dée par les braves habitans qui les secondèrent proposent les con-
 » ditions suivantes:

» 1°. l'évacuation de la citadelle et de l'arsenal de la Rue du Cou-
 » vent par les troupes hollandaises qui occupent l'un et l'autre lieu;

» 2°. tout le matériel existant dans la citadelle, arsenal et autres
 » endroits de la ville doivent rester en leurs lieux et places ce n'est
 » qu'une faible compensation de tout ce qui déjà a été enlevé; (*)

» 3°. les navires de guerre qui se trouvent en rade devant la
 » ville sont aussi incontestablement une propriété nationale;

» 4°. les officiers conserveront leurs épées; mais les soldats
 » laisseront leurs armes sur le glacis de la citadelle, et les troupes
 » hollandaises ne pourront sortir que par cent hommes à la fois,
 » et par la porte de Secours ou mieux encore ils pourront s'em-
 » barquer sur des navires au nom du Gouvernement provisoire dans
 » l'espace de deux jours à dater du jour de l'acceptation de la pré-
 » sente stipulation;

» 5°. les présentes propositions devront être acceptées à quatre
 » heures de l'après midi ou seront considérées comme non avenues.

» Fait au quartier général à Anvers le 27 8bre 1830 à midi ont
 » signé avec nous les chefs (†) commandant la force nationale et
 » le délégué du gouvernement provisoire.

» Approuvé les ratures au nombre de douze.

» Le délégué du Gouv^t

» Le Général Commandant

» F. VAN DEN HERREWEGHE. » Lieut. Colonel » MELLINET.
 » NIELLON.

» Messieurs KESSELS l'un des Commandants de l'artillerie et

» M^r VAN DEN HERREWEGHE sont envoyés pour remettre les présentes.

» MELLINET.

» NIELLON."

(*) Dit doelt op eene groote hoeveelheid metalen geschut, geweren en
 ander oorlogsgereedschap, even té voren door den Luitenant-Kolonel Directeur
 der Artillerij RIZSZ naar Holland afgescheept.

(†) In plaats van *les chefs* was eerst geschreven *Général*. Boven de vol-
 gende woorden *et le délégué* heeft een onleesbaar geworden woord gestaan,
 dat weder doorgedaald is. Het schijnt dat terwijl deze alinea gedicteerd
 werd, er eenige woordenwisseling heeft plaats gehad over de personen die
 het stuk zouden ondertekenen.

Bijlage.

» Anvers 27 Oct. 1830.

» Messieurs!

» Je suis extrêmement surpris qu'après avoir accepté, d'après la
» proposition d'un délégué du gouvernement provisoire, un trêve,
» jusqu' à ce que Sa Majesté notre auguste Souverain aurait décidé
» si les troupes devront abandonner la citadelle oui ou non, de
» recevoir une sommation de la rendre et de me décider à cet
» égard avant les quatre heures de l'après midi. J'avais accepté la
» première capitulation seulement pour arrêter l'effusion du sang, et
» cela sur la sollicitation des députés de la Regence de la ville d'An-
» vers, ainsi que pour éviter aux habitans parmi lesquels j'ai vécu
» pendant plusieurs années, des désastres terribles et incalculables.

» J'ai du croire, Messieurs, que cette capitulation aurait été re-
» ligieusement observé de votre coté; c'est avec douleur que je vois
» que je me suis trompé et que vous avez pu prendre sur vous
» de l'enfreindre contre toutes les lois de la guerre. Je vous rends
» responsables, Messieurs, de ce manque de foi, conduite odieuse
» qui sera jugé comme tel par l'Europe entière, et dont je don-
» nerai connaissance à notre auguste Souverain.

» Je vous déclare enfin, Messieurs, que je n'accepte point les
» conditions humiliantes que vous avez osé me faire, et que je
» tâcherai de défendre jusqu' à la dernière extrémité la forteresse,
» dont le commandement m'a été confié, et que je n'accepterai ja-
» mais des conditions qui souilleraient mon honneur, qui à été
» jusqu'ici sans la moindre tâche.

» Le Lieutenant-Général, Commandant

» de la forteresse d'Anvers

» Baron CHASSÉ."

» A

» Messieurs le Délégué et Com-

» mandants Militaires

» du gouvernement provisoire

» de la Belgique

» à Anvers."

